STAATHUISHOUDKUNDE

OF

BEGINSELEN VAN

DE LEER DES RIJKDOMS,

DOOR

JOSEPH DROZ,

LID DER FRANSCHE AKADEMIE.

UIT HET FRANSCH, MET EENE VOORREDE

VAN

MR B. W. A. E. SLOET TOT OLDHUIS.

Tweede Uitgave.

VERMEERDERD EN VERBETERD.

DEVENTER,

J. DE LANGE.

1850.

Prijs *f* 1-75.

STAATHUISHOUDKUNDE.

STAATHUISHOUDKUNDE

OF

BEGINSELEN VAN

DE LEER DES RIJKDOMS,

DOOR

JOSEPH DROZ,

LID DER FRANSCHE AKADEMIE.

UIT HET FRANSCH,

MET EENE VOORREDE

VAN

MR B. W. A. E. SLOET TOT OLDHUIS.

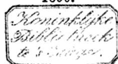
Tweede Uitgave.

VERMEERDERD EN VERBETERD.

DEVENTER,

J. DE LANGE.

1850.

Onze dagen geven wederom het bewijs aan de hand, dat de vormen van Staatsbestuur op zich zelven het volksgeluk niet genoegzaam kunnen waarborgen, en bijna zoude men tot het geloof komen, dat het lot der volkeren ware om eeuwig langs dezelfde eentoonige baan van de monarchie tot de oligarchie, van de oligarchie tot de democratie voort te schrijden, en langs diezelfde baan terug gejaagd te worden, zonder ooit het Dorado van een duurzaam zedelijk heil en welgevestigden voorspoed te kunnen vinden. Als onze ERASMUS *zegt: „Ik zag de „monarchie zonder dwingelandij, de aristocratie zonder „partijzucht, de democratie zonder oproerigheid, den „rijkdom zonder weelde, den voorspoed zonder dartel-„heid. Wat kan er gelukkigers dan deze harmonie „worden uitgedacht?"* (1), *schetst hij ons eenen droom, die nog nergens op aarde verwezenlijkt is.*

De Grieksche Staten hadden alle proeven met regeringsvormen doorloopen; sommigen derzelve zijn onder deze proeven, en ten gevolge daarvan bezweken, en opdat er niets aan de overeenkomst van de menigvuldige omwentelingen in het oude Griekenland met die van het hedendaagsch Europa zoude ontbreken, behoeft men slechts eene enkele omwenteling b. v. die van Syracuse onder DION, *in hare bijzonderheden te beschouwen.*

---

(1) *Epist. de Argentorato.*

Toen deze groote man de vrijheid, waaronder men, in den geest van dien tijd, de volksregering te verstaan hebbe, te Syracuse hersteld had, zien wij ook daar den volksleider Hippon *openlijk het communisme op de markt prediken, en eene nieuwe verdeeling van den eigendom voorstellen, omdat: „ de* Gelijkheid *het beginsel „ der vrijheid, en de* Armoede *van hen, die niets „ bezaten, het beginsel der* Slavernij *was"* (1).

De schranderste Grieksche wijsgeeren hadden, bij den voortdurenden schok der omwentelingen, hun vernuft uitgeput, om den besten regeringsvorm uit te vinden, maar deze steen der wijzen was hun ontglipt. Alleen de Socratische school was naar de Staathuishoudkunde op weg.

Cicero, *met hunne schriften bekend, zelf wijsgeer en staatsman, sloeg een weemoedigen blik op de puinhoopen van zoo vele Grieksche Staten, hij had zelf de regering der aristocratie, die van het volk, en de alleenheersching beleefd; doch kon door diepzinnig nadenken tot geen ander besluit komen, dan dat de beste regeringsvorm dezulke ware, die uit monarchale, aristocratische en democratische elementen zamengesteld ware. De nieuwere tijd heeft dit wijsgeerig ideaal zoeken te verwezenlijken door de invoering van bezworene constituties, en toch is onder dezen staatsvorm de schuldenlast der volkeren vermeerderd, het onvoortbrengend verbruik van de Staten zelven toegenomen, de vrijheid van de ruilingen en den arbeid vertreden, het pauperisme ontstaan, de inwendige rust telkens verstoord; het is eene treurige ondervinding, die ons schier aan het welslagen dezer nieuwe proeven zoude doen twijfelen. Maar hoe dan? is volksgeluk, in*

---

(1) Zie Plutarchus, *in het leven van* Dion.

ons oog de rustige en staâg verder voortgezette ontwikkeling van de zedelijke en stoffelijke krachten der volkeren, dan een hersenschim, een luchtbeeld? is het haken daarna eene hopelooze zaak? Waarom dan de trek tot gezellig verkeer, waaruit de burgermaatschappij ontstond, door de Voorzienigheid in des menschen borst geplant? waarom dan de noodzakelijkheid voor het menschdom om in eene vereeniging, door wetten gebonden, te moeten leven? Waarom is de burgermaatschappij de voorwaarde van de beschaving, het perk, waarin de menschheid naar haar volmaking moet streven? Zouden dan waarlijk zulke tegenstrijdigheden in het hoogere plan eener wijze en liefderijke Voorzienigheid met het lot der volkeren bestaan? Neen! in het Godsplan kan zulk eene disharmonie niet zijn; ook hier behoeft men er niet aan te denken.

Dit leeren wij door de ondervinding der eeuwen, of moesten wij er althans uit leeren, dat het volksgeluk in zijn waren en verheven zin niet afhankelijk is van den vorm van Staatsbestuur, al levert ook de ééne vorm meer waarborg daarvoor op, dan de andere, wat wel niet te betwijfelen valt, en door ons wel het minste betwijfeld wordt.

Daar zijn twee zaken, die, volgens den uitslag onzer overdenkingen, het volksgeluk alleen duurzaam bevestigen kunnen; de eene is van Hemelschen, de andere van aardschen oorsprong; het Christendom, *en de* Staathuishoudkunde. *Met andere woorden, als de menschen elkander meer en meer uit de zuivere bron leerden lief te hebben, met eene Evangelische liefde, — en zij werden niet verhinderd en gestoord, en gekweld in hunnen arbeid, in hunne ruilingen, al wat strekken moet om hun stoffelijk bestaan te verzekeren, ja, dan zoude die*

gelukkige harmonie, waarvan ERASMUS *sprak, geboren worden!*

Wat den invloed van het Christendom aangaat, is het onze taak niet, om daarover ter dezer plaatse uit te weiden. Men kan niet bepalen, hoe verre en hoe krachtig zich deze eenmaal op aarde zal kunnen ontwikkelen, alsdan ontdaan van sectegeest en scolastieke spitsvondigheden, en het is reeds veel, dat ieder regtgeaard gemoed met het gevoelen van den Kerkvader LACTANTIUS *zal moeten instemmen, als hij zegt: „Alle „die rampen zouden op aarde geene plaats vinden, „als alle menschen* zamenzwoeren *op de wet van God; „als allen deden, wat wij Christenen alleen doen. „Welk een gelukkige toestand der menschelijke zaken, „welk een gouden eeuw zoude er aanbreken, als over „de geheele aarde goedertierendheid, en vroomheid, en „vrede en onschuld, en billijkheid, en matigheid en „trouwe heerschten!* Eindelijk zoude men om de men„schen te regeren zoo vele en zoo verscheidene wet„ten niet noodig hebben, daar tot eenen volkomen „Staat van onschuld de wet van God alleen vol„doende zoude zijn; *men zoude geene kerkers, geen „zwaard der overigheid behoeven, geene vrees voor „straffen, daar de heilzame goddelijke voorschriften, „den gemoederen der menschen ingestort, hen van zelfs „zouden opleiden, om de regtvaardigheid te be„trachten"* (1).

Het is eene oude gelijkenis, die van den Staat bij het ligchaam van den mensch. Als de godsdienst haar roeping vervult om harmonie tusschen de zedelijke vatbaarheden, die in dat ligchaam huisvesten, te brengen en

---

(1) De Justitia, l. V, c. VIII.

die te veredelen, en als de Staathuishoudkunde er in slaagt om de stoffelijke gezondheid in dat zamenstel op te wekken en door alle aderen te doen stroomen, dan twijfele men er niet aan, of de Staat zal dien vorm van bestuur aannemen, die hem past, en waarin hij zich het best bewegen zal, en men zal niet met ruwe handen het uiterlijk gewaad verscheuren, waardoor te gelijk de edele deelen van het ligchaam gekwetst worden.

De behoefte aan Staathuishoudkundige kennis begint ook in ons vaderland meer gevoeld te worden; het getuigt voor het gezond verstand dezer natie; het getuigt, dat zij zich niet door den dwarrelgeest des tijds van hare ware belangen laat aftrekken. In verscheidene steden, als Amsterdam, Rotterdam, Deventer, Utrecht heeft deze wetenschap reeds hare spreekgestoelten, buiten die aan onze Hoogescholen. De Maatschappij tot Nut van het Algemeen heeft reeds eene prijsvraag uitgeschreven, om een Staathuishoudkundig volkshandboek te bekomen; men schroomt om deze wetenschap in het openbaar langer als eene leer van loutere theoriën te beschouwen en het denkbeeld wint veld, dat de groote kwalen, waarvan het staatsligchaam aangedaan is, uit de afwijkingen van deze wetenschap voortgesproten zijn; nog eene schrede verder, en er zal eene overtuiging geboren worden, dat juist die afwijkingen, als schadelijke en ijdele theoriën, te beschouwen zijn. Dit is de gang, dien de waarheid in hare stille vorderingen neemt.

Nu het Nederlandsche volk door de onmiddelijke verkiezing ook meer deel aan het beleid der regering bekomen heeft, is het dringend noodzakelijk, dat de Staathuishoudkunde in eene volkskennis overga, want wat moet het lot van ons vaderland worden, als de toekomstige vertegenwoordigers nog blijven hechten aan

eenen handelsbalans, eene kunstmatige bescherming van de nijverheid, aan de vermeerdering van de nationale schuld als aan een nieuw kapitaal in den Staat; als men de kolonien alleen uit het zelfzuchtig oogpunt van de gedwongene markten van de voortbrengselen van het moederland wil blijven beschouwen, en niet de welvaart van moederland en koloniën aan elkander weet te verbinden, als men geen onderscheid weet te maken tusschen het voortbrengend en onvoortbrengend verbruik van den Staat, als men .... maar hoe zoude ik hier al de dwaalbegrippen opsommen, die de inwendige verarming der Staten, de haat tusschen de volkeren, de verwijdering tusschen de regeringsbesturen en de onderdanen hebben doen ontstaan! en die, hoe gunstig men ook over de beschaving van onzen tijd denke, echter het treffende bewijs voor den meer verlichten nakomeling zullen opleveren, op welken lagen trap de eigenlijke regeringskunst in deze eeuw nog gevorderd was.

Het was daarom een gelukkig denkbeeld van den uitgever van dit werkje, om juist in dezen tijd, waarin ons volk tot eene meer dadelijke bemoeijing met zijne eigene belangen geroepen wordt, de vertaling van eene reeks der beste buitenlandsche schrijvers over Staathuishoudkunde aan te kondigen.

Wel is waar is de Fransche taal meer, dan in eenig ander land, bij ons verspreid; maar men treft nog velen aan, die daarmede onbekend zijn, of althans niet genoegzaam bekend, om daarin eene nieuwe wetenschap aan te leeren, maar wien het toch tot schande zoude verstrekken, als zij zich geene juiste denkbeelden wisten te vormen over den aard van het geld, de voortbrenging van waardijen, het onderscheiden verbruik van den rijkdom, het verband van alle takken van nijver-

heid, het verband tusschen invoer en uitvoer, de natuurlijke regeling der dagloonen, en wat des meer zij.

Hoe kunnen toch, wij willen niet zeggen: volksvertegenwoordigers, maar ook, hoe kunnen zij, die uit en door het volk geroepen zullen worden, om deel aan het Bestuur der Provinciën en der Gemeenten te nemen, deze soort van kennis ontberen?

In de bestaande dwaalbegrippen over al deze onderwerpen bij de verschillende standen schuilt een ernstig gevaar voor de maatschappij, en daarmede zoude de hervorming van onze huishouding van Staat eene onmogelijkheid wezen.

Wij kennen geene handleiding, waarin de beginselen der wetenschap duidelijker en beknopter uit één gezet worden, dan in dit werkje van DROZ, *en dat wij daarom allen, die met de beoefening der Staathuishoudkunde een aanvang wenschen te maken, (en mogt hun getal hier te lande dagelijks grooter worden!) met vertrouwen aanbevelen. Deze schrijver onderscheidt zich boven vele anderen door helderheid van denkbeelden; geen verdedigt de wetenschap met meer inwendige overtuiging tegen de beschuldiging van hare uitsluitend materiële strekking; hij is diep doordrongen van den invloed, dien de Staathuishoudkunde geroepen is op de onstoffelijke belangen des menschdoms uit te oefenen, en daarom vindt men bij hem, bijna op iedere bladzijde, het verband tusschen Staathuishoudkunde en Zedekunde aangetoond.* DROZ *had vroeger een werk over de toepassing der zedekunde op de Staatkunde geschreven, en ongemerkt werd de Zedeleeraar Staathuishoudkundige. Zoo is het, zoo moet het uit den aard der zaak wel zijn. Ook de onsterfelijke* ADAM SMITH, *de Schepper der Staathuishoudkunde, had de zedekunde tot een*

geliefd onderwerp van zijnen onderzoekenden geest gemaakt. De zedeleeraar stuit altijd op de bron van de misdaad, die in den dringenden nood der groote menigte zoo overvloedig aanwezig is; hij ziet al spoedig in, dat de goedkoopte van de eerste levensgeriefelijkheden, welke natuurlijk met den aanwezigen overvloed daarvan in verband staat, onafscheidelijk is van de volkszedelijkheid; hij deinst terug van het zedelijk kwaad, dat op een onvrij territoir uit den grond opschiet, en waar de uiterste randen van het ligchaam des Staats bedorven worden, om daarna de binnenste deelen aan te steken. Ziet de Staathuishoudkundige in het stelsel der loterij, als eene staatsbelasting, een middel tot verarming van de natie; de Zedeleeraar heeft een natuurlijken afkeer van het spel, de milde bron van menschelijke ellende. Beiden bestrijden het verkwistend en nutteloos verbruik van den rijkdom. Wij zouden nog veel over het verband van Staathuishoudkunde en Zedekunde kunnen zeggen; doch dit onderwerp zoude evenzeer eene uitvoerige behandeling vereischen als verdienen. — Dit zal men ons wel willen toegeven: de verstandigst ingerigte huishouding van Staat zoude haar doel missen, als er goede zeden gemist werden, en alle philantropische instellingen, ook met de edelste bedoelingen opgerigt, zullen eer schadelijk dan voordeelig aan de groote zaak van het menschdom zijn, bijaldien zij van de beginselen der Staathuishoudkunde afwijken.

Moesten wij eenen denkbeeldigen Staat, een Argentoratum schetsen, wij zouden het eene welingerigte huishouding, maar tevens aan zijne bewoners goede zeden toekennen, en op onze beurt uitroepen: Wat kan er gelukkigers dan deze harmonie, uitgedacht worden!

De uitgever van de Staathuishoudkunde *van* Droz

in Nederduitsch gewaad had ons verzocht hare verschijning met een voorberigt te begeleiden; wij willen het niet besluiten, zonder de volgende opmerking. Meermalen hebben wij doen zien, dat de Staathuishoudkunde een nieuw licht over de afgeloopene wereldgebeurtenissen werpt, dat de ware geschiedenis van het menschdom nog te maken is, en daartoe aan eene oeconomische kritiek onderworpen moet worden; maar wij durven nog verder gaan; de meeste voorspellingen op het Staatkundige gebied moeten falen, maar omtrent het lot der volkeren, omtrent de gevaren der burgermaatschappij in de toekomst, kan men niets veiliger raadplegen dan den tegenwoordig zijnden toestand der huishouding van Staat bij ieder gegeven volk, en diens algemeene bekendheid met de leer der beginselen, waarna deze ingerigt moet worden. DROZ *geeft hiervan een sprekend bewijs, als hij in het IIde Hoofdstuk, IIde Boek van dit werk (het is nu ongeveer* 20 *jaren geleden,) de gevaren schetste, welke de maatschappij in Frankrijk van de wilden te Parijs te wachten had, bij wie geen zweem van eerbied voor den eigendom gevonden werd. „En men denkt er niet over na, „ dus luidde zijne vruchtelooze waarschuwing, „ dat te leven te midden van zulk eene afzigtelijke massa, hetzelfde is, als te leven aan den voet van een vulkaan."*

Toen nu in onze dagen de bitterste vijanden der Staathuishoudkunde in Frankrijk aan die menigte leerden, dat de eigendom een roof was, toen is de vulkaan losgebarsten, waarvan onze kinderen onder den bodem van Europa nog de trillingen zullen gevoelen, en waaraan misschien nog zoo menige troon geen weerstand zal kunnen bieden.

DROZ *zag geen ander, geen krachtiger middel om*

dit gevaar te bezweren dan door het onderwijs meer algemeen te maken, en zoo doelmatig in te rigten, dat der jeugd in het algemeen, maar die der arme standen in het bijzonder, de voordeelen, die uit den eigendom voortspruiten, werden ingeprent. Hij houdt het voor eene even gemakkelijke, als heilzame zaak om de Staathuishoudkunde tot een element van het lager onderwijs te verheffen; en ook wij scharen ons hier aan de zijde van dit gevoelen; ook wij moeten het voor ongenoegzaam houden, dat onze godsdienst den eigendom heiligt, en achten het noodzakelijk, dat de oorsprong en de aard van den eigendom en de voordeelen daarvan ook voor alle hare leden, althans voor het grootst mogelijke getal hunner, op onze aanstaande Staats- of volksscholen worde ontwikkeld.

Een schoon voorbeeld wordt in dit opzigt reeds te Utrecht gegeven, waar de Onderwijzers der lagere scholen afzonderlijke lessen over de wetenschap des rijkdoms van den Hoogleeraar Ackersdijck *bijwonen.*

Wij durven dan niet alleen onze Kooplieden, Fabrijkanten en Landhuishoudkundigen, maar inzonderheid ook onzen stand van Onderwijzers aanraden, om zich dit nuttige geschrift ter beoefening aan te schaffen.

Mr B. W. A. E. SLOET tot OLDHUIS.

Zwolle,
15 December 1848.

VOORREDE.

Voor eenige jaren was ik in de gelegenheid om met menschen van veel verstand en verschillende kundigheden over de Staathuishoudkunde te spreken. Ik konde hun mijne verwondering niet verbergen, toen ik zag, dat deze wetenschap hun ten eenenmale vreemd was. Eenigen zeiden mij, dat zij voor hen geen aantrekkelijkheid bezat; anderen wederom, dat zij boeken over Staathuishoudkunde opengeslagen hadden, maar ze niet hadden verstaan. Deze antwoorden bedroefden mij, want het gold eene wetenschap, die mij voorkomt eene hooge belangrijkheid te bezitten. Ik heb haar van mijne jeugd af beoefend (1), *en ik heb meer en meer leeren beseffen, hoe naauw zij aan al de belangen der menschheid verbonden is. Ik zocht naar de oorzaken van deze onverschilligheid, van dezen afkeer, die vele personen jegens eene wetenschap aan den dag leggen, wier beoefening zoo noodzakelijk is. Onder deze oorzaken was er eene, waarvoor ik een geneesmiddel wist, en die mij misschien juist daarom, nog meer dan de overigen trof. Ik begreep, dat ons een boek ontbrak, geschikt om een begin met de beoefening der Staathuishoudkunde te maken. Wij hebben over deze*

(1) In 1801 werd de regering aangezocht om de gilden te herstellen; ik gaf toen een vlugschrift daartegen in het licht.

wetenschap wonderlijk schoone werken; maar geen van hunne schrijvers heeft gezorgd, om altijd van het bekende tot het onbekende over te gaan; en dit is toch het eenig middel om den geest te leiden en eeniger mate toe te brengen om zelf de waarheid te ontdekken. Indien men aanvangt met te zeggen, dat de Staathuishoudkunde handelt over het ontstaan, de verdeeling en het verbruik van den rijkdom, drukt men zich met juistheid uit, maar deze wijze om zich uit te drukken, hoe juist ook, is onverstaanbaar voor een elk, die niet reeds de kennis der wetenschap bezit, die men onderwijzen wil.

Vervolgens hebben de beroemdste werken over de Staathuishoudkunde eenen grooten omvang; dat is genoeg om zekere lezers af te schrikken, zelfs hen, wier opmerkzaamheid tot inspanning in staat is. Om eene wetenschap te leeren, moet men in de eerste plaats de feiten verzamelen, om daaruit de grondbeginselen af te leiden, en deze in hun onderling verband rangschikken. Deze taak wordt nog moeijelijker, als men een zeer uitgebreid werk leest, waarin het aantal van bijkomende denkbeelden den geest afleidt en, om zoo te zeggen, de aandacht verdooft. Wij hebben beknopte handleidingen, en als het beste voortbrengsel van dezen aard reken ik het Précis d'économie politique *van den Heer* BLANQUI. *Maar over het algemeen zijn beknopte handleidingen beter geschikt, om ons de beginselen en hunnen zamenhang te herinneren, als om die op te helderen.*

Ik heb dan besloten een werk te schrijven, waarin ik beproeven zal om het drooge van eene geleerde voordragt te vermijden. Ik stelde mij voor om altijd van het bekende tot het onbekende te gaan in een boekdeel van niet te veel uitgebreidheid, en hetwelk mij echter zoude vergunnen, om in de vereischte ontwikkeling der voornaamste zaken te treden. Ik deed mij zelven de belofte van nimmer het innige verband tusschen Staathuishoudkunde en het menschengeluk uit het oog te verliezen, en ik hoopte op die wijze aan deze soort van studie die aantrekkelijkheid bij te zetten, waarvoor zoo vele personen haar niet geschikt achten, omdat zij haar niet ken-

nen (1). *De lieden van de dagelijksche verkeering, als zij dit boek wilden lezen, zouden vele dwalingen vermijden, die in het dagelijksch gesprek uit hunnen mond vallen, en die alleen onopgemerkt voorbijgezien worden wegens de te algemeen heerschende onkunde.*

Jonge lieden, die om eene eervolle loopbaan te vervullen, grondige kennis noodig hebben, zullen in dit werk de beginselen en den grondslag der Staathuishoudkunde vinden, en ik acht mij gelukkig, indien ik hen in staat stel om met meerdere belangstelling en vrucht de schrijvers te lezen, welke ik zoo gaarne de meesters der wetenschap noem.

Een der schoonste vernuften, welke Engeland voortgebragt heeft, Adam Smith, *heeft met eene vaste hand den weg aangewezen, welken voor altijd diegenen zullen inslaan, die de wetenschap zullen vooruitzetten, waarmede wij ons gaan bezig houden. Jammer is het, dat deze schrijver, ontbloot van wetenschappelijke rangschikking, zijne denkbeelden zonder orde op elkander stapelt; en met alle bewondering voor het aantal waarheden, door hem verspreid, heeft men dwalingen ontdekt, die hij heeft laten bestaan, of welke hij zelf heeft doen geboren worden.*

De Heer Say *heeft veel belangrijks gevoegd bij het werk van den Engelschen schrijver, waarvan hij vroeger de leerling was en naderhand de mededinger werd. Niemand heeft zoo veel toegebragt, om, in alle beschaafde landen, den geest der menschen op de Staathuishoudkunde te vestigen. De zeldzame gave van opmerking, waarmede hij deze wetenschap heeft verbeterd en aangevuld, de orde, welke hij haar het eerst heeft weten te geven, hebben hem aan het hoofd dier lieden geplaatst, die ons vaderland vereeren.*

---

(1) Ik schrijve aan deze wijze van uiteenzetting mijner denkbeelden het gunstig onthaal toe, dat aan de eerste uitgave van dit werk mogt te beurt vallen : ik heb er overzettingen van ontvangen in de Duitsche, Italiaansche, Spaansche, Portugeesche (Rio-Janeiro), Russische en nieuwe Grieksche talen, en er bestaan nog andere vertalingen.

De beide Staathuishoudkundigen evenwel, door mij vermeld, hebben in onze dagen hunne tegenstanders gevonden; maar indien men over zulke mannen met ligtvaardigheid oordeelt, dan toont men van de Staathuishoudkunde hoegenaamd geene kennis te hebben.

Ik heb, vóór dat ik tot eene tweede uitgave van mijn werk overging, het met alle mogelijke zorg verbeterd, en mij steeds op meer orde en duidelijkheid toegelegd; somtijds heb ik mijne denkbeelden meer in een gedrongen, maar ook dikwijls heb ik ze uitvoeriger ontwikkeld en er nieuwe opmerkingen bijgevoegd: wat echter mijne beginselen aangaat, deze zijn dezelfde gebleven.

STAATHUISHOUDKUNDE

OF

BEGINSELEN VAN DE LEER DES RIJKDOMS.

EERSTE BOEK.

OVER HET ONTSTAAN VAN DEN RIJKDOM.

EERSTE HOOFDSTUK.

Doel der Staathuishoudkunde.

De Staathuishoudkunde is eene wetenschap, die zich tot doel stelt om de welvaart zoo algemeen mogelijk te maken.

Alle welgezinde menschen, ook wanneer zij zich niet tot geleerde theoriën verheffen, streven er na om tot dit doel mede te werken. Die op straat aan de armen eenige muntstukken geeft, wil de ellende lenigen, maar dikwijls doet hij niet anders, dan daarmede de luiheid aan te moedigen en de landlooperij te bezoldigen. Die om zijne giften eene betere bestemming te geven, huisgezinnen opzoekt, welke zijn hulpbetoon waarlijk verdienen, verkrijgt buiten kijf gelukkiger uitkomsten, maar deze giften, hoe talrijk men ze ook veronderstelt, zijn slechts eene gedeeltelijke en tijdelijke leniging. Te vergeefs zoude men de bronnen der weldadigheid uitputten; het eenig middel om de welvaart algemeen te maken is, de menschen te leeren werken en een goed gebruik te maken van hetgeen zij verdienen.

De bedrijvigheid of de traagheid van de nijverheid in de burgermaatschappij, de goede of kwade verdeeling van den rijkdom, hangen in vele opzigten van de juiste of valsche denkbeelden af, die de regeringsbesturen en bijzondere personen over Staathuishoudkunde hebben. Deze wetenschap is derhalve van onmiskenbaar gewigt om het lot van het menschdom te verbeteren. Zij, die bezield zijn met overdrevene en onbestemde denkbeelden van zedekunde, en met medelijden op de poging tot vermeerdering van den rijkdom neerzien, zijn droomers, die in ijdele of schadelijke bespiegelingen de baan bijster worden. De mensch, zamengesteld uit geest en ligchaam, heeft zedelijke en natuurlijke behoeften; de Zedekunde is de eerste der wetenschappen, de Staathuishoudkunde is de tweede.

De wetenschap, waarmede wij ons gaan bezig houden, zoude reeds zeer belangrijk zijn, als men alleen maar aan hare betrekking tot onze natuurbehoeften wil denken, omdat zij invloed heeft op den welstand en op het bestaan der menschen. Doch als men slechts een weinig nadenkt, ziet men, welke innige betrekking zij met onze zedelijke behoeften heeft. Hoeveel ondeugden, hoeveel misdaden zoude men doen verdwijnen, indien men er in slaagde om den lediggang en de ellende te verbannen! Maar door welk eene overweging van hoog gewigt wordt bovendien onze geest getroffen! Het is toch niet in eene enkele streek ten nadeele van anderen, dat de Staathuishoudkunde de welvaart verspreiden wil. Sinds langen tijd zeggen godsdienst en wijsbegeerte tot de menschen om in vrede te leven en om elkander de behulpzame hand te bieden, ten einde die goederen in te oogsten, welke de natuur vóor hen bestemt; en sinds lang behandelt men dit edelaardige verlangen als eene herschenschim. Zie dan hier, hoe eene wetenschap, welke zich met de meest stoffelijke werkzaamheden bezig houdt, ons bewijst, te gelijker tijd als zij de middelen leert om onzen rijk-

dom en onze genietingen te doen aangroeijen, dat ons belang ons moet bewegen om den vredelievenden raad der godsdienst en wijsbegeerte op te volgen.

Hoemeer de verlichting zich verspreiden zal, hoemeer men zal oordeelen, dat de Staathuishoudkunde de krachtigste bondgenoot der zedekunde is. Bij deze beschouwingen moet men nog dezulke voegen, welke uit het tijdperk geboren worden, waarin wij leven. Nooit hebben de menschen zooveel over nijverheid gesproken; eene menigte van stemmen verheffen hare voordeelen. Voor een ieder, die zijne eeuw oplettend waarneemt, kan het niet onbelangrijk zijn om te weten, hoe de nijverheid zich ontwikkelt, welke hinderpalen aan hare vorderingen in den weg gesteld zijn, en welke middelen de verdeeling harer weldaden onder de verschillende klassen der Maatschappij minder ongelijk kunnen maken. Ik ken geen enkel land, waar de Staathuishoudkunde onnut zoude zijn, omdat de goederen, waarvan zij de voortbrenging onderwijst, overal noodig zijn, maar het is duidelijk, dat zij een nieuwen graad van nuttigheid in die Staten verkrijgt, waar een groot getal menschen geroepen zijn om over de algemeene belangen te raadplegen. Door welk een wonder zouden zij met wijsheid bestierd kunnen worden, indien men slechts onbestemde begrippen medebrengt, waar men stellige kennis zoude moeten bezitten. Deze vlugtige denkbeelden kunnen volstaan om te bewijzen, dat eene wetenschap, welke in ons stelsel van opvoeding verwaarloosd is, er eene belangrijke plaats moest innemen, en dat zij zelf aan verhevene vernuften genot verschaffen kan. Ik laat de algemeene beschouwingen daar; de Staathuishoudkunde handelt over den rijkdom; laten wij ons in de eerste plaats een juist denkbeeld van het begrip vormen, dat wij aan dit woord moeten hechten, en waaraan men zeer verschillende beteekenissen gegeven heeft.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over den Rijkdom.

Indien gij bij het doorreizen van een land ellendige woningen opmerkt, waar de lucht en het licht slechts door enge openingen indringen, en waarvan het binnenste slechts grof huisraad bevat; indien gij in de steden, zoowel als op het platteland, vele slecht gekleede lieden ziet, wier voedsel ter naauwernood toereikend is, zeg dan gerust, ook als men u mogt te kennen geven, dat in iedere provincie onderscheidene rijke familien bestaan, en dat de vorst goud in overvloed bezit, dat het niettemin een arm land is. Indien gij een ander land doortrekt, waar de woningen voor het gemak ingerigt en netjes met huisraad voorzien zijn, waar het voedsel en de kleeding der landbouwers en werklieden doen zien, dat zij gemakkelijk hun levensonderhoud vinden, vorsch dan niet na, of het een rijk land is, gij hebt er het bewijs van onder uwe oogen.

De rijkdom bestaat uit alle stoffelijke goederen, die aan de behoeften van den mensch dienstbaar zijn; een Staat is rijk, wanneer deze goederen er zeer verspreid zijn. Onder de bruikbare voorwerpen dienen sommigen onmiddellijk voor onze behoeften, zoo als de voedingsmiddelen, de kleedingstukken enz.; anderen dragen slechts bij, om op eene zijdelingsche wijze onze behoeften te voldoen, als de gereedschappen, de munt enz. De edele metalen maken een zeer nuttig bestanddeel van den rijkdom uit, maar zij zijn de rijkdom zelf niet, zoo als men langen tijd verondersteld heeft. Indien het toch om een land rijk te maken voldoende was om er goud uit te storten, welk land zoude bloeijender geweest zijn dan Spanje? Echter zagen wij te vergeefs de me-

talen, welke Amerika opleverde, naar zijne havens vloeijen; te vergeefs wapende men zich, om het te behouden, met bloedige wetten tegen den uitvoer; de armoede zijner bewoners onteerde zijnen vruchtbaren bodem. Dit ongelukkig land zoude twintig maal meer goud aan zijne volkplantingen hebben kunnen onttrekken, zonder dat zijn toestand daardoor veranderd zoude zijn. De vorst, de hovelingen, zouden meer goudstukken hebben gehad, zij zouden van den vreemde meer waren hebben kunnen koopen, om voldoening aan hunne luimen te geven, maar de onwetende en luije menigte, welke niet werkte en *niets* voortbragt, zoude voortdurend met aalmoezen gevoed zijn geworden, en van ellende zijn vergaan.

Als een tegenhanger van dit tafereel willen wij hier er een mededeelen, dat HUMBOLDT van de Spaansche volkplantingen ophangt, die door den arbeid verlevendigd worden:

„ De voorname bronnen van den rijkdom in Mexi-„ co," zegt hij, „ zijn niet de mijnen, maar een „ landbouw, welke ongemerkt sinds het einde der „ vorige eeuw verbeterd is. Indien de mijn aange-„ *legd is* in de schrale helling of op den top der „ Cordillières, kunnen de nieuwe nederzettelingen „ slechts van verre bekomen, wat zij voor hun onder-„ houd noodig hebben. Weldra wekt de behoefte de „ nijverheid op. Men begint met den bodem in de „ holle wegen en op de bovenste oppervlakte der „ naaste bergen te bebouwen; overal is de rots met „ teelaarde overdekt. In de nabijheid van de mijn „ worden hoeven opgerigt. De duurte der levens-„ middelen, de hooge prijs, waarop de mededinging „ der koopers alle voortbrengselen van den landbouw „ houdt, vergoeden aan den landbouwer de ont-„ beringen, waaraan hen het moeijelijke leven in de „ bergen blootstelt. Zoo ziet men, hoe alleen door „ het vooruitzigt op winst, door beweegreden van „ wederzijdsch belang, welke de sterkste banden der „ maatschappij zijn, en zonder dat zich de regering

„ met de kolonisatie bemoeit, eene mijn, welke aan-
„ vankelijk afgezonderd toescheen, te midden van
„ eenzame en woeste bergen in korten tijd aan die lan-
„ den gehecht wordt, welke van ouds bebouwd zijn.
„ Maar nog meer, deze invloed der mijnen op de
„ toenemende ontginning van het land, is duurzamer
„ dan de mijnen zelve zijn (1)." Indien men den voornaamsten rijkdom in de voorwerpen ziet bestaan, welke dienen om den mensch te voeden, te kleeden en te huisvesten, dan komt men tot de gevolgtrekking, dat de arbeid noodzakelijk is om deze voorwerpen te vermenigvuldigen, dat men daarom de menschen vernuftiger en werkzamer moet maken, en hen vrij hunne nijverheid laten uitoefenen, opdat een elk zich door de hoop voele opgewekt om de vruchten van zijne bedrijvigheid te plukken. Indien men daarentegen waant, dat de rijkdom alleen in de edele metalen bestaat, beschouwt men in de eerste plaats den oorlog en de plundering, als een snel en zeker middel om een land te verrijken. Als men dan van lieverlede uit den staat van barbaarschheid gaat, dan verandert de onderdrukking van voorwerp; men slooft zich uit om de nijverheid aan het toezigt van een bezorgd beheer te onderwerpen, dat wel altijd zoude willen om het geld in den Staat te laten binnenkomen en er nooit iets van te laten uitgaan. Men belemmert den arbeid door eene menigte reglementen; dan weder onttrekt men zich aan zekere soorten van voortbrenging, welke vele personen zouden laten leven, maar die minder geschikt schijnen, dan anderen, om het goud van den vreemdeling tot zich te trekken; dan weder dwingt men de kunsten en den koophandel om wegen in te slaan, waarvan hen het bijzonder en algemeen belang behoorden af te houden, maar waardoor men het zoo verre hoopt

(1) Essai politique sur la nouvelle Espagne, 2e Edition, T. II. p. 373.

te brengen, dat men het geld van andere streken magtig worde. Op deze wijze heeft zich het *mercantiel* stelsel ontwikkeld, hetwelk wij tegenwoordig in Europa zwakker zien worden, maar dat zich nog handhaaft, omdat het door twee krachtige beweegredenen ondersteund wordt: het vooroordeel, dat immer traag is om toe te geven aan de lessen der ondervinding, en de rede zelve, welke de rampen doorziet, die overhaastige veranderingen verwekken, en slechts opvolgende verbeteringen inroept. Omstreeks het midden der laatste eeuw, werd er eene nieuwe theorie van den rijkdom door QUESNAY uitgevonden, en met eenen bijna godsdienstigen ijver door die fransche schrijvers voorgestaan, welke men met den naam van *économistes* bestempelt. Zie hier in weinige woorden hunne gevoelens. De verschillende voorwerpen, die voor onze behoeften dienen, ontleenen hunnen oorsprong uit de aarde; in haar alleen schuilt eene voortbrengende kracht. Wanneer alle de voorschotten, welke de landbouwer gedurende den loop van zijnen arbeid gemaakt heeft, door de oogst zijn vervangen, dan blijft er een overschot van voortbrengselen, eene zuivere opbrengst (produit net); dit overschot, hetwelk geen voorschot vertegenwoordigt, en eene vrucht is van den arbeid, dien de aarde zelve verrigt, is alleen de rijkdom, want het vermeerdert alleen het fonds, dat de maatschappij reeds bezat. De fabrijkanten en kooplieden kunnen wel iets aan de waarde der voorwerpen toevoegen, waaraan zij eene gedaante geven, of welke zij vervoeren, maar deze aanwinst van waarde vertegenwoordigt, wat zij verbruikt hebben of kunnen verbruiken, gedurende den loop van hunnen arbeid; er vloeit dus geene vermeerdering van rijkdom voor de maatschappij uit voort. Alzoo moet de nijverheid der fabrijken en des handels, welke te gelijkertijd vernietigt, als zij werkende is, voor onvruchtbaar gehouden worden. De landbouwende nijverheid is alleen voortbrengend, omdat zij alleen een nieuw voortbrengsel doet ontstaan.

2

Deze spitsvindige theorie kan geen rijp onderzoek doorstaan. De aarde is, evenmin als de mensch, met een scheppend vermogen begiftigd; al haar vruchtbaarheid in werking is onvermogend om een atoom te scheppen. Laat ons een voorbeeld kiezen, om te zien, op welke wijze zij voortbrengt: een landbouwer werpt hennepzaad in den grond, pas door hem bewerkt; de aarde vervormt het in hennepsteelen; zij voegt alzoo iets aan hare bruikbaarheid en onzen rijkdom toe. Wat doen nu de menschen, wier nijverheid zich met den hennep bezig houdt? Zij onderwerpen dien aan verschillende vormverandering; sommigen veranderen dien in garen, anderen in doek, en allen brengen wat tot zijne bruikbaarheid, en alzoo tot onzen rijkdom toe.

Onder dit gezigtspunt bestaat er meer dan overeenkomst, er bestaat eenzelvigheid tusschen de verrigtingen van den mensch en de natuur.

Ik zie hier geenerlei verrigting van eenen scheppenden aard; ik zie eene reeks van vormverwisselingen, waarvan iedere het voorwerp, waaraan zij eene verandering geeft, meer geschikt maakt om onze behoeften te voldoen, en hetzelve eenen nieuwen trap in de orde van den rijkdom doet verkrijgen.

Indien het onbetwistbaar is, dat alle voortbrengselen van menschelijke kunst hunnen oorsprong uit de aarde nemen, is het even duidelijk, dat des menschen arbeid verbazend veel toevoegt aan den arbeid der natuur. De hennep en het vlas zouden voorwerpen zonder waarde zijn, indien de kunst ze niet in garen, weefsel en kant wist te veranderen en voor onzen smaak geschikt te maken. De kostbaarste waren, welke de aarde voortbrengt, houden op rijkdom te zijn, wanneer zij al te overvloedig zijn en geene behoefte meer aantreffen, welke door haar voldaan kunnen worden. Er is een vruchtbaarmakend vermogen, namelijk de handel, die haar de bruikbaarheid terug geeft en haar wederom hare plaats onder den rijkdom doet innemen, door ze derwaarts te ver-

voeren, waar nieuwe behoeften ze henen roepen. Maar zeggen de economisten, de waarde, welke de fabrijkant aan de voorwerpen zijner nijverheid verschaft, vertegenwoordigt de waarde, welke hij door zijnen arbeid verbruikt heeft. Maar hoe dan toch? Zoude men kunnen aannemen, dat deze wonderwerken der nijverheid, waarvan de hooge prijs bijna alleen aan handenarbeid moet toegeschreven worden, slechts eene evenredige vergoeding zoude opleveren voor hetgeen de fabrijkant en zijne werklieden verbruikt hebben? De economisten zijn dan ook wel verpligt om te zeggen, dat de waarde, door den fabrijkant voortgebragt, wederom de waarde vertegenwoordigt, welke hij verbruikt heeft, of heeft *kunnen verbruiken*. Die zich alzoo aan de nijverheid toewijden, sparen dus op hetgeen zij zouden kunnen verbruiken; alsdan zijn ter zelfder tijd aanwezig de waarde, welke vertegenwoordigd wordt, en die haar vertegenwoordigt; er is dus een aanwas van rijkdom door de handeling van den nijveren mensch daargesteld. Indien men zich tot deze gedachte bepaalde, dan zoude men nog niet met juistheid de uitkomst van zijnen arbeid waarderen, en wij zullen in het vervolg van dit werk nog beter zien, dat de vormveranderingen, door menschelijke kunst daargesteld, even goed rijkdom voortbrengen, als die welke de natuur bewerkstelligt (1).

---

(1) Wanneer wij de vernuftige dwalingen der economisten bestrijden, dan moeten wij regt doen wedervaren aan die eerwaardige mannen, die voor den tijd, waarin hunne geschriften verschenen, zeer verlicht waren. De economisten hebben de aandacht van Europa op onderwerpen gevestigd, die naauw verbonden zijn met het geluk der zamenleving; zij hebben deze onderwerpen met den vurigen wensch tot bevordering van het algemeen belang behandeld, en belangrijke vraagstukken, bepaaldelijk met betrekking tot de vrijheid van de nijverheid, opgehelderd. Wij gedenken de diensten, die zij hebben bewezen, te weinig. Indien zij in Engeland waren geboren en SMITH in Frankrijk, dan zouden de Engelschen ons dikwijls onderhouden over den schok, welke deze schrij-

Zoo beschouwden wij dan met eenen vlugtigen blik twee stelsels, die ons een onvolledig denkbeeld van den rijkdom geven; het een, omdat het dien in de edele metalen doet bestaan, het andere in de zuivere opbrengst der aarde.

Er is nog een ander stelsel, waarin het woord rijkdom in eenen al te ruimen zin genomen wordt. Eenige schrijvers (1) geven door dit woord alles te kennen, wat de mensch maar nuttigs of aangenaams kan begeeren. Volgens hunne theorie maken de hoedanigheden der ziel, de welwillendheid, de edelmoedigheid, de heldenmoed, den rijkdom uit. Een stelsel, dat de strekking heeft om verstandelijke en zedelijke goederen te verwarren met de meest stoffelijke voorwerpen, schijnt mij toe de tweede minder te veredelen, dan zij de eerste wel verlaagt. Men spreekt buiten twijfel op eene zeer verstaanbare wijze, als men zegt, dat de deugd de wenschelijkste rijkdom is. Deze woorden zijn juist, omdat zij eenen overdragtelijken zin hebben; maar in den eigenlijken zin zouden zij ongerijmd zijn.

De Wijzen, die ons den weg tot het geluk aantoonen, doen ons zedelijke genietingen in eene spheer ontdekken, die verre boven de physieke natuurgenoegens verheven is. Men schaadt hunne schoone leeringen, als men verwarring in de spraak brengt, en althans in schijn de deugd met den rijkdom gelijk stelt. Of waant men op deze wijze het gebied der Staathuishoudkunde uit te breiden en haar meer glans bij te zetten? Deze wetenschap behoeft hare grenspalen niet uit te zetten; hare belangrijkheid is groot genoeg, omdat de rijkdom, waarvan zij de uitbreiding leert, het lijden van den mensch voorkomt of verdrijft, de misdaden belet, welke de ellende

---

vers hebben gegeven aan de wetenschap, die zij beoefenden, en over de heldere denkbeelden, die Smith uit hunne werken heeft geput.

(1) Lord Lauderdale, Garnier, enz.

doet geboren worden, en op eene heilzame wijze het verkrijgen dier edeler goederen bevordert, waarmede men ze niet, zonder bloozen, kan verwarren.

Onder de gevoelens, welke ik thans onderzocht heb, doet ons het meest eenvoudige en ware den rijkdom in alle de stoffelijke goederen erkennen, die voor de behoeften van den mensch dienen.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de bruikbaarheid, de waarde en den prijs.

De eigenschap, welke eene menigte van voorwerpen bezit, om tot voldoening onzer behoeften te strekken, noemt men de bruikbaarheid (utilité). De voorwerpen, die daaronder in zulken grooten overvloed verspreid zijn, dat ieder zich die verschaffen kan, hebben geene waarde, zoo als de lucht en het licht. De *waarde* is eene hoedanigheid der voorwerpen, die hen geschikt maakt om verruild te kunnen worden (1). De bruikbaarheid kan bestaan zonder de waarde, maar de waarde heeft de bruikbaarheid tot haren onmisbaren grondslag. Men wil niets voor een onnut voorwerp geven; maar laat eene gelukkige ontdekking doen zien, dat men met dit voorwerp voldoening aan natuurlijke of kunstmatige behoeften kan verschaffen, zal het welligt eene verbazende waarde verkrijgen. Eene vreemde plant, die tot geen voedsel kan dienen, en waarvan de bloem niets aangenaams heeft, was alleen bij de kruidkundigen bekend.

(1) Deze bepalingen schijnen mij juister en duidelijker toe dan die van Smith over *de waarde van zuivere bruikbaarheid* en over *de ruilings waarde.*

Men wordt gewaar, dat, als haar blad gedroogd is en in den vorm van een buis is opgerold, of tot poeder vermalen, zij eene heilzame uitwerking heeft, dat haar geur het verdriet verjaagt, de gedachten van den mensch, in studie verzonken, opwakkert, en den arbeidsman, die gebogen gaat onder zijnen harden arbeid, verkwikt. Slechts weinige jaren en eene menigte van handen verbouwen deze plant, en talrijke fabrijken verrijzen om haar te bereiden. Deze nieuwe nijverheid doet anderen ontstaan; er zijn fabrijken van pijpen en tabaksdoozen. Een groot getal kleine kooplieden zijn hun bestaan aan deze verscheidene voortbrengselen verschuldigd; rijke kooplieden zenden heinde en ver hunne schepen weg, die ladingen kostbaren tabak naar huis terug brengen, en de regeringsbesturen heffen verbazende belastingen van eene plant, die men vroeger niet had opgemerkt.

De bruikbaarheid is niet het eenig beginsel der waarde; men moet eenige moeijelijkheid ondervinden om zich een bruikbaar voorwerp aan te schaffen, als men een ander voorwerp in ruiling zoude willen geven. Het water is zoo algemeen, dat wij het niet betalen; wij betalen alleen den arbeid van hem, die het ons aanbrengt (1); indien het evenwel zeldzaam wordt, zal men het moeten koopen. In de gebergten van mijn land, verkoopt men, gedurende de zomerhitte, het sneeuwwater dikwijls zeer duur, dat

(1) Condillac beweert, dat het water altijd waarde heeft. *Indien ik mij aan den oever eener rivier bevinde*, zegt hij, *kost mij het water de handeling van mij te bukken om het te bekomen; eene handeling, die een zeer kleine arbeid is, en het water heeft alsdan ook slechts de kleinst mogelijke waarde, maar zij weegt toch tegen den arbeid op, welken ik verrigt om het mij aan te schaffen, (du Commerce et du gouvernement*, Chap. I.) De woorden hebben in dezen volzin niet hunne juiste beteekenis, of wil men, niet die beteekenis, die men daaraan moet geven, om de wetenschap op te helderen. De geringe arbeid, welken ik doe, om het water te scheppen, bewijst wel, dat het *bruikbaarheid* bezit, maar indien niemand mij iets voor dit door mij geschepte water in ruiling geven wil, is het zonder *waarde*.

men gezorgd heeft van in den winter en de lente te vergaderen. Er zijn van die beklagenswaardige gesteldheden, waarin het zeer moeijelijk wordt, om zich de goederen, welke de natuur met de grootste mildheid verleent, aan te schaffen; alsdan kunnen zij verruild, zij kunnen verkocht worden. Hoe menig ongelukkige, gereed om in het diepste van eene verpeste en donkere gevangenis den laatsten snik te geven, heeft niet tegen goud van eenen inhaligen cipier een weinig buitenlucht en daglicht gekocht!

De bruikbaarheid en de schaarschheid zijn de twee bestanddeelen der waarde. Indien het tweede de plaats van het eerste schijnt te bekleeden, is het eene zinsbegoocheling. De beuzelingen, welke ons in een rijk magazijn in de oogen schitteren, gesteenten, juweelen hebben niets bruikbaars, zegt men, en toch bezitten zij eene groote waarde. De bruikbaarheid is volgens mijne bepaling de geschiktheid van zekere voorwerpen om aan onze behoeften te voldoen.

Gekunstelde behoeften kunnen de natuurlijke in hevigheid evenaren en zelfs overtreffen. Eene jonge, ijdele vrouw, welke de vrees koestert, dat, des anderen daags op een feest, haar kapsel door dat eener andere zal overtroffen worden, geniet dikwijls eenen min gerusten sluimer dan de arme huismoeder, die reeds gelukkig is van wat brood aan al hare kinderen te hebben kunnen geven, door iets van haar eigen voedsel af te nemen. De schaarschheid wekt bij sommige personen het verlangen naar het bezit op; de voorwerpen, welke dit verlangen doen ontstaan, hebben juist daardoor eene bruikbaarheid, omdat zij het lijden, hetzij ligt of meer hevig, dat gestadig eene behoefte vergezelt, die niet voldaan is, kunnen stillen. De fabrijkanten scheppen dus elke keer eene bruikbaarheid, wanneer zij zaken voortbrengen, die zich laten verkoopen; en onder dusdanige, waarmede zij de gekunstelde behoeften aan zich onderworpen maken, ziet men sommigen tot eene groote waarde stijgen, omdat zij van de eene zijde eenen moeijelij-

ken en zeer duren arbeid vereischt hebben, en omdat van de andere zijde zij aan rijke menschen worden aangeboden, die in hunne uitgaven door den prikkel der ijdelheid gedreven worden.

Men bemerkt zonder twijfel, dat het woord bruikbaarheid of nuttigheid (utilité) in de Staathuishoudkunde niet dien strengen zin aanneemt als in de zedekunde. Deze twee wetenschappen schijnen dus op een belangrijk punt met elkander te strijden, maar die weet op te merken, ziet ook weldra derzelver toenadering en verband. Wanneer deze wetenschappen op juiste beginselen steunen, bieden zij elkander wederzijdsche hulp; de zedekunde wordt verschrikt op het gezigt der misdaden, die uit de ellende geboren worden, en hecht daarom een billijk belang aan de verschillende middelen om dezen ramp te verbannen. Onder het aantal voorwerpen, welke de nijverheid aan de gekunstelde behoeften verkoopt, ken ik er bijna geene, die zoo nietig zijn als de kant; en ondertusschen moet elk redelijk mensch derzelver vervaardiging met belangstelling beschouwen. Dit fabrijkaat is eene hulpbron voor duizenden vrouwen, die zich in den tusschentijd, welke haar van de zorgen van de huishouding overschiet, daarmede bezig houden. Het dagloon is wel gering, en nogtans vermindert het den krimp van vele huisgezinnen; het verschaft welvaart aan eenige anderen. De werkvrouwen hebben haar werkstoel bij zich aan huis; de moeder onderwijst hare dochter, en doet deze onder hare oogen werken, zoo dat deze nijverheid meer geschikt is om den band der huisgezinnen en de goede zeden te bewaren, dan elke andere nijverheid, die oneindig nuttiger is. De zedekunde doemt geenen arbeid, waarvan het onderwerp beuzelachtig is, maar wat strekt om de welvaart en levenswijsheid onder de groote meerderheid van menschen te verspreiden; te gelijkertijd hecht zij meer waarde aan zulke werkzaamheden, waarvan de voortbrengselen in waarheid nuttig, niet aan de begeerten

der ijdelheid, maar aan de behoeften van den mensch voldoen. Wel verre van dit oordeel te wederspreken, bewijst de Staathuishoudkunde, dat die soorten van fabrijkaat, welke wezenlijke behoeften bevredigen, de rijke bron zijn van de welvaart van eenen Staat; dat zij zoo wel om het aantal handen, welke zij bezig houden, en den rijkdom, welken zij in overvloed uitstorten, zeer verre boven die kleine takken van nijverheid te achten zijn, waarvan de schitterende voortbrengsels slechts voor weinig personen zijn bestemd.

De Staathuishoudkunde doet ons zien, dat een huisvader, die vrij is om voor zijnen zoon een ambacht te kiezen, wat hij wil, de voorkeur aan een ambacht moeten geven, tot zulken behoorende, welke onze wezenlijke behoeften noodzakelijk gemaakt hebben. Met deze behoeften heeft men de meeste zekerheid om zijn levensonderhoud te vinden. Onvoorziene omstandigheden dwingen dikwijls de menschen om hunne uitgaven in te krimpen. Een oorlog, inwendige onrust berokkenen soms eenen staat van crisis aan de Maatschappij, en indien men alsdan de noodzakelijke uitgaven vermindert, wat moet er dan van de overtollige worden? Ook zonder groote rampen is de wisselvallige invloed der mode genoegzaam om morgen eene onderneming tot eenen last te maken, welke heden nog winstgevend was. Het is duidelijk, dat het fabrijkaat en de handel van nuttige voorwerpen, in de strenge beteekenis van dit woord, meerdere zekerheid aanbieden en meer geschikt zijn om die welvaart te waarborgen, mitsgaders die gerustheid in de huisgezinnen, welke de werkzame man, die zijne belangen kent, op het oog moet hebben. Deze opmerkingen nemen de tegenstrijdigheid weg, welke er omtrent een hoofdpunt tusschen de zedekunde en de Staathuishoudkunde scheen te bestaan.

De bruikbaarheid en de schaarschheid, die twee noodzakelijke voorwaarden van de waarde, hebben

zeer verschillende gevolgen; de eerste is voor allen voordeelig, de andere is in het algemeen schadelijk, omdat zich het denkbeeld van onthouding voor de groote meerderheid daaraan verbindt. Men is het eens omtrent de eerste, maar men verschilt in het oordeel omtrent de tweede, naar gelang van zijnen eigen toestand. Zoo verlangt de fabrijkant, dat de ruwe grondstoffen algemeen zijn, om ze goedkoop te hebben, maar dat de gefabrijceerde stof schaarsch is om haar de meeste waarde te doen behouden; in het vervolg van dit werk zullen wij zien, hoe de Staathuishoudkunde al die kleine overwegingen van bijzonder belang verwerpt; wij willen haar alleen onledig zien met het vraagstuk, om de bruikbaarheid te doen toenemen, en om de schaarschheid te bestrijden.

De algemeene denkbeelden, welke ik over de waarde aan de hand gegeven heb, leeren ons nog niet, hoe men haar met zekere juistheid bepaalt, en hoe men er toe komt om den prijs der dingen te bestemmen. De *prijs* is de waarde in geld uitgedrukt. Bij den eersten aanblik schijnt het, dat de waardering der koopwaarde zeer willekeurig zijn moet, en dat zij alleen afhankelijk moet zijn van de behoefte des eenen om te koopen, en van den anderen om te verkoopen; dat bij gevolg men op hetzelfde uur en op dezelfde markt voor gelijksoortige voorwerpen zeer verschillende prijzen zal zien besteden. Doch dit is zoo niet. De waarde van iedere koopwaar is aan eene algemeene prijsbepaling onderworpen, en wanneer zij verschilt, wordt de stijging of daling gelijkelijk op eene algemeene wijze geregeld. Hoe ontstaat nu het verschijnsel der gelijkvormige waardering?

De vervaardiging van eene koopwaar vordert onkosten. De ondernemer koopt grondstoffen, betaalt dagloonen, enz. Deze onkosten zijn voorschotten, waarvan de waarde in het bewerkte voorwerp overgaat. Wanneer nu de voortbrenger dit voorwerp

verkoopt, en indien hij zijne voorschotten vergoed krijgt, en niets meer bekomt, dan verkoopt hij tegen *fabrijkprijs*. Ondertusschen moest hij in redelijkheid eenig voordeel verwachten. Het bedrag van zijne voorschotten en dit billijke voordeel, maken den *wezenlijken* [of natuurlijken] prijs (prix reél) van eene koopwaar uit.

In de veronderstelling, dat de voorschotten door de fout der voortbrengers, welke dikwijls onkundig of achteloos zijn, niet te hoog geworden zijn, zoude men wenschen, dat de voorwerpen altijd tegen wezelijken [of natuurlijken] prijs verkocht werden. Noch de verkoopers, noch de koopers zouden zich alsdan te beklagen hebben, en de rijkdom zoude zich op eene voor de algemeene welvaart meest gunstige wijze verspreiden. Maar dikwijls zegt men, en men drukt zich met juistheid uit, dat deze of geene koopwaren boven of beneden hare werkelijke waarde verkocht worden.

De prijs wordt derhalve door een krachtiger beginsel geregeld, dan waarvan ik sprak.

Zelden bekommert zich de kooper om de kosten, tot de vervaardiging der voorwerpen zijner gading vereischt; en misschien is het even zeldzaam, dat de verkooper zich tot het billijkste gewin bepaalt, als hij dat kan opdrijven zonder schade voor zijnen handel. Indien de koopwaren in menigte worden aangeboden met weinig navraag, is het duidelijk, dat de koopers meester zijn om den prijs te doen dalen, terwijl de verkoopers in de weer zijn om de voorkeur te verkrijgen.

Indien daarentegen de navraag groot is, en de koopwaren te schaarsch om geheel daaraan te voldoen, zijn op hunne beurt de verkoopers in dien voordeeligen toestand, dat men meester van de markt is. Het is dus de balans van het aanbod en de navraag, die den *loopenden prijs* (prix courant) regelt. Nadat wij dit onbetwistbaar feit erkend hebben, moeten wij doen opmerken, dat de kracht der zaken

onophoudelijk strekt om den loopenden prijs tot den werkelijken prijs te doen naderen. Inderdaad zoeken de meeste fabrijkanten, indien de al te groote overvloed van waren den loopenden prijs te veel doet dalen, een ander gebruik van hunne nijverheid en hunne kapitalen. Anderen wederom beperken hun fabrijkaadje; de hoeveelheid voortbrengselen vermindert, en wordt nagenoeg op de hoogte van de navraag teruggebragt. Indien daarentegen de loopende prijs te hoog is, omdat er veel koopers en weinig fabrijkanten zijn, moedigt de zekerheid van te verkoopen de laatsten aan, om meer voort te brengen. De hoop, om in hunne groote winsten te deelen, doet nieuwe voortbrengers ontstaan; de hoeveelheid koopwaren vermeerdert, en het gevolg van derzelver overvloed is eene toenadering tot den werkelijken prijs.

Zoodanig is ten minste de loop der zaken in die landen, waar de wetgeving de weldaden der vrijheid aan de nijverheid waarborgt. Wanneer de Regeringen monopolien, gilden en voorregten (privilegien) daarstellen, dan gebeurt het, dat de koopprijs langen tijd op eene hoogte kan worden gehouden, die veel van den werkelijken prijs verschilt. Met de weldaden der vrijheid moest men die van het onderwijs en de zedekunde vereenigen, die ook kunnen medewerken om den werkelijken prijs der zaken de bovenhand te doen houden. De algemeene denkwijze onteert den mensch, die misbruik maakt van de onwetendheid of het ongeluk eens anderen, hetzij om hem eene ware tegen eenen onmatigen prijs te verkoopen, hetzij om hem die tegen eenen lagen prijs af te koopen; maar hoeveel kleinere misbruiken, minder schreeuwende afzetterijen halen hem ter naauwernood eenig verwijt op den hals, en wekken geenen zedelijken hinderpaal op! Alles wat de goede trouw kan bevorderen en de zucht om elkander te helpen, zoude bijdragen om den rijkdom en de middelen, die het genot daarvan bevorderen, te vermeerderen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over de voortbrenging.

Voortbrengen is bruikbaarheid te geven, waarde aan voorwerpen, die er geene bezitten, — de bruikbaarheid in de waarde te doen toenemen, van zulke voorwerpen, die haar reeds bezaten.

Men brengt voort, hetzij door den vorm der voorwerpen te veranderen, hetzij door ze te veranderen van plaats. De nijverheid gebruikt het eerste middel, als zij koren doet groeijen, of onder den steen vermaalt; zij bezigt het tweede middel, wanneer zij het graan van eene plaats, waar het overtollig is, naar eene andere plaats vervoert, waar de behoefte het bruikbaarder maakt.

Het is bij gebrek aan een juist denkbeeld over de voortbrenging, dat vele schrijvers bij herhaling beweerden, dat de koophandel niets voortbrengt, omdat hij geene nieuwe voorwerpen aan de hoeveelheid der bestaande, vóór hare verrigtingen, toebrengt. De koophandel vermeerdert de bruikbaarheid, de waarde van eene menigte koopgoederen, door ze nader bij onze behoeften te brengen; hij brengt alzoo voort. Deze denkbeelden mogen bij den eersten oogopslag van een louter bespiegelenden aard toeschijnen, zij zijn echter van geen practisch belang ontbloot. Eene dwaling der economisten konde op de invoering van een belastingstelsel eenen noodlottigen invloed hebben.

De nijverheid brengt alleen in zoo verre voort, als hare verrigtingen met beleid worden bestierd. Vervaardigen is nog niet altijd voortbrengen, en zelfs als men voortbrengt, kan men vernietigen. Men drukt b. v. een boek; het papier is schoon, men gebruikt een sierlijken letter. Men heeft zorg voor

het drukken; maar de werken van den geest bestaan slechts door hoedanigheden, welke de nijverheid niet kan aanvullen. Indien het boek van deze hoedanigheden ontdaan is, dan heeft de drukker te vergeefs vervaardigd; hij heeft waarde vernietigd, de riem papier, welke vijftien franken gold, toen hij nog wit was, gold nu niet meer dan vijf. De arbeid van den ondernemer en zijne werklieden, het besteede kapitaal zijn verloren; daaruit vloeit eene wezenlijke vernietiging van waarde voort, die men kan opmaken, als men bedenkt, wat deze arbeid en dit kapitaal zouden voortgebragt hebben, indien men die nuttig had aangewend.

De handelaar vernietigt waarde op gelijke wijze, als hij zich door onnaauwkeurige opgaven, ligtvaardig door hem aangenomen, laat misleiden, en zijne goederen van eene plaats, waar zij waarde hadden, naar eene plaats vervoert, waar zij er minder hebben.

Indien de prijs dezelfde blijft, dan zijn toch zijne onkosten en zijn arbeid verloren. Indien het waarheid is, dat een koopman uit Londen eene lading schaatsen naar een landstreek gezonden heeft, waar men geen ijs kent, dan is die koopman een knap man om waarde te vernietigen.

Wanneer de nijverheid op eene onkundige of onvoorzigtige wijze wordt uitgeoefend, bestaan er vele manieren om waarde te verdelgen. Ik zal ze allen niet opnoemen, maar zie hier de voornaamsten.

In plaats van voort te brengen, vernietigt men door zijnen arbeid:

1° indien de grondstoffen niet de vereischte hoedanigheid bezitten, omdat men geheel of gedeeltelijk den inkoopsprijs en dien der vervorming verliest;

2° indien de grondstoffen goed zijn, maar de fabrijkaadje slecht; zij is in eenen volstrekten zin slecht, wanneer het werk voor niets kan dienen en betrekkelijk slecht, wanneer het

werk, ofschoon op zich zelf goed gemaakt, niet in den smaak der verbruikers valt;

3° indien de kosten der fabrijkaadje of vervoer te hoog zijn, om de mededinging vol te houden;

4° indien de waren, welke men zou willen verkoopen, te overvloedig voor handen zijn, hetzij omdat aan de behoefte reeds voldaan is, hetzij, wat dikwijls gebeurt, omdat men die aan menschen aanbiedt, die niet in staat zijn om ze te koopen.

De voortbrenging en de handel vorderen bepaalde, dikwerf beuzelachtige kundigheden, en men kan zeggen, dat voor de rijke ondernemers, even als voor de ambachtslieden, leerjaren een noodzakelijk vereischte zijn. Het is niet alleen door verbeeldingskracht, dat men in deze zoo moeijelijke loopbaan zijne oogmerken bereikt, en men zal zijn geluk en zijne eer op de waagschaal stellen, indien men eene ernstige beschouwing van zaken en menschen versmaadt.

Met deze bijzondere kundigheden, die voor de verschillende bedrijven worden vereischt, en die de hoofden der nijverheid zich behooren eigen te maken, moeten zij verstandige beginselen, tot leidraad van hunne handelingen vereenigen. Ik kom hun geene belangelooze zedekunde prediken. Met weerzin hoor ik die ledigganger zeggen, zoodra zij een fabrijkant eene inrigting van nijverheid zien daarstellen: „Het „is niet voor het algemeen, het is voor hem zelven, „dat hij het onderneemt." Ja zonder twijfel! het is voor hem zelven, eene inrigting van nijverheid moet winsten aan hem opbrengen, die haar sticht; niets is noodzakelijker en niets is billijker. Ondertusschen is het toch ook voor de Maatschappij, dat deze vernuftige en arbeidzame man werkt; de beide belangen vereenigen zich hier; het tweede belang veredelt het eerste, en meer dan eens werden koopliedens van den echten stempel in hunne ondernemingen alleen daardoor geleid. De zedekunde zal het

nooit gispen, dat men de vrucht van zijnen arbeid wenscht te plukken; maar wat zij afkeurt, is de begeerlijkheid, het is die drift om in eenige maanden rijk te worden, welke zoo vele lieden tot ondernemingen verlokt, die hunne krachten te boven gaan en die hun ellende en schande berokkenen, terwijl de matiging hun met den tijd een' eervollen overvloed zoude hebben verzekerd.

De zedekunde zoude ook die noodlottige eigenliefde wenschen uit te roeijen, waardoor men dagelijks kooplieden tot roekelooze speculatiën of tot dwaze verspillingen van praalzucht ziet vervallen. De dorst naar winst is het bederf voor vele menschen, maar de ijdelheid maakt welligt nog meer slagtoffers.

Vele schrijvers verwijten aan SAY, dat hij gezegd heeft, *dat men niet te veel kan voortbrengen.* Welnu! zoude men te veel bruikbaarheid of waarde kunnen voortbrengen? Deze schrijvers hebben verwarde denkbeelden over de voortbrenging; zij gelooven, dat SAY gezegd heeft, *dat men niet te veel kan fabrijceren.* Ieder, die maar wil opmerken, ziet gemakkelijk in, dat men van deze of geene waar te veel kan fabrijceren, of wel er te veel van verzenden naar deze of gene markt. Om zulken onvruchtbaren en zelfs vernielenden arbeid te voorkomen, is het verkrijgen van bijzondere kundigheden zoo nuttig. Maar de voortbrenging, ik hecht aan dit woord eenen bepaalden zin, de voortbrenging kan onmogelijk te overvloedig worden.

Te zeggen: wacht u toch om te veel voort te brengen, is, als of men den kooplieden zeide: draagt toch zorg van niet te veel te verkoopen.

Eene der uitstekendste diensten, welke SAY aan de Staathuishoudkunde bewezen heeft, eene van die diensten, welke hem voortdurend tot eer verstrekken zal, bestaat daarin, dat hij de grondwaarheid: *men koopt alleen de voortbrengselen met andere voortbrengselen*, tot de hoogst mogelijke duidelijkheid heeft gebragt.

Wij willen welvaart verspreiden, wij willen de

menschen onderwijzen, hoe zij zich bruikbare of aangename voorwerpen kunnen aanschaffen; een der eerste beginselen, welke men hun bewijzen moet, is, dat men geene voortbrengselen koopen kan, dan wanneer men andere voortbrengselen bezit om in ruiling te geven.

Deze waarheid, welke een helder licht over de stoffelijke belangen der Maatschappij verspreiden moet, is niet te min bij den eersten oogopslag duister. Daar wij gewoon zijn om het geld in de meeste ruilingen eene plaats te zien bekleeden, schijnt het ons toe, dat men zich door een spitsvindig denkbeeld laat verleiden, als men zegt, dat men alleen de voortbrengselen met voortbrengselen koopt. Het eerste antwoord, dat ons voor den geest komt, is, dat de menschen, die het meest verbruiken, in het algemeen die menschen zijn, die niets voortbrengen.

Ik veronderstel eens, lezer! dat gij in eene gelukkige ledigheid alleen van de opbrengst uwer landgoederen leefdet, gij zelf brengt niets voort; maar anderen brengen voor u voort. Wat maakt dan inderdaad uwe inkomst uit? Het is een gedeelte der voortbrengselen, welke de bebouwers uwer landerijen hebben doen wassen. Gij zoudt dit aandeel ook in natura hebben kunnen ontvangen; gij vindt het gemakkelijker, dat het in geld verwisseld werd; maar de geldstukken, die voor uwe uitgaven dienen, vertegenwoordigen de waren, waartegen uwe pachters die verwisselden; en het is in wezenlijkheid met deze waren, dat gij de verschillende koopgoederen betaalt, die van uwe gading zijn.

Zijt gij welligt een dier rijke kapitalisten, die van de renten hunner uitgezette kapitalen leven? Indien uw fonds zich alsdan in handen van eenen fabrijkant bevindt, dan zijn de renten, welke hij u uitbetaalt, een gedeelte der door hem vervaardigde en verkochte voorwerpen.

Hebt gij tot uwen schuldenaar een ledigloopér, dan zal hij u niet betalen, of hij zal iets van de

voortbrengselen afnemen, b. v. van de huur zijner landhoeve.

Het zilver zelf is een voortbrengsel voor den bezitter eener mijn, en wanneer men geen eigenaar der mijnen is, hoe zal men zich het dan aanschaffen, indien men geene andere voortbrengselen in ruiling geeft? Met de lijnwaden, de lakens, de wijnen van Europa, koopt men de metalen van Amerika.

„Het is geenszins waar" zegt MALTHUS, „dat de „voortbrengselen altijd tegen andere voortbrengselen „verruild worden." Het grootste gedeelte der voortbrengselen ruilt men tegen werk (1).

Men koopt geen werk om het werk zelf, men koopt het om de uitkomsten, die men verkrijgen wil. De arme werkman, die om werk vraagt, zoude zich zeer juist uitdrukken, als hij zeide: ik bezit geene voortbrengselen om in ruiling voor dezulke te geven, die ik voor mijn levensonderhoud noodig heb, maar ik zal werken en wel op die wijze, dat ik voor u voortbrengselen schep, die in waarde de voorwerpen, welke ik u vraag, overtreffen. De werklieden geven hun arbeid, de ondernemers geven hun geld; deze arbeid en dit geld zijn tusschenzaken, die de menschen in staat stellen om die voortbrengselen, welke zij begeeren, te bekomen.

SISMONDI is van oordeel, dat de inkomst (revenue) geheel verschillend van de voortbrenging is, en dat men de voortbrengselen niet met voortbrengselen, maar met inkomsten koopt (2). De ontleding van dit stelsel bewijst ons evenwel, dat de inkomsten een gedeelte der voortbrenging uitmaken, dat zij allen uit deze gemeene bron voortspruiten, op welke wijze men ook haar oorsprong bedekt. De bezoldiging der openbare ambtenaren wordt van de belastingen ge-

---

(1) Principes d'economie politique, tome II, pag. 26, Fr. vert.

(2) Nouveaux principes d'economie politique, tom. I, pag. 106 en volg.

nomen, welke niets anders zijn dan voortbrengselen, die ieder bijzonder persoon in de schatkist stort om in de algemeene uitgaven te voorzien.

De belooning der geneesheeren en advocaten, de winsten der tooneelspelers, der toonkunstenaars enz. maken evenzeer een gedeelte onzer voortbrengselen uit, welke in geld verwisseld zijn.

Maar, zegt misschien iemand, de wijze, waarop de ambtenaar, de geneesheer, de advocaat, hun inkomen verkrijgen, logenstraft uw beginsel; deze menschen wijden zich alleen aan verstandsarbeid toe, en hebben geene nijverheid, die hun voortbrengselen schept; zij kunnen er dus geene in ruiling tegen de onze geven. Voorzeker wat zij ons leveren, is niet van denzelfden aard, als dat des landbouwers en der fabrijkanten; maar hunne schoone overpeinzing doet iets kostbaars ontstaan. Al onze behoeften zijn niet stoffelijk; zoo is het ook met de voortbrengselen. De werkzaamheden van menschen die ons in onze ziekte en in onze twistgedingen raden, van toonkunstenaars en van tooneelspelers, die daardoor tot vermeerdering van onze genoegens medewerken, leveren ons onstoffelijke voortbrengselen. Deze arbeid was voor ons noodig of aangenaam, en daar de menschen, die er zich mede bezig houden, natuurlijke behoeften hebben, zoo verwisselt men onstoffelijke met stoffelijke goederen.

Te vergeefs zoude men, om dit te wederleggen, alles bijeenhalen; — om voortbrengselen te bekomen, moet men er andere bezitten, om in ruiling te geven.

Dit is de reden, dat het gezond verstand, hetwelk in dit geval zelfs niets anders dan eene wezenlijke natuurdrift is, aan alle menschen, die in ellende gedompeld zijn, leert, om middelen van bestaan te vinden. Als zij ten minste geene bedelaars of dieven worden, zoeken zij op de eene of andere wijze eenige stoffelijke of onstoffelijke goederen te scheppen, om ze in ruiling te geven en om daarvan te leven. Wat nu het gezond verstand aan de onwetendste lieden aanwijst, dat ontwikkelt slechts het diepzinnig ge-

peins over Staathuishoudkunde en breidt het tot al deszelfs gevolgtrekkingen uit. Er is in de voortbrenging een vermogen, dat tot voortbrenging aanzet. Het gezigt van voortbrengselen van nijverheid, van voorwerpen, die geschikt zijn om natuurlijke of gekunstelde behoeften te voldoen, wekt de begeerten op, en scherpt het vernuft der menschen om de middelen na te sporen van zich die voorwerpen te verschaffen.

Indien b. v. de levensmiddelen in Europa overvloediger zijn dan vroeger, dan is eene hoofdoorzaak van dezen beteren toestand daarin gelegen, dat men meer laken, lijnwaden, edele gesteenten enz. vervaardigt. Men heeft zijne krachtinspanning verdubbeld, en de voortbrengselen der aarde vermenigvuldigd, ten einde die voorwerpen in ruiling te bekomen, die ons den prikkel van nieuwe behoeften lieten gevoelen. Naar mate de nijverheid zich op eene gewenschte wijze zal ontwikkelen, zullen de ruilingen talrijker worden, en welvaart verspreiden.

Hoe meer verscheidenheid van voortbrengselen op de verschillende punten des aardbodems ontstaan zal, hoe minder lijden er gevoeld zal worden, dat de onbevredigde behoeften ons geven.

Men heeft reeds al te veel gefabrijceerd, zeggen MALTHUS en SISMONDI. Engelsche koopwaren blijven onverkocht in Italie, in Brazilie, en men heeft geweven stoffen in Kamschatka tegen lageren prijs moeten laten, dan hunne vervaardiging in Londen kostte. De feiten, die maar al te waar en tevens noodlottig zijn en door deze schrijvers worden aangehaald, bevestigen de beginselen, welke wij in dit hoofdstuk verkondigden. In de eerste plaats bewijzen zij, dat men met te vervaardigen, ook vernietigen kan. Zij bewijzen de noodzakelijkheid voor de ondernemers om die kundigheden zich eigen te maken, die hen moeten leiden. Het vermogen om in een gegeven land te kunnen fabrijceeren verschaft daarom nog niet het vermogen om in een ander land te kunnen voort-

brengen. De Engelsche kooplieden hadden de gesteldheid dier verre streken beter moeten kennen, waarvan zij de inwoners niet nijveriger en rijker konden maken. Eindelijk zouden duizende onwetende of onvoorzigtige speculanten te veel koopgoederen kunnen vervaardigen en er te veel naar dusdanige landen van verzenden, zonder dat hunne misgreep nog iets tegen de waarheid zoude bewijzen, dat de vermeerdering der voortbrengselen wenschelijk is. Dergelijke misgrepen zouden veeleer strekken, om te bewijzen, dat men geene voortbrengselen dan met voortbrengselen koopt. Indien de bewoners van Kamschatka, Brazilie, Italie nijveriger waren, dan zouden zij de waren van Engeland koopen, want zij zouden er de middelen toe hebben. De ophooping van eene koopwaar is in het algemeen slechts het gevolg van behoefte aan voortbrenging van andere koopwaren. Ik zeg, *in het algemeen*, omdat twee volkeren, wier fabrijkaadje hen in staat zoude stellen om elkander wederzijds te verrijken, soms hunnen handel door de hinderpalen, waarmede de schatkist hunne grenzen omheint, zien belemmeren of zelf vernietigen.

De gevolgtrekkingen der theorie, waarop ik zoo even een vlugtigen blik wierp, zijn van het uiterste belang. Deze theorie leert ons, dat het menschdom dien trap van rijkdom niet bereiken kan, waarvan hij geroepen is om genot te hebben, dan wanneer de nijverheid, bij alle volkeren door den vrede en de vrijheid begunstigd, van alle kanten overvloedige en verscheidene voortbrengselen zal doen ontstaan. Nooit moesten de vrienden der menschheid van die waarheden afgaan, welke wij hebben doen kennen. Het zijn deze waarheden, die eene twistzieke diplomatie in eene edelmoedige Staatkunde veranderen, en die de Staatslieden er eindelijk toe zullen brengen, om de groote wet der onafhankelijkheid tusschen de volken, die de eeuwige regtvaardigheid daargesteld heeft, te helpen bevorderen. Ik zal nader terug-

komen op eenige denkbeelden, die ik in dit hoofdstuk heb medegedeeld, wanneer ik de vrijheid van de nijverheid zal behandelen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Over den Arbeid.

De beoefening der Staathuishoudkunde kan voor een bekrompen verstand droog worden en op deze aarde niets anders doen zien dan koopwaren, veilingen en voordeelen; maar deze studie zal altijd voor hen, die met meer verstand begaafd zijn, eene bron zijn van edele overdenkingen over de middelen om het lot der menschen te verbeteren en over de weldaden van den eeuwigen Schepper der dingen.

Als men onderzoekt, welke de werkende krachten (agens) der voortbrenging zijn, dan bemerkt men, dat de natuur en de mensch te zamen werken om den rijkdom te doen ontstaan. Alle stoffen uit het delfstoffen-, planten- en dierenrijk, waarop wij onze nijverheid uitoefenen, zijn de voortbrengselen van eenen verborgen, geheimzinnigen arbeid, welken wij nimmer in staat zullen zijn om aan te vullen.

De graankorrels, welke de landbouwer uitzaait, zijn uit de aarde ontstaan, en wanneer men ze aan haar teruggeeft, dan zijn de zon, het water, de lucht, de warmte, het licht in werking, om op nieuw deze kiemen vruchtbaar te maken, die zich ontwikkelen of sterven naar het welbehagen eener magt, die boven de onze verheven is.

Zonder het aandeel van den mensch in de voortbrenging van rijkdom te overdrijven, is dit aandeel toch onmetelijk.

De groote natuurkrachten liggen buiten hem, maar

in hem huist eene verstandelijke kracht. Met haar bedwingt en bestuurt hij dikwijls de eerste. Op plaatsen, waar de natuur slechts planten zonder waarde opleverde, dwingt hij den bodem, om hem overvloedige oogsten te bereiden. De wind, die over zijne heuvelen henen strijkt, het water, dat op zijne rotzen valt, gingen nutteloos verloren; de nijverheid brengt ze met werktuigen in betrekking; en het water en de lucht geven, als volgzame werklieden, daaraan de voltooijing.

Het weer zelf, als men het weet te beteugelen, stelt zijne vreesselijke krachten ter beschikking van onze bedrijven.

De vruchtbaarmakende invloed van den arbeid des menschen op de natuur gaf aan Smith het denkbeeld, dat de arbeid de eenige kracht in de voortbrenging van den rijkdom is. Ondertusschen kan men onmogelijk aannemen, dat zulk een scherpzinnige opmerker deze door hare duidelijkheid treffende waarheden zoude hebben voorbijgezien. De mensch kan zich te midden van de krachten der natuur, als den meester in eene onmetelijke werkplaats beschouwen, wien talrijke werklieden omgeven; maar welke uitkomsten zoude hij zonder hunne hulp bekomen, indien plotseling de hand, die aan de natuurkrachten hare werkzaamheid gaf, ze daaraan ontnam? Wat zoude er van den mensch worden, ook wanneer hij zijn vernuft en zijne ligchaamskracht behield? Van welk een schrik zoude hij verstijven, als hij de onbeweegbaarheid der werktuigen zag, die zijne schranderheid uitgevonden had! Met welk eene verstomming zoude hij zijne blikken op eene doode aarde werpen, die zijn arbeid niet weder levendig konde maken! De mensch vermag niets zonder de medewerking van natuurkrachten; maar hij werkt wonderen uit, wanneer hij ze weet te bestieren door haar als het ware zijn vernuft mede te deelen. Men ziet zijne verstandelijke krachten eene menigte zaken voortbrengen, die de blinde

natuurkrachten nooit geschapen zouden hebben. De talrijkste klasse van menschen bestaat uit hen, die rijkdommen voortbrengen, zij is de meest werkzame; zij geeft aan de Maatschappij die beweging, die uiterlijke levendigheid, die ons zoo treft, wanneer men een land bezoekt, dat met nijvere menschen bevolkt is. Sommigen bebouwen de vlakten, of telen den wijnstok tegen de helling der heuvelen, brengen de bijl in de wouden op den kruin der bergen; anderen dalen af in den schoot der aarde om mijnen en groeven te ontginnen; dezen vinden hun bestaan in de visscherij, die zoo vreedzaam is aan de boorden van beeken en rivieren, zoo hagchelijk op de zeeën; anderen brengen van hunne jagt het wild en de pelterijen naar huis. Al deze werkzaamheden bevat men onder den naam van *landbouwende nijverheid.*

Menschen, die niet minder werkzaam zijn, vervormen de ruwe stoffen, om ze tot verschillend gebruik voor onze behoeften, onzen smaak, en onze luimen geschikt te maken. De voorwerpen, welke in eene fabrijk bewerkt zijn, gaan achtervolgens in verscheidene andere fabrijken over, en in ieder derzelve worden zij wederom grondstoffen. De middelen om voort te brengen zijn even verscheiden als de voortbrengselen; hier brengt men werktuigen in beweging, waarvan de kracht op eene onmetelijke schaal die des menschen overtreft; daar wederom stelt men de kleinsoortigste verrigtingen met eene vernuftige handigheid in het werk. Ons voedsel, onze woningen, onze meubelen, onze kleederen, onze opschik houden niet alleen de handen van eene menigte werklieden bezig, maar tegelijk den geest van vele menschen, die de geschiktheid hebben om nieuwe wijzen van bewerking, of nieuwe vormen uit te vinden, ten einde onzen smaak te voldoen en onze begeerten op te wekken.

De fabrijknijverheid wordt op zoo menigvuldige en verscheidene voorwerpen uitgeoefend, dat ik den

lezer vermoeijen zoude met de voornaamste soorten van fabrijken en ambachten op te geven, welke zij omvat.

De menschen eindelijk, welke zich aan de *handels-nijverheid* wijden, vervoeren de voortbrengselen, werwaarts de behoeften der verbruikers ze trekken; zij verkoopen in het klein, in het groot, in het binnenland, in het buitenland; zij doen de koopwaren van een vreemd land aan vreemde streken toekomen. Deze nijverheid, de bron van eene groote beweging in de Maatschappij, houdt eene menigte menschen bezig, van den voerman af, die zware vrachten vervoert, tot den bankier, wiens handteekeningen de betalingen van den handel en zelfs die der regeringsbesturen, in twee werelddeelen gemakkelijk maakt.

Op deze wijze verdeelt men de Nijverheid in drie voorname takken. De wetten moeten nooit de verdeeling van den arbeid regelen; dit zoude hetzelfde zijn, als vele menschen van hunne middelen van bestaan te berooven, welke zij kunnen bezitten of zich verschaffen; dit zoude hetzelfde zijn, als eene nood lottige hindernis aan de verdeeling zoo wel als aan de voortbrenging van den rijkdom in den weg te stellen. Eene nuttige verdeeling komt van zelf. Indien onder eene bevolking ieder individu er op uit was om alleen in zijne behoeften te voorzien, dan zou de ellende van allen zeer groot zijn, maar van het oogenblik af, dat men inziet, hoe ieder hunner uitsluitend kan arbeiden om eenige soort der voorwerpen, die hij noodig heeft, voort te brengen en zich de andere door ruilingen te verschaffen, neemt de vooruitgang tot de beschaving een begin. Ieder individu wint den tijd uit, welken hij verloor, door van de eene bezigheid tot de andere over te gaan, en weldra verkrijgt hij die handigheid, die de gewoonte van dezelfde bewegingen te maken verschaft.

Naar mate de nijverheid zich ontwikkelt, ontstaat er onderverdeeling in de verdeeling van den arbeid; de onderverdeelingen worden nog eens weder verdeeld, en worden eindelijk tot zulk een uiterste ge-

bragt, dat in verscheidene fabrijken, b. v. in die der spelden en speelkaarten, een voorwerp van de minste waarde de uitkomst is van den arbeid van twintig of dertig werklieden, waarvan ieder hunner een klein gedeelte van dat voorwerp met den meesten spoed heeft voortgebragt.

Den overvloed, de volmaaktheid en den lagen prijs van een groot getal zaken is men aan de verdeeling van den arbeid verschuldigd, die men als eene der voornaamste oorzaken van den aangroei des rijkdoms en tevens van die welvaart moet beschouwen, welke beschaafde volkeren genieten. Ondertusschen wekt zij de bezorgdheid en klagten van droefgeestige opmerkers op. Ieder werkman, zeggen zij, is tot zulk eene eenvoudige verrigting teruggebragt, dat er geen verstand meer toe noodig is; de werkman wordt een levend werktuig, en men koopt de wonderen der nijverheid met de verlaging van den mensch. Tegen deze klagten kan men een onloochenbaar feit overstellen. Sinds de nijverheid in Europa meer volmaakt geworden is, heeft men in de laagste klassen der Maatschappij de verdeeling van den arbeid en de ontwikkeling van het verstand gelijktijdig zien toenemen. Zoo worden de schadelijke uitwerkselen van deze verdeeling opgewogen en overtroffen door den invloed, welken eene meer verspreide welvaart en de wisseling van denkbeelden, die haar vergezellen, op de verstandelijke vermogens der volkeren uitoefenen.

Ik ben er echter verre af om de gevaarlijke uitwerking niet te willen erkennen, die een bloot werktuigelijke arbeid op een zeker getal personen uitoefent, en ik geloof, dat het van belang is, dat men deze uitwerking te keer ga.

Op de hoogte, waarop thans de verdeeling van den arbeid gebragt is, kan zij eenen krachtigen bewijsgrond opleveren, hoe wezenlijk nuttig het is, dat het volksonderwijs algemeen verspreid rake, en dat de uitoefening der Godsdienst zich niet bepale tot

werktuigelijke handelingen. Men zoude zeer onvolledige denkbeelden over den arbeid bezitten, die er toe bijdraagt om rijkdom daar te stellen, indien men veronderstelde, dat dezelve geheel en al tot die drie soorten van nijverheid behoorde, waarvan ik sprak; daar is arbeid van eenen hoogeren rang, waardoor de middelen om rijkdom te scheppen, volmaakter en menigvuldiger worden.

Bij deze woorden vestigt de lezer zijne gedachten op het geleerd onderzoek in de werktuigkunde, in de scheikunde, in de natuurkunde, op die hoogere nasporingen, waarvan wij zoo vele vorderingen in de dagelijksche bedrijven en in de ondernemingen van landbouwers en fabrijkanten verschuldigd zijn. Als men voor zestig jaren met fabrijkanten over verbeteringen sprak, welke een geleerde hun aanried om in hunne werkplaatsen in te voeren, dan lieten zij ongeloovigheid en zelfs minachting blijken. Maar als thans een geleerde eene fabrijk bezoekt, dan wordt hij met eerbied ontvangen, met ijverige belangstelling geraadpleegd en met vertrouwen aangehoord. Zulk eene verandering moet onberekenbare gevolgen hebben.

Er zijn nog andere soorten van arbeid, die op eene zijdelingsche maar krachtige wijze op de toename van den rijkdom invloed hebben. De ambtenaren, die de orde in den Staat doen heerschen, de krijgslieden, die denzelven tegen de aanvallen van den vijand beschermen, bewijzen aan de nijverheid diensten, waarvan men alleen de waarde kan schatten, als men de verliezen van den koophandel berekent, die te midden van burgeroorlogen en vijandelijke invallen onvermijdelijk zijn.

De Godsdienstleeraren, de onderwijzers, de schrijvers, die vrienden van de menschheid zijn, hebben eenen blijkbaren invloed op de algemeene welvaart. Als men alleen maar den rijkdom in overweging nemen wil, dan zouden de natien nog een groot belang hebben om de zedekunde te verspreiden, waardoor de menschen verstandiger, werkzamer, meer

geneigd om elkander te helpen en getrouwer aan hunne verbindtenissen worden.

De onstoffelijke en stoffelijke voortbrengselen, zoo verschillend van natuur, hebben echter met elkander een veelzijdig verband. Een vader geeft stoffelijke voortbrengselen om zijnen zoon met nuttige kundigheden te verrijken; en misschien komt de dag, dat die zoon door de onstoffelijke voortbrengselen van zijnen geest eene nieuwe hulp aan de nijverheid zal geven. De voortbrengers van rijkdom moeten hulde toebrengen aan de werkzaamheden, die alleen met het verstand verrigt worden. Alles, wat strekt om den geest te verlichten en de zeden te verzachten, oefent eenen gelukkigen invloed uit op de middelen om de kunsten des levens tot eene hoogere volmaaktheid te brengen, en om een grooter getal wezens tot het genot harer weldaden te noodigen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Over Besparing en Kapitalen.

Wij hebben gezien, dat de krachten der natuur en die van den mensch zamenwerken om rijkdom te doen ontstaan, en wij letten nu op eene derde en noodzakelijke kracht om voort te brengen; deze kracht is de *besparing*, die aan den arbeid de werktuigen verschaft, zonder welke hij niets zoude kunnen verrigten. Men kan op onderscheidene wijzen besparen. De spaarzaamheid van den vrek, die zijn geld in den grond graaft, behoort tot den kring van geene enkele wetenschap; de spaarzaamheid, die men betracht om in de behoeften van zijn gezin te voorzien, behoort tot de huisselijke economie; de spaarzaamheid, die medewerkt om de nijverheid te ontwikkelen,

door het scheppen van kapitalen, is diegene, waarmede zich bijzonder de Staathuishoudkunde bezig houdt.

Men behoort zich een juist denkbeeld te vormen, wat een kapitaal is. Alle schrijvers hechten niet denzelfden zin aan dit woord; volgens sommigen zijn de kapitalen geldsommen; volgens anderen bestaan zij niet alleen uit sommen, die voor ondernemingen van nijverheid dienen of dienen kunnen, maar bovendien uit alle voorwerpen, zoo als gebouwen, gereedschappen, enz.; die bestemd zijn om nieuwen rijkdom te scheppen.

De eerste volgen het gewone spraakgebruik; de anderen spreken eene wetenschappelijke taal, waarvan men de juistheid gemakkelijk bewijzen kan. Eene som gelds is een zeer gemakkelijk kapitaal, dewijl de bezitter het, om zoo te zeggen, naar zijn believen, tegen de voorwerpen zijner gading verruilen kan. Maar de kapitalen in geld maken slechts een zeer klein gedeelte der kapitalen uit, die door de nijverheid besteed worden; b. v. 100,000 franken gaan achtervolgens in de handen van zeven of acht ondernemers over, die allen gebouwen, werktuigen enz. laten maken. Als men nu veronderstelt, dat deze som aanhoudend in den handel blijft, zal zij toch maar altijd een kapitaal van 100,000 franken blijven; en er zullen voor zeven of 800,000 franken aan andere kapitalen aanwezig zijn. Indien men deze zaak anders begrijpt, dan vormt men zich geen juist denkbeeld van den rijkdom, dien de nijverheid opeenhoopt om nieuwen rijkdom te scheppen. Alleen dat gedeelte onzer landbouwende kapitalen, hetwelk in het vee bestaat, werd in 1812, op 1500 millioen geschat, (1) trouwens ik betwijfel, of Frankrijk 2000 millioenen gemunt geld bezit. Bovendien zullen wij zien, dat men de geldkapitalen niet moet verwarren met het geheel bedrag van het gemunte geld in den Staat.

---

(1) Chaptal, de l'Industrie Française, Tom. I, page 223.

Wie eene onderneming van nijverheid wil beproeven, heeft eene som in handen, welke hem toekomt, of die hij geleend heeft, en waarvan hij zich bedient om de verschillende voorwerpen te bekomen, die voor zijnen arbeid noodig zijn. Deze som is een kapitaal, maar zij is, om zoo te zeggen, slechts een tusschenkapitaal, dat men schielijk tegen kapitalen verruilen moet, die eene meer regelregte bruikbaarheid bezitten.

Een jeugdig arbeidsman heeft in den aanvang niets om van te bestaan, dan alleen zijne nijverheid; hij werkt mede aan de voortbrenging, en heeft dus aandeel aan de voortbrengselen. Indien hij het geheele bedrag van zijn dagloon, dat hij ontvangt, doorbrengt, dan kan zijn toestand zich niet verbeteren. Indien hij schrander is en van een goed gedrag, dan maakt hij eene besparing; hij schaft zich werktuigen en grondstoffen aan, en deze aanvankelijk verworven kapitalen stellen hem in staat om voor zijne rekening te werken. Alsdan begint hij meer te winnen; hij maakt grootere besparingen, die hem eindelijk de middelen geven om eene werkplaats te huren, om werklieden in dienst te nemen, om hun grondstoffen en gereedschap te geven en om hun een dagloon uit te betalen. Wij zagen hier dus een kapitaal ontstaan en toenemen; de kapitalen zijn *bespaarde voortbrengselen.*

Naar gelang der soorten van nijverheid heeft men zeer aanzienlijke kapitalen. De ijzeren krabber van den kleinen Savoijaard, om de schoorsteenen mede te vegen; de lederen kniestukken, de zak, waarin hij het roet mede neemt, eenige geldstukken om van te leven, totdat hij eenig loon verdient, ziedaar het gansche kapitaal van het arme kind, dat de bergen van Savoije verlaat, om in verre landen zijn levensonderhoud te zoeken. Wij zien de behoefte aan een voorafgaand kapitaal grooter worden, naar mate wij onzen blik op takken van nijverheid van meer gewigt vestigen. Hoe vele ruime getimmerten, verscheidenheid van gereedschappen en groote krachtuitoefenende

werktuigen zijn er niet noodig, om den erts uit de aarde te halen, om dien te doen gieten, om den gegotenen erts in ijzer en het ijzer in staal te doen overgaan! Laat de kapitalen gering of beduidend zijn, zij zijn altijd van dezelfde natuur; het zijn altijd bespaarde voortbrengselen.

De lezer ziet, welk nut de kapitalen aan de nijverheid bewijzen. Het is een opmerkelijk feit, dat er voortbrengselen noodig zijn om voortbrengselen te scheppen. Brengt maar vele werklieden op eenen bodem bijeen, die eene rijke mijn verbergt, dan zal toch hunne inspanning vruchteloos zijn, indien zij de werktuigen tot ontginning missen. Laat ons eens veronderstellen, dat Europa plotseling beroofd werd van de voortbrengselen, die zich opgehoopt hebben en zijne onmetelijke kapitalen daarstelden, dan zoude zijne nijverheid dood zijn; zonder twijfel zouden zijne bewoners, omdat zij hun verstand en kracht zouden behouden, eindigen met wederom de verlorene hulpbronnen terug te vinden, maar in welken langdurigen toestand van ellende zouden zij voortkwijnen! Zij zouden vooreerst alleen hunne handen hebben om wat grof gereedschap te vervaardigen; zij zouden met groote moeite de natuurlijke voortbrengselen der aarde inzamelen, ten einde te beproeven om ze te vermenigvuldigen of te bewerken. Beroofd van het voorafgaand kapitaal, tot den arbeid vereischt, zoude het menschdom tot de dagen zijner kindschheid terug keeren. Men heeft zelf de kapitalen, waarvan men gebruik maakt, doen ontstaan; men heeft ze van zijne ouders gekregen, of men heeft ze ter leen genomen; maar altijd moet een ondernemer, als een gevolg van zijne spaarzaamheid of die van anderen, een voorloopig kapitaal voor zijne nijverheid bezitten.

In eene fabrijkonderneming bestaan de kapitalen in gebouwen, gereedschap, werktuigen, (1) grondstof-

---

(1) Dikwijls ook in beesten.

fen, het geld, voor de loopende betalingen vereischt en eindelijk in de vervaardigde stoffen, die nog niet verkocht zijn.

De gebouwen, het gereedschap, de werktuigen slijten langzaam, en stellen daar, wat men gewoon is het *vaste kapitaal*, (capital fixe) te noemen. De grondstoffen, het geld, dat voor de dagloonen en de aankoopen bestemd is, verdwijnen spoedig, en kunnen zelfs geen voordeel opleveren, zonder dat zij uit de hand van den ondernemer gaan; deze voorloopige kapitalen maken met de onverkochte koopwaren *het omloopend kapitaal*, (capital circulant) uit.

Onder het oogpunt, waaronder wij alle takken van nijverheid beschouwen, gelijken zij op elkander. De landbouw heeft, zoo wel als de fabrijken, zijn vast en omloopend kapitaal. Het grootste gedeelte van het kapitaal in den handel bestaat uit de tweede soort, omdat het uit koopwaren bestaat; ondertusschen heeft ook de handel zijn vast kapitaal; hij bezit magazijnen, schepen, voertuig, paarden enz.

Het kapitaal verandert onophoudelijk van gedaante, dan eens langzaam, dan eens snel. De grondstoffen b. v. worden fabrijkwaren, vervolgens gemunt geld of wisselbrieven, vervolgens worden zij weder grondstoffen, om al wederom dezelfde vormverwisselingen te ondergaan.

Het gedeelte der kapitalen, dat in de fabrijkaadje gestoken is, moet men in de gefabrijceerde voorwerpen terug vinden; anders zouden deze voorwerpen meer kosten dan zij waardig waren. Indien nu de ondernemer de geheele opbrengst van hun prijs, nadat de voorwerpen verkocht zijn, doorbrengt, dan berokkent hij zijn eigen ondergang; een gedeelte van zijn vast kapitaal is alles, wat hem overblijft; hij heeft de bron eener nieuwe voortbrenging verstopt. Indien hij zijn kapitaal door een gedeelte van den prijs, dien hij bekomen heeft, vervangt, en dat hij tot zijn gebruik of zijn genoegen het andere gedeelte gebruikt, waaruit zijn inkomen bestaat, dan is hij

noch rijker noch armer, dan toen hij begon; hij kan voortgaan met te werken om te leven.

Maar indien hij op zijne inkomsten bespaart om zijn kapitaal te vermeerderen, dan wordt hij rijker; en de trapswijze ontwikkeling van den tak van nijverheid, welken hij bestiert, getuigen even zeer van zijne wijsheid, als van zijne bedrijvigheid.

Met de volgende opmerkingen zal ik eindigen, ten einde eenig licht over de werking van het kapitaal te verspreiden.

Alle stoffelijke voortbrengselen, die de mensch bezit, kan men in drie klassen verdeelen: *fonds tot verbruik*, *kapitalen*, *inkomsten*. Laat ons vlugtig deze drie klassen onderzoeken.

Het *fonds tot verbruik* bestaat uit voortbrengselen, die onmiddelijk strekken voor onze natuurlijke of gekunstelde behoeften. Een, naar het mij voorkomt, kenmerkend onderscheid ontwaart men in de voortbrengselen, die tot kapitalen besteed worden en de zoodanige, die men in het fonds tot verbruik stort. Allen zijn bestemd om ons genietingen te verschaffen; maar de kapitalen, die zoo krachtig tot dit doel medewerken, brengen er echter alleen iets op eene zijdelingsche wijze toe bij, terwijl de voorwerpen, die aan het verbruik overgeleverd worden, daartoe regelregt bijdragen. Vervolgens strekken de eersten om nieuwen rijkdom voort te brengen; de tweeden slijten en worden vernietigd, zonder iets na te laten.

Het fonds tot verbruik heeft deze overeenkomst met de kapitalen, dat het ook uit voorwerpen bestaat, waarvan sommigen schielijk teniet gaan, zoo als eetwaren en de dranken, die wij in onze huishouding verbruiken; en waarvan anderen slechts langzaam verslijten, zoo als huisraad, woonhuizen, enz. Deze hoedanigheid van langzaam te slijten laat toe, dat men ze opeenstapelt, even als de vaste kapitalen; hun bedrag is aanmerkelijk bij volkeren, die sinds lang beschaafd zijn; en men zou niet kunnen bepalen, hoe groot het zoude worden, indien gedurende eene

reeks van jaren de nijverheid die al geheele ontwikkeling bekwam, welke men zich in zijne gedachte daarvan vormen kan (1).

Alle kapitalen zijn voortbrengselen, die men door spaarzaamheid verzameld heeft; maar zij hebben niet allen dezelfde bestemming. Die bestemd zijn om nieuwe voortbrengselen te scheppen, zijn het nuttigste voor de Maatschappij. De overigen leveren slechts eene inkomst aan hunne bezitters op. Een som, die men leent, is een kapitaal, ook in geval zij niet bestemd is om nieuwen rijkdom voort te brengen, noch door hem, die haar ter leen geeft en van de interessen leven wil, noch door hem, die het ter leen ontvangt, en er ijdele zaken mede doet.

Het volgende voorbeeld zal er een vollediger denkbeeld van geven. Een lusthuis wordt door den eigenaar bewoond, en maakt alzoo een gedeelte van het fonds tot zijn verbruik uit. Indien de eigenaar dit huis verhuurt, wordt het een kapitaal, dat hem een inkomen verschaft; indien hij het in eene fabrijk verandert, is het een kapitaal, dat hem een inkomen verschaft, en dat tegelijk den rijkdom van de maatschappij vermeerdert.

De kapitalen, die deze dubbele bestemming hebben, zijn in waarheid alleen *voortbrengend* (productifs); men zoude van de anderen kunnen zeggen, dat zij alleen *voordeelig*, (lucratifs) zijn.

Eindelijk heeft men ook *werkelooze kapitalen* (oisifs);

---

(1) GANILH is van gevoelen, dat men de voorwerpen, die langzamerhand worden vernietigd, niet in het fonds tot verbruik moet bevatten, en dat het kapitalen zijn, omdat zij langzaam vernietigd worden, (theorie de l'economie politique tom. II. pag. 3.)

De duurzaamheid is geene hoedanigheid der kapitalen, die hen onderscheidend kenmerkt. Een voorraad graan, die men besteedt, om zijne werklieden te voeden, is een kapitaal, omdat zaken, die spoedig vernietigd worden, een gedeelte der kapitalen uitmaken; waarom kan men het dan vreemd vinden, dat de duurzame zaken tot het fonds van verbruik strekken?

hiertoe behooren dezulken, waarvan de bezitters geen gebruik maken, ten gevolge van omstandigheden of hunnen eigenen wil. Eene werkplaats is verzegeld; dáár ziet gij kapitalen, die tijdelijk werkeloos zijn. Er zijn altijd kapitalen, wier werking belemmerd wordt ten gevolge der wanorde, die uit onkunde, gebrek aan nadenken en hebzucht ontstaan, want dit zijn de drie hoofdoorzaken van den ondergang der nijverheid. De bezitters van kapitalen laten een zeker gedeelte daarvan werkeloos uit hunnen eigenen wil. De gierigaard begraaft zijn kapitaal; maar deze onedele afdwaling van zijnen geest is weinig besmettelijk, zij oefent geenen invloed op den rijkdom der maatschappij uit; zij moet veeleer door den Zedeleeraar, dan door den Staathuishoudkundige bestreden worden. Zonder dat men een vrek behoeft te zijn, kan een rijk man er op gesteld zijn, om eene groote som als een voorbehoedmiddel af te zonderen; zij verschaft hem gerustheid. Vele lieden voelen zich door dit zelfde voordeel bewogen om ook eene som, aan hun fortuin geëvenredigd, te bewaren. Men kan moeijelijk aannemen, dat de voorzigtigheid van bijzondere personen nadeel aan het algemeen toebrengt. In het algemeen zijn deze sommen te gering, dan dat men ze als kapitalen beschouwen kan, die aan den omloop onttrokken worden; zij dienen veeleer om door nieuwe besparingen toe te nemen en kapitalen te vormen, die eenmaal in omloop zullen komen. Laat ons er bijvoegen, dat lieden, die voorzigtig genoeg zijn om besparingen te maken, geene sommen onbenuttigd laten, die geschikt zijn om iets tot de welvaart van hunne familie toe te brengen. Men doet dus verkeerd, als men alleen het handelsbelang op het oog heeft, en uitvaart tegen de voorzigtigheid en spaarzaamheid. Wat echter boven alles de kapitalen verlamt, zijn die omstandigheden, waarin de menschen der nijverheid, ontevreden met het tegenwoordige, en bezorgd voor de toekomst, hunne plannen staken, en zelf hunne fondsen aan

hen weigeren, die meer vertrouwen of stoutmoedigheid aan den dag leggen. Alsdan worden de kapitalen achtergehouden, de arbeid kwijnt, en de ellende wordt algemeen.

De *inkomsten* zijn die voortbrengselen, die men gewoonlijk in geld verwisselt, en die men ontvangt, hetzij als huurpenningen van zijn eigendom, hetzij als voordeelen, winst, of loon van zijnen arbeid. De inkomsten rigten zich noodzakelijk naar de *kapitalen*, of wel naar de *voorwerpen*, *tot verbruik bestemd.* Naderhand zal ik de gevolgen moeten onderzoeken, die uit deze twee verschillende wijzen om de inkomsten te besteden, voortvloeijen.

Wij zullen ons volkomen juiste denkbeelden over deze klassificering der stoffelijke voortbrengselen kunnen vormen, indien wij opmerken, dat een groot getal voortbrengselen onophoudelijk van de eene klasse in de andere overgaat.

Zoo bevindt zich de een of andere onverkochte koopware in het kapitaal van een fabrijkant; ik koop ze met een gedeelte van mijne inkomsten, zij gaat alzoo in het fonds tot verbruik over; te gelijkertijd kan het gedeelte mijner inkomsten, dat ik aan den fabrijkant gegeven heb, een gedeelte van zijn kapitaal beginnen uit te maken. Deze aanhoudende beweging brengt geene verandering in onze verdeeling; een voortbrengsel behoort altijd tot eene der drie klassen, die wij aan de hand gegeven hebben.

Als men gezien heeft, welke dienst de kapitalen doen, leert men het voordeel kennen, dat uit hunne vermeerdering voortspruit; men kan zich die, als zoo vele hefboomen, voorstellen, die, naarmate zij sterker en talrijker worden, het altijd gemakkelijker maken om de hinderpalen te overwinnen, die aan de ontwikkeling der nijverheid in den weg gesteld zijn. Men moet het niet alleen aan de vordering der beschaving, maar ook aan de ophooping der kapitalen dank wijten, dat de hedendaagsche volkeren de middelen bezitten, om zoo groote verscheidenheid van

voorwerpen te vervaardigen, om hunne voortbrengselen naar verre streken te verzenden, en om er nieuwen rijkdom van terug te brengen.

In het vervolg van dit werk zal ik nog nader over de kapitalen moeten spreken; voor het tegenwoordige moest ik alleen op het gebruik wijzen, dat men daarvan maakt om rijkdom daar te stellen. Smith gelooft, dat zij alleen door den arbeid voortgebragt worden; en die zijn gevoelen toegedaan zijn, beschuldigen Say van te hebben beweerd, dat de kapitalen tot de werkende krachten in de voortbrenging behooren. De kapitalen, zeggen zij, zijn voortbrengselen, die een vroegere arbeid heeft doen ontstaan; de arbeid is bij gevolg de eenige voortbrenging.

Ik ben het gevoelen van Smith niet toegedaan en verschil van dat van Say. De arbeid is niet de eenige voortbrenger van rijkdom; hij heeft kapitalen noodig; trouwens hij kan die niet scheppen, hij verschaft er, (om zoo te zeggen), alleen de grondstof toe. Inderdaad kan de arbeid wel eenige voortbrengselen geven; maar indien de verkwisting ze wederom vernietigt of verspreidt, zal de mensch altijd in denzelfden toestand van ellende blijven. Het is noodzakelijk, dat de besparing deze voortbrengselen bij elkanderen brengt en bewaart; zij is alleen in staat om die in kapitalen te veranderen. De Engelsche schrijver overdrijft dus het vermogen van den arbeid. Maar de Fransche schrijvers laten aan de kapitalen eenen bedrijvenden rol spelen, welke hun natuur niet mede brengt; het zijn uit hun aard doode werktuigen. De besparing ontvangt van den arbeid de grondstof der kapitalen; zij vormt ze en geeft ze aan den arbeid, die ze wederom aanwendt. Ziedaar, wat wij met op te merken, hier ontdekken, en alzoo bestaan de werkende krachten der voortbrenging in den arbeid der natuur, in den arbeid van den mensch, en in de besparing, die de kapitalen vormt.

TWEEDE BOEK.

OVER HET ONTSTAAN EN DE VERDEELING VAN DEN RIJKDOM.

EERSTE HOOFDSTUK.

Belangrijkheid van de verdeeling van den rijkdom.

De meeste Staathuishoudkundige geschriften vestigen al te uitsluitend de aandacht van den lezer op de voortbrenging van den rijkdom; het schijnt, dat men alleen wil voortbrengen om voort te brengen; men maakt alzoo eene wetenschap drooger, die toch alleen belang kan inboezemen wegens het doel, dat zij beoogt. Daar dit doel nu eenmaal is om de behoeften der menschen te bevredigen, is het van belang, dat de rijkdom goed verdeeld wordt, dat is te zeggen: verspreid in een groot getal handen. Men stelt al te lang uit, om deze waarheden aan de hand te doen en te ontwikkelen, wanneer men aan de voortbrenging alle onderwerpen verbindt, die daarop eenige betrekking schijnen te hebben.

Men zal deze ongelegenheid vermijden, als men opmerkt, dat er vraagstukken zijn, die bijzonder betrekking hebben op het ontstaan van den rijkdom en weder anderen op deszelfs verdeeling, maar dat er ook vele zijn, die tegelijk de twee eerste gedeel-

ten der Staathuishoudkunde betreffen. Ik wijd aan deze gemengde onderwerpen het tweede boek van dit geschrift toe.

Het geluk van een Staat hangt minder van de hoeveelheid voortbrengselen af, welke hij bezit, dan van de wijze, waarop zij verdeeld zijn.

Indien de voortbrengselen even slecht in den eersten Staat verdeeld zijn, als goed in den tweeden, zal men in den laatsten Staat de gelukkigste bevolking vinden.

Geen land is, uit het oogpunt van het ontstaan des rijkdoms beschouwd, merkwaardiger dan Engeland; in Frankrijk is de verdeeling beter; ik besluit er uit, dat er in Frankrijk meer geluk bestaat dan in Engeland.

Ten einde de verdeeling algemeen moge zijn, is eene uitgebreide voortbrenging te wenschen. Maar dikwijls gebeurt het, dat, wanneer wij ons aan overdenkingen toegeven, ook buiten ons weten, in onzen geest, het eene denkbeeld zich in de plaats van het andere stelt. Zoo denken wij in de eerste plaats aan de algemeene welvaart, en om die te doen toenemen onderzoeken wij, hoe men den rijkdom vermeederen kan. Weldra zijn wij met dit onderzoek vooringenomen, wij denken aan niets anders meer dan aan rijkdom; het middel wordt doel, en het menschengeluk is op den achtergrond. De gemakkelijkheid, waarmede deze verandering in onze denkbeelden ontstaat, is eene groote bron van dwalingen. Een geacht schrijver in de Staathuishoudkunde, RICARDO, neemt de pen op, om nuttig voor zijne natuurgenooten te zijn; maar medegesleept door zijne berekeningen schijnt hij somtijds de menschen over het hoofd te zien, en alleen de voortbrengselen in aanmerking te nemen. Zoo stelt hij b. v., dat in eene streek, waar zich 10 millioenenen inwoners bevinden, indien het werk van 5 millioen hunner voldoende is om hen te kleeden en te voeden, dat land geen voordeel zoude hebben, om 12 millioenen inwoners te bezit-

ten, als namelijk de arbeid van 7 millioenen noodig werd om dezelfde inkomsten te bekomen (1).

Het is hem dus onverschillig, of 2 millioenen menschen bestaan of niet bestaan, als de voortbrenging dezelfde is. Als men sommige Staathuishoudkundigen leest, zoude men gelooven, dat de voortbrengselen niet voor de menschen, maar de menschen voor de voortbrengselen gemaakt zijn.

Een wel verdeelde rijkdom stelt de bewoners van een land in eene gunstige gelegenheid om nieuwen rijkdom te scheppen. Indien de verdeeling zoo verkeerd ingerigt is, dat eenigen bijna alles bezitten, en dat de anderen bijna niets hebben, dan ontwaart men bij de eerste niet meer gezindheid om de nijverheid aan te moedigen, als de laatste de mogelijkheid bezitten om zich daaraan te wijden. Alles kwijnt; het vernuft wordt verdoofd, en de menschen weten zich geen arbeid noch genoegens meer te verschaffen. Onder het leenstelsel bestond de weelde der Heeren om zich met een groot getal bedienden te omgeven, en hun geliefkoosd tijdverdrijf was de jagt. Om aan zulk eenen smaak voldoening te verschaffen, was de inkomst van hunne slecht bebouwde domeinen en eene groote oppervlakte boschgrond voldoende. De kunsten schenen hun verachtelijk toe, en de armoedige vasallen hadden geene gelegenheid om hunne begeerten door verscheidenheid van voortbrengselen op te wekken. Men zoude schier gelooven, dat er geen enkel middel bestond om uit dezen staat van onwetendheid en ellende te geraken, indien de ondervinding ons niet leerde, welke verbazende veranderingen op den langen duur veroorzaakt kunnen worden door eene reeks van oorzaken en gevolgen, die op hunne beurt oorzaken worden, en wederom gevolgen te weeg brengen, die gedurig opmerkelijker zijn. Met den tijd gebeurt het, dat vasallen, die

---

(1) Des principes de l'économie politique, t. II. p. 224 (fr. vert.).

vernuftiger dan de anderen zijn, in hunne kasteelen eenige voortbrengselen van eenen ontluikenden tak van nijverheid aanbrengen. Hunne winsten moedigen hen aan, en hun voorbeeld vindt navolgers. De groote landeigenaren beginnen in te zien, dat er genoegens kunnen bestaan, die hunne vaderen niet kenden; zij, die op reis gaan, of welke de oorlog naar verre landen voert, worden getroffen op het gezigt van voorwerpen, die hun behagen, en welke zij in hun land wel terug wilden vinden. Met nieuwe begeerten bezield, voelen zij de behoefte, om hunne inkomsten te vermeerderen, en op eene andere wijze te besteden; zij beginnen belang in den vooruitgang des landbouws te stellen, ten einde de rente van hunne domeinen te doen toenemen; zij zenden de knechts terug, welker huur als nu in dagloon voor de werkbazen veranderd wordt. De arbeid is opgewekt, de ellende neemt af, het vernuft ontwikkelt zich, de kapitalen ontstaan, en de arbeid neemt eene nieuwe vlugt. In deze gelukkige veranderingen vertoont zich de verdeeling van den rijkdom, dan eens als gevolg, dan eens als oorzaak; uit de nijverheid ontstaan, bewaakt zij haar, en zet haar beurtelings vooruit.

Ik moet echter eene uitzondering op het beginsel erkennen, dat grootendeels het ontstaan van den rijkdom van deszelfs verdeeling doet afhangen. Er zijn streken, waar de rijkdom op de averregtste wijze verdeeld is, en waar niet te min eene zeer aanzienlijke voortbrenging bestaat. Om dit verschijnsel te doen geboren worden, zijn twee voorwaarden noodig: de eene, dat de menschen, die alles bezitten, vernuftig zijn; de andere, dat zij, die niets hebben, slaven zijn. Alsdan gelijkt eene streek naar eene ruime werkplaats, opgevuld met levende werktuigen, welke door nijvere wezens in beweging gebragt worden. Zulk een schouwspel leveren die rampzalige volkplantingen op, waar de Europeaan de zwarten veroordeelt, om zich voor hem uit te mergelen.

Laat ons niet willen bewijzen, dat de arbeid van vrije menschen minder zoude kosten dan die van slaven. Ik geef eens toe, dat dit feit twijfelachtig zij. Misschien zoude, onder eenen brandenden hemel, de vrije mensch minder werken, dan de slaaf, misschien zoude de meerderheid van zijn vernuft geene voldoende vergoeding opleveren. Wat is er aan gelegen, of deze gissingen juist of valsch zijn? Het vraagstuk over de vrijheid en den adel van den mensch, is dat dan een vraagstuk van koophandel? Wanneer de voorstanders van den slavenhandel de voordeelen roemen, die zij daaraan verschuldigd zijn, en zich verbeelden, dien op deze wijze te kunnen regtvaardigen, dan meen ik struikroovers te hooren, die op vrijspraak aanspraak maken, omdat zij bewijzen, dat hunne misdaden winstgevend zijn.

Wij haasten ons liever met te doen opmerken, dat eene overvloedige voortbrenging niet verkregen kan worden door het verfoeijelijk middel, waarvan ik sprak, als in de gevallen, dat de arbeid zoo eenvoudig is, dat de werklieden geen vernuft noodig hebben. Indien men wil, dat een land overvloed hebbe van verschillende voortbrengselen, is het onvermijdelijk om het met vlijtige menschen te bevolken, en hun het genot van de vruchten huns arbeids te waarborgen. Alzoo bevestigt de uitzondering den regel, dat de goede verdeeling van den rijkdom een krachtig middel is om dien te vermeerderen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over den eigendom.

De eigendom is niet geheel onbekend in den eenvoudigst maatschappelijken toestand. Een wilde is

eigenaar van de pijlen, welke hij vervaardigt, en van de hut, welke hij opgerigt heeft; hij heeft zijnen arbeid aan deze voorwerpen besteed, en uit dien arbeid vloeit zijn regt daarop voort; indien hij ze wegschenkt, draagt hij zijn regt over. Ik kon hooger opklimmen; ons eerste eigendom bestaat in de vatbaarheden, die wij van den Schepper der wezens ontvangen hebben; ieder mensch is ten minste eigenaar van zijn persoon.

Maar hoe is dan de aarde het erfdeel van een klein getal harer bewoners geworden? Hoe heeft zich toch deze toeëigening van den bodem toegedragen, die bijna altijd de afgunst van den arme opwekt, en die meer dan eens de volkswoede heeft doen uitbarsten.

Voorzeker is de grondeigendom niet overal op denzelfden dag tot stand gekomen, onder denzelfden invloed; het is dus ongerijmd om daaraan eenen enkelen oorsprong te willen geven. Zonder twijfel is deze eigendom op verschillende punten der aarde op alle die verschillende wijzen tot stand gekomen, waarop het mogelijk is, dat hij ontstaat. Ginds door overeenstemming van de leden eener bevolking; hier door het geweld; elders waren de eerste bezitnemers zonder beraadslaging of geweld meester van de velden, die zij bebouwd hadden.

De meest algemeene wijze van toeëigening was zeer waarschijnlijk van alle geweld vervreemd. Als de menschen het jagers- of herdersleven verlaten, om zich aan den landbouw toe te wijden, is er een onmetelijk grondgebied ter hunner beschikking voor handen. Er zijn weinig menschen, omdat er weinig levensmiddelen zijn; en allen zien niet op hetzelfde oogenblik van het herdersleven af. Velen onder hen beminnen het nog uit gewoonte, en aan anderen ontbreekt het vereischte kapitaal om den grond vruchtbaar te maken. Zij, die dus den landbouw willen drijven, kunnen zich alzoo landen toeëigenen, zonder die met algemeene toestemming te vragen, en zonder

hun toevlugt tot geweld te nemen; wat zij doen, schaadt niemand, en ieder is vrij hun voorbeeld te volgen.

Men kan bovendien in gevoelen verschillen, op welke wijze de grondeigendom ontstaan is; maar wat geen verlicht opmerker in twijfel trekken kan, is de weldadige invloed, welken de daarstelling van deze soort van eigendom uitoefent. Als men zegt: de aarde behoorde aan alle menschen toe, zoude men zich beter uitdrukken met te zeggen: de aarde behoorde aan niemand toe. De onmogelijkheid om daarvan eene gelijke verdeeling te maken, en die te behouden, indien men veronderstelt, dat zij een oogenblik bestaat, bewijst, dat de natuur der dingen medebrengt, dat de bodem geenen bezitter heeft, of wel dat hij tusschen een zeker getal eigenaren verdeeld wordt.

Van deze twee wijzen van bestaan is de eene schadelijk voor allen, en de andere overeenkomstig aller belang. Als de grond geene bezitters heeft, wie zoude hem dan met zorg willen bebouwen? zijnen arbeid en besparingen daaraan toewijden? Eenige arbeid ter loops verrigt, het eenige wat men doen kan, wanneer men niet zeker is van de vruchten te oogsten, voegt weinig voortbrengselen bij de vruchten, die van zelf in het wild groeijen; de bevolking is schaarsch en ellendig. Zoodra de grondeigendom daargesteld is, vangt een nieuw tijdperk aan; de voortbrengselen vermeerderen, en daarmede neemt de bevolking toe. In dezen nieuwen toestand van de Maatschappij, ontstaat er eene groote verdeeling van den arbeid tusschen hen, die uit den grond de voedingsmiddelen en ruwe stoffen trekken, en hen, die zich op de bedrijven toeleggen, tot de bereiding dezer stoffen vereischt.

Deze twee klassen, welke elkander in werkzaamheid evenaren, zien hunne welvaart uit de bedrijvigheid van hunnen arbeid en hunne ruilingen voortspruiten. Weldra worden de stoffelijke voortbrengselen zoo algemeen, dat de menschen zich geheel er aan kun-

nen toewijden om onstoffelijke voortbrengselen te leveren. Zoo hebben wij dan aan den grondeigendom den aanwas der bevolking, de ontwikkeling van de krachten, van den rijkdom en van het menschelijk verstand te danken. Als men bewees, dat de verdeeling van den grond tusschen de eigenaren niet noodwendig uit den aard der zaak voortvloeide, dan nog zoude men de ontdekking daarvan, indien ik het zoo eens mag uitdrukken, als de rijkste bron van weldaden moeten beschouwen, die ooit voor het menschdom geopend is.

Als men spreekt van *eigenaren*, verstaat men bijna altijd onder dit woord de grondbezitters. Deze verwarring in het spraakgebruik zoude zeer gevaarlijk worden, indien men daardoor in het denkbeeld gebragt werd, dat er eigendommen bestonden, die minder heilig, dan de eigendom van den grond, waren. Indien er een eigendom bestond, welken men nog meer dan eenigen ander zoude moeten ontzien, dan zoude het de eigendom van hen zijn, die niets bezitten dan hunne handen en hunne nijverheid; hunnen arbeid te beletten, is hetzelfde als hun de middelen om te leven te benemen; zulk een diefstal heet moord. Maar laat ons niet onderzoeken, of de eene eigendom heiliger is dan de andere; allen moeten even sterk geëerbiedigd en gewaarborgd worden. Als men overweegt, dat ieder mensch iets bezit, dat hem toekomt, dat wij bij gevolg allen eigenaren zijn, dan gevoelt men, dat het algemeen belang medebrengt, dat ieder rustig bezitte, wat hij van zijnen arbeid, of de mildheid van anderen onder zich heeft, dat hij daarvan het genot moet hebben; en dit moet kunnen vermeerderen tot zijn eigen voordeel en tot dat zijner natuurgenooten. Wij denken met schrik aan die oostersche rijken, waar het openbaar gezag een spel maakt van het leven en het fortuin der menschen.

Wij sidderen op de gedachte aan die tijden, waarin de regeringloosheid beschaafde Staten ten onderst

boven keert, en de kapitalen verslindt, die de nijverheid bijeengebragt heeft. Het is er echter verre van verwijderd, dat in onze Europesche landen, zelfs te midden des vredes, de eigendom op die wijze geëerbiedigd wordt, als wel behoorde; deze wordt dikwijls van zeer hoog en zeer laag aangevallen.

De regeringsbesturen toonen, hoe men den eigendom schendt, wanneer zij willekeurige handelingen tegen de goederen of tegen de personen verrigten; wanneer zij hunne schuldeischers berooven, hetzij openlijk, hetzij door zijdelingsche middelen, als door de vervalsching der munt, of de uitgifte van papier, dat slechts eene nominale waarde bezit; wanneer zij hinderpalen aan den arbeid in den weg stellen; wanneer zij onmatige belastingen heffen, of de sommen verspillen, in hunne handen gesteld, om tot de openbare dienst besteed te worden. Zulke voorbeelden strekken hunnen noodlottigen invloed tot alle standen der maatschappij uit. De adellijke en rijke standen verbeelden zich, dat de wetten niet meer voor hen gemaakt zijn, dan voor hunne bestuurders; zij zouden gelooven daaraan te kort te doen, als zij ook op hunne beurt geene willekeur uitoefenden. Al deze voorbeelden geven den armen standen regt om te gelooven, dat de zedekunde maar een fabeltje is, dat men hun predikt, en dat in deze wereld het niet de vraag is om de regelen der regtvaardigheid in acht te nemen, maar om met handigheid of geweld de wetten te ontduiken.

De onkunde en de ellende van het gemeene volk zijn ook voortdurende oorzaken van schennis der eigendommen.

Een achtenswaardig man toonde mij onlangs eenen brief van eenen Advocaat-Generaal; deze overheidspersoon schreef hem: „ik zucht er onder, dat ik „de toepassing der wettige straffen op den diefstal „op ongelukkigen moet toepassen, wier onkunde zoo „ver gaat, dat zij zelfs geen denkbeeld van den

„ eigendom hebben." Men vindt in de armste wijken van Parijs eene groote hoeveelheid menschen, die hun geheele leven doorbrengen, zonder ooit een enkel woord over godsdienst te hooren uiten; hun ellendig aanwezen is geheel van stoffelijken aard. Sommigen werken, drinken, en keeren tot den arbeid terug, als de noodzakelijkheid er hen toe dwingt. Dit zijn nog de braafsten; de anderen brengen hunnen tijd tusschen diefstal en losbandigheid door. De kroegen zijn voor hen de holen, waaruit zij zoo weinig mogelijk te voorschijn komen. Het huwelijk is hun bijna onbekend, in weerwil dat zij eene menigte kinderen hebben. Deze kleine ongelukkigen hooren niets anders dan onbeschofte, en beestachtige woorden; vloeken en slagen worden hun evenzeer als aan hunne moeders toegedeeld; de mannen hebben onder elkander aanhoudenden twist. Hunne vechtpartijen zijn gruwelijk; die wilden van Europa brengen elkander wreede verwondingen toe. Deze verdierlijkte geslachten, de schande van beschaafde Staten, deze geslachten, vruchtbaar in hoererij, in overspel, in diefstal en misdaad van allerlei aard, sterven weg vóór den tijd, verzwakt door ellende en slordig levensgedrag.

Maar men bedenkt niet, dat te leven naast zulk eene afzigtelijke volksmassa, hetzelfde is, als te leven aan den voet van een vulkaan. Zoo lang het despotisme en de regeringloosheid zulke werktuigen tot misdaad in handen hebben, zal het gemakkelijk zijn, om met een weinig geld, in tijden van beroering, de tooneelen van den Sint Bartholomeusnacht, of die van den 2 September te vernieuwen.

De menschen te verlichten beteekent hetzelfde, als hun hunne pligten te leeren kennen, en alles, wat hun die pligten aangenaam kan doen zijn. Men moet dus wel zeer valsche of verwarde denkbeelden hebben, als men nog in zijn besluit weifelt, of het eene goede zaak zij om de menigte verlicht te maken. De waarheden, welke ik zoo even ontwikkeld heb,

over de weldaden, die uit den grondeigendom ontstaan, en over den eerbied, die men aan alle soorten van eigendom verschuldigd is, moesten volksdenkbeelden zijn. Als men zorg wil dragen voor de opleiding der talrijke klasse, zoude niets gemakkelijker, niets misschien nuttiger zijn, dan de practische waarheden der wetenschap te verspreiden, waarmede wij ons bezig houden.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de verdeeling van den Grondeigendom.

Het vraagstuk over den invloed dien de verdeeling van den grond, in groote of kleine eigendommen, op de algemeene welvaart kan uitoefenen, levert een belangrijke stof op tot onderzoek. Verschillende terreinen maken wegens hunne natuur of hunne ligging, de versnippering van den eigendom noodzakelijk of verwerpelijk. Deze dorre heuvel, die door den arbeid van kleine eigenaren vruchtbaar gemaakt en versierd zoude worden, zoude woest en als verloren blijven liggen, indien men het besloot binnen een uitgestrekt domein.

Dezelfde eigenaren zouden in eene moerasachtige vlakte van honger sterven, maar waaraan de kapitalen van eenen rijken landbouwer waarde zouden geven. Als men vraagt, hoe het voordeelig zijn kan, dat de eigendommen verdeeld zijn, dan moet men zijne aandacht op die vestigen, welke de natuur der dingen toelaat om te versnipperen, of bijeen te voegen, naar gelang van den smaak en de behoeften der ingezetenen.

Laat ons nog opmerken, dat velen eene grove dwaling begaan, als zij de denkbeelden van eenen

grooten landeigendom, en van eenen *landbouw in het groot* als een en hetzelfde beschouwen. Men geeft aan deze laatste woorden verschillende beteekenissen, welke het onnoodig is hier te onderzoeken. De landbouw in het groot wordt op uitgestrekte goederen uitgeoefend, en wel met aanzienlijke kapitalen, die met verstand worden aangewend, of althans behooren aangewend te worden.

Het baat niet, dat men in een land groote landgoederen vindt; indien de landbouwers slechts geringe kapitalen bezitten, zal men ook in dit land alleen de kleine cultuur kennen; men zal er genoodzaakt zijn, als men zijne domeinen verpachten wil, om ze in hoeven van eenen kleinen omvang te verdeelen. Van daar dat in het ongelukkige Ierland de uitgestrektste landgoederen verdeeld worden, en nog eens weder eene onderverdeeling ondergaan, als een gevolg der onderverpachtingen, tot op eenen acre, eenen halven acre, en zelfs eenen vierde acre; waarop dan een gezin, van alle kapitaal ontbloot, voortkwijnt. De landbouw in het groot is een gevolg van overvloedige kapitalen; indien in eene streek, waar de grond veelvuldig verdeeld is, zich veel kapitalen bevinden, die voor den landbouw bestemd zijn, dan ziet men rijke landbouwers groote erven oprigten, door de vereeniging van verschillende landerijen. In allen gevalle moeten wij erkennen, dat de versnippering der eigendommen hinderpalen aan landbouwkundige ondernemingen in het groot in den weg stelt; b. v. de gebouwen, die voor kleine erven voldoende zijn, zijn niet langer dienstig, indien men die erven vereenigt, en de getimmerten, die men voor eene groote landhoeve gemaakt heeft, verliezen hun bruikbaarheid, indien in het vervolg dezelfde landerijen wederom verdeeld worden. Indien er overvloed van kapitalen bestaat, zijn de groote landgoederen gunstig voor de cultuur in het groot.

Er zijn twee stelsels, waarvan men het eene het Engelsche en het andere het Fransche stelsel noemen

kan. De voorstanders van het eerste maken met reden ophef van den belangrijken en spoedigen vooruitgang, dien de landbouw aan groote landgoederen verschuldigd is, wanneer die in bewerking zijn bij verlichte landbouwers, die over ruime kapitalen beschikking hebben. Op deze groote landhoeven zijn onbetwistbaar de verdeeling der gronden, het vloeijingsstelsel, en alle de voortreffelijkste wijzen van landbouw tot eenen hoogen trap gebragt. Daar ziet men de rassen van het vee spoedig verbéteren, en de voor de landbouwers onontbeerlijke werktuigen worden daar op eene voorbeeldige wijze volmaakt. Het zijn deze landhoeven, die door de verdeeling van den arbeid en door het vermogen dier hulpmiddelen, welke men met groote kapitalen kan aanwenden, die de meeste vruchten met den minsten arbeid geven.

Ziedaar volgens het gevoelen van verlichte mannen een tweevoudig bestanddeel van algemeene welvaart.

Men trekt van de aarde de grootste hoeveelheid voortbrengselen, welke zij opleveren kan; te gelijker tijd wijdt zich een groot getal handen, waaraan de landbouw en de nijverheid geene behoefte meer hebben, aan den fabrijkmatigen arbeid, die op zijne beurt de grootste hoeveelheid voortbrengselen geeft, welke men daarvan krijgen kan. Alzoo belooft deze theorie aan alle volkeren, die haar verwezenlijken zullen, eenen grooteren voorspoed.

De voorstanders van het andere stelsel zijn van gevoelen, dat het zeer voordeelig voor eenen Staat is, dat het grootste gedeelte der inwoners in den landbouw werkzaam zij, wat een groot getal landbouwers onderstelt. In Groot-Brittannie is de evenredigheid der personen, die zich met den landbouw bezig houden, tot het overige gedeelte der bevolking, nog beneden het één vierde; in Frankrijk gaat zij de helft te boven, ofschoon wij te dezen opzigte ook verliezen hebben geleden (1). Men weet, hoe be-

(1) Volgens de cijfers, die in 1840 door PORTER *(Progress*

perkt het getal grondeigenaren in Engeland is. DE MONTVERRAN stelde het in 1816 op 32,000; terwijl in Frankrijk op dat zelfde tijdstip nagenoeg de helft der inwoners tot gezinnen behoorden, die landbezit hadden (1).

Als het grootste gedeelte van de bevolking zich met den landbouw bezig houdt, is er in den Staat en de gezinnen meer welvaart en meer zekerheid. De fabrijknijverheid en de handel hebben iets schitterends en onbeperkts, wat aan de landbouwende nijverheid niet eigen is; maar zij is meer onderhevig aan die tegenspoeden en gevallen van crisis, die het fortuin van eene menigte personen verwoesten. Laat ons ook opmerken, en ik roep de aandacht van den lezer voor deze belangrijke opmerking in, dat het niet noodig is, om eene talrijke fabrijkbevolking te hebben, om overvloedigen rijkdom te leveren, dank zij den vooruitgang der nijverheid en der meerdere volmaking van gereedschap en werktuigen. De Engelsche theorie belooft wel is waar eenen grooten voorspoed; maar ik neem de feiten in aanmerking, en ik zie, dat een gedeelte der bevolking in Engeland diep ellendig is; de grond heeft hen terugge-

---

of the nation) zijn medegedeeld, bedroeg het getal landbouwers in Engeland 29 op de 100 inwoners; maar latere nasporingen, uit echte bescheiden verkregen, hebben geleerd, dat in 1843 de menschen, die tot den landbouw gebruikt werden, slechts drie en twintig honderdste van de bevolking uitmaakten. D'AUGEVILLE *(Essai sur la statistique de la population Française*, 1836) begroot het aantal van onze landbouwers (17 millioenen) op iets meer dan 50 op de 100 inwoners. Hij neemt tot grondslag aan van zijne berekeningen, de verklaringen, die de lotelingen ten opzigte van hun handwerk of bedrijf voor den Militieraad afleggen. Intusschen deze grondslag is niet vast; maar men heeft geene meer geregelde opgaven om er tegen over te stellen. Indien men ten opzigte van vroegere tijden deze verklaringen nagaat, dan vindt men, dat vóór twintig jaren, het aantal landbouwers als zestig tot honderd stond op onze geheele bevolking.

(1) Zie eene noot van GARNIER, vertaling van SMITH, Tom. VI. pag. 277.

stooten, en de fabrijken hebben moeite om hen te bevatten. In Frankrijk is de ellende in engere grenzen besloten, maar de welvaart is er veel algemeener.

Voorzeker bezitten de groote landhoeven voor den vooruitgang in den landbouw onwaardeerbare voordeelen; en ik geloof ook wel, dat het aanwezen van een zeker getal dezer hoeven even noodzakelijk is, als ik de vernietiging van alle kleine landeigendommen verderfelijk zoude houden. Indien de kunst van het land te bebouwen bij ons nog niet tot denzelfden trap van volmaaktheid, als bij de Engelschen, gekomen is, heeft niettemin onze landbouw aanmerkelijke vorderingen gemaakt; hij zal er dagelijks nog meer maken; en zeker is het beter om die langzaam tot stand te zien komen, dan ze te koopen tot den prijs van de welvaart van een gedeelte der bevolking.

Meer dan eens hebben de schrijvers aan hunne verbeelding bot gevierd, om de voordeelen te schilderen, die aan de kleine eigendommen verbonden zijn; zij schenen te vergeten, dat de kunst van opmerken in de Staathuishoudkunde zeer veel verschilt van de kunst om idyllen te vervaardigen.

Men heeft een tafereel opgehangen van de wonderen, die men aan kleine grondeigenaren verschuldigd is, die zelfs de kruinen der bergen, in de buurt hunner nederige woningen, vruchtbaar gemaakt hebben. Men heeft niet verzuimd, om als tegenhanger van deze schilderij ons uitgestrekte goederen te vertoonen, die door hunne onachtzame bezitters verwaarloosd worden, of tot onvruchtbaarheid gedoemd worden, door een soort van weelde, welke ze in parken en lusttuinen veranderen. De twee tafereelen zijn waar; maar welke gevolgen moet men er uit trekken? die naakte en bijna ongenaakbare oorden, waarvan de schraalheid alleen door onvermoeide vlijt, welke de behoefte opwekt, overwonnen wordt, zijn zeldzaam; en men kan er in het algemeen niets uit besluiten ten gunste van den kleinen eigen-

dom. Indien rijke eigenaren hunne goederen verwaarloozen, of het aangename aan het nuttige voortrekken, bewijst dit geenszins, dat het groote grondbezit de werkzaamheden, die de aarde vruchtbaar moeten maken, doet verflaauwen. Zonder onbeteekenende en valsche denkbeelden te uiten, kan men in het belang van kleine landeigendommen zedelijke overwegingen doen gelden. Ik stem toe, dat als men twintig dezer eigendommen tot eenen enkelen bijeenvoegt, men meer *zuivere opbrengst* zal bekomen; ik geef zelfs toe, dat men eene groote landhoeve op eene wijze kan bearbeiden, die vrij wat meer *ruwe opbrengst* geeft (1). Maar laat ons geenen rijkdom scheppen, om den rijkdom zelven, en ook aan het geluk van den mensch denken. De twintig kleine eigenaren, die voor zich zelven werken, en die voortaan voor eenen anderen werken zullen, zullen zij gelukkiger zijn?

Deze vraag is niet van dien aard om alleen met cijfers opgelost te worden. Zonder twijfel zoude een klein landeigenaar, die achteruit geraakt is, een gegoed landbouwer kunnen worden, door middel van een kapitaal, dat hem de verkoop van zijn land zoude verschaffen. Zonder twijfel moet een huisvader die levenswijze kiezen, welke hem eene mate van welvaart toezegt, die noodig is om zijn gezin te onderhouden.

Zulke overwegingen verdienen wel, dat men er zich mede bezig houdt; maar men ziet, vooral in Frankrijk, arme lieden, die in hunne bekrompene landeigendommen behagen scheppen; zij zouden het beter hebben, als zij ze verlieten; dat is te zeggen, zij zouden elders minder moeite en meer geld heb-

---

(1) De ruwe opbrengst is het geheele bedrag der vruchten van een stuk lands; de zuivere opbrengst, is wat er overblijft, als men alle voorschotten terug bekomen heeft. Men vergist zich, als men alleen den rijkdom in de zuivere opbrengst ziet. Het geheele bedrag der voortbrengselen wordt verbruikt, en draagt bij om onze behoeften te voldoen.

ben; maar zij geven niettemin den voorkeur aan het verblijf onder het dak hunner vaderen; zij smaken er het zoet van herinneringen, welke elders voor hen eene bron van verdrietig gemis zouden zijn. Moet men dat gevoel bestrijden, dat door de vorderingen der nijverheid dag op dag verzwakt wordt, door de zucht naar speculaties en de dorst naar rijkdom te verspreiden (1)? Het is noodzakelijk, dat er een verschil in de uitgestrektheid der landeigendommen bestaat. Indien het gebied van eenen Staat in uit-

(1) Wij mogen wel wenschen, dat het grootste gedeelte van onze bevolking steeds uit landbouwers besta. De buitenlucht versterkt de menschen, die maar al te dikwijls in de fabrieken schraal en mismaakt opgroeijen. Het zedenbederf kan in een dorp doordringen, maar het verblijf op het land zal steeds de gunstigste gevolgen voor de zedelijkheid en voor de godsdienstige denkbeelden hebben. De landbouwer is door de wonderen der natuur omringd, en alles herinnert hem eene hoogere magt dan de zijne; wanneer de storm zijne velden verwoest, kan hij zelfs geene poging wagen, om daartegen te worstelen; hij buigt het hoofd en hij bidt. De werkman in de fabrieken leeft tusschen vier muren, hij is alleen door voorwerpen omgeven, die de menschelijke kunst heeft gevormd, indien hij zijne draden breekt of zijn doek bederft, dan maakt hij zich boos over zijne onhandigheid, en somtijds uit hij zich door vervloekingen.

Ik houde het voor zeer noodlottig, dat een zoo groot aantal fabrieken in de steden gevestigd zijn. De werklieden zijn daar op een gehoopt, waar de levensmiddelen het duurste zijn, en waar de meeste gelegenheden tot losbandigheid bestaan. Ik zie gaarne, dat die inrigtingen in de steden verdwijnen en daar buiten worden gevestigd; dan verspreidt zich de welvaart onder de landbouwers, en tevens begunstigt de lagere prijs van de werkloonen zoo wel de verbruikers als de fabriekanten. Het zoude voorzeker groote bezwaren voor de zeden opleveren, indien men eene groote menigte zedelooze werklieden over het land verspreidde; maar men zal eene tegenovergestelde uitkomst verkrijgen, indien men de arbeiders neemt uit de landbouwende klasse, hetzij dat men deze in hun eigen huis laat werken, zoo als in de omstreken van Lyon, en te Tarare, hetzij één en hetzelfde gebouw hen in grooten getal vereenigd houde, zoo als in den Elsas, in de bewonderingwaardige fabriek van WESSERLING.

gebreide goederen verdeeld ware, dan zoude, onafhankelijk van de ongelegenheden, welke wij hebben doen opmerken, het al te gemakkelijk aan de bezitters dier groote goederen vallen, om den prijs der levensmiddelen te verhoogen, ten minste met de hulp, die zij in het tarief der inkomende regten zouden vinden. Indien er daarentegen alleen kleine landeigendommen bestonden, zouden de bebouwers, gedrongen om schielijk hunne oogst te verkoopen, de klad in den prijs der levensmiddelen brengen. Men zoude eenen gekunstelden overvloed bekomen, die het verbruik zoude bespoedigen, en het gebrek vermeerderen.

Men kan zich de versnippering van den grondeigendom als zoo ver gedreven voorstellen, dat er eene algemeene armoede uit zoude voortvloeijen. De eigenaren en pachters verschaffen zich met het overschot hunner velden de voorwerpen, die hun nuttig of aangenaam zijn, en doen daarvan de menschen leven, die zich met fabrijkmatigen arbeid of den handel afgeven. Indien de bodem zoodanig versnipperd ware, dat ieder landbouwend gezin slechts zijn eigen onderhoud van zijn beperkt stuk gronds konde trekken, zoude het verpligt zijn om in alle zijne eigene behoeften zelf te voorzien, en tot eenen staat van uiterste ellende vervallen. Het gebrek zoude nog grooter onder die inwoners zijn, die geen land bezitten, en die daardoor in de onmogelijkheid zouden verkeeren, om de voortbrengselen van hun bedrijf tegen andere koopwaren te verruilen. Zoo zoude het ééne gedeelte der bevolking alleen een physisch aanwezen hebben en een dierlijk leven leiden, terwijl het andere gedeelte van honger zoude sterven.

Maar dit tafereel doet ons eene veronderstelling zien, welke het onmogelijk is om te verwezenlijken. Twee zaken, namelijk het belang van den rijke en het belang van den arme, zullen altijd aan eene bovenmatige verdeeling van den grond, welke oppervlakkige beschouwers zoo zeer vreezen, in den weg

staan. De grondeigenaar, die in de weelde leeft, wil zijne goederen uitbreiden, en die in eenen welvarenden toestand verkeert, tot een geheel ronden (arrondir). Er is eene aantrekkingskracht, die de verbrokkelde stukken lands doet aantrekken door de bestaande landhoeven; één jaar van hongersnood, vernietigt een aanzienlijk getal kleine eigendommen. Zonder dat er buitengewone omstandigheden plaats vinden, staan dagelijks de moeijelijkheid, om kleine nalatenschappen te verdeelen, en het belang der erfgenamen, aan eene onbeperkte versnippering van den grond in den weg. Er kan op dit of dat punt van den Staat tijdelijk eene te groote verdeeling der eigendommen bestaan; maar deze kwaal, die zich niet kan uitbreiden, die met den tijd verdwijnt, en door andere omstandigheden opgewogen wordt, beteekent bijna niets in de massa van maatschappelijke belangen.

De natuur voorziet ook daarin, dat de eigendommen niet te veel in een klein getal handen bijeenkomen. Deze zamenvoeging kan geen plaats hebben, wanneer er tusschen de kinderen eene gelijke, of nagenoeg gelijke verdeeling van het fortuin hunner ouders plaats grijpt.

Er is eene belangrijke opmerking te maken omtrent de tweeledige overmaat, die men zich in de verdeeling van den grond kan voorstellen. De te ver gedrevene versnippering, ik herhaal het, is onmogelijk. Indien men haar daarstelde, zoude men die niet in stand kunnen houden, welke middelen men daartoe zoude willen aanwenden, ten zij de wetgever op eene zeer beperkte oppervlakte werkte, en een staatkundig klooster vormde, gelijk aan dat van Lycurgus. Onze nijvere en uitgebreide Staten wijzen zulke instellingen af; en het misbruik van de versnippering des gronds verbetert zich zelf. Doch dit is niet het geval met deszelfs zamenvoeging. Dit misbruik, of, om juister te spreken, deze ramp, kan werkelijk bestaan. Het regt van eerstgeboorte, de

majoraten, de erfstellingen over de hand, die immer voortduren, geven eindelijk aan den grond slechts een gering getal Heeren. Men maakt de opmerking, dat de vooruitgang der nijverheid en de opeenhooping der kapitalen de strekking hebben, om de landerijen te vereenigen en tot de vernietiging van kleine eigendommen aanzetten, om grooten te bebouwen. Deze oorzaak levert bijna geen gevaar op, wanneer zij alleen op zich zelve werkt, want zij verhindert niet, dat de alzoo vereenigde landerijen vervolgens wederom verdeeld worden; en daar zij ontstaat uit de ontwikkeling der nijverheid, en uit eene vermeerdering van hulpmiddelen om den arbeid te doen bloeijen, brengt zij menigvuldige vergoeding mede. Maar het regt van eerstgeboorte, de majoraten, de substituties, plegen roof zonder vergoeding. Onder hun stelsel kan men eene menigte van inwoners hebben, die van landbezit ontzet zijn, zonder dat er eene enkele groote landhoeve meer in den Staat ontstaan is. Deze instellingen, ik weet het, kan men ook uit een zuiver staatkundig oogpunt beschouwen, en ik erken het gaarne, dat men al hetgeen in de wereld voorvalt, niet alleen kan beoordeelen naar de beginselen van de leer des rijkdoms. Zoo moest men in het tijdvak van de regeringloosheid der middeleeuwen in staat zijn, om de aanvallen zijner buren te wederstaan. Zijn eigendom te verdeelen, zoude toen hetzelfde geweest zijn, als het te vernietigen; het regt van eerstgeboorte was toen op de noodzakelijkheid gegrond.

Indien men in eenen Staat, de staatkundige voordeelen van het erfelijk Pairschap erkent, moet men het tevens ook erkennen, dat om de onafhankelijkheid en de waardigheid van dit bestierend zedelijk ligchaam te verzekeren, ieder van zijne leden een onvervreemdbaar vermogen in landgoederen moet bezitten. Daarenboven, wanneer dit voorregt wijsselijk is geregeld, ontneemt het te weinig gronden aan den omloop, dan dat het eene nadeelige uitkomst zoude opleveren.

Eenige feiten, die zich of uit gebiedende omstandigheden, of uit bijzondere inzigten van den Wetgever laten verklaren, werpen het algemeen beginsel niet omver. Wij kunnen dan het besluit opmaken, dat, indien men de verdeeling der gronden aan haren natuurlijken loop overlaat, men juist datgene zal verkrijgen, wat eene overvloedige ontwikkeling en eene wijze verdeeling van den rijkdom vorderen. Men zal kleine, matige en groote grondbezittingen hebben, en men zal zich evenzeer tegen eene buitensporige versnippering, als tegen eene bovenmatige opeenstapeling hebben gewaarborgd.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over de vrijheid van de Nijverheid.

Frankrijk heeft geweldig geleden door de oorlogen, die het in ver verwijderde streken had te voeren en door binnenlandsche onlusten; de rijkste familiën waren gevlugt; het papieren geld, de wet van het *maximum*, buitengewone heffingen, willekeurige gevangennemingen, geregtelijke moorden, ondragelijke belastingen schenen zijne krachten te hebben uitgeput; en toch zien wij na zoo vele rampen en terwijl het nog gedrukt werd door een gedeelte dier oorzaken, die dat verderf hadden berokkend, zijne nijverheid eene nieuwe vlugt nemen, die het verbaasde Europa van verwondering hield opgetogen. Het getal bekwame werklieden is aanzienlijk vermeerderd; de hoeveelheid onzer voortbrengelen is meer dan drievoudig toegenomen; wij beoefenen met gelukkig gevolg takken van nijverheid, die ons langen tijd vreemd gebleven waren: de meeste daarvan,

welke wij reeds bezaten, zijn meer volmaakt geworden, en welligt vindt men geenen enkelen, waarvan men zeggen kan, dat hij ontaard is (1).

Het eerste gevolg van dezen onverwachten vooruitgang is eene meer algemeene welvaart; de groote hoop van menschen is klaarblijkelijk beter gevoed, beter gekleed, beter gehuisvest, dan voor veertig jaren. Het tweede gevolg is de rijkdom van de schatkist; de belastingen zijn hoog, maar nimmer werden zij met meerdere naauwgezetheid betaald. De toestand van Frankrijk is zoodanig, dat zijne bewoners slechts één goed behoeven, namelijk de zekerheid van rust, om in minder dan eene halve eeuw eenen voorspoed te bereiken, waarvan misschien geen ander volk nog het voorbeeld gegeven heeft.

De voorname oorzaak van zoo veel vooruitgang te midden van zulke ongunstige omstandigheden, is de vrijheid, die men in het binnenland aan de nijverheid gegeven heeft. De bedrijven waren in Frankrijk aan eene menigte belemmeringen onderworpen. Het meesterschap, de dekens en de gilden wezen kundige lieden af, en beperkten de middelen om de voortbrengselen te doen toenemen en te verbeteren. Beperkende reglementen en veelvuldige kwellerijen

---

(1) Het is ellendig, om gemelijke menschen het tegendeel te hooren beweren, met b. v. te zeggen, dat men geene zulke deugdelijke stoffen meer maakt, als voorheen. Dat kan waar zijn van zekere stoffen, die altijd van geslacht tot geslacht overgingen. Indien men daar thans niet meer van vervaardigt, is het, omdat zij opgehouden hebben in den smaak der verbruikers te vallen. De vrouwen, zeker om meer verscheidenheid in haar toilet te brengen, geven de voorkeur aan ligte zijden stoffen boven zijden stoffen van eene eeuwige duurzaamheid; het staat u vrij haar daarover te berispen, ofschoon ik voor mij geene reden vinde om haar te dezen opzigte eenig verwijt te doen. Maar men moet dit aan de fabriekanten niet wijten; velen hunner zouden die stoffen, welke sommige menschen terug wenschen, zeer goed kunnen maken, want zij hebben evenveel en zelfs meer bekwaamheid, dan hunne voorgangers.

waren de plaag der werkplaatsen, en bevorderden den ouden sleur. Slagboomen scheidden toen de provincien; een wagen met koopwaren, die van Bretagne naar Provence ging, werd acht keer onderzocht, en men betaalde daarvan zeven verschillende soorten van regten. Wanneer men het oog werpt op dien stapel van reglementen, van verbodstelsels en privilegies, die op onze nijverheid drukten, dan kan men zich bezwaarlijk voorstellen, dat zoo vele plagen de nijverheid niet geheel te gronde deden gaan.

Men zoude verwachten, dat, op het gezigt der wonderen, die in onze dagen zijn voortgebragt, de vrijheid van nijverheid eenstemmig zoude worden gehuldigd. En toch is dit niet geschied; de meeste menschen vergeten het leed gemakkelijk, dat hunne vaders hebben moeten dragen, en de eenige smarten, die hun verschrikkelijk voorkomen, zijn die, welke zij zelve ondervinden. Onder den druk der privilegien haakte men naar de mededinging; en luidruchtige stemmen verheffen zich nu tegen de vrijheid.

De hartstogt sluit de oogen voor de volle zekerheid en ontkent den vooruitgang, waarover ik heb gesproken; nooit heeft men akeliger schilderijen van de algemeene ellende opgehangen. Eene geheel bijzondere ramp, waaronder eene bepaalde tak van Engelsche nijverheid in een zeker gedeelte van Londen lijdt, wordt ons voorgesteld als of zij in Frankrijk aanwezig was, en Europa, ja den geheelen aardbodem teisterde. Overal moeten nog groote verbeteringen tot stand worden gebragt, en overal moeten de vrienden der menschheid daartoe met standvastigheid en opoffering medewerken. Maar waarom toch zijn de meeste menschen, die bedroevende feiten te vermelden hebben, zoo begeerig om die nog te overdrijven? Sommigen, van geene kennis ontbloot en ter goeder trouw, beangstigen zich te zeer over de bestaande kwalen, waartegen toch wel een middel bestaat: Anderen, die deze of geene herschenschim wenschen te verwezenlijken, vinden er hun genoegen

in om verhalen te doen, die zij geschikt achten om eene geheel nieuwe maatschappelijke regeling, zoo als zij het noemen, tot stand te brengen. Anderen eindelijk zouden zoo gaarne alles in rep en roer brengen, omdat de burgerlijke onlusten altijd gunstige kansen opleveren voor de eerzuchtigen, die zich vervelen, omdat zij niets zijn.

Nadat men nu afschrik heeft verwekt door overdrevene tafereelen van onze ellende te schetsen, overdrijft men de vrijheid, die wij bezitten. Men zoude, bij het hooren van sommige gesprekken, meenen, dat onze vrijheid onbepaald en volkomen is. Het is waar, vele hinderpalen zijn weggeruimd, en het volk trekt er groote voordeelen van; maar de nijverheid ondervindt nog meer dan *ééne* lastige beperking in het binnenland, en hoe vele moeijelijkheden bezwaren verstoren den buitenlandschen handel en stuiten niet haren voortgang! Wanneer de grenzen van alle landen bedekt zijn met ambtenaren, die aan de reizigers alleen van verbod en regten spreken, dan kunnen zij, die zich ernstig met de Staathuishoudkunde bezig houden, moeijelijk zeggen, dat de nijverheid vrij is. Indien men derhalven zich naauwkeurig wil uitdrukken, dan kan men niet zeggen, dat wij de vrijheid bezitten; en zij is het evenwel, die men beschuldigt, als de oorzaak van alle misrekeningen, die de nijverheid ondervindt.

Wij moeten, ten einde zonder partijdigheid de vragen te beoordeelen, die onze toestand ten opzigte van den arbeid doet ontstaan, de verkeerdheden van die menschen vermijden, die deze algemeen bekende waarheid niet schijnen te kennen, dat namelijk alles hier beneden zijne zwarigheid heeft. De mededinging heeft de hare. Laat ons een van die voorbeelden nemen, die onder het bereik van ieders gezigt vallen. Iemand wordt ondernemer van voertuigen, om menschen en koopwaren van de eene stad naar de andere te brengen. Eenige jaren zijn verloopen; zijne onderneming gaat vooruit, en zijn gezin is gelukkig.

Maar op eens staat een mededinger op, die hem van zijne voordeelen berooft, en zijne bezittingen in gevaar brengt. Nu beklaagt men den man, in wien men belang stelt, en wiens welvaren hagchelijk is. Indien evenwel de nieuwe ondernemer den voorrang boven een vroegeren behoudt, en zulks niet tegenstaande den meerderen invloed, dien hij door betrekkingen, reeds voor langen tijd aangeknoopt, kan uitoefenen, dan zal toch wel de oorzaak van dit verschijnsel daarin gelegen zijn, dat hij het algemeen of spoediger, of gemakkelijker, of minder kostbaar bedient; en misschien vereenigt hij dit alles. Hoe vele reizigers, kooplieden en gebruikers zullen daarvan nut trekken! Moet men deze dan van groote voordeelen berooven, en den nieuwen ondernemer beletten om in het levensonderhoud van zich zelven en de zijnen te voorzien? Moet men zich dan verzetten tegen den vooruitgang van eenen tak van nijverheid, tegen het gemakkelijk maken van de middelen van vervoer, en zulks alleen opdat de vorige ondernemer zich op zijn gemak zoude verrijken, zonder zijne zaken te verbeteren? Men zoude hem niet behoeven te beklagen, indien hij bij uitsluiting tot zijne bediening ware geregtigd geweest; maar men zoude anderen moeten beklagen, die hij zoude verhinderen om te werken, of die zoude dwingen, om voor hem den arbeid te verrigten. In de landen, waar de mededinging verboden is, veroordeelt men de kennis en de arbeidzaamheid ten koste van de onwetendheid en luiheid. Ik heb tot nu toe geredeneerd in de veronderstelling, dat de eerste ondernemer te gronde gaat; maar dit is niet volstrekt noodzakelijk. De inkomsten van den man, die geenen mededinger had, waren groot; hij vermindert zijne prijzen, hij verbetert den dienst, de gemakkelijkheid van vervoer doet het getal reizigers toenemen, de beide ondernemingen zullen voordeelig zijn, en het algemeen zal er bij winnen.

Maar zijn niet de opstoppingen van de markten,

waar zich overtollige koopwaren ophoopen, en de handels stilstand, die daaruit voortvloeit, de noodlottige gevolgen van eene vrijheid zonder teugel, die inderdaad niet anders dan losbandigheid is? Deze vraag vordert een naauwgezet onderzoek. Om juist te redeneren moet men niet beraadslagen onder den invloed van angst of ontroering, maar zich de bedaardheid van den geneesheer eigen maken, wanneer hij de ziekte waarneemt, waarvoor hij het geneesmiddel zoekt.

Ik ben evenmin een voorstander van *handelstilstand*, als van de *heerschappij der gilden en der reglementen*, en men wordt ook niet genoodzaakt, om tusschen deze beide plagen te kiezen. Het verwondert mij niet, dat sommige menschen, die niettegenstaande hunne heldere kennis aan het oude blijven hangen, en die angstig zijn geworden door allerlei redeneringen, zich meer verontrusten op het denkbeeld van handelsstilstand, dan op dat van moeijelijkheden, die aan de nijverheid in den weg worden gelegd. Immers de eerste van deze beide plagen brengt ons niet alleen nog versche wonden in het geheugen, maar is uit zijnen aard ook het meest geschikt, om de verbeelding te treffen. De gilden doen zich voor met al den schijn van regelmaat; de alleenhandel geeft een blijvend onaangenaam gevoel, die gelijkmatig op geheel het leven drukt. De handelsstilstand daarentegen komt op eens, en brengt de menschen zoo veel te meer in verwarring, als hij gewoonlijk op luisterrijke tijdperken volgt, waarin men van eeuwigdurenden voorspoed droomde.

Wij moeten ons op geenerlei wijze laten medeslepen, maar wij moeten opmerken; ik geef geen eigen werk, maar ik beschrijf slechts. Het is duidelijk dat men er nimmer toe zal geraken, om de voortbrenging in juiste evenredigheid te stellen tot de behoefte van de markt; zij zal steeds de behoefte overtreffen, of er niet aan voldoen, maar dat verschil kan weinig beteekenend, of van groot belang zijn.

Het is nu voor iederen onpartijdigen waarnemer duidelijk, dat, indien de overvloed van koopwaren zekere bepaalde grenzen niet te buiten gaat, deze zwarigheid veel minder nadeel oplevert, dan eene te beperkte voortbrenging. Indien de voortbrengselen minder zijn dan de behoefte, dan zijn de werklieden niet zoo bezig geweest, als zij het behoorden te zijn; de moeijelijkheid en de noodzakelijkheid om werk te hebben deden vermindering van loon ontstaan; de zeldzaamheid van de koopwaren heeft er den prijs van doen stijgen, ten nadeele van de verbruikers, waarvan de een te duur betaalt, en de andere niet bij magte is om te koopen. Eenigen slechts, van de mededinging verlost, winnen bij deze wanorde, en indien men het geheel der voordeelen in aanmerking neemt, dan vindt men dit beneden hetgeen het moest wezen. Indien daarentegen de voortbrenging de behoeften van de markt weinig te boven gaat, dan bepaalt zich het verlies tot eene zeer geringe vermindering van de verdiensten, waarop de fabriekanten en de handelaars hoopten.

Maar indien de overvloed bovenmatig is, dan ontstaan hieruit beroeringen, die men evenwel niet zoo verre moet overdrijven om te denken, dat ieder middel van herstel verkieslijk is boven het kwaad, dat men wil ontwijken. Men kan er zonder twijfel toe geraken, om alle opeenstapeling van markten voor te komen, door het getal voortbrengers te verminderen en de nijverheid te onderdrukken. De voorstanders van dit stelsel zouden ons dan zeggen: nu zijt gij gewaarborgd tegen de plaag der overvoering; vreest nu geene onvoorzigtige onderneming meer; onze voortbrengers zullen die opeenstapelingen, die hun vermogen in de waagschaal stelt, wel weten te verhinderen. Die redenering gelijkt veel op deze: laat ons deze menigte van menschen verhinderen om te werken, omdat het zoude kunnen gebeuren, dat hun arbeid niet altijd dezelfde levendigheid vertoonde. Ten einde dus te verhoeden, dat zij zich niet te

eeniger tijd in ongelegenheden wikkelen, werpt gij zelf hen dadelijk in bezwaren.

De gevolgen van den monopolie zijn, vermindering van voorraad, en verhooging van prijzen. Deze gevolgen zijn een kwaad, dat de geheele maatschappij treft, terwijl het onmogelijk is, dat onvoorzigtige ondernemingen te gelijker tijd en overal, alle de takken van nijverheid aan het kwijnen doen geraken. Deze kwaal is niet alleen de meest algemeene, maar zij is ook de meest duurzame. Indien eenmaal de hindernissen bestaan, is het hoogst moeijelijk, zich daarvan te ontdoen. Zoodra iemand gunstige uitzigten voor de vrijheid van den arbeid opent, dan wordt hij overvallen door de tegenspraak van allen, die belang hebben bij het behoud van uitsluitende regten en het volgen van den ouden sleur. De leden van de gilden vereenigen zich en spannen zamen; zij roepen tot hunne hulp het geheele leger van voortbrengers, grooten of kleinen, die zich in hunnen invloed verheugen. De verdiensten, die het misbruik verschaft, dienen om het misbruik te doen voortduren. Menschen van een beperkt verstand, die altijd genegen zijn om te gelooven, dat hetgeen bestaat ook zoo moet zijn, en dat de denkbeelden van verbetering slechts ijdele droomen zijn, geven zich te meer over aan den schrik, die de leden der gilden alomme verspreiden, naar mate deze meer overtuigd zijn, dat hun belang en het algemeen belang één is, hunne handelskennis en hunne langdurige ervaring te meer doen gelden, en naar mate zij meer geschikt zijn, om de zwarigheden, die zelfs van de nuttigste veranderingen onafscheidelijk zijn, te vergrooten.

Om zich een denkbeeld te vormen van de hevige maatregelen der monopolisten, zoodra zij zich verbeelden, dat men aan hunne regten tornt, moet ik een voorbeeld aanhalen; ik put het uit de aanteekeningen van eenen inspecteur Generaal der fabrijken.

„Is er sprake om het fabrijkaat van geverfd lijn-

„ waad toe te staan, waarvan een eeuw van bar- „ baarsche maatregelen noch den invoer had kunnen „ beletten, noch het gebruik verminderen, dan zien „ de bevoorregte industrielen in dit plan den omme- „ keer van alle wetten, de vernietiging van den „ handel en de ontvolking van het Koningrijk. Van „ alle kanten is het dan niet anders dan zamenroe- „ pingen, beraadslagingen, afgevaardigden, memories, „ bepaling van het aandeel der kosten, omkooperijen „ en verzoeken van allerlei aard. *Rouen* doet alsdan „ de welvaart gelden, welke het aan het fabrijkaat „ van *Cotonades* verschuldigd is (1), en ziet, in ge- „ valle men de geverfde lijnwaden toelaat, *zijnen* „ *koophandel verwoest, zijne weefgestoelten verlaten, de* „ *vrouwen, de kinderen, de grijsaards in ellende ge-* „ *dompeld, de best bebouwde landen wederom braak* „ *liggen, en Normandije, die schoone en rijke provincie* „ *wederom woest worden.*

„ De stad van *Tours* wijst er op, *hoe de afgevaar-* „ *digden van het geheele rijk niets doen dan zuchten, en* „ *ziet eene beweging te gemoet, die een geschokt staat-* „ *kundig zenuwgestel zal te weeg brengen. Reims* biedt „ een verzoekschrift aan, dat door meer dan 50 „ kooplieden geteekend is, die ronduit zeggen, *dat* „ *men hun het brood wil afnemen. Lyon* kan het stil- „ zwijgen niet bewaren over een ontwerp, *dat den* „ *schrik in alle fabrijken verspreid heeft. Parijs heeft* „ *zich nog nimmer voor zulk eene gewigtige zaak ver-* „ *voegd tot den troon, welken de handel met zijne tranen* „ *besproeit. Amiens beschouwt de vergunning van den* „ *invoer en het gebruik van geverfde of gedrukte lijn-* „ *waden als het graf, waarin alle fabrijken van het* „ *Koningrijk moeten verzinken.* Deze memorie werd op „ het bureau der drie vereenigingen van kooplieden „ in beraadslaging genomen, opgevuld met daadza-

(1) Het is opmerkelijk, dat de oprigting van deze fabrijken, eenige jaren te voren, eene zeer vinnige tegenkanting ondervonden had.

„ ken, en in een bondigen stijl; zij eindigt eindelijk „ zoo: *ten slotte is het voldoende om voor altijd den* „ *invoer en het gebruik van geverfde of gedrukte lijn-* „ *waden te verbieden, dat het geheele Rijk van schrik* „ *ineen krimpt, als men hoort, dat zij zullen worden* „ *toegelaten. Vox Populi, Vox Dei!*

„ Men kan zonder medelijden of verontwaardiging „ deze beuzelarijen niet lezen, waarmede de domheid „ en stoutmoedigheid boekdeelen zouden vullen, en „ Frankrijk daarmede overstroomen. Bestaat er nu „ toch een enkel mensch, die verdwaasd genoeg is „ om te beweren, dat het fabrijkaat van geverfde „ lijnwaden geenen verbazenden handenarbeid ver- „ spreid heeft enz.?" (1)

Zoodra de nijverheid, waar vrijheid heerscht, eenigen tegenstand ontmoet, zoekt ieder het middel voor de kwaal; en bij bestaande kracht van geest, worden de hindernissen overwonnen en de rampen zoo spoedig mogelijk hersteld, omdat men het in zijne magt heeft, om alle middelen tot redding, die men heeft leeren kennen, te gebruiken. Maar indien de gilden met alle hunne uitsluitende regten zijn gevestigd, dan drukken deze plagen langen tijd op de maatschappij, en men zucht er over, zonder ze te kunnen opheffen. Zoo zie ik in het eene stelsel gedeeltelijk en tijdelijk kwaad; maar in het andere bespeur ik algemeene en duurzame rampen. Het is waar, alles heeft zijne eigene gevaren; maar hoe meer ik er over nadenk, des te meer ben ik getroffen door de wanorde, waaraan men de maatschappij prijs geeft, indien men de rampen, die door de uitsluitende regten ontstaan, boven die verkiest, welke hunne oorsprong hebben in de mededinging.

De landen, waar de alleenhandel bestaat, en die, waar de nijverheid vrij is, leveren een verschil op

---

(1) *Encyclopédie methodique*, afdeeling *Manufactures, arts et métiers;* op het woord, *inspecteur.*

gelijk met dat, hetwelk men opmerkt tusschen ongezonde streken, waar de mensch, in altijddurenden strijd met de luchtgesteldheid, zijn leven met moeite voortsleept, en die streken, wier gezonde lucht de inwoners versterkt, en die hem bijna van alle lijden zoude vrij maken, indien zij wijzer en verlichter waren.

De voorgaande opmerkingen zullen zeker aan geenen Staathuishoudkundige doen veronderstellen, dat ik de oogen sluite voor de ongelukken, die het gevolg zijn van den handelstilstand. Luchtige en oppervlakkige menschen meenen, dat verkeerde ondernemingen, die de kooplieden te gronde doen gaan, hare groote nuttigheid hebben. „ Men werpt, zeggen zij, de overtollige koopwaren, of de zoodanige, wier kosten van daarstelling men niet terug kan krijgen, geenzins weg; maar liever dan alles te verliezen, verkoopt men ze voor eenen minderen prijs, en datgeen waarover de kooplieden zoo bekommerd zijn, is voor de menigte van groot nut. Hetgeen de een verliest, winnen de anderen; en terwijl deze de meest talrijke zijn, slaat, bij schuldvergelijking, de evenaar ten voordeele der maatschappij over." Welk een hatelijke en belagchelijke redenering is in deze woorden vervat! Eene vermindering van prijs is nuttig en iedereen wint er bij, mits zij het gevolg zij van vooruitgang der nijverheid; maar de rampen in den handel leveren geheel verschillende uitkomsten op. Alleen de arbeid met wijsheid gedreven vestigt de algemeene welvaart; en men vergist zich zeer, indien men een lofrede op de roekeloosheid of op de verkwisting wil maken, door te wijzen op de voordeelen, die sommigen daarvan trekken; zoodanige voordeelen kunnen slechts ten bewijze strekken, dat het kwaad nooit geheel kwaad is. Indien de onwetendheid en de begeerlijkheid de verkeerde ondernemingen doen toenemen, zullen weldra alle takken van den handel kwijnen, de werkplaatsen zullen gesloten worden, en een groot getal werklieden zullen niets te doen en geen brood

hebben: hoe zouden immer zulke groote rampen door eenigen verkoop tegen lagere prijzen vergoed kunnen worden?

Deze waarheden behooren in alle tijdperken te huis, en het is nu meer dan anders noodzakelijk, haar te herinneren, nu een krachtige stoot aan den geest is gegeven, en nu een blind vertrouwen in zich zelven het gebrek is van vele menschen. Die aanvuring is van groote waarde; maar, om vruchtbaar en duurzaam te zijn, moet zij door kennis en wijsheid worden bestuurd. Het is dan vooral noodzakelijk, de lichten te ontsteken, wanneer zich een groot getal schepen op zee bevinden.

Alle bezadigde menschen erkennen deze waarheden, maar zij verschillen in gevoelen ten opzigte van de middelen van toepassing. Ik voor mij zie in de gilden een middel, dat erger is dan de kwaal, waartegen men zich wil vrijwaren, en evenwel zij hebben hunne verdedigers gevonden, die ze noodzakelijk achtten tot vorming van bekwame handwerkslieden, om het bedrog in den handel tegen te gaan, om orde en tucht bij de arbeidende klasse te handhaven, en om de overmaat van voortbrenging voor te komen. Ik zal, in de eerste plaats, herinneren, wat onze gilden waren, en hunne voorregten en reglementen vermelden; vervolgens zal ik onderzoeken, of de schrijvers, die zich voorstellen, dat zij ze ons zouden kunnen teruggeven, ontdaan van knellende banden, zich geene beelden voorspiegelen, die in de wezenlijkheid niet kunnen bestaan; eindelijk zal ik onderzoeken, door welke middelen de gevaren zouden kunnen worden afgewend, die noodzakelijk verbonden zijn met de voordeelen, welke onze tegenwoordige maatschappelijke toestand oplevert.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Over de wetten, die voorwaarden opleggen om tot den arbeid toegelaten te worden.

Ik zal de herhaling vermijden van hetgeen ik in andere geschriften (1) over de volksopvoeding gezegd heb. De kinderen nemen in de scholen de hebbelijkheid van orde en van den arbeid aan, waarvan de invloed zich over hun geheel leven kan uitbreiden. Eene zekere mate van verstandelijke ontwikkeling is evenzeer noodzakelijk voor een betamelijk gedrag en voor de goede zeden van de arbeidende klasse, als voor de volmaking der nijverheid zelve.

Er zijn lieden, die over het onderwijs in het wild praten, en die het zonder maat of zonder beperking en zonder doel zouden willen uitbreiden. Deze lieden hebben zonder twijfel veel ijver; maar hunne onbekendheid met de belangen der maatschappij maakt hen tot ware plagen. Om te beoordeelen, wat men aan de leerlingen moet onderwijzen, moet men in de eerste plaats onderzoeken, voor welke bestemming zij opgeleid zullen worden. Als men op deze wijze te werk gaat, dan ziet men spoedig in, dat door aan de klasse van werklieden een uitgebreid en veel omvattend onderwijs te geven, men aan de nijverheid de menschen zoude onttrekken, in plaats van hen daartoe te vormen.

Men zoude een groot nadeel aan de maatschappij toebrengen, indien men alle kinderen, die eenen bijzonderen aanleg vertoonen, naar de lessen lokte.

---

(1) De la philosophie morale, Chap. XIX. Applications de la morale à la politique, Chap. VIII.

Hoe zeer zoude toch de vooruitgang van beroepen en bedrijven niet tegengehouden worden, indien alle jonge lieden van grooten aanleg het beneden zich achtten, om ambachten uit te oefenen en in de fabrijken te werken? Voeg hierbij, dat het meerendeel dezer jonge lieden geen bestaan zoude hebben, want zij zouden geene posten kunnen verkrijgen, noch tot den handenarbeid terugkeeren. De maatschappij zoude dan in de eerste plaats de voordeelen verliezen, die zij aan haar hadden kunnen verschaffen, door zich op nuttige bedrijven toe te leggen, en zoude vervolgens aan wanorde blootgesteld worden, waartoe zulken de hand zouden leenen, die geenen stand en geene eerlijke hulpmiddelen bezaten, om hun brood te verdienen.

Het land, waar ieder datgene heeft geleerd, wat hij behoeft om zijne pligten hier beneden te vervullen, voldoet geheel aan de behoefte tot verspreiding van de noodige kennis. Indien het kind van den arme zedelijke indrukken ontvangt, indien de godsdienst die diep in zijne ziel prent, in het leeren lezen, schrijven en rekenen, en, voor zoo verre het niet voor den akkerbouw is bestemd, onderrigt ontvangt in de beginselen van het teekenen, dan zullen deze oefeningen volkomen voldoende zijn om het tot een ambacht op te leiden. Een regelmatig onderwijs is volstrekt niet noodzakelijk voor eene menigte van ambachten; en wat de kunsten betreft, die eene degelijke opleiding vereischen, daarvoor moeten de voorwaarden geheel vrij zijn.

Werklieden, die vernuftiger zijn dan de anderen, willen zich in hun bedrijf volmaken. Voor hen leveren de lessen over meetkunde en scheikunde op de beroepen toegepast, en die om niet worden gegeven, en een bijzonder onderrigt in de groote fabrieken, hoogst nuttige middelen op ter ontwikkeling. Indien de werkman ervaren is, indien de wetgeving hem toelaat om zijn ambacht uit te oefenen, zoo als hij wil, om het met een ander te verwisselen, om

er onderscheidene te vereenigen, om overal heen te gaan, waar de behoefte van den verbruiker hem roept, dan vindt hij ook middel om zijn brood te verdienen; te gelijkertijd verpligt hem de mededinging om niets te verwaarloozen, ten einde hij goedbewerkte voortbrengselen tegen lagen prijs te koop biede.

Ondertusschen behoudt men in vele landen de gedwongene leerjaren, het meesterschap en de instelling van gezworenen; en gelijk eertijds in Frankrijk, zijn de kooplieden ook nu nog met betrekking tot de takken van handel, in bevoorregte gilden verdeeld. Ik geloof zelfs niet, dat dusdanige instellingen noodig waren om de eerste schreden der nijverheid te leiden. Men heeft dikwijls lof toegezwaaid aan de reglementen van Lodewijk, den heilige. Het is waar, zij waren door geenen fiscalen geest ingegeven, zij hebben klaarblijkelijk ten doel om brave en goede werklieden te vormen. In elk geval mag men twijfelen, of de ware middelen om de bedrijven aan te moedigen, op dit verwijderd tijdstip bekend waren. Al ware het vervolgens ook bewezen, dat deze reglementen er op de gelukkigste wijze toe bijgedragen hebben, om de ontluikende nijverheid te ontwikkelen, zoude men er dan uit moeten besluiten, dat zij nog even nuttig zijn, wanneer de nijverheid hare vlugt genomen heeft? De volwassen mensch kan niet langer in de wieg rusten, die hij in zijne jeugd behoefde.

Lodewijk IX vond de gilden in wezen. Zij waren ontstaan om weerstand te bieden aan de onderdrukking, welke de Heeren en de oorlogslieden uitoefenden. Men begrijpt, dat de werklieden, als zij zich vereenigd hadden, meer middelen bezaten, hetzij om kwellerijen te keer te gaan, hetzij om hunne klagten te doen hooren. Maar wanneer de wetten regeren, wanneer men geen geweld te vreezen heeft, voeren de gilden niets anders uit, dan hinderpalen aan hen in den weg te stellen, die door hunnen arbeid in

derzelver winsten wenschen te deelen; en van eene beschermende strekking, welke zij hadden, worden zij onderdrukkend.

Men zoude een verdicht verhaal in de plaats van de geschiedenis stellen, indien men beweerde, dat, in de laatste tijden, de gilden bewaard of opgerigt zijn, om de nijverheid te beschermen. HENDRIK III beoogde met de daarstelling van het leermeesterschap en der gilden, waarmede hij Frankrijk overdekte, niets anders dan de bronnen voor de schatkist te vermeerderen. LODEWIJK XIV, met schulden overladen, nam tot gelijksoortige hulpmiddelen zijne toevlugt; meer dan 60,000 bedieningen, alle tot last der nijverheid, werden onder zijne regering verkocht. De regering aarzelde te minder om dusdanige hulpmiddelen te vermeerderen, naarmate hare denkbeelden over hare regten te vreemder waren.

De opvolgende wijzigingen, welke deze denkbeelden ondergingen, zijn zeer belangrijk. HENDRIK III komt in een edict van 1581 met deze verschrikkelijke woorden voor den dag: *de vergunning om te werken is een domaniaal en koninklijk regt.* LODEWIJK XIV beperkt deze stuitende aanmatiging, en zegt: *het behoort alleen aan de koningen, om in de beroepen en ambachten meesters te maken.* (Edict van 1691). LODEWIJK XVI haalt in een edict van 1776 de woorden van HENDRIK III weder aan, zonder die aan eenen Koning toe te schrijven, en zegt: *wij haasten ons om eenen zoodanigen stelregel te verwerpen.*

De vrijheid tot onderdrukken om geld te hebben, is hetzelfde, zoo als men teregt gezegd heeft, als de zaadkorrels te verslinden, die den oogst moesten voortbrengen. Wanneer niet te min een minister de nijverheid in een staat van onderwerping wil brengen, vindt hij gemakkelijk, indien de verlichting niet algemeen verspreid is, medepligtigen onder de menschen van de nijverheid zelve. Er zijn dan ondernemers, die denken, dat, als zij het uitsluitend privilegie van dezen of genen tak van arbeid bezaten,

zij minder moeite en meer voordeel zouden hebben; zij stemmen er in toe om het dubbele voordeel te betalen, en het openbaar gezag verkoopt hun een monopolie, dat zij tegen de werkende klasse en tegen het algemeen uitoefenen. Dan kunnen de werklieden niet tot het meesterschap komen, als zij het geld daar toe missen, of indien hunne bekwaamheid aan de hoofden der gilden bezorgdheid verwekt. Hoe vele menschen, die geschikt zijn, om zich in hunnen stand eervol te onderscheiden, worden dan veroordeeld om hun geheele leven voor het voordeel van anderen te werken!

Wij moeten nog opmerken, dat, wanneer het getal ondernemers beperkt is, het moeijelijker voor de werklieden wordt om zich werk te verschaffen, en gemakkelijker voor hunne meesters om de dagloonen te doen dalen. Wat al zamenstel van ongeregtigheden, wat al oorzaken van ellende en misdaad!

Het algemeen is niet minder het slagtoffer van den alleenhandel: want op wie anders, dan op de verbruikers, zal men het geld verhalen, dat men aan het openbaar gezag betaald heeft? Veronderstellen wij eens, dat dit gezag geene gelden vordert, dat het de gilden uit een zuiver vaderlijk inzigt oprigt, ook dan zoude men zich de onkosten van het beheer terug doen betalen. De onkosten, welke de regtsgedingen der gilden wegsleepten, bedroegen voor Parijs meer dan 800,000 franken in het jaar (1), en laat men, des verkiezende, deze bijna onvermijdelijke kosten achterwege, zijn dan niet evenwel de lieden, met een monopolie begunstigd, vrij om den prijs van hun werk naar hun believen te verhoogen?

Dit duurdere werk is minder goed gemaakt dan onder het stelsel der vrijheid. Waarom zouden alleenhandelaren zich beijveren om goed te werken?

---

(1) Observations sur les maîtrises et les jurandes, par M. Vital Roux, page 24.

Men kan alleen bij hen teregt om te koopen, en vruchteloos zoude men beweren, dat er mededinging tusschen hen bestaat. Bij gebrek aan naijver kwijnde de nijverheid in onze steden, die aan de gilden onderworpen waren; de beste werklieden vond men in de voorsteden, waarover de magt der gezworenen zich niet uitstrekte. Wij merken daarenboven op, dat de leden der gilden elkander onderling nadeel toebrengen. De goederen, die zij koopen, zijn evenzeer hooger in prijs, als die zij verkoopen, zoodat hunne voorregten, indien men de slotsom opmaakt, tegen elkander volkomen opwegen. Ieder koopman, die voor zich den uitsluitenden handel vraagt, wenscht geene uitzondering op de vrijheid dan alleen voor zich zelven, en bewijst juist daardoor, dat mededinging het algemeen belang bevordert.

Men kan geene gilden oprigten zonder de takken van nijverheid te verdeelen. Deze verdeeling strijdt echter te zeer met den aard der zaken, om niet eene menigte misbruiken met zich mede te slepen. Er zijn dan opnemingen, huiszoekingen, vervolgingen noodig, waaruit tijdverlies, plagerij, geschil en regtsgedingen voortvloeijen. De verbruiker is dikwijls verpligt om onderscheidene werklieden te gebruiken, terwijl een enkele het werk beter, schielijker en goedkooper zoude maken. Somtijds is het zelfs onmogelijk om het werk, dat men verlangt, te laten uitvoeren. Frankrijk was langen tijd beroofd van uitvindingen of verbeteringen in de kunst van vernissen, in het fabrijkaat van geschilderd papier, en dat van natuurkundige en wiskundige werktuigen, enz.: omdat zeer verdienstelijke mannen door de corporatien vervolgd werden, die met drift beweerden, dat dezelve inbreuk op hunne regten maakten.

Een ambtenaar, die de takken van nijverheid tusschen een zeker getal bevoorregten verdeelt, kan niet vermijden, dat hij op eene verkeerde wijze den arbeid verdeelt. De omstandigheden, de behoeften en de smaak veranderen; ook gebeurt het niet zel-

den, dat onder het juk der corporaties een tak van nijverheid gebrek aan werklieden heeft, terwijl een ander daarmede overladen is. Als men vrij is, zullen de verstandige werklieden hunne werkzaamheden veranderen; maar wanneer men de menschen als in een park besluit, dan kunnen zij gedwongen zijn om werkeloos te blijven en ellende te lijden, schoon er werk voor de handen ligt, dat hen roept. Te vergeefs laat het algemeen, dat zoo slecht bediend wordt, zijne klagten hooren; het is niet voor het algemeen, dat er eene nijverheid bestaat; zij is het erfgoed van eenige monopolisten.

Dikwijls heeft men Engeland aangehaald, waar de beroepen bloeijen, en waar niettemin de meeste steden gilden bezitten. De verdichtte JOHN NICKOLLS kende Engeland goed, toen hij zeide: „men merkt op, dat de armen talrijker in die steden zijn, waar de ambachten tot corporaties behooren, dan in de vrije steden; de armentax is er een derde hooger. Onze handel zoude zeer langzame vorderingen gemaakt hebben, indien men overal de nijverheid belemmerd had. *Manchester*, *Leeds*, *Birmingham*, waar men geene corporaties heeft, bekleeden onder onze fabrijksteden den eersten rang. Het kerspel *Halifax* heeft gedurende 40 jaren het getal zijner inwoners viervoudig zien vermeerderen; en vele steden, aan de corporaties onderworpen, hebben gevoelige vermindering in hare bevolking ondervonden. De huizen, welke in het binnenste van *Londen* gelegen zijn, worden slecht verhuurd; terwijl *Westminster*, *Southwark* en de andere voorsteden aanhoudend toenemen; deze zijn vrij, en Londen heeft 92 van deze uitsluitende genootschappen van allerlei aard, waarvan men de leden alle jaar met eene onbehoorlijke pracht den optogt van den lord major ziet opluisteren (1).

---

(1) Remarques sur les avantages et les désavantages de la France et de la Grande-Bretagne, etc., pages 210 et 212.

De alleenhandel doet het aantal ondernemers verminderen, en daardoor zullen er minder faillissementen zijn, dan indien het iedereen vrijstond, zijn geluk te beproeven. Dit komt zoo wat op hetzelfde neer, als of men ons deed opmerken, dat de sterfte minder moet zijn op tien als op dertig menschen.

Ik geve het evenwel toe, dat men, met dit stelsel, eene menigte ongeschikte, onvoorzigte en zelfs domme lieden van de behandeling van zaken terughoudt, en alzoo eenigen verhindert, om in hun verderf te loopen. Maar hoe vele anderen worden op deze wijze in de onmogelijkheid gebragt, om hun levensonderhoud te verdienen of hunne bezittingen te vermeerderen! Hoe vele slagtoffers treffen wij aan, indien wij van deze arme werklieden, aan wie men den arbeid ontzegt, of die men dwingt om van eene te karige bezoldiging te leven, opklimmen tot die vermogende bezitters en tot die vernuftige uitvinders, die zich aan geen werk kunnen zetten, waarvan de geheele maatschappij met hen de vruchten zoude plukken? Een zoodanig stelsel verhindert zeker sommigen, die weinig gevoel van eer hebben, om zich in roekelooze ondernemingen te wagen en den eerlijken koopman te bestelen; maar het geeft tevens aan anderen het voorregt om de geheele maatschappij te berooven en te knevelen. Hoe veel ellende en ondeugden zijn haar aanwezen verschuldigd aan de hinderpalen, die men der vrije uitoefening van de nijverheid in den weg legt, en dit met het eenig doel om de maatschappij tegen eenige misdrijven te vrijwaren, die men door verstandige wetten op de faillissementen en bankroeten gemakkelijk zoude kunnen voorkomen?

Men spreekt er van, om maatregelen te nemen tegen de kwade trouw van de verkoopers. Ik zal hier niet herinneren, dat de hoofden der gilden, het gezag, dat hun was toevertrouwd om het bedrog te bedwingen, dikwijls gebruiken om straffeloos bedrog te plegen; maar ik vraag slechts, of de bovenmatige

verhooging van alle prijzen, die een noodwendig gevolg is van den alleenhandel, geene doorgaande verkeerdheid is? Men vreest voor het bedrog van de fabriekanten en van de werklieden; en men geeft hun juist de middelen in de handen om altijd te bedriegen, indien men hen van de mededinging bevrijdt.

Sommigen meenen, dat de gilden noodzakelijk zijn, om de tucht onder de werklieden te bewaren. Indien ik de tucht in betrekking beschouw tot den arbeid en tot de openbare veiligheid, dan bespeur ik, dat de gilden somtijds onnut en somtijds gevaarlijk zijn.

De grondslagen van onze wetgeving met betrekking tot fabrieken en werkplaatsen zijn zeer goed; zij zijn, in de eerste jaren van deze eeuwen, gelegd door verlichte mannen, die de tucht wilden bevorderen en tevens de vrijheid eerbiedigen (1). De wet kwam in de leerjaren tusschen beiden, om de stipte naleving der overeenkomsten te verzekeren, en om tevens de verkeerde bedingen te vernietigen. De verpligting aan elken werkman opgelegd om een zakboekje te hebben, is eene zeer wijze maatregel. De regten van den uitvinder op zijne uitvindingen, en die van den fabriekant op zijne stempels werden gewaarborgd. De Regering rigtte kamers van beraadslaging op, en vormde eene inrigting van ervaren mannen, die Frankrijk alleen bezit. enz. Indien, gelijk ik vertrouw, onderscheidene gedeelten van deze wetgeving aangevuld of verbeterd moeten worden, dan moet men daarin voorzien; maar wij wenschen vurig, dat de mannen, die zich daarmede zullen bezig houden, zich altijd zullen laten leiden door de beginselen, die ik heb gehuldigd.

Het is geen zeer geschikt middel om de menschen gemakkelijk te leiden, indien men bij hen den geest

---

(1) Het waren Chaptal, Vincens, Costaz de oude, Anthelme Costaz, B. Delessert, Scipio Perrier, Joseph Montgolfier, Molard, Conté, enz.

van onderlinge aansluiting opwekt. Het meest opmerkelijk overblijfsel, dat ons van het vroegere stelsel van nijverheid is overgebleven, is het kameraadschap. De kameraden, die hetzelfde ambacht uitoefenden, maakten te zamen onderscheiden vereenigingen uit, die zeer vreemde namen droegen, maar wier oorsprong zij meenen te kennen. De leden van iedere vereeniging verwenschen de anderen; zij hebben, om elkander te herkennen, zekere teekenen, even als de vrijmetselaren; indien zij elkander op weg ontmoeten, dan vechten zij met woestheid, zij vervolgen elkander in de steden, en de een zoude den anderen van het werk wel willen uitsluiten. Er is niets, dat ons meer aan de woestheid van de tijden der barbaarschheid doet denken. Noch de policie, noch de regtbanken hebben het zoo verre kunnen brengen, dat zij deze bloedige twisten konden voorkomen of beteugelen. Dwaze haat zet hen bij voortduring tegen elkander op, en de ijverige pogingen van brave gezellen, om de noodlottige en lage gewoonten, die anderen met geweld willen in stand houden, af te schaffen, leveren geene gunstige gevolgen op.

Meer dan eene bladzijde van onze geschiedenis levert het bewijs op, dat in die onstuimige dagen, de gilden de stookplaatsen waren van onlusten. Marcel deed eene ligting van drieduizend mannen uit die vereenigingen van kunsten en ambachten, en Karel VII, door de gilden bedreigd, nam zich wel voor, om die te ontbinden; maar hunne opheffing was slechts tijdelijk, en men ziet ze, in de Ligue en in de Fronde, wederom gewapend te voorschijn komen.

Ik wil dit hoofdstuk vollediger maken door bijvoeging van eenige beperkingen, die ten opzigte van de vrijheid van den arbeid behooren te worden gemaakt, maar deze zijn slechts weinige. Vele menschen wijten, bij gebrek aan juiste begrippen, aan de nijverheid het bestaan of de mogelijkheid van vele misbruiken, tot wier opheffing men juist aan die vrijheid behoefte heeft. Het beginsel, *laat de zaken*

haren gang gaan, wordt dikwijls gegispt door de zoodanigen, die het zelven niet begrijpen. Weinige jaren geleden wilde iemand zich meester maken van het geheele vervoer van koopmanschappen in Frankrijk. Maar wat zoude men tot de bezitters van groote vermogens zeggen in het geval, dat zich ontzagbare vereenigingen hadden gevormd, of de groote kapitalen de kleinere hadden verslonden, en men de hulp van den wetgever moest inroepen tegen opkoopingen en alleenhandel? Hetzelfde, dat de voornaamste Staathuishoudkundigen, onder de regering van Lodewijk XV, zeiden tegen de hoofden der gilden: *verhinder hen, die minder vermogen dan gij bezitten, niet om in hun levensonderhoud te voorzien, maar laat de zaken haren natuurlijken loop.*

De wet, die de kinderen, welke in de fabrieken werken, beschermt, doet geen afbreuk aan het wettig gezag van den vader, noch ook aan de volkomene vrijheid van handels-overeenkomsten. De wetgever laat het beraadslagen over de voorwaarden van den arbeid geheel vrij; maar dit stelt hij bepaaldelijk op den voorgrond, dat met het leven en de gezondheid van de kinderen geen handel mag worden gedreven.

De Staathuishoudkundige zoude zich vergissen, indien hij de nijverheid als doel beschouwde; zij is slechts een middel, het doel is het maatschappelijk geluk. Indien men bevindt, dat de vrijheid in sommige opzigten het algemeen belang in den weg staat, moet zij beperkingen ondergaan; maar daar het duidelijk is, dat alleen een vrij stelsel gunstig voor de nijverheid is, moet tevens de noodzakelijkheid der uitzondering in een helder daglicht verschijnen.

Zoo is het b. v. duidelijk, dat men geen beroep kan vrijlaten, hetwelk in de bereiding van geneesmiddelen bestaat, en waarin het vrijstaat om vergiften te verkoopen. Zij, die het willen uitoefenen, moeten aan de maatschappij eenen waarborg voor hunne kennis en braafheid geven.

De wetgever heeft de toelating tot onderscheidene bedieningen meer of min bemoeijelijkt. Tot sommige (die van advokaat, geneesheer) worden alleen bevoegd verklaard zij, die aan de vastgestelde voorwaarden voldoen; andere (zoo als die van notaris, prokureur) zijn alleen toegankelijk voor een zeker en door de wet bepaald getal. Men vreest, dat, als de winsten tusschen velen verdeeld worden, sommigen hunner ongeoorloofde middelen zouden gebruiken, om ze te doen toenemen.

Men is verder gegaan, en men heeft aan de bezitters het regt verleend, om hunne bedieningen te verkoopen; men heeft zelfs ambten ingesteld, wier prijs buitensporig hoog was. Wat al listen zijn dan in het werk gesteld om zich de sommen te verschaffen, die noodig zijn om ze te verkrijgen! Hoeveel kansberekening op het leven van den mensch, dat het minst daartoe in aanmerking moest komen! Indien men geld heeft moeten opnemen, dan moesten de kalanten die geleende sommen terug betalen. Indien men de vereischte som al bezat, moet het algemeen er hooge interest van betalen. Deze groote voorschotten doen een fortuin veronderstellen, dat groote uitgaven toelaat en zelfs gebiedt. Hoe vele strikken worden hier aan de werkelijke bezitters gespannen! Welke middelen zoude men zekerder kunnen aanwenden, als men de menschen wilde aanzetten om hebzuchtig te worden, om alle belangeloosheid te verachten, om de kieschheid uit de ziel te verbannen?

Intusschen, indien de verkoop van deze bedieningen gewettigd is, dan bestaat er geen middel voor de kwaal, en deze bedieningen zijn voor hen, die ze hebben verkregen, werkelijk eigendom; de regering zoude er deze eigenschap niet aan kunnen ontnemen, zonder tevens tot aanzienlijke schadevergoeding te besluiten.

Er zijn groote steden, waar sommige takken van handel, die tot voorziening van mondbehoeften strekken, niet vrij zijn, en het openbaar gezag vertrouwt de uitoefening daarvan slechts aan een bepaald getal

kooplieden. Geeft men hun nu dit voorregt met het bepaald doel, dat zij de voorschriften voor de goede orde en het openbaar belang genomen, naauwgezet zullen opvolgen? Het zoude even gemakkelijk zijn, en tevens regtvaardiger en voordeeliger, om allen, die zoodanigen handel wilden drijven, aan deze zelfde voorschriften te binden. Het zal wel niet geschieden, om daardoor inkomsten aan de stedelijke kas te bezorgen? De mededinging zoude het innen van zoodanige schatting niet verhinderen, en haar misschien nog voordeeliger maken. Is het uit vreeze, dat de noodige voorraad mogt ontbreken? Met reden heeft men opgemerkt: „ de levensmiddelen komen, als het ware, van zelven voort op eene markt van een millioen verbruikers, indien slechts het openbaar gezag ze niet verjaagt (1)." Ervaren staatslieden zijn van deze waarheid overtuigd; maar zij zien tegen het geschreeuw op, dat tegen het afschaffen van de gebruikelijke voorbehoedsmiddelen zoude opgaan. Zij bepalen zich derhalve om verzachtingen tegen den alleenhandel te geven, en om nuttige uitzonderingen te maken, en zij zullen voorzeker meer en meer den weg verbreeden, die tot het genot leidt van twee groote weldaden der vrijheid, namelijk tot goedkoopheid en overvloed.

In het algemeen behouden de regeringen zich de fabrijkaadje van eenige voorwerpen voor. Ik ken er slechts eene, die in het algemeen belang noodzakelijk aan den Staat moet behooren: namelijk die der munt. Hoewel meer dan een Vorst op eene schandelijke en misdadige wijze daarvan misbruik gemaakt heeft, geeft echter de Staat eenen zekeren waarborg meer, dan bijzondere personen, wanneer hij op de munt een stempel drukt, om de waarde daarvan te bewijzen.

Wanneer de besturen zich van eene fabrijkaadje

---

(1) Etudes administratives, par M. Vivien, pag. 389.

meester maken, dan berooven zij de voortbrengers, en dikwijls bedienen zij de verbruikers slecht. Waarom laat in Frankrijk de regering alleen buskruid vervaardigen? Deze vraag kan alleen zulke lieden verwonderen, die er steeds van doordrongen zijn, dat de zaken op geene andere wijze kunnen plaats grijpen, dan zoo als zij dit onder hunne oogen zien gebeuren.

Als men dezen tak van nijverheid vrij laat, zoo als in Engeland, heeft men het buskruid in grooteren overvloed, minder duur en beter. Het is voldoende, dat men de gevaren van dit fabrijkaadje voorkome door hetzelve aan reglementen te onderwerpen, zoo als er voor andere ongezonde of hinderlijke fabrijken bestaan. Indien evenwel het bestuur, op Staatkundige gronden of voor de inwendige rust, dezen tak van nijverheid niet vrij wil laten, dan erken ik gaarne, dat er vragen zijn, wier beantwoording alleen aan het openbaar gezag toekomt, en waaromtrent de wetenschap, waarmede wij ons bezig houden, niet heeft te beslissen.

Indien het openbaar gezag zich afgeeft met een onderdeel der nijverheid, moet het ten minste toestaan, dat men kan mededingen; ik zonder echter hiervan de munt en hetgeen tot de openbare veiligheid betrekking heeft, uit. Zoo heeft men in Frankrijk ingenieurs over de bruggen en wegen; maar bijzondere personen kunnen ook lieden, die geheel vreemd aan dit korps zijn, werken opdragen. Er bestaan zoo wel vrije ingenieurs, als ingenieurs van den Staat; de naijver ontstaat, en alle gaven der natuur worden ontwikkeld.

De menschen, die ons nieuwe voortbrengselen of eene nieuwe wijze van bewerking verschaffen, hebben het regt om de vruchten van hun talent of zelfs van een gelukkig toeval te plukken. Sommigen zouden wel wenschen, dat de Regering de nuttige uitvindingen kocht, om ze terstond openbaar te maken. Maar over het algemeen, zoude zij daarvoor te veel be-

talen, of de uitvinding te weinig ontvangen, en een van de beide partijen zoude schade lijden. Anderen zijn van oordeel, dat eene uitvinding steeds het eigendom moet blijven van den uitvinder. Maar hij is niet de eenige, die tot deze ontdekking kan geraken, en het veld, dat het verstand afloopt, moet niet in bijzondere eigendommen worden verdeeld. De wetten vereenigen wijsselijk de onderscheiden belangen, door aan de uitvinders een uitsluitend, maar tevens tijdelijk voorregt te verleenen. Men geeft ook octrooijen voor verbeteringen en invoer. Deze laatste zijn misschien meer schadelijk dan voordeelig, indien de middelen van gemeenschap gemakkelijk zijn geworden, de kapitalen overvloedig zijn, en de menschen eene groote bedrijvigheid aan den dag leggen.

Ik keer tot mijn hoofdonderwerp terug, tot de moeijelijkheden, waarmede de nijverheid heeft te kampen gehad; ik heb er reeds vele vermeld, en ik heb er nog slechts een gedeelte van doen kennen.

ZESDE HOOFDSTUK.

Over de wetten, die de hoedanigheid der voortbrengselen regelen.

De Regering stelde reglementen vast, ten einde de *deugdelijkheid van het fabrikaat* te verzekeren. Welken zin moet men aan deze uitdrukking hechten? Men kan de fabrijkaadje op zich zelve beschouwen, en onderzoeken, welke hoedanigheden daaraan eene volstrekte deugdelijkheid zouden geven; men kan dezelve in hare betrekkingen met den smaak der verbruikers beschouwen, en zich bezig houden met die hoedanigheden, die er eene betrekkelijke deug-

delijkheid aan geven. Kiest nu een administrateur het eerste gezigtspunt; maakt hij aanspraak om de beste wijze van fabrijkaadje aan de hand te geven? Van waar kent hij haar? Wie heeft haar aan hem ontdekt? Wat ons eene volstrekte deugdelijkheid toeschijnt, is zelfs eene betrekkelijke. De minst onvolmaakte wijze van fabriceren kan morgen verbeterd worden.

Zeldzaam middel voorwaar, om meerdere volmaaktheid in de beroepen te willen brengen, door de volmaking zelve daaraan te ontzeggen. Om zeer schoone voortbrengselen te doen ontstaan, moet het onderwijs zich verspreiden, en moet men vrij zijn, om alle begaafdheden verder te oefenen. De reglementen handelen in eenen tegenstrijdigen zin met het onderwijs en de bekwaamheid. Daarenboven men moet geen te groot gewigt aan de schoonheid der koopwaren hechten.

Het is van wezenlijk belang om eene zekere hoeveelheid van zeer schoone voorwerpen te bezitten; deze meesterstukken der nijverheid trekken de aandacht van den vreemdeling naar het land, waar zij vervaardigd zijn. Wij kunnen er nog bijvoegen, dat eene fabrijk, tot eene hoogere voortreffelijkheid opgevoerd, het gevolg heeft om vele andere fabrijken te verbeteren. De navolging doet van afstand tot afstand in kleinere fabrijken die wijze van bewerking overnemen, die het fabrijkaat bruikbaarder of aangenamer maken. Men eindigt met betergemaakte stoffen en smaakvoller huisraad aan de minder rijken te koop te bieden; een zekere zweem van welvaart, waarin onze blikken zich meer en meer verheugen, getuigt van het welzijn eener talrijke bevolking. Niet alleen heeft men de vrijheid noodig om zeer schoone voortbrengselen te bekomen; maar men moet ook de vrijheid hebben om ze na te volgen. Zonder den invloed, welken deze meest voortreffelijke voortbrengselen op de anderen uitoefenen, zouden zij geene groote belangstelling verdienen. Zij dienen voor wei-

nige personen, en hunne waarde is gering in de massa van den rijkdom. De meesterstukken der boekdrukkunst, bij voorbeeld, zijn gedenkteekenen, die men voor beroemde schrijvers oprigt; eene zoodanige bestemming zoude voldoende zijn om ze kostbaar te maken, en het zijn tevens modellen, die strekken om eene der merkwaardigste kunsten te verbeteren. Maar uit elk ander oogpunt beschouwd, zijn deze prachtwerken bijna onnut. Men laat boeken drukken om kennis te verspreiden en om den handelsrijkdom te doen toenemen. Onder dit dubbel gezigtspunt zijn de meesterstukken der drukkunst van weinig belang, wanneer men ze met die menigte van boekdeelen vergelijkt, die door zulk een groot getal van handen gaan, en die zoo vele duizende werklieden doen leven.

Wil de administrateur, in plaats van er naar te trachten, om de voortbrengselen te verbeteren, het fabrikaat in verband brengen met den smaak van de verbruikers? Maar van waar kent gij den smaak, dien wij zullen hebben, gij die niet eens onzen tegenwoordigen smaak kent? De luister, de deugdelijkheid en de lage prijs zijn drie vereischten van de voortbrengselen, waarvan de eene, in de oogen van een zeker aantal koopers, de overhand over de beide anderen behoudt.

Een land is van alles goed voorzien, waar men zulk eene verscheidenheid van koopwaren vindt, dat er voor aller smaak en alle fortuinen genoegzame voorraad is. Indien men bestaande behoeften wil leeren kennen, of nieuwe behoeften opwekken, kan niets in de plaats treden voor het belang, dat de fabrijkanten en de kooplieden zelven daarbij hebben. Met eenen afwisselenden smaak kan men geene onveranderlijke reglementen verbinden.

Als men zegt, dat de regering, naar gelang van de behoeften des koophandels, nieuwe reglementen moet maken, dan zegt men eene ongerijmdheid. In een groot getal van fabrijken zijn aanhoudende wijzi-

gingen noodzakelijk. De regering kan niet handelen, dan na talrijke inlichtingen ingewonnen te hebben, welke men moet onderzoeken, en waarover men vervolgens moet beraadslagen; en wanneer de tegenovergestelde gevoelens genoegzaam bestreden zijn, wanneer men tot de uitspraak komt, dat een nieuw reglement het oude vervangen zal, dan bestaat de smaak reeds niet meer, welke men moest bevredigen, of de handel heeft zich met zijne bestellingen naar andere streken gerigt.

De naam van Colbert bedekte in het oog van vele lieden de gebreken der reglementen. Laten wij ons wachten om dezen grooten man ligtvaardig te beschuldigen, en vergeten wij het niet, dat hij in Frankrijk de nijverheid heeft geschapen, terwijl er vóór hem alleen zeer onvolkomene fabrijken bestonden. De bevolking, tot welke de Minister van Lodewijk XIV zich wendde, verschilde veel van die, waaronder wij leven; haar verstand was veel minder ontwikkeld, het onderrigt was moeijelijker te verspreiden. Colbert stelde zich twee zaken voor; hij wilde den Franschen het fabrijkwezen leeren en aan den vreemdeling de voortbrengselen van hunne nieuwe fabrijken doen kennen. Met zijne reglementen, die daarna de nijverheid onder het juk van de sleur tegen gehouden hebben, bestreed hij alstoen de sleur; in elk geval was het onmogelijk om de nijverheid, door verstandiger maatregelen te ontwikkelen, dan waarvan Colbert zich bediende. Dit beweren althans zijne dweepers; ik ben er ver af om het te verzekeren. Colbert was, naar mij toeschijnt, al te zeer met dit denkbeeld ingenomen, dat, om den vreemdeling volkomen vertrouwen in onze bekwaamheden en goede trouw te doen stellen, onze voortbrengselen altijd gelijkvormig moesten zijn. Dit valsche denkbeeld stond hem in den weg om de gebreken van het reglementaire stelsel te verhelpen, hetzij door de mededinging eener vrije fabrijkaadje toe te laten, hetzij door aan de reglementen alleen

dat belang te hechten, dat men aan overgangsmaatregelen toekent. Misschien was het grootste kwaad ook daarin gelegen, dat deze Minister niet lang genoeg geleefd heeft, om zijn werk te voltooijen. Zijne instructie van 1669 geeft te kennen, dat hij geen blind vertrouwen in de letter der reglementen had. De Staatsman, die er altijd op uit was om hulpmiddelen aan de nijverheid te geven, zoude dezulken niet hebben laten bestaan, die hij in hinderpalen had zien veranderen. Misschien zouden de beroepen ook uit zijne hand den vrijheidszin verkregen hebben, even als zij van hem het eerste onderrigt ontvangen hadden.

De opvolgers van Colbert wel verre, dat zij de waardige erfgenamen zijner denkbeelden waren, ontgonnen de nijverheid met fiscale inzigten. Ondertusschen werd de tegenspraak menigvuldiger, naar mate de verlichting toenam. In 1779 liet de regering het fabrijkwezen vrij, alleen een merk op de koopwaren voorbehoudende, overeenkomstig de reglementen. Aan de vrije fabrijkaadje werd in het algemeen de voorkeur gegeven; maar het eigenbelang van een zeker getal individuen, hun crediet en hun kuiperijen, deden weldra de nijverheid op nieuw in den chaos der reglementen verzinken (1780 en 1781).

De gelukkige uitkomsten, door een naburig volk verkregen, hadden evenwel het Fransche bestuur beter moeten inlichten. Eene der groote oorzaken van den voorspoed van Engeland is in het genot gelegen, dat het zeer lang voor ons van eene vrije fabrijkaadje gehad heeft. In de 17 eeuw deed de omwenteling aldaar de reglementen verdwijnen; zijn fabrijkanten hadden alleen den smaak der koopers te raadplegen; en wij hebben gezien, hoe zij zich van talrijke markten meester maakten, welke voor ons door de sleur gesloten bleven. Men vergeleek onze fabrijkanten bij lieden, welke men met ketenen belaadde, en in de renbaan zond, om den loopprijs aan anderen te betwisten.

Iedere Gemeente had hare hoofdlieden, hare hooge en lage bank van gezworenen, hare visiteurs, controleurs, enz., om voor de naleving van vele en kleingeestige reglementen te waken, en om het bedrog, zoo als men het noemde, voor te komen.

Het tegenwoordig geslacht kan zich ter naauwernood een denkbeeld vormen van de onderdrukking, waaraan de Fransche nijverheid onderworpen was. „ Ik zag, zegt een inspecteur der fabrijken, op „ eenen enkelen morgen tachtig, negentig tot honderd „ stukken lijnwaad in stukken snijden. Ik zag ge- „ durende eene lange reeks van jaren iedere week „ dit tooneel herhalen. Ik zag meer of mindere „ koopwaren verbeurd verklaren met de straf van „ boete; ik heb er op openbare plaatsen, op markt- „ dagen zien verbranden; ik heb er met den naam „ van den fabrijkant aan den schandpaal zien vast- „ maken, onder bedreiging om in geval van herhaling „ er den persoon zelven aan vast te maken. Ik „ heb dit alles te *Rouen* gezien; en dat alles was „ bij de reglementen gewild of door den Minister „ bevolen, en waarom dan toch? Eeniglijk om eene „ ongelijke stof of om een onregelmatig weefsel, of „ om een slechte draad in de ketting of wegens een „ gebrek in den naam, dien men er op gezet had, „ hoewel zulks uit onoplettendheid voortsproot, of „ eindelijk om eene kleur, die zich niet houden kon, „ hoewel als zoodanig ter koop geboden.

„ Ik heb huiszoeking bij fabrijkanten zien doen „ met eene bende satelliten, hunne werkplaatsen ten „ onderst boven keeren, den schrik in hun gezin „ verspreiden, kettingen op het weefgetouw zien „ doorsnijden, ze wegnemen, ze zien in beslag nemen; „ hen zien dagvaarden, hun uitstel verleenen, regter- „ lijke onderzoekingen doen ondergaan, in beslag „ nemen, beboeten; de vonnissen zien aanplakken, „ en alles wat er uit volgt, plagerij, in ongenade „ vallen, schande, kosten, discrediet en waarom? „ omdat men wollen trijp gemaakt had, zoo als men

„ in Engeland maakte, en wat de Engelschen overal, „ zelfs in Frankrijk verkochten, en dat wel, omdat „ onze reglementen geene melding maakten, dan van „ trijp van geitenhaar. Ik heb zoo te werk zien „ gaan, omdat men camelotten gemaakt had van eene „ breedte, die in Engeland en Duitschland enz. zeer „ gebruikelijk was, waarvan een overvloedig gebruik „ in Spanje, Portugal en elders bestond, en welke „ in Frankrijk in eene menigte brieven, welke ik „ gezien heb en kende, besteld waren; en dat wel „ omdat de reglementen eene andere breedte voor-„ schreven . . . . . .

„ Dat alles heb ik gezien en nog veel ergers" (1).

Het aantal en de voortduring van deze plagerijen bewijzen genoeg, dat de reglementen met hunne sbirren en hunne willekeurige regtspleging de goede trouw niet doen ontstaan. Ik ga verder; indien deze oorlog van de Administratie tegen de nijverheid soms al bedrog voorkwam of tekeer ging, deed zij er wederom andere bedriegerijen ontstaan. Een stelsel, dat beroepdoende menschen op eene onwaardige wijze behandelt, kan niet strekken om hen meer kiesch te maken. Wil men onder de menschen braafheid en opregtheid in het algemeen doen ontstaan, zal het daartoe toch immer een slecht middel zijn, om ze eerst te verlagen. Deze soort van inquisitie wekt het verlangen op om er zich aan te onttrekken; zij zelve levert daar de hulpmiddelen toe, hare agenten bekleeden geene genoegzame eervolle en winstgevende betrekking, dan dat men hen niet gemakkelijk zoude kunnen omkoopen; en al dat toestel van oppertoezigt geeft aan de koopers geene zekerheid, en maakt dat zij te gemakkelijker te bedriegen zijn.

Het bedrog, dat uit de overtreding der wetten voortspruit, was eene misdaad, die haren grond had in de wet. Indien iemand op zoodanige wijze voort-

(1) Encyclopédie méthodique, au mot Manufactures.

brengt, als hij weet, dat met den smaak der verbruikers en met zijn eigen belang overeenkomt, dan handelt hij wijsselijk, en hij wordt dan eerst een bedrieger, wanneer hij zijne voortbrengselen voor iets wil doen doorgaan, hetgeen zij werkelijk niet zijn. Dit onwedersprekelijk beginsel leidt ons tot het natuurlijk denkbeeld, dat men, om alle mogelijke voordeelen te genieten, eene geheele vrijheid van voortbrengen moet toelaten, en zich, door een billijk toezigt, van de goede trouw der verkoopers verzekeren. Het is er verre af, dat ik ligtzinnig over bedrog zoude spreken, zoodanig als het hierboven beschreven is! Het bedrog verlaagt hen, die er zich aan schuldig maken, schaadt den verbruikers, en brengt nadeel aan eerlijke kooplieden toe, wier goederen in het magazijn opgeslagen blijven, terwijl bedriegers door schijnbaar lage prijzen of door ander valsch lokaas het algemeen tot zich weten te trekken. Ondertusschen zoude het eene buitensporige dwaasheid zijn, als men wilde beproeven om alle bedrog door maatregelen van toezigt te keeren; zonder dit doel te bereiken, zoude men de vrijheid vernietigen. Indien zelfs de kroeghouders, die van beroep dronkaards bedienen, geen onderzoek van openbare beambten gedoogen willen, hoe zal het dan met eerlijke handelaren gaan? Laat ons toch onder het voorwendsel om hen te helpen, hen zelven niet op de stuitendste wijze onderdrukken.

Er bestaat een natuurlijk toevoorzigt van den kooper over den verkooper. Als de nijverheid vrij is, wordt dit toevoorzigt beter uitgeoefend; de koopers wijden in het algemeen meer aandacht aan de voortbrengselen, zij hebben in het algemeen daarvan meer kennis, dan onder een bestuur, dat zich belast om alles te regelen, om in alles te voorzien, en om alles te waarborgen. Het beste middel van toezigt bestaat daarin, dat men geene kooplieden of arbeiders neemt, vóór dat men voldoende inlichtingen omtrent hunne goede trouw en hunne eerlijkheid heeft inge-

wonnen. De voornaamste oorzaak van eene goede tucht in de zamenleving is gelegen in de zorgen van den huisvader, om zijne zaken in goede orde te brengen. Hij moet, zoo lang hij kan, dezelfde kooplieden en dezelfde werklieden gebruiken; hij moet trachten om ze door eene goede behandeling en door welwillendheid aan zich te verbinden. Indien evenwel iemand hunner het geschonken vertrouwen niet verdient, dan moet men den zoodanige niet alleen laten loopen, maar men moet ook hun er kennis van geven, die er zelven de slagtoffers van zijn geweest en verkeerde inlichtingen hebben gegeven. Het zwijgen uit toegevendheid of onverschilligheid zoude zeer verkeerd zijn. Er moet meer openhartigheid en vastheid van karakter, meer zorg voor het algemeen belang bestaan onder het stelsel der vrijheid, dan onder een bestuur, waarbij men redenen heeft om te duchten, dat eene klagte het onderzoek van eene kwellende politie in de hand zoude werken. Zij die zedelijke beginselen willen verspreiden, moeten bij iedere gelegenheid aan de nijvere klasse bewijzen, dat de kwade trouw weinig winst, maar wel groot verlies oplevert. Dit is eene van die waarheden, die door het onderwijs algemeen behooren te worden gemaakt: wat leert men dan toch, indien men dit verzuimt?

Het gewone toezigt kan alle bedrog niet keeren; en men heeft de vraag wel eens geopperd, of een reder van stoffen, bij het behoud van geheele vrijheid ten opzigte van den arbeid, geenen waarborg konde geven voor zijne goede trouw bij den verkoop. Deze zaak is moeijelijker, dan men bij den eersten opslag zoude meenen. Indien men, bij voorbeeld, het merken van zijne goederen voor den fabrijkant verpligtend wilde maken, ten bewijze van eene deugdelijke vervaardiging, dan zoude zeker het eenvoudigste en minst beleedigende dit zijn, dat men hem noodzaakte, om zijnen naam en die van zijne fabrijk te plaatsen op de goederen, die zijne werkplaats

verlaten; maar dat is even hetzelfde, als of men zeide: laat uwen naam waardeeren; hij zal de koopers lokken of zich doen terugtrekken, naarmate uwe voortbrengselen hun al of niet zullen hebben bevallen. Deze bepaling schijnt aan geene zwarigheden onderhevig te zijn. Wel nu, indien ik vernam, dat zij verpligtend was gemaakt, en dat onze voornaamste fabrijkanten er zich zonder eenigen weerzin aan onderwierpen, ik zoude mij verwonderen en schamen tevens. De nalatigheid, onwetendheid of de onhandigheid van eenen werkman, toevallige omstandigheden, die men niet kan voorkomen, kunnen het fabrijkaat slecht of minder dan het gewoonlijk is, doen uitvallen. De reder van goederen, naijverig op zijnen goeden naam, zoude liever de goederen vernietigen, dan aan een zoodanig voortbrengsel zijnen naam leenen; hij verkoopt ze, zonder ze van een teeken te voorzien; hij geeft aan den koopman eene vermindering op den gewonen prijs, waarvan sommige verbruikers gaarne gebruik maken: hier bestaat geen bedrog, en er is behoorlijk voor de belangen van eenen iegelijk gezorgd.

Indien er voor de regering ooit aanleiding bestaat, om in het algemeen belang de koopwaren van een merkteeken te voorzien, als waarborg van hare deugdelijkheid, dan zoude het zijn bij het verzenden naar verre landen; want zij die niet de meest mogelijke goede trouw in hunne verzendingen in acht namen, zouden dien handel benadeelen, en hun bedrog zoude anderen verliezen doen ondergaan. Evenwel zelfs in dat geval zal de administratie tegenstelde uitkomsten verkrijgen, als zij verwachte, indien zij de vrijheid niet heeft weten te vereenigen met de middelen van voorzorg. Men zoude eene lange lijst kunnen opmaken van de takken van handel, die de Fransche nijverheid heeft verloren, of die zij niet konde uitoefenen, omdat zij onder de reglementen gebukt ging. Onze handelaren verzonden beitels, die niet gehard waren, naar den Levant en naar

Perzie; onderscheiden dorpen vonden ruime middelen van bestaan in dezen tak van nijverheid, waarvan de uitoefening hen evenwel verboden werd, omdat, zoo als men zeide, alleen het geharde staal voor messen kan dienen. Niet alleen oordeelen nu de Oosterlingen, dat de geharde beitels te kostbaar waren; maar, dewijl zij ligter breken, waren zij wezenlijk voor hen minder geschikt. Eene zekere verbinding van verwstoffen werd vereicht, om aan de zijden van Languedok de zachte kleuren te geven, die men in den Levant begeerde; onze reglementen verboden die wijze van verwen, maar de Engelschen pasten haar toe, en konden blijven verkoopen. Wij konden geen trijp maken dan van geitenhaar; de Engelschen maakten het van wol, tegen dertig ten honderd goedkooper, en verkregen alleen den aftrek buiten 's lands. De Spanjaarden ontboden van onze handelaren laken en fluweel, maar van eene grootte, verschillend van die welke door de reglementen was voorgeschreven. Men konde aan die bestellingen niet voldoen, en de Spanjaarden leverden ze aan de Engelschen, die altijd gereed stonden om hun voordeel te doen met de feilen van onze Staatslieden.

Men heeft veel gesproken over de verliezen, die onze handel in laken met den Levant sedert de omwenteling heeft ondervonden; zijn verval evenwel dagteekent verscheiden jaren vroeger dan 1789, en onze reglementen waren er de voornaamste oorzaak van. Terwijl men ons zonder ophouden voorhield, dat de inwoners denzelfden smaak behielden, verkregen de inwoners van Aken en van Verviers den voorrang boven ons, door voortbrengselen te verzenden, die meer glans hadden en goedkooper waren. Na de rampen van de omwenteling, die den ondergang van onzen handel voltooide door het ontbreken van alle goede trouw, en toen de regering hare aandacht op den toestand der nijverheid vestigde, verzochten onderscheiden handelaren in het Zuiden, om de herstelling der reglementen op het fabrijkaat van laken

voor den Levant bestemd. Aken en Verviers maakten toen een gedeelte uit van Frankrijk; hunne vertegenwoordigers bewezen duidelijk, dat deze tak van handel voor het Westen niet verloren was, maar dat zij van de fabrijkanten, die er in het bezit van waren, was overgegaan op hen, die het best en tegen den minsten prijs aan de ver verwijderde verbruikers konden voldoen. De regering begreep geenen aanstoot te moeten geven aan eenig gevoelen; en zonder de vrije voortbrenging te verhinderen, gaf zij aan allen, die het opvolgen van de oude reglementen voordeeliger rekenden, de bevoegdheid om hunne voortbrengselen aan deskundige daartoe benoemde personen aan te bieden, die er, na behoorlijk onderzoek, het merkteeken op zouden zetten.

De fabrijkanten moeten vrij zijn, om op hunne voortbrengselen zoodanige teekenen te stellen als zij nuttig oordeelen, om er de herkomst en zekere hoedanigheden van kenbaar te maken. Eere zij de hoofden der nijverheid, wier naam alleen genoegzaam is tot waarborg van de deugdelijkheid der goederen! Dit is eene regtmatige vergelding voor eenen goeden naam, dien zij door hunne bekwaamheden en door hunne eerlijkheid hebben verkregen. De bijzondere merkteekenen van eenen fabrijkant zijn voor hem van hooge waarde, en men maakt zich aan eene zware misdaad, aan de misdaad van valschheid, schuldig, indien men deze namaakt.

De reder van goederen, kan, naar eigene keuze, al dan niet van deze merkteekenen gebruik maken; maar vordert het algemeen belang, dat men hem hiertoe noodzake? Indien deze beide omstandigheden gelijktijdig bestaan, namelijk dat de koopwaar eene zekere hoedanigheid moet hebben, en dat de kooper zelf het bestaan van die hoedanigheid onmogelijk kan herkennen, zoude ik het gepast achten, dat men zijnen toevlugt nam tot het openbaar gezag, om eenen waarborg tegen bedrog te verkrijgen; daarom is de keur van goud- en zilverwerk noodzakelijk. De

vraag is eigenlijk deze, of de omstandigheden, die de tusschenkomst van het openbaar gezag vereischen, zich al dan niet dikwijls voordoen.

Chaptal vereenigde de kennis van den fabrijkant met de wetenschap van den geleerde en die van den administrateur, en ten opzigte van de verpligte merkteekenen, nam hij dit beginsel aan, dat ik heb opgegeven; maar zijne opmerkingen hadden hem tot de overtuiging geleid, dat de toepassing van hetzelve slechts in zeer weinige gevallen raadzaam is. Hij had merkteekenen doen bepalen voor onderscheidene soorten van zeep, en twee andere toepassingen van het beginsel voorgesteld. De eene bestond in het verpligten van de fabrijkanten, om hunne stoffen, die eene vaste of niet vaste kleur hebben, en die uit eene vermenging van deze beide verfstoffen bestaan, van elkander te onderscheiden door de zelfkanten; door de andere moest het gebrek van de lakens, dat men in handelsbewoordingen gekreukeld laken, of laken met verkeerde vouwen noemt, worden voorgekomen. De eerste van deze drie toepassingen is in onbruik geraakt (1), en de beide andere schenen meer moeijelijkheid dan nut aan te bieden, en werden daarom door het openbaar gezag niet voorgeschreven.

De onpartijdige waarnemer der belangen van de nijverheid en van de verbruikers zal steeds, al laat hij in enkele en bijzondere gevallen het verpligtende der merkteekenen gelden, het stelsel afkeuren, dat sedert eenigen tijd door sommigen op den voor-

(1) Ik lees in de toelichting van het ontwerp van wet over de merkteekenen, dat aan de Kamers in 1843 werd voorgedragen: „de nijverheid heeft, met behulp van de vrijheid, die men haar gelaten had, de bewerking verbeterd en veranderd; zij heeft niet langer zeep vervaardigd, waarop het verpligtend merkteekenen toepasselijk was; en indien deze merkteekenen nu nog geene bron van ernstige moeijelijkheden voor den handel opleveren, dan is zulks alleen daaraan toe te schrijven, dat, bij het ontbreken van eene wet, de magt der omstandigheden tot de afschaffing van dezelve heeft geleid."

grond wordt gesteld, en dat in het merken van alle voortbrengselen zoude bestaan. Zij, die dit stelsel ten uitvoer willen leggen, zullen in eenen doolhof geraken, waarvan zij den uitgang niet zullen kunnen vinden.

Eene eerste zwarigheid is deze: er zijn onderscheidene soorten van voortbrengselen, die men niet kan merken, zonder hare waarde te verminderen. Deze zwarigheid, die zonder twijfel de meeste lezers moet treffen, bezwaart echter de voorstanders van dat stelsel in geenen deele. Zij antwoorden, dat deze voortbrengselen in omslagen zullen gedaan worden, en dat men op deze omslagen alle belangrijke aanwijzingen zal vermelden; dit zijn merken, die men gemakkelijk scheidt van de goederen, waarvoor zij tot waarborg dienen. Maar dit middel, dat men zoo geschikt beschouwt om het bedrog voor te komen, schijnt mij juist geschikt toe, om het bedrog in de hand te werken. Wij gaan nu over tot de wezenlijke onderscheidings-merken.

De maatregelen, die men wil nemen, zullen zich zeker niet alleen daartoe bepalen, dat de voortbrengselen van onderscheidings-teekenen moeten voorzien zijn; want op deze wijze zoude men slechts onzekere en onbeteekenende aanwijzigingen verkrijgen, en het bedrog in de hand werken. Men wil den kooper daarvoor vrijwaren en hem een bewijs leveren tegen hen, die hem door leugenachtige verklaringen om den tuin zouden willen leiden. Om dit oogmerk te bereiken, moet men aan iedere koopwaar eene factuur ter opheldering hechten, die zoo volledig mogelijk behoort te zijn. Dit schijnt mij zeer moeijelijk, zoo niet onmogelijk, indien de gunstige uitkomsten, die door eene zeer ontwikkelde nijverheid worden verkregen, op eene bewonderenswaardige verscheidenheid der grondstoffen, van het handwerk en van de voortbrengselen berusten. Vroeger bestonden er modellen, door het openbaar gezag gekozen, en waarnaar men zich rigtte, en nu, ten gevolge van den

vooruitgang, dien de nijverheid aan de vrijheid te danken heeft, kan men geene algemeene erkende voorbeelden meer hebben; men zoude er gedurig anderen moeten kiezen, of den ondergang van kennis en kunstvermogen openlijk verkondigen. Wij leven niet meer in die tijden, toen men meende, dat tot vervaardiging van goed laken, eene zekere soort van wol uitsluitend moest worden gebruikt, en op eene bepaalde wijze verwerkt; deze dwaling is tastbaar, nu onze wollen zoo oneindig verschillend zijn, en de kunst van den werkman uit gelijksoortige wol zoo geheel verschillende voortbrengselen levert. Het openbaar gezag zal dan met iedere fabrijk in overleg moeten treden; het zal alle soorten en hoedanigheden van manufacturen moeten omschrijven en bepalen, en tevens alle kenteekenen naauwkeurig opgeven en verklaren. En hoe vele kenteekenen, die heden juist zijn, zouden het niet meer zijn na verloop van eene maand! Wie zal onder de opgave van alle die bijzonderheden iets meer kunnen herkennen! De verzameling van merken van alle die voortbrengselen zal ongemeen zijn; wie wil het beproeven, om de groote zalen, waarin dat alles voorhanden is, en die iederen dag met nieuwe voorwerpen zullen verrijkt worden, te doorloopen?

Over het algemeen is dit het noodlottig gevolg van een eerste reglement, dat het dient om de nuttigheid van een tweede, en dit weder de noodzakelijkheid van een derde te bewijzen. Ik veronderstel, dat men alle zwarigheden, die ons zijn voorgekomen, heeft overwonnen, maar spoedig zullen zich niet minder ernstige moeijelijkheden voordoen. Indien de fabrijkanten niet worden nagegaan, zullen de meesten weldra uwe bevelen en voorschriften verwaarloozen. Het is geene gemakkelijke taak, om de merkteekenen van ieder voortbrengsel in de fabrijken na te gaan. Welk een aantal bedienden, controleurs en inspecteurs zullen onze werkplaatsen overstroomen! De tijd is kostbaar, en hoe veel tijds zullen dat soort

van menschen aan den nijveren man niet ontrooven! Men zal hen bij hun onderzoek moeten vergezellen en hun uitleg geven; want anders zouden zij kunnen zeggen, dat men hun niet alles heeft laten zien, wat zij moesten bezigtigen. Ik overdrijf dit tafereel niet, en ik zoude in bijzonderheden kunnen vallen, die nog erger zijn.

Ik twijfel er niet aan, of de meest ijverige verdedigers van het stelsel der verbindende merkteekenen zullen, in plaats van er zich een juist denkbeeld van te vormen, gelooven, dat dit stelsel niet noodzakelijk tot zoodanige hatelijke kwellingen leidt; maar dit is eene grove dwaling. Ik zoude hen ook gaarne ten opzigte van eene andere te regt brengen: het is een wonderlijk voorgeven, wanneer zij meenen, dat wij alleen op het belang van de fabrijken zien; zij komen, zoo als zij zeggen, voor het belang op van de verbruikers. Wij trachten de belangen van den eenen en van den anderen te bevorderen. Voor de verbruikers zoude het noodzakelijk gevolg van het stelsel, waartegen ik mij verzet, een groote ramp zijn, en leiden tot eene verhooging der prijzen van alle voortbrengselen. Vooreerst zouden die prijzen stijgen door de uitgaven, die voor een heirleger van opzieners noodig zijn, en door aanzienlijke kosten van nasporingen en processen. Daarenboven zoude de voortbrenging minder overvloedig zijn; want de nijverheid zoude in vlugheid en bekwaamheid achter uit gaan onder een stelsel, dat aan den reder veel tijd, en nog wel op eene ontmoedigende manier ontneemt. Wat is er toch meer geschikt om iemand allen moed te benemen, dan dat men genoodzaakt is, om ten allen tijde zijne werkplaatsen voor navorschingen open te stellen, en te zien dat men in zijne eigene zaken geen baas meer is? De eenigste verbruikers, die bij dit stelsel wél zouden varen, zouden de ambtenaren zijn, met het toezigt belast.

Zoude men ons voor ons geld vrijwaren tegen bedrog?

Wij hebben gezien, dat onder het vroegere stelsel van nijverheid, dat bedrog menigvuldig was. Meent gij dan magtiger te zijn, met minder afdoende middelen, en bij het bestaan van oneindig meer hinderpalen? Hoe zouden uwe agenten alle merkteekenen van de voortbrengselen kunnen nazien? Zij zouden eene menigte voorwerpen slechts oppervlakkig beschouwen, en nu buitengewoon streng, dan weder al te toegevend zijn. Dat geheele toestel van merken zal ons gerust stellen, en wij zullen te zekerder bedrogen worden, omdat dit op eene plegtige wijze geschiedt.

De aanleg tot bedriegen is eene ziekte, waarvan men alle menschen nimmer geheel zal kunnen genezen. Vóór dat men eenige middelen tegen dezen geessel gebruikt, is het voorzigtig om te onderzoeken, of die middelen ook erger zouden zijn, als de kwaal. Het stelsel, waarover ik gesproken heb, en dat men zeker aanvankelijk zoo min mogelijk bezwarend zoude maken, maar dat steeds strenger, kleingeestiger en hatelijker zoude worden toegepast, zoude ons eindelijk in eenen toestand brengen, weinig verschillend van dien der oude reglementen, behalve de straf, die zeker minder wreed zoude zijn.

In het Wetboek van Strafregt komt een artikel (423) voor, over degenen, die bedrog plegen ten opzigte van koopwaren. De administratie kan niets beter doen, dan de toepassing van dit artikel gemakkelijk te maken, hetzij door middelen, die onze tegenwoordige policie in het werk kan stellen, hetzij door bij de wet eenige bepalingen te voegen, die niet hinderlijk zijn voor de vrijheid van den arbeid. De voornaamste bron van het bedrog moet niet in de fabrijken gezocht worden; over het algemeen verkoopen de reders aan kooplieden, die zeer goed in staat zijn om de waarde der goederen, die zij koopen, na te gaan. Maar naarmate men afdaalt tot die klasse van kooplieden, die tot de slijters behooren, ziet men de kunst uitoefenen, om de waren

voor andere te doen doorgaan, dan zij werkelijk zijn, en vele vervalschingen, die hoogst nadeelig zijn voor eene talrijke klasse van menschen, vinden hier plaats. De kantonregters, de commissarissen van politie en eerlijke kooplieden, die zich uit hunne zaken hebben terug getrokken, zouden ons over de middelen om dit bedrog tegen te gaan, meer kunnen leeren, dan de Staathuishoudkundigen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Over het gevoelen van hen, die, zonder de nijverheid aan banden te leggen, de herstelling der gilden wenschelijk achten.

De schrijvers, die de herstelling van de gilden voorstaan, zeggen, dat zij deze in overeenstemming zullen brengen met de vrijheid van de nijverheid, en dat zij alle misbruiken, waartegen men te regt is opgekomen, zullen weten te weren. Men zoude zich zeer bedrogen vinden, indien men in deze verwachtingen deelde. De instelling, waarvan hier sprake is, is gebrekkig in zich zelve, en welke voorbehoedmiddelen ook aangewend worden, zij blijft steeds in haren boezem de kiem dragen van noodlottige misbruiken, die zich zeker met den tijd zullen ontwikkelen. Ik heb vóór mij een geschrift, waarin de zaak der gilden, volgens mijn oordeel met groote bekwaamheid, wordt verdedigd (1); de schrijver heeft mij reeds sedert lang hooge achting ingeboezemd; ik

(1) Plan d'une réorganisation disciplinaire des classes industrielles, en France, par M. de Lafarelle.

blijve borg voor de opregtheid van zijne bedoelingen, en ik ben verzekerd, dat ik bij hem die wederkeerige gevoelens zal aantreffen, waarop ik grooten prijs stel.

Wij willen terstond onze aandacht vestigen op een gewigtig en alles afdoend punt; ik vraag, onder welke voorwaarden zal iemand tot meester in eenig gilde worden aangenomen? De schrijver van het ontwerp antwoordt: na verloop van vijf jaren zal niemand toegelaten geworden, die niet, gedurende eenen tijd, bij de wet te bepalen, onderwijs bij eenen meester heeft ontvangen en voor eene commissie, zamengesteld uit gemagtigden over het gild en uit oude meesters, een onderzoek ondergaan, of een proefstuk van zijn werk geleverd heeft. Van het oogenblik af, dat men, om tot het meesterschap te worden toegelaten, de toestemming noodig heeft van hen, die het bezitten, bestaat de kiem van het monopolie. De meeste regters zullen niet onpartijdig kunnen zijn; want zij zijn geplaatst tusschen de billijkheid en het eigenbelang, dat hen noopt om alle mededinging te weren. De oude meesters, die zich uit hunne zaken hebben terug getrokken, geven geenen genoegzamen waarborg, daar zich onder de meesters, die hun bedrijf nog uitoefenen, hunne zonen, hunne leerlingen, of hunne vrienden bevinden. De schrijver van het ontwerp moge nu zeggen, dat hij de mogelijkheid van deze onregtvaardige afwijzigingen heeft voorzien, en dat hij daarvan hooger beroep toelaat, en ik neem ook aan, dat het gezag, waarnaar hij de bezwaarden verwijst, aan het vereischte van onpartijdigheid voldoet. Ongelukkig evenwel is dat gezag niet in het bezit van genoegzame kundigheden, om geheel op zich zelf te oordeelen, en daarom zal het genoodzaakt zijn, zijne uitspraak te regelen naar een verslag, dat door de medebroeders van de eerste regters is opgemaakt.

Ik ben verbaasd, dat men het getal der leerjaren wil bepalen, en aan de meesters het uitsluitend regt

tot het geven van onderrigt verleenen, en ik zoude van oordeel zijn, dat deze denkbeelden door alle verstandige menschen reeds zijn opgegeven. Maar, terwijl men blijft volhouden, dat deze voorwaarden nuttig zijn voor de handwerkslieden, moet ik verklaren, dat onze wetten geene zoodanige voorwaarden opleggen, en dat wij nooit zoo vele bekwame handwerkslieden hebben gehad als thans. Iedereen weet, dat men een bedrijf moet hebben geleerd, om het goed te kunnen uitoefenen, en zij die door handenarbeid in hun levensonderhoud moeten voorzien, en zich daartoe niet bekwamen, zijn of luijaards, of slecht volk, of arme lieden. Zullen ook de wetten, die de voorwaarden, dat is de hinderpalen met betrekking tot den leertijd, vast stellen, tevens lust tot werken aan den luijen, en een betamelijk gedrag aan de ongebondenen van zeden kunnen geven? Zij zullen hun in tegendeel nieuwe voorwendsels verschaffen om zich aan alle opleiding te onttrekken. Zullen die wetten geld verschaffen aan hen, die het niet hebben? Zij zullen de armen nog armer maken, omdat zij de kosten van het onderwijs verhoogen. Daarenboven, merken wij het op, hoe geschikt deze voorschriften zouden zijn, om de bedoelingen van de hoofden in de hand te werken, die zouden trachten, om het monopolie van de nijverheid terug te krijgen. Immers indien zij alleen hunne ambachten mogen onderwijzen, wie zal hen beletten, om zich onderling te verstaan, ten einde het getal leerlingen te beperken? Vóór dat zij nog geroepen zullen worden om de regtvaardige regters te zijn van hen, die het meesterschap begeeren, zullen zij met groot gemak de zaken zoodanig hebben geregeld, dat weinigen het regt verkrijgen om de toelating tot dat meesterschap te vragen.

Intusschen ik moet erkennen, dat de schrijver van het plan der nieuwe regeling van het onderwijs daarop aanspraak kan maken, dat hij de vrijheid der nijverheid eerbiedigt. Een van de eerste artike-

len van zijn ontwerp luidt aldus: „ de koopman, „ kunstenaar, of handwerksman, die niet tot het „ gilde wil toetreden, zal zijn bedrijf ten allen tijde „ vrij mogen uitoefenen, en blijven onder de bijzon- „ dere bescherming van het openbaar gezag; dat „ gezag is verpligt om toe te zien, dat hij het „ slagtoffer niet worde van eenigen kwaden toeleg „ of zamenspanning."

Bij het lezen van dit artikel, heb ik gemeend dat de Schrijver, in het volle vertrouwen op de voordeelen, die de gilden hem schenen op te leveren, en met den wensch om zonder schokken en kwetsing zijn oogmerk te bereiken, de vrijheid van nijverheid wilde stellen tegen over de nijverheid binnen den kring van het gilde besloten, dat hij aan beiden eene gelijke bescherming wilde verleenen, en eenen edelmoedigen naijver opwekken, terwijl hij volkomen overtuigd schijnt te zijn, dat deze proeve tot eenen vrijwilligen afstand zoude leiden van eene vrijheid, die hij als gevaarlijk beschouwt. Indien al zijn voorstel op deze wijze ware voorgedragen, zou het mij evenmin aannemelijk voorkomen, maar ook in die opvatting bedroog ik mij volkomen. De schrijver neemt zijne toevlugt tot die middelen, die er noodwendig toe leiden, om allen, die zijn plan omtrent de maatregelen van de wijze van opleiding niet erkennen, eene ondergeschikte rol te doen spelen, en de heerschappij te verzekeren aan hen, die hunne vrijheid zullen hebben opgeofferd.

Niemand mag den titel van meester aannemen, indien hij dien niet van een gilde heeft verkregen. Ik moet echter doen opmerken, dat zoo lang de gilden niet alle nijverheid zullen hebben ingeslokt, er altijd vrije meesters zullen bestaan, en dezen te verbieden om eenen titel aan te nemen, die door het gebruik is gewettigd, is even hetzelfde, als of men hen met minachting behandelde, en daardoor den lust tot wraak bij hen opwekte, terwijl de gevolgen zich meer dan eens in eenen twist onder de werk-

lieden zullen openbaren. Te vergeefs zullen de mannen der vrije nijverheid hunne kinderen met zorg opleiden, de gunsten der Regering zijn voor de leden der gilden bestemd, en hunne kinderen alleen zullen regt hebben op de beurzen, die op de leerscholen voor kunsten en ambachten worden gegeven. De meesters, die als zaakgelastigden voor het gilde zijn opgetreden, zullen kiezers zijn voor de benoeming van officieren der burgerwacht; zij zullen verkiesbaar zijn, enz.

De schrijver van het plan tot regeling van het onderwijs betuigt zijnen eerbied voor de vrijheid van nijverheid; maar indien men zijne wenschen juist wil bepalen, dan komen zij hierop neder: „dat binnen eenen bepaalden tijd een groot net van gilden de geheele nationale nijverheid zal omvatten en insluiten;" en terwijl hij, door een magtwoord, de vrije nijverheid niet kan vernietigen, doet hij al wat in zijn vermogen is, om die vernietiging voor te bereiden. Zijne gilden zullen hem volgaarne de behulpzame hand bieden, en, voor zoo verre zij uit mannen bestaan met minder kennis en beschaafdheid toegerust, zullen zij middelen gebruiken om hun doel te bereiken, wier hatelijkheid hij geredelijk zal erkennen. Hoe vele kunstgrepen zullen bij de hand worden genomen tegen hen, die voortdurend hun onderhoud in het vrije werk willen zoeken! Men zoude de minst bedekte geheimen van het menschelijk hart niet moeten kennen, om eenigermate zelfs hieraan te twijfelen, en niet te begrijpen, dat deze kunstgrepen bij voorkeur tegen de meest bekwame arbeiders zullen worden gerigt. Hoe vele redeneringen, kwaadspreking en lastertaal zullen tegen hen worden gerigt, die noch door vriendelijke uitnoodiging, noch door bedreigingen zijn te bewegen, om tot de gilden toe te treden! Hoe vele streken zullen worden aangewend om menschen van ervaring of handwerkslieden te ontrooven aan hen, die men reden meent te hebben om te duchten; en hoe vele

afdoende middelen om een zich zelf beoogend doel te bereiken, staan hem niet ten dienste, die lid is van een gilde! Is het dan door zoodanige middelen, dat men de eenheid bij de arbeidende klasse meent te bevorderen, en haar goede zeden in te prenten?

De Lafarelle zegt, dat zijne gilden niet aan de vroegere gelijk zullen zijn, omdat deze *gesloten* waren en het regt om daar in te dringen moest worden gekocht of uit gunst verkregen; terwijl de zijne voor niemand gesloten zouden worden, en men alleen daarmede zoude kunnen volstaan, dat men het ambacht had geleerd en bewezen het te kennen. Ik heb reeds het antwoord gegeven op die bedriegelijke voorstelling. Laat ons toch niet vergeten, dat de gilden uit haren aard zich van alles meester trachten te maken. Eenigen, die het bestuur in handen hebben, zullen geen ander doel hebben, dan om er voor zich zelven partij van te trekken, en deze zijn de werkzaamste en leiden de anderen: zij zullen daarmede aanvangen, dat zij de vrije nijverheid geheel den bodem inslaan. Gij hoopt, ik daarentegen vreeze, deze menschen wel te zien slagen. Indien hun dit evenwel gelukt is, dan hebben zij het moeijelijkste gedeelte van hunne taak vervuld: toen de gilden werden hersteld, verzuimden zij niets om de mannen, wier groote aanleg en bedrijvigheid zij duchten, daaraan te doen deelnemen; maar nu, van deze mededinging verlost, zullen zij zich van de anderen trachten te ontdoen, en steeds getrouw aan hun doel, die gilden trachten te sluiten. Hunne middelen om dien uitslag te verkrijgen zijn juist uwe wettelijke bepalingen over den leeftijd en over de toelating tot het meesterschap; en hierbij komen nog de meerdere magt, die ééne eerste overwinning geeft, en de ervarenheid in kunstgrepen, die zij reeds bij den aanvang hebben opgedaan. Klagten zullen er echter genoeg worden gehoord; de behendigsten zullen u zeggen: er bestaan nog wel vele misbruiken; maar men heeft de gilden slechts in naam in het

leven terug geroepen; indien wij eens gebruik konden maken van alle middelen, die hun vroeger ten dienste stonden, dan zoude men eens zien, welk een verstandig toezigt wij zouden uitoefenen. Het ontwerp, dat ik vóór mij heb, bevat de bestanddeelen van het monopolie, en dit is genoeg; ik kan, tot staving der waarheid van mijn gevoelen, mij gerust beroepen op den baatzuchtigen ijver van hen, die geroepen mogten worden, om dit plan uit te voeren. Indien gij gilden schept, dan zet gij den voet op eene glibberige helling, en gij weet niet, waar gij tot staan zult komen; misschien zult gij, door zeer juiste gevolgtrekkingen er toe geraken, om eenen nog zwaarderen last op de nijverheid te leggen, dan dien, waarvan zij is ontheven; maar gij zult stellig, binnen weinige jaren, inwilligingen hebben gedaan, waartegen nu uw verstand en uw geweten zouden opkomen.

Zij, die om de bestaande misbruiken tegen te gaan, de gilden in het leven willen terug roepen, zijn op eenen verkeerden weg en worden tot grove dwalingen vervoerd; het kwade, dat in onzen toestand is gelegen, schijnt hun veel grooter en een geheel ander, dan hetgeen in de wezenlijkheid bestaat. Het is op den weg van vrijheid en van patronaat, dat men de ware middelen tot verbetering zal vinden; en ik zal trachten dit te bewijzen door over de winsten en arbeidsloonen te spreken. Wij willen nu eenige denkbeelden van den Heer DE SISMONDI, die zich aan de vroeger medegedeelde aansluiten, nagaan.

Deze Schrijver, met edele gevoelens bezield (1), begaafd met een helder en met vele kundigheden verrijkt verstand, heeft zich met zaken bezig gehouden, die door haar aantal en haren omvang, hem meermalen hinderden, om een in alle bijzonder-

---

(1) Bij de laatste omwenteling in zijn vaderland, heeft hij zijn leven waardiglijk geëindigd door een bewonderingswaardig sterven. Genève is een standbeeld aan dezen grooten burger verschuldigd.

heden afdalend en grondig onderzoek in te stellen. Zijn meest belangrijk werk in het vak der Staathuishoudkunde bevat, over onderscheiden beginselen van SMITH en van SAIJ, oordeelvellingen, die hij zeer zeker zoude achter wege gelaten of merkelijk verzacht hebben, indien hij zich niet door de eerste indrukken had laten vervoeren. Dit werk verdient algemeene belangstelling om de liefde tot de menschheid, die daarin ademt, en ook de omstandigheden werkten mede tot deszelfs gunstigen ontvangst. Men had juist eenen handelstilstand ondervonden, en de Schrijver komt tegen de overmaat van voortbrenging op en tegen de roekeloosheid in zaken van nijverheid. DE SISMONDI schijnt voor een oogenblik het opheffen dezer zedelijke ligchamen, dezer gilden te betreuren, waarvan, volgens zijne eigene woorden, het gevolg was, de beperking van het aantal voortbrengers en van de bedrijvigheid van ieder hunner, zoodat de voortbrenging nimmer de aanvraag overtrof, ja zelfs haar nimmer evenaarde (1).

Het is opmerkelijk, dat deze gilden, die zoo dikwijls als wezenlijk noodzakelijk voor de ontwikkeling der nijverheid zijn beschouwd, ons nu worden voorgedragen als een afdoend middel om haar in haren loop te stuiten. Evenwel men zoude, op grond van vroegere verklaringen, op dezelfde wijze er over hebben kunnen oordeelen. De fabrijkanten van de Stad Mans schreven, in het jaar 1779, aan den Minister: „ indien men vrijelijk voortbrengt, hoe kan men dan den omvang van den handel leeren kennen (2)? Hoe zullen de fabrijkanten onderling de verdeeling maken tusschen den handel en de nijverheid?" Waarlijk de bevoorregten kunnen het niet duidelijker zeggen, dat het werk hun eigendom is, en deze bekentenis bevat eene zonderlinge vereeniging van natuurlijkheid en stoutmoedigheid.

---

(1) Nouveaux élémens d'Economie politique, T. I, p. 424.
(2) Revue de Législation, T. XVII, p. 73.

De Sismondi, na de vraag te hebben overwogen, of men partij zoude kunnen trekken van de gilden, door daaraan eenige wijzigingen toe te brengen, ziet de gevolgen van een zoodanig voornemen in, en behandelt de voorstanders van deze verjaarde instelling met verachting.

De voorname reden, waarom de overmaat van voortbrenging onze vaderen geene bekommering baarde, was gelegen in de geringe ontwikkeling van hunne nijverheid. Zij hadden zeker, sedert de tijden van Colbert, een goed aantal schoone handwerken; maar men konde de steden, waar eene groote bedrijvigheid heerschte, met die enkele vruchtbare streken in de woestijnen vergelijken: tegenwoordig hebben drieste handen den grond der nijverheid ontgonnen, en hij is overal vruchtbaar geworden.

De oude gilden zijn in den tegenwoordigen tijd geen geschikt hulpmiddel meer, om zich te verzekeren, dat er geen overmaat van voortbrenging zal bestaan; niet alleen zoude er een willekeurig bestuur noodig zijn, om het getal der voortbrengers te verminderen en het gebruik van verbeterde werktuigen te beperken, maar ook de Regering zoude ondernemer moeten worden, en het werk onder zijne bevoorregte zaakvoerders moeten verdeelen; men zoude aan de geheele maatschappij een zoo drukkend beheer moeten opleggen, dat het gezond verstand er tegen in opstand zoude komen.

Wij moeten de bedrevene feilen betreuren, maar het kan ons niet verwonderen, dat die vele zijn geweest. Eene groote staatkundige omwenteling had aan den geest eene toenmaals geheel onbekende levendigheid gegeven, en deze levendigheid ging op de nijverheid over op een oogenblik, dat de ontdekkingen en toepassingen van vele wetenschappen wonderbare krachten aan het menschelijk vermogen hadden verleend. De onlusten hadden die stoute en ondernemende lieden doen vermenigvuldigen, die gereed zijn, om zich in het doen van zaken te werpen,

zonder daartoe eenige vereischte kennis te bezitten; en die zeer geschikt zijn, om te gronde te gaan vóór dat zij fortuin hebben gemaakt. Indien de menschen door groote veranderingen in hunnen toestand en in de heerschende begrippen mede gesleept, behoefte hebben om eenen nieuwen weg in te slaan, dan behoeven zij ook eene nieuwe opleiding: de proeftijd is moeijelijk en de proefnemingen zijn gevaarlijk.

De Sismondi beweert, dat het in onze dagen als een beginsel in de Staathuishoudkunde kan worden aangenomen, *te werken om voort te brengen, zonder de behoeften van de markt in aanmerking te nemen* (1). Dit vol te houden is hetzelfde, als eene dwaling van onbedachtzame fabrijkanten tot eene dwaling van Staathuishoudkundigen te maken. Ik kan begrijpen, dat in de tijden, toen de nijverheid weinig ontwikkeld was, Staathuishoudkundigen hunne aandacht te uitsluitend hebben gevestigd op de middelen om de voortbrenging te doen toenemen; maar wij, in eenen meer gunstigen toestand geplaatst, wij hebben rijkdommen, en op hunne verdeeling vestigt zich natuurlijk de aandacht van mannen, die de welvaart algemeen willen maken. Het kwade en het goede wisselt elkander af, even als de verschillende toestanden der maatschappij. Alle Staathuishoudkundigen bevelen aan de hoofden der nijverheid de voorzigtigheid aan, en de gebeurtenissen, waarvan wij de getuigen of de slagtoffers zijn geweest, geven, maar met eene meer gestrenge en weergalmde stem dan de Schrijvers, dezelfde lessen.

Er bestaat een belangrijk verschil, dat misschien aanvankelijk niet juist bepaald was voor hen, die zich met bespiegelingen bezig hielden, namelijk het verschil dat tusschen de behoeften der menschen en die van de markt bestaat. De behoeften der men-

(1) Tome I, page 455.

schen zijn ten allen tijde vele; al wat gij wilt geven, wordt met dankbaarheid ontvangen en zoude ook tot een nuttig doel kunnen worden gebruikt; maar de behoeften van de markt bepalen zich tot die van de menschen, die in staat zijn om te betalen hetgeen men hun ter verkoop aanbiedt.

Indien men deze behoeften niet genoegzaam kent, indien de verbeelding en de begeerlijkheid haar overdrijven, vermenigvuldigen zich de verkeerde winstberekeningen, en daaruit vloeijen vele verwarringen en ongelukken voort. Men kan de zwarigheden te boven komen, die zich tegen eene behoorlijke kennis van de markten opdoen; maar deze zwarigheden worden grooter, naar mate die markten meer van ons zijn verwijderd. Intusschen deze oppervlakkige denkbeelden zijn niet voldoende, en indien men het zoo verre gebragt heeft, dat men in het bezit is van naauwkeurige opgaven, hoe veel reden is er dan nog om met voorzigtigheid te handelen! Zal de toestand van de verbruikers nog dezelfde zijn op het tijdstip, dat de voortbrengselen, die, in het volle geloof aan deze opgaven, zijn verzonden, ter bestemder plaats aankomen? Een oorlog, een oproer, eene besmettelijke ziekte kunnen reeds gewigtige veranderingen hebben te weeg gebragt. Aan de bestaande behoefte kan reeds voldaan zijn door vreemdelingen, die of vlugger zijn geweest, of wie wind en weder beter hebben gediend: en zullen er geene onverwachte mededingers opkomen, die, door de matigheid van hunne prijzen, den voorkeur zullen verdienen? De tarieven van regten, die bewegelijke werken, die de prijzen der koopwaren doen stijgen of dalen, zijn alleen genoegzaam om alle berekeningen van den handel te doen falen.

Ik wantrouw de vermetelheid van eenen koopman, en ik kan zijne roekeloosheid, indien zij goed uitvalt, evenmin bewonderen, als ik aan den speler de winst, die hij aan het toeval verschuldigd is, tot eenige verdiensten reken. Er zijn zonder twijfel

proeven, waarvan de gelukkige uitslag onzeker is, en die evenwel aan rijke handelshuizen zeer goed kunnen voegen. De gunstige uitkomst zoude tot gewigtige gevolgen leiden, en het verlies, al was het ook volkomen, zoude weinig gevoeld worden door menschen, die in staat zijn het te dragen. Maar dat zijn buitengewone ondernemingen, en in algemeen beginsel moet men geene voortbrengselen zenden dan naar eene markt, die men genoegzaam kent, en daarenboven de middelen vooruit beramen, die men wil aanwenden, indien door de omstandigheden de markt voor deze goederen ware gesloten.

Men kan het aan de mannen der nijverheid niet genoeg herhalen, dat groote scherpzinnigheid een noodzakelijk vereischte is, om voortaan de welvaart van groote inrigtingen te bestendigen. De handel van de bank oefent het meest van alle het verstand, en er zijn bankiers, die in doorzigt en scherpzinnigheid met de diplomaten kunnen wedijveren. Men moet in den tegenwoordigen tijd, ten opzigte van vele takken van handel, eene kennis bezitten, geheel overeenkomstig met die van den bankier.

Het is nooit meer noodzakelijk geweest als in onze dagen, dat de Consuls vele en naauwkeurige mededeelingen doen, en dat zij spoedig bekend worden met de vragen, die zij in staat zijn te beantwoorden. Dat zijn zoo eenige punten, waaromtrent de tusschenkomst van de Regering van het uiterste belang is. Maar aan de handelaren staan ook onderscheiden middelen ten dienste, die geheel van hen afhangen, om de wisselvalligheid der kansen te verminderen, en ik zoude op een ver gelegen land niet gaarne handel drijven, indien ik daar geen huis had, dat door een ander ik werd bestuurd.

Wij moeten tegen de hinderpalen worstelen, zonder die te trotseren, en gebruik maken van de vrijheid, zonder blind te zijn voor hare gevaarlijke zijde. Welke tijd zoude slechter gekozen zijn dan de onze, om af te wijken van het levensbeginsel, dat

alleen de vrijheid aan den arbeid kan mededeelen? Wij hebben, voor den prijs van langdurige stormen, de werkzaamheid gekocht, die eene rigting heeft genomen naar de nuttige kunsten, en de verkeerdheden van deze aanvankelijk weinig verlichte bedrijvigheid zijn zoo veel te grooter geweest, als onze krachten door belangrijke uitvindingen nog vermeerderd werden; maar gelukkig schijnen weer andere ontdekkingen ons door de Voorzienigheid beschikt, om ons helderder inzigten te verschaffen. Onder deze groote ontdekkingen, zelfs de drukkunst niet uitgezonderd, bekleedt de stoom de eerste plaats; die stoom, op de middelen van verkeer toegepast, zal de meeste veranderingen op de aarde daarstellen. De drukkunst verspreidt denkbeelden, maar de stoom brengt de menschen met elkander in aanraking; zij zien elkander, zij spreken met elkander, en hoe vele vooroordeelen zullen alleen daardoor vervallen! Er zijn waarheden, die, alleen uit de boeken gekend, bespiegelende waarheden blijven, maar die door de vereeniging van menschen in praktijk worden gebragt. Men zal meer bewijzen voor de stelling verkrijgen, dat het arm maken van vreemdelingen een slecht middel is, om hun veel te verkoopen; men zal het duidelijk leeren inzien, dat men, door overal alles te willen voortbrengen, een gedeelte van zijnen arbeid en van zijn vermogen slecht gebruikt en verwarringen veroorzaakt. Indien men de onafhankelijkheid der volken beter begrijpt, zullen de menschen meer genegen zijn, om zich onderling te verstaan, en elkander tot aller voordeel hulp te verleenen. De snelheid alleen, waarmede men kan reizen, zal de mededeelingen meer tot een algemeen goed maken, terwijl ze nu niet dan met meer of mindere moeite zijn te verkrijgen, en het gemeenschappelijk gesprek zal moeijelijkheden vereffenen, die door de briefwisseling tot onoplosbare geschillen worden gemaakt. Het is onmogelijk, alle veranderingen, zoo wel ten goede als ten kwade, te voorspellen, die door het gemak-

kelijker verkeer op de aarde zullen ontstaan; maar wij kunnen, zonder vreeze om ons te misleiden, gerust verzekeren, dat deze veranderingen gunstig zullen zijn voor de goede rigting van de nijverheid, voor het behoud van den vrede, voor de vermindering der in- en uitgaande regten, en dat zij dan de menschen meer heldere denkbeelden van hun wezenlijk belang zullen verschaffen.

De vrijheid van nijverheid zal steeds, ten opzigte van overmaat van voortbrenging, gevaarlijk zijn; maar indien deze gevaren, zoo als men redelijker wijze mag veronderstellen, alleen daarop neerkomen, dat er slechts nu en dan overvoering van de markt zal ontstaan, die minder het gevolg is van onkunde en onvoorzigtigheid, dan wel van hindernissen, wier bestaan men onmogelijk konde voorzien, dan zal de nijverheid het grootste voordeel, waarnaar men moet trachten, aan de vrijheid zijn verschuldigd; want de mensch heeft de magt om tusschen de ongelegenheden te kiezen en diegene, waartoe zijne keuze zich bepaalt, te verzachten.

Ik heb mijne lezers langen tijd over de vrijheid in het inwendige van den Staat bezig gehouden, omdat zij het beste voertuig is tot eene ruime voortbrenging en eene goede verdeeling van den rijkdom. De voornaamste oorzaken van de welvaart van ons vaderland zijn de verdeeling der bezittingen, en de opheffing der gilden en reglementen. Zoo lang Frankrijk in het genot zal zijn van deze voorregten, zoo lang zal er voor zijne bevolking welvaart en geluk bestaan.

Het opheffen van de hinderpalen, die in een land voor de nijverheid bestaan, is te meer van belang, naar mate het anders zeer moeijelijk is, zoo als ons later zal blijken, om de vrijheid van den buitenlandschen handel te vestigen. Indien de zwarigheden, waarover ik gesproken heb, opgeruimd zullen zijn, indien de in- en uitgaande regten minder invloed hebben op de prijzen der goederen, dan houdt

alle wedijver geenszins op; maar welk een last drukt op de nijverheid, indien men aan de grenzen die regten vindt en in het binnenland den alleenhandel aantreft!

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Over de verschillende soorten van den handel.

Alvorens de uitwerkselen van de vrijheid in hare betrekking tot de buitenlandsche nijverheid te onderzoeken, moet ik eenige opmerkingen ten opzigte van den handel maken.

Wij hebben gezien, dat, als elk gezin er op uit ware om zelf alles, wat zijne behoeften vorderen, voort te brengen, er een algemeen gebrek aan het noodige zoude bestaan. Wanneer er verdeeling van den arbeid bestaat, worden de voortbrengselen vermenigvuldigd; een weldadig vermogen, namelijk *de ruiling*, brengt ze tot elkander, en verspreidt ze in dier voege, dat aan onderscheidene behoeften worde voldaan.

Men noemt gemeenlijk *koop en verkoop* de ruilingen, waarin het geld tusschen beiden komt. De schakering der taal is nuttig; maar welk een voorwerp men ook voor een ander geve, gaat men altijd eene ruiling aan.

Uit een vooroordeel, dat niet minder noodlottig dan ongerijmd is, verbeeldt men zich, dat, indien twee personen eenen koop sluiten, de een niet winnen kan, zonder dat de andere verliest; dit vooroordeel, eene bron van volkshaat en menigvuldige kwellingen voor de nijverheid, heeft zijnen oorsprong

te danken aan valsche denkbeelden over den rijkdom, aan onkunde, of verwaarloozing dier omstandigheid, dat de handelsbeweging zich slechts ten doel stelt, om de behoeften der menschen te bevredigen. Wanneer twee personen eene ruiling aangaan, dan heeft een wederzijdsch belang hen bij elkander gebragt; zij hebben als het ware twee voorwerpen naast elkander gelegd, b. v. een stuk huisraad en een stuk goud; ieder hunner staat het voorwerp af, dat hem het minst lijkt, om dat te verkrijgen, waaraan hij de voorkeur geeft; ieder behaalt dus hier een voordeel, en heeft winst bij deze ruiling.

Onder eene bevolking van wilden is het mogelijk, dat ieder afzonderlijk persoon zelf al zijne ruilingen aangaat; maar wanneer de beschaving zich ontwikkelt, indien alsdan de verbruiker zelf in de verschillende fabrijken die waren moest gaan koopen, die nuttig voor hem zijn, zoude zijn tijdverlies en de onkosten om zich van het eene naar het andere oord te verplaatsen, zijne inkoopen aanzienlijk duurder maken; en van welk eene menigte voorwerpen zoude hij te verre verwijderd zijn, om zich die te kunnen aanschaffen; de fabrijkant zoude niet minder verlegen staan met het opdoen van zijn voorraad, met zijnen verkoop en inslag. De verdeeling van den arbeid plaatst tusschen den verbruiker en den fabrijkant éenen voor beiden nuttigen tusschenpersoon: het is de koopman.

De ruiling geschiedt, hetzij tusschen de bewoners van hetzelfde land, hetzij tusschen hen en de bewoners van andere streken: er is een *binnenlandsche* en een *buitenlandsche* handel. Maar hij wordt nog verder verdeeld. De eenvoudigste handel is, als men in de fabrijken waren koopt, om ze bij kleine gedeelten aan de verbruikers te verkoopen. Zoodra de voortbrenging ruimer wordt, onstaat er een nieuw tusschenmiddel tusschen de fabrijken en den handel, die *in het klein* verkoopt; dit tusschenmiddel is de handel *in het groot.* Naar buiten heeft men twee

soorten van handel; in het algemeen voert men nationale waren uit, en voert wederom vreemde waren in; dit noemt men den buitenlandschen handel voor het verbruik; somtijds koopt men vreemde waren, om die weder in een ander vreemd land te verkoopen; dit is de buitenlandsche vrachtvaart. Zekere stelselzucht heeft beurtelings den binnenlandschen en buitenlandschen handel, den een ten koste van den ander, opgehemeld. Niets is onverstandiger, dan het gewigt van beide te miskennen. Ondertusschen kunnen zij beide niet even voordeelig zijn; men wordt dus van zelf tot het onderzoek gebragt, welke van beiden het meest tot het doel der Staathuishoudkunde bijdraagt, dat is, tot de verspreiding van algemeene welvaart.

Een handelstak is naar die mate nuttiger, als hierdoor meer arbeid te weeg gebragt wordt, dewijl door den arbeid de voortbrengselen van verbruik en de middelen om die te bekomen vermenigvuldigd worden. De handel, welke deze uitkomsten in de hoogste mate geeft, is buiten twijfel diegene, welke tusschen de bewoners van een uitgestrekt en vruchtbaar land plaats vindt. De kapitalen en de arbeid, die door den buitenlandschen handel besteed worden, zijn gering in vergelijking tot die, welke de binnenlandsche handel in beweging brengt. Laat er ons het bewijs van geven in cijfers.

Chaptal schat het geheele bedrag der wollen stoffen, die in Frankrijk voortgebragt worden, op 238 millioenen, den uitvoer op 21, er blijft dus voor het binnenlandsch verbruik 217 millioenen (1). Alzoo is voor dien tak onzer nijverheid de arbeid door den binnenlandschen handel te weeg gebragt tot dien van den buitenlandschen handel nagenoeg als elf tot een.

---

(1) De l'industrie française, t. II, p. 133. Bij deze soorten van berekeningen, die niet anders dan bij nadering kunnen gemaakt worden, laat ik de breuken weg, omdat zij uit den aard der zaak onnaauwkeurig zijn.

De zijde is minder noodzakelijk en ook duurder dan de wol, en behoeft daarom eene uitgebreidere markt. Wij verbruiken de zijden stoffen in mindere hoeveelheid. Ondertusschen bewijzen de berekeningen van denzelfden schrijver (1), dat dit verbruik nog boven twee en een half tot een staat. Zoo ziet men, dat eene bloeijende streek voor zich zelve de uitgebreidste en gewigtigste markt is.

Om te bewijzen, hoeveel meer invloed de binnenlandsche handel op de algemeene welvaart uitoefent dan de buitenlandsche, zoude de volgende opmerking kunnen volstaan. Onze buitenlandsche handel is minder belangrijk, dan vóór de omwenteling; men heeft onze koopvaardijvloot tot op de helft zien verminderen; en niettemin is onze fabrijkaadje meer dan drievoud toegenomen. Hoezeer moet dan niet het binnenlandsch verbruik zijn vermeerderd! Welk een aanwas van arbeid, voortbrengselen en genietingen! Als men aan deze daadzaken denkt, dan gevoelt men, dat er veel meer welvaart onder ons verspreid moet zijn, dan voor zestig jaren; om zich daarvan te overtuigen, behoeft men zich slechts te herinneren, hoe de werklieden en landbouwers toen gevoed, gekleed en gehuisvest waren, en te zien, hoe zij het heden zijn. Men zoude dus een bewijs van weinig verstand geven, als men den buitenlandschen handel als de rijkste bron van algemeenen voorspoed ophemelde (2).

---

(1) De l'industrie française, t. II, p. 120.

(2) Men moet ten opzigte van de verbazende toeneming van het verbruik in Frankrijk opmerken, dat die soorten van waren, welke minder deugdelijk vervaardigd zijn, menigvuldiger zijn dan vroeger, en dat verspilzucht alsmede de goedkoopte van een gedeelte der voortbrengselen vele personen minder doen toezien, wat zij koopen. Maar als men uit deze opmerking wilde besluiten, dat er niet meer welvaart verspreid is, dat wij alleen slechts voortbrengen, en dat wij verkwisters zijn, dan droomt men, of sluit de oogen voor eene klaarblijkelijke waarheid.

In dien tijd, toen men zich verbeeldde, dat de rijkdom alleen in edele metalen bestond, moest men den binnenlandschen handel met minachting beschouwen.

Men ging van een valsch denkbeeld uit; maar dit denkbeeld eenmaal aangenomen hebbende, trok men er een juist gevolg uit, als men zeide, dat de binnenlandsche handel een land niet rijk konde maken, omdat hierdoor geen geld in het land kwam. Maar thans weet men, dat de rijkdom in die voorwerpen bestaat, die geschikt zijn om onze behoeften te bevredigen, en men erkent, dat de handel tusschen de inwoners van hetzelfde land deze voorwerpen in den grootsten overvloed verspreidt. In allen gevalle, ook als men veronderstelt, dat de regering beter onderrigt is omtrent het stelsel, dat den rijkdom alleen in het geld erkent, blijven er nog vooroordeelen over, die het denkbeeldig overwigt van den buitenlandschen handel begunstigen. Deze handel schittert meer in het oog; dit is genoeg voor een groot aantal menschen om meer bewondering te verdienen. Voorzeker kan een Minister alleen zijnen roem op den grondslag van werkelijke verdienste bouwen; maar om zijn geheel leven naar zulk eene eenvoudige waarheid in te rigten, behoort men een verheven en krachtvol gemoed te bezitten. De nuttige werkzaamheden hebben in het algemeen iets langzaams en verborgens, dat vele menschen vermoeit; de middelen, die verblinden, worden beter door het gewone slag van menschen gevoeld. Laat een Minister de vrijheid der nijverheid trachten te verzekeren, dan zal hij langen tijd hinderpalen ontmoeten; men zal hem zijne begaafdheden betwisten, zijne bedoelingen zullen belasterd worden. Maar laat hij zonder moeite, zonder inspanning, eenige fabrijken, waarin men beuzelachtige doch schitterende voortbrengselen vervaardigt, aanmoedigen, dan zal men hem uitroepen als den weldoener van fabrijken en handel. De schijn is voor het meerendeel der menschen alles. Als men verhaalt, dat een koopman in Holland thee in China

koopt en in Amerika tegen suiker verruilt en die in Zweden weder verkoopt, dan wekt zulk een vermogen van den handel de verwondering op, en daar men niet nalaat, er bij te voegen, dat deze koopman tonnen gouds bezit, gelooft het meerendeel der toehoorders, dat de *buitenlandsche vrachthandel* den meesten rijkdom aan een land verschaft. Ondertusschen is deze de minst voordeelige, omdat hij den minsten arbeid in het land verschaft. Wij moeten van het eene uiterste niet in het andere vallen; de buitenlandsche handel moest ook dan eene krachtige belangstelling opwekken, als men zich alleen bepaalt om zijnen invloed op den binnenlandschen handel te beschouwen.

Men is aan de economisten vele juiste denkbeelden omtrent den handel verschuldigd; maar als zij zeiden, dat, indien de nijverheid vrij ware, de kapitalen in de eerste plaats tot den landbouw zouden gebruikt worden, dat, nadat de landbouw daarvan genoegzaam voorzien ware, zij tot de fabrijken en den binnenlandschen handel zouden worden aangewend, en dat wanneer zij dan nog te overvloedig aanwezig waren, zij de verschillende takken van den buitenlandschen handel zouden gaan voeden, dan hebben deze schrijvers eenen roman verdicht, die door de geschiedenis tegengesproken wordt.

Wij hebben gezien, dat de fabrijknijverheid noodig is, om de landbouwende nijverheid te ontwikkelen. Op dezelfde wijze is ieder buitenlandsche handel onontbeerlijk om den binnenlandschen handel te doen toenemen.

De betrekkingen met het buitenland ontwikkelen het verstand, wekken begeerten op en vermenigvuldigen de middelen om daaraan te voldoen. De binnenlandsche handel doet zijn voordeel met deze oorzaken tot verlevendiging, en is daaraan eene bedrijvigheid verschuldigd, die men bij een afgezonderd volk niet zoude bereiken.

Indien het openbaar gezag niet uit bekrompene

inzigten al te zeer den buitenlandschen handel gaat belemmeren, verpligt het op den duur de binnenlandsche fabrijkanten tot eene dubbele krachtinspanning om de mededinging door te staan, en brengt alzoo de verbetering, den overvloed en den lagen prijs der koopwaren te weeg. Niet alleen doet de buitenlandsche handel een land van die voortbrengselen genot hebben, die het te vergeefs zoude beproeven van zijnen eigenen bodem of door eigene nijverheid te bekomen; maar deze handel strekt ook tot verrijking van het land door het van eene voortbrenging te ontheffen, die het niet zonder verlies in het werk kan stellen, omdat het zijnen arbeid en zijne kapitalen op eene andere meer winstgevende wijze kan besteden.

Met den buitenlandschen handel kent, om zoo te zeggen, de slijt geene grenzen meer. Deze handel is bestemd om de volkeren tot elkander te brengen, om eene gemeenschap van rijkdom en kennis tusschen elkander op te rigten. Helaas! al te dikwijls heeft hij bloedige verdeeldheid te weeg gebragt; maar de natuur is sterker dan de menschen; eenmaal zal zij hen er zonder twijfel toe brengen om niet langer de goederen te vergiftigen, die zij uit hare milde hand ontvangen.

De hooge prijzen schrikken de verbruikers af, en de lage prijzen ontmoedigen de voortbrengers. De buitenlandsche handel heeft de strekking, om den natuurlijken prijs in alle streken te doen plaats grijpen door de koopwaren derwaarts te brengen, waar zij het duurst verkocht worden. Maar zoude niet een geheele handelsvrijheid noodzakelijk zijn, om aan iederen Staat overvloedige voortbrengselen te verschaffen tegen den billijksten prijs, en om, zoo veel mogelijk, den rijkdom van alle volkeren te doen toenemen? Zoude men daartoe niet de slagboomen moeten wegwerpen, die de verschillende landen van elkander scheiden? Dit is thans het belangrijkste vraagstuk in de Staathuishoudkunde.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Over de tolstelsels.

Het is eene waarheid, die door de geschiedenis wordt bevestigd, dat de tolregten uit onwetendheid en fiscaliteit zijn voortgekomen. In de 13de eeuw was het verboden om voortbrengselen van onzen bodem en onze nijverheid uit te voeren. Men beschouwde den uitvoer als eenen verderfelijken ramp, die den Staat verarmt; en dit gevoelen moest toen even rigtig toeschijnen, als men thans vele valsche gevoelens voor waarheid aanneemt.

Daarna liet men den uitvoer vrij, doch alleen onder betaling van een regt, waardoor men geacht werd het nadeel te vergoeden, dat men zijnen landgenooten aandeed. Zonderlinge vergoeding! De onderdanen moesten zich behoorlijk schadeloos gesteld achten, indien de Vorst het regt, om hen arm te maken, had verkocht. Men betaalde aanvankelijk alleen voor de verzending van koopwaren buiten het rijk; maar de Regering begreep, dat zij meer zoude trekken, indien zij ook betalen liet, wanneer de voortbrengselen van de eene provincie naar de andere vervoerd werden. Deze bepaling was geheel van fiscalen aard. — Het regt trof alleen de waren, wanneer zij uit provincien, waar accijnsen geheven wierden, overgingen in eene andere, die er vrij van was; en men magtigde deze laatste om van dat regt vrij te komen door zich aan de accijnsen te onderwerpen. Men trachtte slechts geld te verkrijgen, zonder zich over de gevolgen der belasting voor de nijverheid te bekommeren; en het is er verre af, dat ik mij hierover zoude verwonderen, als ik zie, hoe rijkelijk nog in de 19e eeuw de tolregten door de schatkist benuttigd worden. Ik weet, dat men zich op den vooruitgang onzer fabrijken kan beroemen, in cijfers

het bedrag harer voortbrengselen ten toon spreiden, en vragen, of dat dan de uitkomsten van eene zoo ellendig gestelde nijverheid zijn. Toen in de laatste eeuw schrijvers, die het algemeene welzijn lief hadden, zich tegen de gilden en de reglementen verhieven, meende men hen door menigvuldige vlugschriften te kunnen weerleggen, waarin men hoog opgaf van de voortreffelijkheid onzer zijden stoffen, onzer lakens, waarin men het bedrag van onzen uitvoer berekende, waarin men eindigde met te vragen of dusdanige uitkomsten het algemeen niet gerust moeten stellen over de kwalen van een stelsel, dat door de theoristen aangevallen werd.

Ondertusschen zijn deze beletselen weggenomen, en wij hebben de vlugt gezien, die onze beroepen en bedrijven genomen hebben. Zoo zal men ook onmetelijke verbeteringen tot stand zien komen, als na eenen strijd van langen duur, doch dien men met volharding volhouden moet, men er toe gekomen zal zijn om den last der tolstelsels van de schouders te werpen, of alleen wat minder drukkend te maken.

Nooit zouden er slagboomen geweest zijn, om de volkeren te scheiden, indien niet onkunde en fiscaliteit de plaats der verlichting ingenomen hadde. Laat ons thans ten minste tot eene naauwkeurige theorie geraken, in afwachting dat wij haar eens in practijk zullen brengen. Sommige schrijvers veronderstellen, even als de onwetende hoop, (eene klasse, waarin zich menschen bevinden, die niet gelooven daartoe te behooren,) dat er een volstrekt onderscheid tusschen den uitvoer en den invoer bestaat. Aan het eerste woord verbindt zich het denkbeeld van rijkdom en winst; aan het andere dat van armoede of verarming, ziedaar de hoofddwaling!

Of men uitvoert, of dat men invoert, men gaat altijd eene ruiling aan. Als ten minste men niet weigert om te koopen of te betalen, dan kan men geene voortbrengselen zenden zonder er terug te ontvangen, noch terug ontvangen, zonder er te zenden.

De uitvoer volgt noodwendig den invoer, en zoo volgt noodwendig de invoer wederom den uitvoer.

Om deze daadzaken te logenstraffen, zoude men deze waarheid moeten omverstooten, dat men alleen voortbrengselen met voortbrengselen koopt.

Men sluit eenen nadeeligen koop, indien de voorwerpen, welke men geeft, meer waarde hebben, dan die, welke men ontvangt; maar dit ongeval, hetzij een gevolg van onbekwaamheid, hetzij van dwang, of van elke andere oorzaak, kan zoowel plaats grijpen in de ruilingen, welke men uitvoer noemt, als in die, welke men met den naam van invoer bestempelt.

Volgens den aard der zaak zijn alle deze ruilingen voordeelig voor de beide partijen, die ze sluit. Als Frankrijk ijzer uit Zweden ontvangt, en Zweden wederkeerig wijnen uit Frankrijk bekomt, zullen de beide Staten er bij gewonnen hebben, om dat ieder hunner met voortbrengselen voorzien zal zijn, waaraan hij behoefte had. De eenigste wensch, welke men koesteren mag in het algemeene belang, is, dat de voortbrengselen bij alle volkeren overvloedig en verscheiden worden, en dat de ruilingen onderling zoo veel mogelijk vermeerderen. Zulk een wensch kan niet vervuld worden, als onder den invloed van het onderwijs en de vrijheid. Deze opmerkingen, welke even duidelijk zijn voor het opmerkende verstand als onbetwistbaar voor een helderziend oordeel, doen de dwaling kennen, waarop de tolstelsels gegrondvest zijn. Maar bewijzen dan deze opmerkingen, dat men, op één oogenblik, alle slagboomen van den handel moet verbreken? Wij hebben de tolregten uit een enkel oogpunt beschouwd; maar er is nog een ander gezigtspunt, onder hetwelk men wel verpligt is, dezelve evenzeer te beschouwen. De nijverheid heeft zich onder den vervaarlijken invloed dier tolregten gevormd; en de slagboomen, die nimmer hadden moeten daargesteld worden, kunnen niet met eenen slag omvergeworpen worden, zonder dat men een gedeelte van hetgeen zij hebben

laten ontstaan, in gevaar brengt, of zelfs verstoort. De voorstanders van de handelsvrijheid onderscheiden zich door voorzigtigheid, omdat zij verlichtte menschen zijn. SMITH laat zijnen blik over de fabrijken gaan, welke met behulp van het verbod of van tolregten ontstaan zijn: „indien men eensklaps," zegt hij, „dit verbod en deze regten ophief, dan zoude het kunnen gebeuren, dat de binnenlandsche markt onmiddelijk met goedkooper vreemde voortbrengselen overstroomd werd, en dat vele duizende werklieden van hunnen arbeid beroofd werden."

De oprigter van eene groote fabrijk, die zich verpligt zoude zien om zijn werk te staken, zoude een aanzienlijk verlies ondergaan. Het gedeelte van zijn kapitaal, dat hij besteedde tot den aankoop van grondstoffen en tot dagloon, zoude misschien zonder groote moeijelijkheid op eene andere wijze besteed kunnen worden; maar deze ondernemer zoude zonder groot verlies niet over het andere gedeelte van zijn kapitaal kunnen beschikken, dat in zijne werkplaatsen gevestigd is. Als men op eene billijke wijze ook zijne belangen in aanmerking wil nemen, moeten zulke veranderingen niet overijld tot stand komen, maar langzaam en opvolgens worden ingevoerd, na lang te voren te zijn aangekondigd. De tolwetgever voert in wezenlijkheid eene soort van wanorde in, die men moeijelijk naderhand kan doen verdwijnen, zonder eene nieuwe wanorde te veroorzaken" (1).

SAY zegt, dat de Staten, aan het tolstelsel onderworpen, naar zieken gelijken, welke de kunst slechts langzaam vermag te genezen. Vergeefs zoude men daartegen aanvoeren, dat de vruchten der vrijheid, dat is te zeggen, de overvloed, de volmaaktheid en de lage prijs der koopwaren, voor zulk eene voorbijgaande crisis niet te duur gekocht zoude worden. Welk verstandig mensch zoude de verantwoording

---

(1) Richesse des nations, Tome III, pag. 88, 94 et 96.

eener proefneming op zich willen nemen, waarvan hij onmogelijk de gevolgen met juistheid kan berekenen, en waardoor het fortuin en het leven van een zeer groot getal zijner natuurgenooten in de waagschaal zou gesteld worden? Al ware men ook van het nut eener plotselinge verandering overtuigd, dan is de verlichting nog niet genoeg doorgedrongen om het in Frankrijk te mogen beproeven. De rampen, die van zulk eene omwenteling onafscheidelijk zouden zijn, en welke hare tegenstanders nog door hunne intrigues zouden vermeerderen, zouden alle gemoederen verschrikken.

De regering zoude genoodzaakt zijn om even schielijk tot de oude orde van zaken terug te keeren, als zij die verlaten zoude hebben, en door eenen ondoordachten maatregel zoude men ligt, voor eenen geruimen tijd, eene goede zaak bederven, die men zeker zal winnen, indien hare verdedigers standvastigheid met voorzigtigheid vereenigen.

De ketenen, die den handel knellen, kunnen niet met eenen enkelen slag verbrijzeld worden: de taak van een wijs bestuur moet daarin bestaan, om inkomende regten in de plaats van het verbod te stellen, en vervolgens door trapswijze die regten te matigen, moet het zijn oogmerk trachten te bereiken. Wel verre om toe te geven aan bijzondere belangen, waarvoor men nieuwe beperkingen vraagt, moet het aan hen, die genot van bestaande beperkingen hebben, het tijdperk in de verte toonen, waarin sommige daarvan verminderen zullen, ten einde in verloop van tijd tot eene geheele afschaffing te geraken. Op deze wijze zal hij de weldaden van het stelsel der vrijheid in het leven roepen.

Een verstandig bestuur zal, om een bewijs te geven dat het zijne beginselen in toepassing wil brengen, zonder aarzelen en zonder verwijl een groot aantal geringe belastingen uit het tolstelsel doen verdwijnen, wier opbrengst van weinig belang is, waarvan sommigen zelfs bezwarend zijn voor de

schatkist, en die werkelijk het bestuur belagchelijk maken (1). Des te meer nog zal het terstond die schadelijke heffingen afschaffen, die op de geneeskundige voorwerpen drukken, en die, terwijl zij de eerste behoeften in prijs doen stijgen, geldelijke voordeelen tot loon van de schandelijkste vervalschingen aanbieden.

Het beste middel om het wegnemen van alle hinderpalen, die den vrijen handel belemmeren, te verhaasten, bestaat hierin, dat allen tot eene ernstige beoefening van de Staathuishoudkunde worden geleid. Het met de vrijheid strijdig denkbeeld berust op vooroordeelen, die den toets van een onpartijdig onderzoek niet kunnen doorstaan. Het zoogenaamd beschermend stelsel beschermt inderdaad de nationale voortbrengers tegen voortbrengers uit hetzelfde land en tegen het algemeen. Hoe zoude een tarief van in- en uitgaande regten de tegenstrijdige belangen kunnen verzekeren, die zoo vele menschen bij het openbaar gezag, dat zij met hunne tegenstrijdige verzoekschriften overladen, doen gelden? Hoe zoude men allen te gelijk kunnen te wille zijn? Is het geen belagchelijk voorgeven, indien men zich zoude willen vleijen, dat men bij al die strijdige belangen het evenwigt kan houden? Men meende een helder beginsel uit te drukken, door te zeggen, dat, om den arbeid in eenig

---

(1) Een tarief van in- en uitgaande regten is eene aardige verzameling; men ziet daar, dat van de wijngaardstaken 25 centimes voor de duizend betaald wordt, voor de schillen van groene nooten, 1 franc voor de honderd kilogrammen; voor het haar, dezelfde prijs; voor de plaggen, 15 centimes de duizend. Zelfs de zwavelstokken, het zwam, de hoorens en de slangen zijn gewaardeerd.

Men vindt in de rekening en verantwoording aan het bestuur gedaan, de volgende uitkomsten: tegen 25 centimes voor het stuk, hebben de ezels en ezelinnen, die uit het buitenland zijn aangebragt, 564 franken; de vogellijm, 349 franken; drie en dertig duizend bossen teen, 184 franken opgebragt. Ik zoude nog meer afdoende voorbeelden kunnen aanvoeren; want er zijn meer dan vijftig artikels, waarvan de opbrengst voor ieder nog geen honderd franken bedraagt.

land aan te moedigen, de uitvoer van grondstoffen belemmerd en de invoer van gefabriceerde goederen begunstigd moet worden. SISMONDI maakt met betrekking tot dit beginsel zeer juiste aanmerkingen, hoe eenvoudig en diep doordacht het ook aan anderen moge voorkomen. „Het vlas, zegt hij, is eene bewerkte stof voor dengene, die het te rotten legt, maar het is grondstof voor den spinner. De eerste wil, naar het algemeen beginsel, den uitvoer begunstigd hebben; de ander wenscht dien verboden te zien. Het garen is bewerkte stof voor den spinner, en grondstof voor den wever; het doek is bewerkte stof vóor den wever, en grondstof voor hem, die het met Japanschen kleuren verwt; het gekleurde doek is bewerkte stof voor den verwer, het is grondstof voor de modemaakster, voor den behanger en voor den kleermaker. De laatste wil steeds alleen meester van de markt blijven, ten opzigte van allen die vóór hem hebben gearbeid; hij wil den gang van hunne nijverheid beperken door verbodstelsels bij den uitvoer, en vermindert daardoor de stukken werks, die zij hadden kunnen leveren. Indien men het geheele stelsel van in- en uitgaande regten overziet, dan vindt men bijna altijd, dat het verbodstelsel ten voordeele van sommige takken van nijverheid trapsgewijze ingevoerd, in volkomene tegenspraak is met zich zelve (1)." Indien men deze zoo in elkander grijpende belangen wil regelen, dan verwart men zich in een doolhof, en gaat eenen onzekeren weg. De voortbrengers, die crediet hebben, genieten er al het voordeel van, en het is een treurig gezigt, indien de staatsbedienden herschapen worden in agenten van den fabrijkant, die hen bedriegt.

Zoodra men den invoer van buitenlandsche koopwaren verbiedt, zullen de verbolgene volken op hunne beurt, den invoer van koopwaren, die men

---

(1) Nouveaux Principes d'Economie politique, T. I, p. 436.

hun toezendt, tegengaan, en dan maken de ondernemers, door het tolstelsel ondersteund, hun fortuin, ten koste van de ondernemers, die de slagtoffers worden van de wedervergelding. Ik begrijp niet, hoe men het regtvaardig kan vinden, wanneer de een, ten koste van den anderen, wordt bevoordeeld; ik begrijp niet, hoe men kan meenen, dat men de nijverheid beschermt, wanneer men het eene werk, ten nadeele van het andere, aanmoedigt, en dit nog wel zonder dat men in de meeste gevallen kan bepalen, welke arbeid, in den staat van vrijheid, de meest belangrijke zoude zijn.

Alle maatregelen van wedervergelding zijn, uit haren aard, nadeelig voor degenen, die ze nemen. Indien de aangrenzende Staten van Frankrijk onze wijnen weigeren te ontvangen, omdat wij hun vee niet willen binnenlaten, dan veroorzaken zij zich een dubbeld verlies, omdat wij hun reeds eene eerste schade hebben toegebragt. Voor het vee, dat zij ter verkoop bezitten, verliezen zij eenen uitweg, en het vermindert daardoor in waarde; het is waarlijk geene vergoeding, indien men den prijs der wijnen, die zij behoeven, op deze wijze doet stijgen. Maar die maatregelen van weerwraak kunnen ook nog van eene andere zijde worden beschouwd. Somtijds belemmeren zij de nijverheid van het volk, dat het voorbeeld gaf van schending der handelsvrijheid. Indien men den aanvaller kan dwingen, om zijne verbodswetten in te trekken, dan moet men zich een voorbijgaand kwaad getroosten, om een duurzaam goed te verkrijgen. Beschouwt men de zaak van dezen kant, dan moet men die maatregelen hoogelijk goedkeuren; want hierdoor hebben de vereenigde Staten en Pruissen Engeland gedwongen, om van zijne differentieele regten af te zien (1), hoe zeer het

(1) Deze regten geven een voorregt aan koopwaren, met nationale schepen aangevoerd, terwijl zij drukken op de zoodanige, die in vreemde schepen zijn geladen.

deze eenen geruimen tijd als volstrekt noodzakelijk voor den bloei van zijne scheepvaart had beschouwd. HUSKISSON heeft, in eene redevoering, waarin zich verhevene denkbeelden met kracht van redenering paren, duidelijk bewezen, dat indien men behendige streken, wier kennis slechts bij één enkel volk berustte, in het werk konde stellen, dit echter in onze dagen niet mogelijk zoude zijn, omdat de aandacht van alle volken op de handelsbelangen zijn gevestigd. Ons octrooij van uitvinding, zeide hij, is vervallen (1): een diepzinnig en vernuftig gezegde.

Het is niet te ontkennen, dat eene regering, ook door het misbruik maken van hare magt, eenige winstgevende beschikkingen kan maken. Wij hebben magtige Staten de zwakkere zien dwingen, om van haar alleen zekere koopwaren te ontvangen en om er haar andere te leveren, terwijl zij den prijs van de eersten verhoogden, en van de laatsten verlaagden. Een roover kan de voorbijgangers plunderen, maar een ander bedrijf zoude hem een meer zeker bestaan verschaffen. Het is bekend, dat de Staten, die andere overheerschen, bij hunne afpersingen winnen; maar men zoude dan ook in rekening moeten brengen al hetgeen zij gewonnen zouden hebben bij het aankleven van andere beginselen, en hetgeen zij ten gevolge van haat, wraakneming en oorlogen door hunne onregtvaardigheid verwekt, hebben verloren. De gewone menschen schrijven eene omwenteling toe aan het voorval, dat er onmiddelijk aan vóór af ging, maar men behoort op de omstandigheden te letten, die haar voorbereid en het onmogelijk hebben gemaakt, haar te keeren. De alleenhandel, dien de Engelschen op hunne Noord-Amerikaansche volkplantingen deden drukken, kweekte daar dien volkshaat, die naderhand het voornemen deed ontstaan om deze volkplantingen zonder hare toestemming op schatting

(1) Redevoering uitgesproken in de Kamer van de Gemeente, den 24 Maart 1824, en vertaald door PICHON.

te stellen. Engeland heeft, door dezen hatelijken alleenhandel ten voordeele van enkele kooplieden te willen handhaven, zich eene naijverige magt verwekt, die vele slapelooze nachten aan zijne ministers zal kosten.

Om den rijkdom van een land te doen toenemen, moet men het verstand en den ijver van zijne bewoners ontwikkelen; maar het stelsel van in- en uitgaande regten beschermt de luiheid en de onwetendheid. Vele schrijvers beweren wel, dat indien het fabrijkwezen in eenen Staat vrij is, men de vreemde voortbrengers kan uitsluiten, zonder dat er een monopolie uit ontstaat. Voorzeker is het kwaad minder groot, dan in het geval het aantal nationale voortbrengers beperkt ware; er bestaat, als men wil, slechts een half monopolie; maar het gevolg daarvan is toch altijd, dat de verbetering in de nijverheid zoude worden teruggehouden, en dat de voortbrengselen duurder zouden worden. Onze grofsmederijen zijn sinds eenige jaren vooruitgegaan; maar verbeeldt men zich dan, dat deze vooruitgang niet schielijker en belangrijker zoude geweest zijn, indien men niet de beleefdheid gehad hadde, om de ondernemers tegen alle bezorgdheid voor vreemde mededinging te vrijwaren? Een verlicht man, die wegens zijnen stand in staat moest zijn om de fabrijkaadje van ijzer goed te kennen, zeide mij reeds vóór vijftien of zestien jaren: „deze tak van nijverheid wordt „in die mate door inkomende regten beschermd, „dat men van zijne smederijen aanzienlijke winsten „kan verkrijgen, zonder dat men de sleur verlaat, „en dat een goed deel van onze nijverheidsondernemingen nog het bewijs van volslagene onwetend„heid oplevert." Men weet, hoe zeer Engeland door zijne tollen zijne zijdefabrijken beschermd heeft; en men heeft de gevolgen dezer bescherming opgehemeld. Huskisson, toen hij Minister en Directeur van het handelswezen geworden was, legde hieromtrent dit gevoelen aan den dag: „het monopolie

„ heeft hier te weeg gebragt, wat het altijd te weeg „ zal brengen, eene algeheele onverschilligheid om „ het fabrijkaat tot meerdere volkomenheid te bren- „ gen. Die belangelooze naijver, die de ziel der „ nijverheid is, en die zich onophoudelijk toelegt om „ wederom voort te brengen, en om zoo goedkoop „ mogelijk te verkoopen, is te gronde gegaan. Dank „ zij het verbodstelsel! Daaraan is het toe te schrij- „ ven, dat wij in het fabrijkaat van zijde bij onze „ buren achtergebleven zijn. Jammerlijk gevolg van „ dien doodslaap, die de nijverheid ten deele valt, „ wanneer verbodswetten haar in eenen toestand van „ vadsige zekerheid werpen" (1). Er is dikwijls over gesproken, om in de Staatsuitgaven te bezuinigen; maar wij zijn nog zoo weinig verlicht, en wij kennen nog zoo weinig onze belangen, dat wij aan die groote bezuiniging niet denken, die men ons, in onze bijzondere uitgaven, mogelijk zoude maken, indien men wilde ophouden om den arbeid aan banden te leggen, en de koopwaren in prijs te doen stijgen. En dat zijn toch nog al drukkende belastingen, die men ons oplegt boven degene, die met zoo vele woorden in de begrooting staan geschreven.

Een inkomend regt op eene koopware te stellen, is hetzelfde als den verbruiker te verpligten om haar duurder dan noodig is te betalen, niet slechts wanneer zij van buiten inkomt, maar ook wanneer zij in het binnenland vervaardigd wordt, omdat de nationale voortbrengers de prijzen kunnen verhoogen, of op een hoogen stand blijven houden, zonder dat men de mededinging behoeft te vreezen.

Het is eene treurige aardigheid om de fabrijkanten, die door verbodswetten beschermd worden, op eenen toon van zelfvoldoening te hooren zeggen: wij zullen dezen tak van nijverheid doen bloeijen en gij zult niet langer schatpligtig aan den vreemdeling zijn. Maar hoe zouden wij schatpligtig kunnen zijn, als

(1) In de aangehaalde redevoering, p. 12.

wij bij hen ter markt gaan, die ons de best vervaardigde goederen tegen den laagsten prijs geven? kan men niet meer naar waarheid zeggen, dat wij eene schatting betalen, zoodra wij gedwongen worden om ons tot lieden te vervoegen, die ons minder deugdelijke waren duurder verkoopen? GARNIER maakte in 1822 de volgende berekening: „ men neemt aan, dat een ploeg waarmede men werkt, in den loop van een jaar vijftig pond ijzer verslijt. Voor het jaar 1790 konde de landman zich deze vijftig pond voor zeven livres, tien sous hoogstens aanschaffen; en tegenwoordig betaalt hij daarvoor ten minste driemaal deze som. Indien er, zoo als men onderstelt, negenhonderd twintigduizend ploegen in Frankrijk gebruikt worden, dan drukt de prijsverhooging van het ijzer op den landbouw alleen, met eene belasting van veertig millioenen (1)." Men zoude van zulk eene berekening kunnen zeggen, dat zij overdreven is; en ik ben ook van dat gevoelen. Maar laat men haar verminderen, dan kan men wel bewijzen, dat de belasting niet zoo belangrijk is, als GARNIER opgeeft, maar men zal daarmede niet kunnen aantoonen, dat het eene geringe belasting is. Indien men vervolgens opmerkt, dat de schrijver slechts van eene enkele soort van werktuigen gewag maakt, en dat het ijzer eene ware is, die tot onze eerste behoefte behoort, en tot menigvuldig gebruik wordt aangewend, dan zal men zich misschien over de meerdere uitgave, welke de prijsverhooging met zich medebrengt, beginnen te verontrusten. Indien men eindelijk in aanmerking neemt, dat het ijzer slechts een der voortbrengselen uitmaakt, waarvan men bij den invoer tolregten betaalt, en als men dan eens eene rekening opmaakt van de meerdere duurte, door alle die verbodsbepalingen veroorzaakt, dan kan men zich niet voor eenen zekeren schrik vrij-

(1) Noot van de overzetting van SCHMIDT, door G. GARNIER, deel 6, p. 241.

waren, als men den verbazenden last beschouwt, waaronder de tolregten een volk gebukt doen gaan.

Men behoort nu vooral het gezegde, dat men zoo dikwijls door de tariefontwerpers hoort herhalen, op zijne regte waarde te schatten: de prijsverhooging van een voortbrengsel is eene nuttige belasting voor de voortbrengers, en wordt bijna niet gevoeld door de menigte van verbruikers, waaronder zij verdeeld wordt. Waarlijk zulk een gezegde schijnt eene spotternij te zijn.

Vatten wij dan moed, de tijd ondersteunt de rede. Vroeger meende men, dat zelfs tusschen de verschillende deelen van hetzelfde land de regten van in- en uitvoer moesten bestaan; en nu weet ieder, hoe nuttig het voor die onderscheidene gewesten is, om vrij met elkander handel te kunnen drijven; en eenmaal zullen alle Staten als zoo vele deelen van één groot geheel worden beschouwd. Indien twee door eene tollinie gescheidene landen, door de eene of andere gewigtige gebeurtenis, onder hetzelfde bestuur geraken, dan verdwijnen de grenspalen, en de beide landen bevinden er zich wel bij. Toen onderscheidene Staten tijdelijk met Frankrijk waren vereenigd, vestigde zich tusschen deze en ons vrijheid van handel, en dit was misschien de beste vergoeding voor het geweld van die dagen. Toen echter, na eene nieuwe scheiding, de grenspalen wederom werden opgerigt, werd dit niet door de wezenlijke belangen der nijverheid, maar door vooroordeelen, misnoegen en fiskaliteit wenschelijk geacht.

De pogingen om zich tegen de vrijheid te verzetten, loopen niet altijd op haar nadeel uit. Velen meenen, dat het tolverbond het stelsel van in- en uitgaande regten bestendigt, en de scheiding der *nationaliteiten* huldigt. Zoodanig was zonder twijfel de bedoeling van deszelfs stichters, maar in de wezenlijkheid, was de oprigting van het tolverbond voor Duitschland een stap tot de vrijheid, gelijk aan dien, welke Frankrijk durfde doen, toen het zijne

binnenlandsche tolliniën afschafte. Nu wisselen zich de denkbeelden en zij ontwikkelen zich spoedig, en wij kunnen het er stellig voor houden, dat de Duitschers in vrij wat minder tijd dan sedert 1789 is verloopen, grootere voortgangen zullen maken in de handelsvrijheid, dan wij hebben gedaan.

Eene dwaling, die naar mijne wijze van zien, nu meer en meer verdwijnt, bragt mannen van groot gewigt tot het denkbeeld, dat een volk alle takken van het fabrijkwezen moet trachten te vereenigen en voor zich zelven in alles te voorzien.

Dit bedriegelijk stelsel verschilt in geenen deele, als men op zijne gevolgen let, van dat der oude voorstanders van verbodswetten; maar in plaats van zich onder eene fiscale gedaante te vertoonen, wendt het zich tot de vaderlandsliefde, het vleit de natien in haren hoogmoed en volkshaat. Onze staatkundige onrust kwam het te hulp. De geest des goeds en de geest des kwaads, altijd op aarde tegen elkander overgesteld, heeft nooit meer krachtsontwikkeling aan den dag gelegd, dan sinds vijftig jaren.

De een heeft beginselen verspreid, de andere hartstogten gekweekt. De oorlogen daaruit ontstaan, geven eene schijnbare rigtigheid aan raadsbesluiten, waardoor men de barbaarschheid in het midden der beschaving terug zoude roepen. Het ongerijmde en noodlottige denkbeeld, dat een volk voor zich zelf genoegzaam is, zal alleen kunnen bestaan met de zeden van eene oorlogzuchtige republiek, die om eene uitsluitende vaderlandsliefde te voeden, alle andere natien zoude haten, en zich zoude willen afzonderen, als een wild dier in zijn hol.

Men heeft altijd verstandelooze en middelmatige Ministers uit eigenliefde er belang in zien stellen om tegen de natuur der dingen te worstelen, om in een land takken van nijverheid in te voeren of te ontwikkelen, welke men of in het geheel niet moest uitoefenen of wel zonder eenig praalvertoon. En wanneer men al slaagt, dan vragen verstandige men-

schen, of de uitkomsten tegen de opoffering opwegen. Het kasteel van Versailles is het zinnebeeld van deze dwaze ondernemingen; men bedroog zich, als men zeide, dat dit gebouw niet voltooid zoude worden; het bestaat, maar is het waardig, wat het gekost heeft?

Ieder volk heeft zijne eigenaardige voortbrengselen en zijne bekwaamheden, even als eene eigene luchtstreek. Wanneer het de rigting volgt, waarhenen overwegende omstandigheden het voeren, dan zullen zijn arbeid en kapitalen het de meeste voortbrengselen geven en de voordeeligste ruilingen doen ontstaan. Als men beproeven wilde om alles zelf voort te brengen, veroordeelt men zich om voorwerpen te vervaardigen, welke men beter gemaakt en goedkooper elders bekomen kan, door ze van den vreemdeling te nemen; men maakt alsdan een weinig winstgevend gebruik van kapitalen, die nuttiger in andere takken van nijverheid besteed zouden worden. Hoe veel regeringspersonen glimlagchen met zekere minachting, als men tot hen zegt: de Voorzienigheid heeft zulke verscheidene middelen aan ieder volk geschonken, ten einde rijkdom te scheppen, ten einde de bewoners van de verschillende hemelstreeken voor elkander noodzakelijk te maken en hen door den zachten band der ruilingen te verbinden. Deze zoogenaamde Staatslieden vermeenen diepere inzigten te hebben. Toch zijn ook de zedekundige denkbeelden voor een streng bewijs vatbaar. Wil men, dat ik met cijfers deze waarheid staaf, dat de menschen getrouw moeten blijven aan de inzigten eener wijze natuur, die hen tot verschillende werkzaamheden roept, dan wil ik de woorden overnemen van een der schrijvers, die op de meest drooge wijze de Staatshuishoudkunde behandelen. „Laat ons veronderstellen" zegt Ricardo, „dat van twee werklieden de een schoenen, en de andere hoeden maken kan. Een hunner munt in beide vakken uit; maar wanneer hij hoeden maakt, wint hij op den anderen slechts

$\frac{1}{5}$ of 20 %; terwijl, wanneer hij schoenen maakt, hij een meerder voordeel op hem behaalt van $\frac{1}{3}$ of 33 %. Zoude het nu niet in het belang van beiden zijn, dat de knapste werkman zich uitsluitend met het beroep van schoenmaker, en de minst knappe, met dat van hoedenmaker onledig hield" (1)?

Het stelsel, dat de strekking heeft om overal alles te doen vervaardigen, kan geen ander gevolg hebben dan eene algemeene ongelegenheid. Dikwijls beklaagt men zich over de opeenstapeling van koopwaren op verschillende punten van den aardbodem: de onvoorzigtigheid en onkunde van zekere ondernemers zijn de oorzaak van dezen ramp; maar men moet die nog meer aan de bescherming der tolregten wijten, want met behulp daarvan vervaardigt men in de meeste landen dezelfde voortbrengselen, terwijl de vrijheid hier eene verscheidenheid zoude hebben gehandhaafd, die noodig voor de ruiling is. Als vervolgens de koopman zijne voortbrengselen in een vreemd land invoert, vindt hij er wederom tolregten, welke die waren duurder en den afzet minder gemakkelijk maken. De koopwaren, welke hij in ruiling voor de zijnen zoude willen ontvangen, zijn dikwijls verboden, of bij den uitvoer met tollen bezwaard, en die, welke men hem aanbiedt, zijn dikwijls verboden, of bij den invoer in zijn eigen land wederom met regten bezwaard.

Wanneer de nijverheid op deze wijze door dubbele hinderpalen wordt gefnuikt, zoude het een wonder zijn, als de handel met gemakkelijkheid geschiedde. In dezen doolhof moet men de behoeften der menschen uit het gezigt verliezen; 't is alleen het tarief der tolstelsels, dat men moet weten: en daar het in de natuur der zaken ligt, dat de wetten op de tolstelsels veranderen, zoo hebben ook de handels-

(1) Grondbeginselen der Staathuishoudkunde, 1e deel, bl. 207 in de noot.

ondernemingen geene de minste zekerheid. Op dit smadelijk standpunt staat dan nog de nijverheid in de 19e eeuw, dank zij een stelsel, dat hartstogten en onwetendheid gebaard heeft.

Er bestaat in het tolstelsel eene ongelukkige vereeniging van fiskale maatregelen en handelsbeschikkingen. Het goud, dat in de schatkist wordt gestort, heeft dikwijls kracht bijgezet aan de gronden, die voor de regten werden aangevoerd; en de voordeelen van de belasting, waarop men de aandacht bij voorkeur vestigde, beletteden om vele hindernissen en ellende te zien. Een van onze meest geachte Staathuishoudkundigen, BLANQUI, in zijne lessen bij het Conservatoire van kunsten en handwerken gehouden (1843—1844), wekte de belangstelling zijner hoorders in eene hooge mate op door het behandelen der middelen, die in de kwestie van in- en uitgaande regten tot schadeloosstelling van de schatkist gebezigd zouden kunnen worden. Hij toonde aan, dat, indien men de belasting slechts hief van een zeker getal goederen van ruim vertier en van opeengestapelde koopwaren, zoodat de inning gemakkelijk en het bedrog moeijelijk werd, de regering onze handelsbetrekkingen zoude vermeerderen, onzen ijver zoude aanvuren, en zich zelve uitgaven besparen; dat daardoor ook veel aan den handel zoude worden bespaard, die verlies van tijd, kosten, averij en moeijelijkheden ondervindt, waarvan zelfs een deel op de reizigers, die aan nijverheid en smokkelarij geheel vreemd zijn, drukt.

Het denkbeeld, om het gebied van het toltarief te beperken, en het eenvoudig te beschouwen als eene belasting, vindt in onzen tijd in Engeland grooten bijval; het wordt daar verdedigd door mannen, die in zaken van handel en finantien zeer bedreven zijn. Een hoofdambtenaar bij de kamer van koophandel, MAC-GREGOOR, heeft een werk in het licht gegeven, waarin hij voorstelt, om de Engelsche in- en uitgaande regten tot acht voorwerpen te be-

palen (1), die tevens genoegzaam zouden zijn, om op de begrooting alle behoeften van de schatkist te dekken. Wij moeten hieromtrent evenwel opmerken, dat de voorwerpen, die met deze regten zouden bezwaard blijven, niet van genoegzaam belang zijn voor den arbeid der Engelsche fabrijkanten, zoodat de nijverheid het voordeel op deze acht voorwerpen al zeer gemakkelijk aan de schatkist zoude kunnen laten, als eene vergelding voor den vrijen handel van alle andere koopwaren, en op deze wijze zijne twisten met het tolstelsel ligt beëindigen.

Indien de begrooting van MAC-GREGOOR aan de Ligue was aangeboden geworden, als een middel om de voorstanders van de handelsvrijheid in overeenstemming te brengen, dan twijfel ik er niet aan, of COBDEN en zijne vrienden zouden het voorstel geredelijk aannemen. Maar wat den wensch tot eene geheele en dadelijke afschaffing betreft, geloof ik dat die zelfs in Engeland niet verwezenlijkt kan worden.

De weg, die alle volkeren tot de vrijheid zal leiden, wordt door dien staatsbeambte gevolgd, die nooit naar magt haakt, maar die de magt aanneemt, indien hij begrijpt daardoor nut te kunnen doen. Sir ROBERT PEEL heeft zich onafhankelijk gemaakt van partijen en menschen, omdat hij zich in eene volstrekte afhankelijkheid plaatste van het algemeen belang en van zijn geweten. Op dit oogenblik is de uitkomst van zijne pogingen nog onzeker; maar het zij hij overwinne, het zij zijne tegenstanders vertraging in de uitvoering zullen weten te bewerken, aan dien staatsman komt eene eervolle vermelding toe.

(1) De thee, — de suiker, — de koffij en cacao, — de tabak, — de geestrijke vochten, — de wijnen, — de drooge vruchten — de specerijen.

TIENDE HOOFDSTUK.

Over het Geld.

Men weet, dat de wijsgeeren, die zich bezig hielden met het onderzoek naar den oorsprong der talen, van verbazing bevangen waren, als zij alle hunne veronderstellingen aan onoverkomelijke zwarigheden onderworpen zagen, en dat zij eindelijk tot het geloof kwamen, dat de tusschenkomst der Godheid noodig geweest is, om de taal te vormen. Het onderzoek naar den oorsprong van het geld kan eene gelijke verwondering baren. Hoe zijn toch deze stukken metaal, op zich zelven onnut, met algemeene toestemming het zekerste middel geworden, om zich daarmede de verschillende voorwerpen, die men verlangt, aan te schaffen?

Noch het gezag, noch het geweld kan dit middel van ruiling aan het menschdom hebben opgelegd. Er bestaat eene groote vrijheid in het gebruik van de munt.

Indien men een stuk goud tegen eene ware ontvangt, is het, omdat men zijn voordeel daarbij vindt; want indien men aan een ander voortbrengsel de voorkeur geeft, vraagt men dat, of men weigert de koop te sluiten. Het is dus met volkomene vrijheid, dat de menschen zich van geld bedienen; het is daarom niet minder moeijelijk om de ontdekking daarvan te doorgronden.

Wanneer de menschen eene groote behoefte gevoelen om tot eenige ontdekking te geraken, dan beproeven zij zulks op zoo menigvuldige wijze, dat de goede uitslag eindelijk de prijs van hun streven is. Weinig uitvindingen waren zoo noodzakelijk als die van het geld. Om te beoordeelen, hoe nuttig

het is, moeten wij eens veronderstellen, dat het niet bestond. Hoe zouden wij dan toch onze meeste ruilingen verrigten?

Ik bezit een baal wol, en ik zoude koren willen hebben. Ik breng mijnen zwaarwigtigen rijkdom bij eenen landbouwer; hij heeft koren, maar hij vraagt wijn. Ik zoek mij dien te verschaffen, om hem die vervolgens te geven. De wijngaardenier heeft mijne wol niet noodig; en de fabrijkant, die er gaarne van zoude ontvangen, bezit weinig koren om aan mij over te doen. Wat al moeite, wat al loopen, hinderpalen en vermoeijenissen!

Eindelijk ben ik gelukkig genoeg om iemand aan te treffen, die eene ruiling met mij wil aangaan. Nieuwe moeijelijkheid! Hoe nu de waarde der wederzijdsche goederen te waarderen? Hoe te bepalen, welke hoeveelheid koren men tegen eene gegevene hoeveelheid wol moet stellen? Eindelijk raken wij het eens, en men verdeelt eene der beide koopwaren of wel beiden. Maar indien men ze niet verdeelen kan, indien het er op aan komt om een beest tegen een stuk huisraad te verruilen? door welk toeval zal ik eenen persoon ontmoeten, die niet alleen het door mij verlangde voorwerp bezit, maar die tegelijkertijd er een bezit van juist dezelfde waarde, als het voorwerp, dat ik verruilen wil. Men konde dus niet zonder eene tusschen-koopware zijn, om de ruilingen gemakkelijk te maken en om tot een punt van vergelijking te dienen, als men de waardijen wilde bepalen.

De voorwerpen, die men tot dit tweeledig gebruik kan aanwenden, hebben niet allen in denzelfden graad de vereischte hoedanigheid, en talrijke proefnemingen zijn aan de ontdekking van het geld voorafgegaan, zoo als wij het thans kennen.

De verlegenheid van sommige wijsgeeren om het vraagstuk van de vorming der taal op te lossen vloeit daaruit voort, dat men overeenkomsten moet hebben om eene vaste beteekenis aan de klanken te geven, en dat men reeds eene taal moet hebben om

overeenkomsten aan te gaan, en uit deze moeijelijkheid te geraken schijnt hun onmogelijk toe.

Een hunner geestigste medebroeders, LAMORIGUIÈRE, zeide zeer juist, dat men op gelijke wijze zoude kunnen bewijzen, dat het onmogelijk is om ooit eenen hamer of een aambeeld te hebben, omdat men een aambeeld noodig heeft om eenen hamer, en een hamer om een aambeeld te vervaardigen. Gelukkig is de natuur rijker in hulpbronnen dan onze geleerden; zij doet ons door eene reeks van steeds minder onvolmaakte proefnemingen er eindelijk toekomen, om met eene zekere wijze van volmaaktheid voor den dag te brengen, wat men bij de bespiegeling voor onmogelijk hield. Aan hun gezond verstand overgelaten, hebben de menschen dikwijls zeer vernuftige denkbeelden. Zoo hebben de arme bewoners van de kust van Angola, zich eene denkbeeldige munt geschapen, waarvan de stukken, die zij *Macutes* noemen, alleen in hunne verbeelding bestaan (1).

Die zich van een voorwerp wil ontdoen, schat het op zoo veel *Macuten;* zijn buurman schat op dezelfde wijze het voorwerp, dat hij in ruiling wil terug geven; men handelt met elkanderen, als of er waarlijk *Macuten* te geven en te ontvangen waren.

Deze munt strekt tot maatstaf der vergelijking, om de waardijen te bepalen, maar zij vervult slechts een enkele der diensten van het geld. De behoefte om de ruilingen door eene tusschenwaar gemakkelijk te maken, deed tot dit gebruik verschillende voorwerpen aanwenden; in Mexico waren het Cacaonoten; in Virginie, tabak; in Abyssinie zoutbrooden; onder eenige Indiaansche volksstammen schitterende schelpen, die tot versiering verstrekken.

Terwijl men voortdurend naar een beter ruilmiddel zocht, moest men noodzakelijk tot de metalen munt komen, omdat zij in den hoogsten graad de hoeda-

(1) STEUART, Economie politique, Tom. III, p. 16.

nigheden bezit, die voor eene tusschen-ware vereischt worden. Het goud en zilver bezit eene grootere waarde in eenen kleinen omvang (1), welke gedoogt, om ze gemakkelijk te bewaren, te verbergen en te vervoeren. Hunne duurzaamheid is onbeperkt; zij zijn overvloedig genoeg voorhanden om aan de behoefte van alle volkeren te voldoen, zonder echter te algemeen te zijn, dat hunne waarde verlaagd worde, en dat men verpligt zoude zijn, om de hoeveelheid gemunt geld op eene verontrustende wijze te vermeerderen. De kunst verdeelt ze in zoo vele gedeelten, als men wil, zonder dat een merkbaar verlies daarbij ondervonden wordt. Eindelijk zijn zij nog vatbaar, om eenen stempel aan te nemen, en langen tijd te bewaren.

Wij moeten nog opmerken, dat het eene gewigtige ontdekking was, om het gewigt en het gehalte van stukken metaal door een merk te waarborgen.

Indien men ze bij de ontvangst moest wegen en beproeven, zoude men met deze twee verrigtingen zeer verlegen worden; de eerste wijze is lastig, de tweede zoude bijna onmogelijk zijn.

Men geraakte slechts trapsgewijze tot het slaan van munt. In het eerst bediende men zich van stukken ongestempeld metaal, vervolgens drukte een stempel de waarde uit; eindelijk maakte de kunst, om het geheele stuk met figuren en woorden te bedekken, het moeijelijker om de teekens, welke het gehalte en gewigt der munt deed kennen, uit te wisschen en na te maken.

De uitvinding van het geld is een der krachtigste hefboomen tot de beschaving. Wat wij daaromtrent aanvoerden, bewijst het; ik zal er eene gewigtige

(1) Men zoude dwalen, als men veronderstelde, dat deze metalen hunne waarde aan de beeldtenis van den vorst verschuldigd zijn; zijn zij haar verschuldigd aan het verscheiden gebruik, dat men er van maken kan, en aan de kosten, welke hunne opdelving en bereiding vorderen.

overweging bijvoegen. Hoe zoude men zonder geld kapitalen vormen, welke voor de ontwikkeling der nijverheid onontbeerlijk zijn? Moeijelijk toch zoude men voorwerpen opeenhoopen, welke minder hinderlijk in hunnen omvang en minder aan bederf of zelfs vernietiging onderworpen waren.

Door middel van het geld kan men iederen dag van een ware iets wegleggen, dat weinig ruimte beslaat en niet verandert, en wanneer men daarvan eene genoegzame hoeveelheid bezit, verzendt men het gemakkelijk derwaarts, waar er behoefte naar is, om het tegen voorwerpen te verruilen, die voor eene onderneming, welke men zich voorstelt, noodig zijn.

Ondertusschen hoe groot ook het belang van het geld is, heeft men dit dikwijls overdreven, of liever heeft men zich langen tijd misleid omtrent den aard der diensten, die het aan de maatschappij bewijst. Men beschouwde het als den eenigen rijkdom; de huishouding van Staat had slechts het doel om het geld binnen de grenzen van den Staat te bewaren en dat van den vreemdeling tot zich te trekken.

Eene schrandere ontleding heeft dit vooroordeel verdreven of ten minste verzwakt. De edele metalen (1) zijn niets anders dan voortbrengselen, en deze voortbrengselen verkrijgt men, als alle andere voortbrengselen, alleen door den arbeid. Dit wordt duidelijk, als men zijnen blik op die volkeren slaat, wier bodem deze metalen verbergt. De ontginning van mijnen is een tak van nijverheid, die zelfs altijd zoo winstgevend niet is, als men mag veronderstellen; hij geeft dikwijls valsche verwachtingen, en is vruchtbaar in noodlottige kansen. Indien de winsten van eene overvloedige mijn verbazend schijnen, ziet

---

(1) Het gebruik, dat niet altijd met de rede overeenkomt, heeft deze benaming aan twee metalen gegeven, maar in wezenlijkheid zoude het ijzer haar beter verdienen; wij zouden, streng genomen, het goud en zilver kunnen vervangen, maar hoe zouden wij er in slagen om het ijzer te vervangen?

men ze echter wederom tot het gewoon bedrag dalen, als men de voordeelen en de verliezen van alle de ondernemers, die hunne winst in deze soort van ontginnen zoeken, tegen elkander opweegt. Wat nu de volkeren betreft, die géene mijnen bezitten, is het wederom de arbeid, waardoor zij zich de metalen verschaffen, die zij voor hunne munt en goudwerkerij noodig hebben. Als zij ze niet rooven, wanneer zij oorlog voeren, kunnen zij ze niet verkrijgen, zonder er andere voortbrengselen voor in ruiling te geven.

Niets is onjuister, men zoude haast zeggen, niets is ongerijmder of kinderachtiger, dan het gezegde, telkens nog in openbare redevoeringen en in staatsrapporten herhaald: wij zijn aan deze of gene natie voor zoo vele millioenen schatpligtig, waaraan wij hare koopwaren met geld betalen. Ik zoude kunnen zeggen, dat deze millioenen of wel nagenoeg het geheele bedrag daarvan betaald wordt, zonder dat er één gulden het land uitgaat; maar ik veronderstel eens, dat onze bankiers het den vreemdeling in gemunt geld doen toekomen, hoe zijn wij hem dan meer schatpligtig, dan wanneer wij hem andere voorwerpen in ruiling geven dan die, welke hij ons afstaat? Reeds in ons eerste boek hebben wij gezien, dat voortbrengselen alleen met voortbrengselen gekocht worden.

Als wij een volk met onze zijden stoffen, onze lakens, onze wijnen, enz. niet betalen, indien wij het daarentegen edele metalen toevoeren, heeft het ons die eerst moeten verschaffen, door ze te ruilen tegen onze zijden stoffen, onze lakens, onze wijnen enz.; alzoo betalen wij altijd, middelijk of onmiddelijk, met voortbrengselen van onzen grond en onze nijverheid. Het geheele verschil is, dat er in het eerste geval slechts eene ruiling, en in het tweede, twee ruilingen plaats grijpen. Trouwens het konde zijn, dat wij in dit laatste geval de meeste winst behaalden, omdat eene dubbele verrigting in de maatschappij meer arbeid te weeg brengt.

Een verschil tusschen de edele metalen en andere koopwaren bestaat daarin, dat van alle voortbrengselen de handel zich deze het gemakkelijkst verschaft. Hun geringe omvang gedoogt om ze met weinig kosten ver te vervoeren, om aan het wakend oog der tolbeambten te ontsnappen en aan het verbod van uitvoer het hoofd te bieden, dat eene domme hebzucht uitvaardigt. Het goud en zilver wordt natuurlijk derwaarts vervoerd, waar zich de meeste behoefte daaraan laat gevoelen, met andere woorden, waar zij het duurste zijn.

Als ieder industriële Staat de noodige hoeveelheid daarvan verkregen zal hebben, is het voldoende, dat de handel geenen hinderpaal ontmoet, en ik herhaal het, voor eene zoo kostbare koopware, van zoo gering eenen omvang is de omloop nagenoeg altijd vrij.

In eenen Staat, waar geen genoegzaam geld aanwezig ware (1), zoude de nijverheid gedrukt worden; de ruilingen zouden met moeite geschieden. In allen gevalle is het noodig, dat de hoeveelheid gemunt geld in gelijke evenredigheid met het aantal ruilingen vermeerdere. Een geldstuk verveelvuldigt zich, om zoo te zeggen; de bedrijvigheid van den handel doet het schielijk door eene menigte van handen gaan.

Indien het waarheid is, dat de schaarschte aan eene tusschenwaar aan den spoed der ruilingen zoude schaden, is het even waar, dat een te groote overvloed daarvan nadeelige gevolgen zoude hebben. Het zoude eene treurige gesteldheid van een land zijn, waar men altijd geld zoude laten binnenkomen, zonder het ooit te laten uitgaan. De waarde van het geld zoude dalen. Men zoude zich steeds met eene grootere en altijd lastiger hoeveelheid geld moeten beladen, zonder meer voorwerpen in ruiling terug te

---

(1) Of aan teekenen, die de waarde vertegenwoordigen, zoo als wij later zien zullen.

krijgen. De ontdekking van Amerika overvoerde Europa met eene hoeveelheid edele metalen, die geheel buiten verhouding waren met de toeneming van den handel; het geld deed zesmaal minder dan te voren. Een feit kan aantoonen, tot welk een punt de menschen zich laten begoochelen, wanneer het dit metaal geldt, dat zoo hartstogtelijk nagejaagd wordt. Het parlement te Parijs deed vertoogen om zich te beklagen, dat een groot getal bijzondere personen zilveren vaatwerk en huisraad bezat, en om te verzoeken, dat in het belang der armen zulk eene weelde verboden werd. Had men nu een tak van nijverheid doen stilstaan, dan zoude men immers den arbeid verminderd hebben; en indien men de hoeveelheid gemunt geld had vermeerderd, zoude men bovendien deszelfs waarde hebben doen dalen.

Het gevoelen om het geld voor den rijkdom te houden, moet echter iets vóór zich hebben, omdat het zoo algemeen was, en een zeker getal menschen het nog voorstaat. Dit gevoelen moet wel dat dier lieden zijn, die naar den schijn oordeelen.

Eigenlijk gezegde ruilingen doen wij weinig, wij sluiten koopen en verkoopen; men ziet er het geld altijd eene plaats bij innemen; het schijnt dus alles voort te brengen en de plaats van alles te bekleeden. Naar mate iemand meer geld heeft, is hij rijker; nu is het eene natuurlijke gevolgtrekking van deze onloochenbare daadzaak, dat om eenen Staat te verrijken, men niets meer noodig heeft, dan om de hoeveelheid van geld te doen toenemen. Maar wanneer men eene natie met een afzonderlijken persoon gelijk stelt, vervalt men dikwijls in grove dwalingen. Een persoon, die elken dag de hoeveelheid edele metalen in zijn bezit vermeerdert, doet er de waarde niet van verminderen; maar een volk, dat gestadig de hoeveelheid gemunte specie vergroot, zoude al de ellende van eenen te grooten overvloed ondervinden. Wij merken vervolgens op, dat een volk eene bijeenhooping van individuën is, wier belangen en smaak

zeer verschillen: zoo zoude ik de voorkeur geven aan eene som van 20,000 francs, boven goederen van dezelfde waarde; want waar zou ik ze plaatsen? Het geld kan mij dadelijk verschaffen, wat van mijne gading is; een koopman zoude misschien de goederen verkiezen. Ik zoude verpligt zijn om ze te verkoopen, als ik er mij van wilde bedienen, en hij zoude goederen koopen, om zich van het geld te bedienen. Ik zoude de goederen in mijne handen zien bederven of te niet gaan, en de koopman zoude ze hooger in waarde rekenen, dan de som gelds, waaraan ik de voorkeur gegeven had. Hij kan dus, als hij aan den vreemdeling verkoopt, er voordeel bij vinden, om zich met andere voortbrengselen te laten betalen, dan gemunte specie. Zeker neemt hij somtijds koopwaren in ontvangst, hoewel hij geld begeerd had; het is, omdat men dan alleen op deze wijze wil handelen, en hij op deze wijze nog liever zijne bezendingen wil verkoopen, dan bewaren. Hij zoekt altijd te doen, wat hem het voordeeligste of minst schadelijk is, en alle de pogingen der regering om hem door verbod en beschermende regten eene zekere rigting te doen nemen, hebben geene andere gevolgen, dan om hem nadeelige markten op te dringen, of hem in eenen toestand te brengen, dat hij niet verkoopen kan.

Men moest het wel voor eene zeer juiste redenering houden, als men zeide: er zijn voorwerpen, die spoedig te niet gaan, en de edele metalen zijn bijna onvergankelijk; als dus een land ligt vergankelijke voorwerpen van een ander koopt en met geld betaalt, wordt het armer, en het andere rijker. Maar het land, dat het geld verkrijgt, bewaart het niet. Het geld vloeit weg; het volk, dat het voor stoffen in ruiling gekregen heeft, zal het misschien voor dranken weder uitgeven, die nog minder duurzaam zijn.

Toen men nog geloofde, dat de edele metalen den rijkdom der Staten uitmaakten, moest men er wel een hoog belang in stellen om het bedrag der koo-

pen en verkoopen met het buitenland te berekenen. Door de kolommen cijfers naast elkander te plaatsen, zag men, of meende men althans te zien, welk slot van rekening er overbleef, hetzij om te betalen, hetzij om te ontvangen; dit noemde men de balans van den handel, waarnaar men voorgaf te kunnen oordeelen, of een land rijker werd of armer. De nietigheid van deze meening is zoo goed wederlegd, dat ik mij bij dit onderwerp niet lang zal ophouden. De staten van de handelsbalans in Engeland opgemaakt zijn altijd, of bijna altijd in het voordeel van dat rijke land. Het geld, dat in dit land inkomt, moet er dus eene verbazende hoeveelheid uitmaken. Say trekt de sommen op, die de Engelschen sedert den aanvang der 18e eeuw tot aan het papieren geld van 1798 ontvingen, en verkrijgt de verbazende som van 347 millioenen ponden sterling. „Als men daar nu bijvoegt, zegt hij, het geld, dat reeds in Engeland, in den aanvang der 18e eeuw bestond, moet men aannemen, dat het wel bij de 400 millioenen moet bezitten. Hoe komt het dan, dat de hoogstopgevoerde ministeriële berekeningen in Engeland niet meer kunnen vinden dan 47 millioenen op een tijdstip, toen Engeland het meeste bezat (1)?"

De begoochelende uitkomsten van de handelsbalans zijn in een vertoog van de Saint Chamans, hetwelk ik niet bij de hand heb, zeer vernuftig aangewezen; en zonder twijfel zal ik de denkbeelden van den schrijver minder indrukwekkend terug geven.

Veronderstel, zegt hij, dat een Fransch koopman naar overzee eene lading van 50,000 franken uitvoert; veronderstel, dat zijn verkoop en inkoop zoo gezegend zijn, dat hij een terugvracht van koopwaren heeft, waarvan de waarde tot 200,000 franken stijgt.

Deze onderneming is schitterend, maar raadpleeg

---

(1) Traité d'économie politique, tom. I. pag. 245.

nu eens de handelsbalans, dan wijst zij aan in de kolom van uitvoer: 50,000 francs, in die van den invoer 200,000 francs; en bewijst alzoo, dat wij 150,000 francs verloren hebben. Maar een toeval konde deze berekening veranderen; indien de storm de 200,000 francs aan koopwaren had verzwolgen, zouden zij niet in de kolommen van invoer vermeld worden, terwijl de kolommen van uitvoer zouden aantoonen, dat wij 50,000 francs gewonnen hadden. Te naauwernood begrijpt men, hoe toch Staatsmannen zoo vlijtig, zoo naarstig de tabellen van de handelsbalans hebben uitgeplozen, om er ernstige gevolgtrekkingen over het toekomstig lot der Staten uit op te maken. Dit is nog eene reden te meer om te hopen, dat dwalingen, die tegenwoordig geldende zijn, eenmaal zullen worden bespot.

ELFDE HOOFDSTUK.

Over het papier, dat het geld vervangt.

Hoe verwonderlijk ook de uitvinding van het geld zij, hebben echter de menschen haar weten te verbeteren, en geheime middelen weten te ontdekken om de ruilingen nog gemakkelijker te maken.

Het geld verschaft in zekere mate de gelegenheid om andere goederen te vervoeren, zonder ze van plaats te veranderen. Indien ik in het Zuiden woon, en een korenland in het Noorden bezit, zoude men mij zonder veel moeite en kosten mijn aandeel in den oogst niet kunnen toezenden.

Men verkoopt die in het Noorden, en men doet mij het geld toekomen, dat ik in het Zuiden tegen koren verwissel: zoo vinde ik mijne oogst bij mij. Dit vervoer van geld, ofschoon minder duur dan dat van koopwaren, is echter kostbaar, en kan boven-

dien tot verlies aanleiding geven; om mij dit ongerief en deze gevaren te besparen, maakt hij, die mijn koren krijgt, een geschrift in wettigen vorm op, waardoor hij iemand in het land, dat ik bewoon, belast, om op eenen zekeren dag, hetzij aan mij, hetzij aan eenen persoon, welken ik zal aanwijzen, de som te betalen, dien hij verschuldigd is. Deze *wisselbrief*, die mij bijna zonder kosten gewordt, brengt het geld over, even als het geld de koopwaren overbrengt. — Indien men zich een oogenblik het verbazend getal betalingen voor den geest stelt, die de verzending van gemunte specie noodzakelijk zouden maken, kan men nagaan, hoeveel kosten het papier, dat in plaats van geld gesteld wordt, aan de nijverheid bespaart, en hoeveel bedrijvigheid het in den omloop te weegt brengt.

De zekerheid, dat een wisselbrief op eenen bepaalden tijd betaald zal worden, geeft hem eene waarde, die zeer digt bij die van het geld komt. Men kan dus in betaling van zijne inkoopen de wissels doen aannemen, welke men voor zijne verkochte goederen ontvangen heeft. Niet alleen loopt dit papier in de steden van hetzelfde land; maar het dient tot den handel van verschillende volkeren, het gaat van de eene hemelstreek naar de andere over. Vernuftig middel voorzeker, om de ruilingen gemakkelijk te maken en bij gevolg om ze te vermeerderen!

Het gebruik van wissels geeft aanleiding tot zeer vele verrigtingen, zoodat daaruit een tak van nijverheid ontstaan is, welke de bankiers uitoefenen, die wezenlijke kooplieden zijn, wier koopwaren in zilver en papier bestaan. Indien men behoefte heeft om het bedrag van eenen wissel vóór den vervaldag te bekomen, discompteren de bankiers hem, dat is te zeggen, betalen hem, maar houden een klein bedrag daarvan in.

Door hunne tusschenkomst bekomt men wissels op die plaatsen, waar men schulden te betalen heeft.

Het papier geldt natuurlijk iets minder dan de gemunte specie, omdat men naar de betaling moet wachten; niet te min, indien de kooplieden van zulk eene stad veel te ontvangen en weinig te betalen hebben, zijn de wissels op die stad schaarsch, en de menigvuldige navraag doet er grootere sommen voor eischen, dan zij vertegenwoordigen. De wissel op deze stad is alsdan boven pari; hij zoude beneden pari zijn, indien zij meer verschuldigd was, dan men haar betalen moest; hij is pari, wanneer de schulden tegen elkander opwegen, en men bemerkt alzoo, dat de wisselkoers aan dobberingen onderhevig is.

Het betalingswerk is dikwijls ingewikkeld. Als Londen aan Parijs meer verschuldigd is, dan Parijs aan Londen, maar de Franschen ten opzigte van Amsterdam schuldenaars zijn en de Engelschen er schuldeischers zijn, kan Londen zich kwijten met Hollandsch papier, waardoor onze rekeningen te Amsterdam betaald worden.

Er zijn inrigtingen, die door kapitalisten daargesteld worden, welke eene soort van papieren munt in omloop brengen, dat in vele handelingen het geld vervangt. Deze inrigtingen noemt men *Banken;* zij moeten toereikende sommen in geld en wisselbrieven bezitten om voor hun papier te kunnen instaan; maar daar het bijna onmogelijk is, dat de teruggave van het geheele bedrag hunner bankbriefjes op hetzelfde oogenblik opgevraagd wordt, geven zij voor eene grootere waarde uit, dan de sommen, welke zij in kas hebben, en verschaffen zich op deze wijze aanzienlijke winsten.

Twee voorwaarden zijn noodzakelijk om vertrouwen op de bankbriefjes te geven. Men moet vrij zijn om ze te weigeren, en men moet, als men ze ontvangt, de zekerheid hebben, dat men om ze naar believen en zonder onkosten tegen geld kan verwisselen.

De banken bieden groote voordeelen aan de nijverheid aan; zij maken de ruilingen gemakkelijk, zij discompteren het papier van den handel, en doen

hem voorschotten. SMITH zegt, dat eerst sedert de oprigting van de *banken* te *Glasgow* en te *Edimburg*, de handel van *Schotland* aanmerkelijk is toegenomen. Zonder dit feit te wederspreken, mag ik toch als zeker stellen, dat alles voor de ontwikkeling der nijverheid in *Schotland* voorbereid was, toen er de *banken* opgerigt werden.

Deze inrigtingen kunnen eene aanwezige handelsbeweging bevorderen, maar die niet doen ontstaan.

Aan de voordeelen, die de banken geven, is echter menige ongelegenheid verbonden. Het fonds, dat tot waarborg van het bankpapier strekt, kan door valsche speculaties en door gedwongene of onvoorzigtige leeningen verminderen. Op die wijze kunnen de bankbriefjes buiten alle verhouding vermeerderen, en kan het geld, daardoor minder bruikbaar geworden, terug worden gehouden, of naar het buitenland wegvloeijen.

Indien alsdan de eene of andere omstandigheid te weeg brengt, dat men aan de bank eene groote hoeveelheid van haar papier aanbiedt, ontstaat er eene crisis, en is het redmiddel moeijelijk te vinden. Als men dan eene schorsing in de betaling toestaat, geeft men aan het bedrog den steun van het geweld.

Het openbaar gezag kan aan bijzondere personen de vrijheid niet verleenen, om banken op te rigten, en de ondervinding heeft de gevaren van een tegenovergesteld gevoelen genoegzaam bewezen. Een beroep, waarin men een middel vervaardigt, dat de munt vertegenwoordigt, vordert, als men het wil uitoefenen, dat men waarborgen voor eerlijkheid en het vermogen om te betalen heeft. Ik geloof ook, dat de regering, in het algemeen belang, zich moet verzekeren, dat de fondsen onaangeroerd blijven, en dat de bankbriefjes het vastgesteld bedrag niet te boven gaan. Maar de betrekking van de Regering tot de banken is zelve niet buiten gevaar. Zelden wederstaat het openbaar gezag de verzoeking om leeningen te doen, en al te dikwijls heeft men ge-

zien, hoe het de inschikkelijkheid eener bank weet te beloonen, hetzij door haar eene schorsing van betaling, hetzij door een gedwongene koers aan haar papier te geven. Zulke gevaren zijn dreigend en van den ergsten aard, wanneer het openbaar gezag onbeperkt is; maar ook wanneer het is beperkt, verdwijnen zij allen niet. Nooit toch zal men het schandelijk voorbeeld vergeten, dat het Engelsche Parlement tegen het laatst der vorige eeuw gegeven heeft.

In elk geval mogen wij toch daarom den waarborg niet versmaden, die uit den regeringsvorm voortvloeit. Om toch te durven verklaren, dat bankbriefjes, die gedaald zijn, tegen pari moeten aangenomen worden, is er onder eene volksvertegenwoordiging eene Europesche crisis noodig, onder eenen despoot, eene bloote luim.

De papieren munt, die de Regeringen vervaardigen, wanneer hare financien in de war zijn, stellen nog niet eens eene vernuftige uitvinding daar. Het is eene nabootsing van bankpapier zonder den waarborg. Eene regering, welke tot dit heilloos schijnmiddel hare toevlugt neemt, bezit geene der middelen, die het vertrouwen doen ontstaan. Zij is in de noodzakelijkheid om eene gedwongene koers aan haar geld van papier te geven; want indien men vrij was om het te weigeren, zoude niemand het willen hebben. Zij kan niet aanbieden, om op hare kantoren het te verwisselen; want indien zij rijk genoeg was, om aan alle opvorderingen te voldoen, had zij geene papieren munt noodig. Zij belooft wel eene teruggave, omdat het gebruik het zoo wil; maar zij bekommert zich weinig om hare bedriegelijke belofte.

Een papieren munt te scheppen, als men geene nieuwe belasting kan heffen, is hetzelfde, als de drukkendste belasting in te voeren; bij mangel om eene leening te kunnen doen, pleegt men eenen roof op eene ruime schaal. De regering besteelt hare schuldeischers, en tot vergoeding magtigt zij iederen

particulier om de zijnen te bestelen. Zeker zoude de beperkte uitgifte van papieren munt de daling daarvan tegenhouden; maar daar men een zoodanig hulpmiddel alleen in tijden van openbaren rampspoed bezigt, zoo wordt men door hetzelve voortgesleept, in plaats dat men hetzelve in zijne magt zoude hebben, en het discrediet verhaast dag aan dag de vervaardiging daarvan.

Dit gevaarlijk, verderfelijk, en onzedelijk hulpmiddel verwekt niettemin voor eenige oogenblikken al den schijn van voorspoed. Een papieren munt heeft veel overeenkomst met een vuurwerk, dat schittert, verblindt, en vervolgens de duisternis nog grooter maakt. Zoo lang het openbaar gezag de waarde van zijn papier met geweld of list staande houdt en zelfs in den korten tusschentijd, waarin het de oorspronkelijke waarde derzelve, door den overvloed van het papier kan aanvullen, doet het verbazende uitgaven, die niets aan het algemeen schijnen te kosten. Deze overvloed van papier doet onder de ingezetenen van den Staat eene drift ontstaan om zich te verrijken en weder te verkwisten. Ieder koopt, verkoopt, handelt. Deze geheel nieuwe behoefte neemt met de daling van het papier nog toe; morgen zal het wederom minder gelden, binnen weinige dagen zal het zonder waarde zijn; men moet het op het oogenblik gebruiken, al ware het ook in dwaze verspillingen.

Het zijn ware Saturnalien, waarvan de begoocheling eerst met den dag der algemeene bankbreuk ophoudt. Men kwam er zelfs eens toe om 30,000 francs aan voorwerpen te besteden, die vijf of zes francs waardig zijn, en de slotsom is, dat men zijn papier tegen geen' prijs hoegenaamd meer plaatsen kan. De man, die zich als een millionair beschouwde, heeft voor eenige centimes papier in de hand. De Staat schijnt alleen met menschen zonder middelen van bestaan bevolkt; ieder klaagt over zijne ellende en de kwade trouw van anderen.

Het papier bestaat niet meer, het geld komt niet terug, de verlegenheid van het Gouvernement en bijzondere personen bereikt den hoogsten trap.

Alles zoude verloren zijn, als de natuur er zich niet mede belastte, om onze fouten te herstellen. De bron harer weldaden is niet opgedroogd; de menschen behouden nog hun grond, een gedeelte hunner kapitalen, hun vernuft en hunne bedrijvigheid.

Men ziet hen in eenen vrij korten tijd hunnen rijkdom weerom winnen, maar er zijn andere goederen, die langzamer terug keeren. De gemoederen, die in de school van het bedrog, van de agiotage en den diefstal bedorven zijn, nemen moeijelijk de edele hoedanigheden der goede trouw, der belangeloosheid en der regtschapenheid wederom aan, die zoo noodzakelijk zijn voor het geluk van de bijzondere personen en der volkeren.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Over de noodzakelijke aanmoediging van de nijverheid.

Wij hebben gezien, hoeveel hinderpalen men door kwellende maatregelen aan den voortgang van de welvaart in den weg stelt, en dikwijls helpt men haar niet beter door aanmoedigingen, die men vermeent haar te verschaffen. Die kinderachtige eigenliefde van personen, die groote posten en weinig doorzigt hebben, en die in alle bedrijven tusschen beide willen komen om u te bewijzen, dat zij magt bezitten, is zeer noodlottig voor het algemeen. Ik kan in ondergeschikte ambtenaren eene kwelzuchtige en verwaande bedrijvigheid begrijpen, maar hunne meerderen moesten door zekere verheffing van den

geest daartegen gewaarborgd zijn. Indien de Regeringen zich bepaalden tot de wezenlijke middelen om de bedrijven aan te moedigen, zoude hare taak geenszins tot niets te doen terug gebragt worden, zoo als men dikwijls voorgegeven heeft; die taak zoude te edeler zijn.

De overheidspersonen zouden handelen als menschen, die zich bezig hielden om het lot van hunne gelijken te verbeteren, in plaats van zich de rol van eerste kantoorklerken te laten welgevallen. Om de nijverheid aan te moedigen, moet men het onderwijs verspreiden, de vrijheid van den arbeid waarborgen, alle soorten van eigendom eerbiedigen en doen eerbiedigen, de inwendige rust verzekeren, den vrede naar buiten bewaren (1), de vriendschappelijke betrekkingen met het buitenland onderhouden, en nieuwe daarstellen, de middelen van gemeenschap vermeerderen, nijvere menschen vereeren, die zich door de verbetering of de goedkoopheid hunner goederen onderscheiden. Ziedaar de middelen, welke eene verlichte regering moet aanwenden, en indien zij in hun geheel werden uitgevoerd, dan zoude men weldra onze zoogenaamde middelen van aanmoediging voor onnuttig of gevaarlijk achten. Zelfs al wil men hieraan eenige kracht toeschrijven, wat beteekenen dan toch wel die kleine middelen om op eenige manufacturen te werken, vergeleken bij die groote middelen om de nijverheid van een geheel volk te verbeteren.

Eene bijzondere bescherming, die men aan dezen of genen tak of bijzonderen persoon verleent, is dan

---

(1) De vrede, die eensklaps op eenen langen oorlog volgt, kan eene handelscrisis na zich slepen. Dit heeft men vóór eenige jaren in Engeland en de Vereenigde Staten gezien; maar feiten van dezen aard bewijzen niets tegen de onwaardeerbare voordeelen des vredes; zij bewijzen, dat de handel bij iedere plotselinge verandering lijdt, die de noodzakelijkheid geboren doet worden om op eene andere wijze zijne kapitalen te besteden.

eerst waarlijk nuttig, wanneer zij tot onderrigt van allen strekt, en aan de vrijheid van niemand schaadt. CHAPTAL zag gedurende zijn ministerie, dat de Engelschen met behulp van nieuwe uitvindingen, op het punt stonden om ons in het fabrijkaat van lakens te overtreffen. Hij noodigde den werktuigkundige DOUGLAS uit, om in Frankrijk te komen, en verspreidde daardoor de bekendheid met de wijze van arbeiden, die voor ons noodzakelijk geworden was. Als men zoo handelt, doet men meer dan eene soort van fabrijken aan te moedigen, men verbetert ze, en stelt haar tot voorbeeld. — Alle industriëlen werden in staat gesteld, om, den uitslag te beoordeelen, welke men door eene vernuftiger wijze van te arbeiden verkrijgt. Eene gedeeltelijke aanmoediging is in het algemeen voor eenen tak van nijverheid niet voordeelig, dan ten koste van andere, en al te dikwijls is zij de belooning van de listigheid der fabrijkanten of de omkooperij van bureaubeambten. Het meest gebruikelijke middel van aanmoediging bestaat in premien, die men aan de voortbrenging, den uitvoer, of den invoer van zekere waren geeft. Als de kunsten nog in de kindschheid zijn, is het mogelijk, dat een gedeeltelijk hulpbetoon eenen algemeenen invloed uitoefent door het vernuft op te wekken; maar later kan de aanwending van dit middel tegenovergestelde gevolgen hebben. Men beleedigt en ontmoedigt den ondernemer, wien men eene hulp weigert, die men aan anderen toestaat; en ondertusschen kan men hen allen niet uit de openbare schatkist laten putten. Het is bovendien zeer gevaarlijk, om aan de arbeidende klasse de overtuiging te geven, dat om wel te slagen, zij de hulp der Regering noodig heeft; de menschen moeten op hunne eigene krachten steunen en zich wel overtuigd houden, dat het vernuft, de huishoudelijkheid, de bedrijvigheid en de vereeniging van krachten alle hinderpalen te boven komen. Alsdan nemen de ondernemingen belangrijk toe; zij kunnen bestaan en bloeijen, welke verandering er ook

onder de Ministers en in de gezigtspunten van de Ministerien komt. Indien het een of het ander bedrijf niet zonder schade uitgeoefend kan worden, is het eene groote fout, om menschen tot de onderneming daarvan aan te zetten door middel van premien. Deze werkzame lieden zouden van hunne kapitalen een winstgevender gebruik gemaakt hebben, dat niets aan den Staat zoude hebben gekost. Men brengt hen op eene minder voordeelige baan, dan waarop hun gezond verstand hen gebragt zoude hebben.

Indien fabrijkanten hunne waren kunnen verkoopen, en men hen nog met eene premie begunstigt, ontstaat hieruit voor hen eene dubbele winst; en toch is het bevreemdend, dat men een winstgevend bedrijf betaalt om het voort te zetten. Heeft men het regt om op die wijze het geld van den Staat te besteden? Is het niet, zoo als zoo dikwijls gebeurt, eene belasting op arme menschen te heffen, om die aan de rijken te geven? Indien de fabrijkant zijne prijzen verlaagt tot het bedrag der te gemoetkoming, welke hij ontvangt, houdt de belasting op ten zijnen voordeele geheven te worden, en strekt ten voordeele der verbruikers; dan betalen wij een gedeelte der kosten, welke deze moesten betalen om zich de voorwerpen hunner gading aan te schaffen; meent men dan dat dit regtvaardig is? Indien de premie bij den uitvoer gegeven wordt, wordt het een wezenlijk geschenk, dat men op onze belastingen aan de vreemde verbruikers doet; en wanneer de koopwaren, die men zoo zeer begunstigt, binnen 's lands in prijs stijgen, omdat zij meer uitgevoerd worden, is deze prijsverhooging eene tweede belasting, die bovendien ons drukt.

Wij merken eindelijk nog op, dat de hulpmiddelen der oude Staathuishoudkundige school de kracht verloren hebben, welke zij vroeger bezaten.

Indien gij den uitvoer van deze of gene waren door premien bevordert, verhindert niets uwe buren

om haar bij den invoer met een regt, met uwe premie gelijkstaande, te begunstigen. De gesteldheid van den handel zal dan dezelfde blijven, en de belasting, welke wij betaald zullen hebben, wordt dan gestort in de kas van eenen vreemden Staat.

De belooningen, welke men aan hen geeft, die verschillende soorten van fabrijkaadje verbeteren, moeten vooral van dien aard zijn, dat de namen der fabrijkanten, die deze onderscheiding bekomen, bekend worden; zij kosten minder dan premien en zijn voordeeliger. De belooningen wekken den naijver op: eene premie heeft niets, dat de eigenliefde streelt; integendeel bewijst zij, dat deze of gene nijverheid nog onmagtig is, en zonder hulp niet kan bestaan. De belooningen worden aan het vernuft der bedrijvigheid gegeven; de premien hebben dikwijls de onkunde en luiheid beschermd. Wanneer men den menschen eene winst verzekert, vertraagt men hunne pogingen; ten minste moet men deze noodlottige gevolgen trachten te verminderen, door het tijdstip aan te wijzen, waarop het hulpbetoon zal ophouden.

De geschenken van eene regering aan fabrijkanten, die in verlegenheid zijn, brengen slechts een gedeeltelijk nut aan, en veroorzaken een algemeen kwaad, indien zij er toe bijdragen om de ondernemers nog waagzieker te maken. Ik wil ondertusschen niet beweren, dat deze geschenken altijd zonder nuttigheid zijn, zij kunnen noodig worden, om groote rampen te voorkomen en sommige fabrijken en hunne talrijke arbeiders van den ondergang redden. Als men over zaken van regering spreekt, moet in vele volzinnen de woorden *in het algemeen*, stilzwijgend daaronder verstaan worden. Het is eene waarheid, welke Say meermalen in zijne schriften herhaalt, dat er in de *Staathuishoudkunde niets volstrekts* [absolu] bestaat. Laten wij echter den zin van dien schrijver goed verstaan. Zeker heeft de Staathuishoudkunde onveranderlijke beginselen, welke voor een streng bewijs vatbaar zijn; maar wanneer men ze in beoefening

wil brengen, ontmoet men dikwijls hinderpalen, waarvan het grootste gedeelte uit dé verkeerde maatregelen voortvloeijen, welke de Regeringen uit onkunde met deze beginselen genomen hebben; het is niet de wetenschap, maar het is hare toepassing, die veranderlijk is, en niets bezit, dat men volstrekt mag heeten.

DERDE BOEK.

OVER DE VERDEELING VAN DEN RIJKDOM.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over het inkomen.

Een inkomen is dat gedeelte der voortbrengselen, dat iemand in den loop van het jaar verkrijgt, hetzij door zelf te werken, hetzij door aan anderen die middelen om te werken, te verhuren, welke in zijn bezit zijn.

Men geeft verschillende namen aan de inkomsten, naar de bron, waaruit zij voortvloeijen, men noemt haar *rente*, wanneer zij uit eenen eigendom voortspruiten, b. v. van een landgoed of van eene tegen rente ter leen verstrekte som; *winst*, wanneer zij bestaat uit de voordeelen eener onderneming van nijverheid; *loon*, wanneer zij de prijs is, die men aan eenen werkman voor zijnen arbeid geeft.

De inkomsten, die men *loon* heet, wanneer de uitkomsten van het werk stoffelijk zijn, noemt men *bezoldiging*, *(appointemens)*, *verdiensten (émolumens)*, indien men onstoffelijke voortbrengselen bekomt. Ieder soort van inkomsten is een gedeelte van de voortbrengselen der maatschappij; indien dit aandeel noch te gering is voor het onderhoud van hen, die er van moeten leven, noch te aanzienlijk om zich ten nadeele van anderen op te hoopen, dan is de rijkdom goed ver-

deeld; daarentegen is hij slecht verdeeld, zoodra men bij de natuurlijke ongelijkheid van der menschen toestand, nog ongelijkheid voegt, die door het verstand wordt gewraakt. Indien, bij voorbeeld de openbare ambtenaren te hoog betaald worden, is, in dit opzigt, de verdeeling van den rijkdom verkeerd ingerigt. Het is nog erger, als men de nijverige lieden laat bijdragen om hen te verrijken, die of niets, of schadelijke dingen doen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de grondrenten.

De grond levert eene rente aan de eigenaren, winsten aan de pachters, en dagloonen aan de veldarbeiders. Een gezin, dat zelf zijne akkers bebouwt, geniet de drie soorten van inkomsten tegader.

De bebouwing van den grond is in vele opzigten de gewigtigste nijverheid: zij levert voedingsmiddelen en grondstoffen; zij houdt het grootste gedeelte der bevolking bezig; zij heeft op de ligchaamskrachten van den mensch eenen heilzamen invloed; zij doet eene welvaart geboren worden, die minder aan tegenspoed onderworpen is, dan die in de werkplaatsen en den handel ontstaat. Doch deze nijverheid, die zoo vele voordeelen in zich vereenigt, is echter de minst winstgevende van alle. Er zijn twee wijzen, om zijn kapitaal in de landbouwende nijverheid te plaatsen. De eigenaren hebben landerijen en gebouwen; de pachters hebben werktuigen voor den landbouw, enz. De oorzaken, die beide wijzen om zijn geld te besteden minder voordeelig maken, kan men gemakkelijk begrijpen. De grond heeft een' beperkten omvang, en er bestaat eene groote mededin-

ging om landerijen te bekomen. Men waardeert de zekerheid van zulk eene geldplaatsing, deze vergoedt den geringen interest, want de zekerheid is eene gewenschte zaak.

Maar nog andere voordeelen zijn aan dit bezit verbonden; in vele landen geeft het privilegien, en overal hebben de rijke grondbezitters ledigen tijd, die hun toelaat, om openbare ambten te bekleeden, invloed uit te oefenen. Eene menigte personen haken, ook zonder dat zij hunne blikken zoo hoog slaan, naar het oogenblik om een klein landeigendom te kunnen koopen. De arme man beschouwt zijnen akker als eene groote hulpbron; het streelt zijne eigenliefde, dien te bezitten; op zijn eigen stukje grond, is hij bij zich zelven te huis. Eindelijk verbinden zich denkbeelden van vrede en geluk aan het denkbeeld van eenen akker en een dorp; vele lieden stellen zich het land als eene aangename wijkplaats voor, en willen het, al is het ook maar tijdelijk, bewonen. De landerijen, die te koop worden aangeboden, zijn altijd beneden de navraag en bij gevolg zijn ze duur; men kan slechts eenen geringen interest van het kapitaal maken, dat men besteed om ze te verkrijgen.

Het getal lieden, in staat om pachters te zijn, is, veel grooter, dan dat der eigenaren; de laatsten zijn onder begunstiging der mededinging meester, om de rente ten koste van de winsten te doen stijgen. Niet te min zijn de landbouwers meer genegen om hun bedrijf voort te zetten, waarvan zij de geschiktheid bezitten, dan om nieuwe ondernemingen te beproeven, die meer opbrengen, doch die gewaagder zijn, en waartoe zij de noodige kennis missen. Er zijn dus ook voor hen beweegredenen van zekerheid, die hun eene geringe winst vergoeden.

Ricardo verklaart op eene vernuftige wijze den oorsprong van de landpacht (1). „In een nieuw land,

(1) Des principes de l'Economie politique, Tome I, p. 68.

zegt hij, eigenen zich de eerste bezitnemers de vruchtbaarste en bestgelegene landerijen toe. Indien de bodem eenen onbeperkten omvang had, indien hij overal eene gelijke vruchtbaarheid bezat, en de markten voor den slijt even geschikt waren, zouden allen, die landen wilden bezitten, voortgaan met zich die toe te eigenen, en geen mensch zoude voor een ander willen bouwen. Maar zoo is het niet gesteld. Als de beste landen in bezit genomen zijn, en er slechts land van mindere hoedanigheid overblijft, kan een nieuw aankomeling het voordeeliger achten, om voortreffelijke landen in pacht te nemen, dan om middelmatige te ontginnen; hij zal minder moeite en meer voordeel hebben; hij besluit dus om voor eenen landeigenaar te gaan werken." Dit gevoelen over den oorsprong van de landpacht is vernuftig; maar ik zie er weinig nut in, om op deze wijze op te klimmen tot de eerste dagen der toeeigening van den grond. Het is genoeg, dat wij opmerken, wat er onder onze oogen geschiedt. Men begrijpt zeer goed, dat iemand, die een werktuig bezit, dat hij zelf niet gebruiken wil, iemand vindt, die voor het regt om er zich van te bedienen en er winst mede te doen, eene jaarlijksche som geeft. De grond is ook een werktuig; hetgeen hem van andere werktuigen onderscheidt, is daarin gelegen, dat hij die overtreft, welke door het kunstvernuft worden uitgevonden; hij bezit in zich zelven eene voortbrengende kracht, welke wij alleen doen toenemen en regelen. De landeigenaar kan dus zijn werktuig verhuren, en een ander bedient er zich van tot groot voordeel van beiden. Vele landeigenaren vinden het aangenaam, van de landerijen in huur uit te geven, en om zich hetzij aan de rust, hetzij aan aangenamer of winstgevender bezigheden, dan die zij verlieten, over te geven. Landbouwende menschen, die slechts werklieden zouden zijn, indien de eigenaren zelve hun land bebouwden, zien hierdoor hun lot ook verbeterd; zij worden ondernemers, de dagloonen, waar-

van zij leefden, worden door winst vervangen; hun toestand wordt vrijer en gelukkiger. Alzoo bestaat de huur en verhuur in het gemeen belang van twee talrijke standen van menschen.

De hoedanigheid van den grond heeft op het bedrag van de rente en de winst niet dien invloed, welken een oppervlakkige blik zou doen veronderstellen. Men betaalt het land naar evenredigheid van deszelfs opbrengst. Indien de rente aanzienlijk is, was de koopprijs het ook. Wij moeten nog opmerken, dat een uitstekend goed stuk land, door de mededinging der koopers hoog opgedreven, naar evenredigheid eene geringer rente zal geven, dan een slecht stuk land, waarvoor zich slechts een enkele kooper heeft opgedaan. Het bedrag der winst hangt ook niet van de hoedanigheid van den grond af, omdat zij op het bedrag der rente invloed heeft, welke de pachter betalen moet.

Wat dadelijk de winst van den pachter en vervolgens de rente doet toenemen, is eene goede cultuur. Een werkzaam, vernuftig en rijk pachter, die zijne landen vruchtbaarder maakt, ziet ook zijne winsten toenemen. Wanneer de huur afgeloopen is, komen de verbeteringen ten voordeele van den eigenaar; zij behooren hem, en laten het verhoogen der grondrente toe.

Het zoude onbillijk zijn, om zich van de verbeteringen meester te maken, voordat de pachter de vruchten van zijn voorschot getrokken had. Daar hij op het einde van zijne pacht deze onbillijkheid niet meer zoude kunnen tegengaan, komt hij haar voor door alleen zulke voorschotten te doen, waarvan hij zeker is, dat hij genot zal hebben. Zoo wordt eene goede cultuur onmogelijk, wanneer de pacht op korten tijd wordt aangegaan. In tijden van onwetendheid verpachten de eigenaren voor weinige jaren, en maken daardoor de opheffing van de pacht gemakkelijk. Zij meenen daardoor meester van hunne landgoederen te blijven; maar zij ver-

staan hunne belangen even slecht als die der maatschappij.

Niet alleen moet een eigenaar voor lange jaren verpachten, maar hij moet bovendien te hooge pachtsommen vermijden, om de mogelijkheid tot verbeteringen te laten bestaan. Als men zoo handelt, denkt men te gelijk aan zijne kinderen en ook aan zich zelven, omdat men de betaling der grondrente verzekert. Ik heb bijna altijd op verwijderden afstand van mijne landerijen geleefd; ondertusschen ben ik stipter betaald geworden dan vele anderen, omdat ik nooit anders dan met eerlijke lieden, tegen eenen goedkoopen prijs, heb willen handelen. De eigenaar, die eene pacht vernieuwt, tracht een groot gedeelte der vermeerderde winst van den pachter in zijne grondrente te doen overgaan. In elk geval draagt de vordering in cultuur op eene duurzame wijze tot verhooging van de winst, alsmede van de grondrente bij. Deze is gestegen, en echter maakt zij een geringer aandeel van de voortbrengselen uit dan vroeger, en op deze wijze hebben de eigenaren en de pachters hun lot zien verbeteren door de ontwikkeling van de landbouwende nijverheid.

Er is een lange tijd noodig om tot dezen trap van vrijheid en welvaart te geraken. De rijkdom is zeer ongelijk verdeeld naar gelang van den toestand der menschen, die het land bebouwen. De oude volkeren gebruikten slaven voor den landbouw, en Europa ziet nog niet alle zijne kinderen over zich zelven, en over de vruchten van hunnen arbeid vrijelijk beschikken. Er is een maatschappelijke toestand, waarin men kan zeggen, dat de rijkdom niet verdeeld is; eenigen hebben alles, anderen niets. Daar maken de menschen zelven een gedeelte van den eigendom van andere menschen uit; het zijn levende kapitalen, lijdende werktuigen. De menschelijkheid, de godsdienst staan op tegen eene dusdanige verlaging; een verlicht denkbeeld van eigenbelang ondersteunt beiden. Welk eene verschrikkelijke werking slagen

en straffen op bezielde wezens mogen uitoefenen, erkent men toch, dat om den mensch geschikt voor den arbeid te maken, deze noodlottige prikkel minder krachtig is, dan de zekerheid of de hoop om in vrede de vruchten van den arbeid te trekken. Men zoekt dus, en men vindt ook verschillende middelen om eene schaduw van eigendom aan den landbouwer te geven, die aan zich zelven niet toebehoort. De moed ontbreekt mij, om mij met dit jammerlijk onderwerp op te houden, ten einde de schakeringen aan te toonen, die tusschen de verschillende soorten van slaven bestaan, tusschen dezen en de lijfeigenen, van welken de toestand ook nog niet een en dezelfde is. Ik verwijs hier naar het werk door STORCH in Rusland uitgegeven. Men zal er belangrijke feiten in vinden, men zal er opgaven in opmerken over de vermeerdering van den rijkdom, die men in vele Staten door de vrijmaking der landbouwers verkregen heeft (1). Het is niet genoeg, dat eene streek vrij zij, om er pachters aan te treffen. Wanneer zij arm is, vindt zij slechts halfpachters, dat wil zeggen, landbouwers zonder kapitalen, die hunne geringe nijverheid op de landerijen aanwenden, waarvan de eigenaren alle de middelen tot bebouwing verschaffen. De halfpachter heeft belang bij de vorderingen van den landbouw; hij bebouwt tegen halve vruchten, of betaalt zelfs eene overeengekomene pacht; maar hij verkrijgt moeijelijk van den eigenaar de voorschotten, welke tot groote verbeteringen gevorderd worden, en bovendien is zijn verstand weinig ontwikkeld, zijn genoten onderrigt beteekent niets, en hij kwijnt weg in ellende.

In Frankrijk bebouwden vóór de omwenteling deze halfpachters meer dan de helft van den grond (2). Meer wakkere en meer huishoudelijke landbouwers

(1) Cours d'économie politique, tom III, 1 partie, liv. 7 et 2 partie, liv. 2.

(2) Ongeveer vier zevende gedeelte.

scheppen zich van lieverlede kapitalen; alsdan pachten zij land, waarop zij hunne werktuigen en de verschillende voorwerpen brengen, welke tot de landontginning noodig zijn; ziedaar dan pachters, de ware menschen, die in staat zijn om belangrijke verbeteringen te bewerkstelligen. Eerst in hunne handen werpt de landbouw den meesten rijkdom af, wordt deze het best verdeeld.

Indien de landeigenaren zelven den landbouw dreven, zoude daarin buiten twijfel een voordeel gelegen zijn, omdat alsdan de grondrente en de winst in dezelfde handen kwamen, en grootere kapitalen voor de verbetering van den grond konden besteed worden. Maar eene dergelijke verandering in den toestand van de eigenaren zoude noch mogelijk noch wenschelijk zijn. Men moet zich wachten om zich aan zijne verbeelding over te geven bij de onderwerpen, die wij behandelen. Het verschil, dat het werkzame en dikwijls moeijelijke leven der landbouwers oplevert, met het vadsig of zelfs losbandig bestaan van een zeker aantal landeigenaren, heeft sommige gemelijke menschen vele droombeelden doen scheppen. In tijden van beroering zijn sommige razende partijzuchtigen zoo ver gegaan, om den wensch te voeden van den eigendom der landerijen aan derzelver bebouwers te doen overgaan, die alsdan alle voordeelen zouden genieten, even als zij den last van al den arbeid dragen. Zonder ons met zulke dwaasheden op te houden, kan men vragen, of de bebouwers, als zij de landerijen overnamen, ook niet den smaak der oude bezitters zouden overnemen? Zonder twijfel zouden zij het gemakkelijker vinden, om door anderen die landerijen te doen bebouwen, waarvan de rente voldoende zoude zijn, om hun een aangenaam leven te bezorgen. De maatschappelijke toestand zoude weldra dezelfde zijn, als vroeger, behalven de verschrikkelijke herinnering aan eenen algemeenen uitgebreiden roof. Indien men aan de nieuwe eigenaren vroeg om landbouwers te blijven, zoude

men hen ten minste niet kunnen dwingen, om met naarstigheid te werken. Het meerendeel zoude zich bepalen om voor hunne behoeften de vruchtbare gronden te bebouwen, welke men met de minste kosten en voorschotten kan bewerken; er zoude eene verschrikkelijke vermindering in de landbouwende klasse plaats grijpen. Veronderstellen wij eens tegen alle reden aan, dat de werkzaamheid niet afnam; indien alle menschen zich aan stoffelijke werkzaamheden overgaven, dan zoude men de beschaving zien uitdooven.

Hoe zoude de Maatschappij er uit zien, als zij van onstoffelijke goederen beroofd werd? De Staathuishoudkunde heeft twee voordeelen: zij doet de belangrijke middelen kennen, om ons lot te verbeteren; zij wapent ons verder tegen de droomen van verdwaasde menschen, die door hunne hervormingen de geheele wereld zouden omverwerpen.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de Geldrente.

Eene enkele opmerking is genoeg, om het zoo dikwijls betwiste vraagstuk op te lossen over de wettigheid van de geldrente. Het geld, zegt men, brengt niets voort; bij gevolg moet het geld ook niets opbrengen. Maar men neemt geen geld op om het geld zelf, men bewaart het niet; hetgeen men wezenlijk opneemt, zijn de verschillende voorwerpen, waartegen men het zoo schielijk mogelijk verruilt. Als een ijverig man eene onderneming wil doen, en het noodige voorschot niet bezit, verschaft hij zich dit, door te leenen, waardoor hij gebouwen laat daarstellen, werktuigen koopt.

Hij betaalt de huur van deze hulpmiddelen voor zijnen arbeid, wanneer hij den interest aan zijnen geldschieter betaalt, die hem de middelen verschaft heeft, om zijne onderneming te beginnen en fortuin te maken.

Er zijn in de maatschappij zoowel geldbezitters als landbezitters. Beiden hebben hunne verschillende fortuinen uit dezelfde bronnen geput; zij zijn die verschuldigd, hetzij aan hunne eigene werkzaamheden en besparingen, hetzij aan die hunner ouders. Om in hunne uitgaven te voorzien, kunnen beiden hunne bezittingen zelven besteden, of het gebruik er van aan industriëlen verhuren. Het leenen tegen rente is dus een even wettig middel, als ieder ander, om zich een inkomen te verschaffen, voor zoo verre het niet gebezigd wordt uit begeerlijkheid of ter kwader trouw.

Ondertusschen heeft de algemeene denkwijze een groot verschil tusschen de verhuurders van land en de verhuurders van geld, aangenomen; een verschil, dat geheel ten voordeele der eersten is. Deze twee klassen van menschen wekken onder de menigte gevoelens van afgunst tegen zich op, en de kapitalisten vooral hebben zich ten prooi aan vooringenomenheid tegen hen blootgesteld gezien. Zonder over de moeijelijkheid te spreken, om hen in de lasten van den Staat te doen deelen, schijnt hun leven nog vadsiger toe, dan dat der landeigenaren. Deze hebben zich nog met hun land te bemoeijen, zelfs als zij het verhuurd hebben; want het land is aan verbetering of verslimmering onderhevig, naar mate van de wijze der cultuur; zij moeten in menig geval hulp en raad aan hunne pachters geven; zij kunnen aan den landbouw gewigtige diensten bewijzen; zij zijn de natuurlijke tusschenpersonen voor den wetenschappelijken landhuishoudkundige en den landbouwer, die al te dikwijls van onderrigt verstoken is.

Zonder twijfel is het leven van vele landeigenaren vreemd aan zulke edele zorgen, maar deze verwaar-

loozen dan ook hunne pligten en hunne fortuinen. De kapitalisten daarentegen behoeven den arbeid van de geldopnemers niet te bewaken, en men zoude het hun zelfs kwalijk nemen, indien zij er zich mede bemoeiden; zij schieten hun geld voor, nemen zekerheid, trekken de interessen, en ontvangen de teruggave op den gestelden termijn, zonder dat de kapitalen, door het gebruik der geldopnemers vermeerderd of verminderd worden. Voegen wij er bij, dat het dikwijls moeijelijk zoude zijn, om voor eenen onmatigen prijs zijne landerijen te verhuren, terwijl het vrij gemakkelijk is, om van het geld eenen matigen interest te trekken.

Zoo ziet men in sommige streken eerlooze lieden opkomen, die men te regt met den naam van woekeraars brandmerkt, maar met welke de groote hoop dikwijls de gewone geldschieters verward heeft.

Laat ons een verstandiger oordeel vellen. Een vadsige kapitalist verdient weinig achting, niet omdat zijne kapitalen hem eene inkomst geven, maar omdat zijn leven in eene schandelijke zelfzucht daar henen vliedt. De vadsige landeigenaar is in denzelfden toestand. Indien menschen, die van de gewone werkzaamheden ontslagen zijn, het voorbeeld van ondeugden geven, is het billijk, dat de algemeene minachting tot een tuchtroede voor zulk een voorbeeld strekke. Maar wanneer onafhankelijke lieden hun verstand beschaven, en meerdere verlichting aanbrengen, dan moet men het lot zegenen, dat hun ledigen tijd schonk, terwijl het in hun smaak viel, om daarvan een nuttig gebruik te maken.

Den interest te verbieden, zoude hetzelfde zijn als de nijverheid te verlammen. Een zeer groot getal werkzame en vernuftige lieden kunnen hun gezin geene welvaart verschaffen, noch bijdragen tot het welzijn der maatschappij, dan door hunne toevlugt te nemen tot eene geldleening, om zich de werktuigen voor hunnen arbeid aan te schaffen. Eene menigte geldleeningen, sommige tot een hoog bedrag, andere

matig of zeer gering, bezielen alle takken van nijverheid.

Deze geldschieting, deze voorschotten zouden van het oogenblik af ophouden, dat de kapitalisten er geene vrucht meer van trokken. Met uitzondering van eenige lieden, die door drijfveren van zuivere liefdadigheid geleid worden, zouden allen, die zelven hun kapitaal niet gebruiken, hetzelve bewaren, omdat zij dan ten minste de zekerheid zouden hebben, van het niet te verliezen. Ik voeg er nog eene opmerking bij, die ik van belang acht. Als men het geldleenen op interest in minachting brengt, lokt men de verspilling uit; men spoort eene menigte menschen aan, om kleine sommen te verkwisten, welke zij zouden bewaard en door nieuwe besparingen vervolgens vermeerderd hebben, en die, eenmaal uitgeleend zijnde, het dubbele voordeel zouden hebben aangebragt, dat zij zoowel nuttig voor de nijverheid zouden zijn geweest, en bijgedragen hebben tot de welvaart van hare bezitters.

De massa geld, die men in een land, of wil men liever, in de wereld aantreft, splitst zich in drie gedeelten; het eene is begraven, of wordt teruggehouden en is onnut, ten minste voor het tegenwoordige oogenblik; een ander gedeelte wordt gebruikt voor uitgaven, welke de menschen voor zich of voor hunne huisgezinnen besteden, en daardoor verschaft men zich de voorwerpen, welke in het fonds van verbruik vallen. Het derde gedeelte bestaat eigenlijk uit sommen, die voor ondernemingen van nijverheid strekken, of die daarvoor besteed kunnen worden, omdat hare bezitters het voornemen hebben om ze uit te zetten. Dit laatste gedeelte is het eenige, dat de geldkapitalen vormt, welke men niet verwarren moet, zoo als men dikwijls gedaan heeft, met de geheele massa gemunt geld. Vooroordeelen tegen het leenen op interest te verspreiden, is hetzelfde als het vermeerderen van dit belangrijk gedeelte van het geld te verhinderen; men vermindert het, om de twee

andere gedeelten te doen toenemen; dit is hetzelfde, als de gierigheid en de verkwisting ten koste der nijverheid te begunstigen. Indien geldschieting noodzakelijk is voor de bedrijvigheid van den arbeid, kan men gemakkelijk begrijpen, dat, hoe matiger de interessen zijn, des te beter het leenen die bedrijvigheid schraagt. Een gedeelte der goederen wordt verdeeld in interessen voor den geldschieter en winsten voor den ondernemer. Het eerste deel kan niet toenemen, zonder het andere te verminderen; en indien dit altezeer verminderd wordt, worden de voortbrengers ontmoedigd. In de mededinging met het buitenland, heeft het land, waar de interest laag is, noodzakelijk een voordeel op dat land vooruit, waar de interest hoog is. De ijver, de bekwaamheid en de middelen om goedkooper te werken kunnen de ongelegenheid van eene vroegere interest vergoeden; maar het blijft altijd waar, zoo als men zegt, dat twee kooplieden, van wien de een goedkooper geld opneemt dan de andere, in denzelfden toestand zijn als twee hardloopers, van welke de een eenige schreden vooruit is.

De maatstaf van de rente wordt bepaald door de verhouding tusschen het aanbod en de navraag, eene verhouding, welke ten laatste den prijs van alles regelt, wat verkocht en verhuurd wordt. Als de nijverheid kwijnt, als er weinig handelszaken zijn, daalt de interest, omdat het bedrag van het aangeboden geld dat der navraag overtreft. Als daarentegen de nijverheid aanmerkelijk vooruitgaat, vermeerdert de navraag; dit bedrag gaat het aanbod te boven, en de interest stijgt.

Een langdurige voorspoed doet de interest dalen. Wij hebben in het eerste boek van dit werk gezien, dat het kapitaal in geld slechts een gering gedeelte van de kapitalen binnen 's lands uitmaakt. Wanneer zij zeer aanzienlijk geworden zijn, zoo dat er een groot getal gebouwen bestaat, alsmede werkplaatsen met gereedschappen en werktuigen voorzien, magazij-

nen met grondstoffen en bewerkte waren opgevuld, is het tegelijk gemakkelijker, om zich geld te verschaffen en moeijelijker om het te plaatsen, omdat men in alle takken van nijverheid eene sterke mededinging vindt. Op deze wijze draagt de voorspoed in twee opzigten er ten laatste toe bij, om de navraag naar geld te verminderen en om bij gevolg de interest te doen dalen.

De hooge winsten der nijverheid, de schaarschheid der kapitalen, en het gevaar der geldschieters zijn de drie oorzaken, die den meesten invloed op de rijzing van den interest uitoefenen, dat is te zeggen, die het krachtigste medewerken, om de navraag door het aanbod te doen overtreffen. Men moet uit deze opmerking besluiten, dat men door wetten het bedrag van den interest niet kan beperken. Deze wetten toch kunnen geenen invloed op de beide eerste oorzaken hebben, en moeten eenen noodlottigen invloed op de derde oorzaak uitoefenen.

Deze wetten verminderen het getal geldschieters; en zij, die wat minder kieschheid bezitten, verlokt door de voordeelen, welke eene mindere sterke mededinging hun verzekert, maken er gebruik van, om zich te laten betalen, niet alleen voor de waarde van hun geld, maar ook nog voor het nieuwe gevaar, waaraan zij zich bloot stellen. De wetgeving kan vooral haren invloed op de vermindering van de rente uitoefenen door de risico der geldschieters te verminderen. De zekerheid van den handel wil, dat de persoon van den geldopnemer voor zijne verbindtenissen aansprakelijk zij. Door eene onbestemde menschlievendheid misleid, draagt men de vraag verkeerd voor, als men zegt, dat het onzedelijk is, om de vrijheid van den mensch tegen een weinig geld in de waagschaal te leggen; het is niet een weinig geld, maar het is de goede trouw, het eerlijk nakomen van zijne verbindtenissen, waaraan de wetgever de voorkeur geeft boven de vrijheid van eenige bijzondere personen.

Buiten de wettelijke zekerheid is er nog eene an-

dere, welke een ondernemer zelf moet geven. Hij, die sinds langen tijd eenen gevestigden naam van braafheid heeft, en wiens voorzigtigheid en werkzaamheid als voorbeelden aangehaald worden, zal altijd tegen den laagsten prijs in den handel geld kunnen bekomen.

De eerlijkheid is zulk een sterke waarborg, dat de schelmen, die hunne afzetterijen onder den naam van leeningen willen verbergen, niet nalaten om uiterlijk strenge zeden te vertoonen. Er zijn er, die voor heiligen doorgaan tot op den voor hunne slagtoffers noodlottigen dag; maar zij gaan voort, zelfs na hun ongeval, zoo goed hunne rol te spelen, dat men hen nog door sommigen ziet verschoonen en verwijtingen aan hunne slagtoffers doen. Zedelijke overwegingen zijn voor de geldschieters noodzakelijk, om de plaatsing van hun geld te regelen. De rijkdom van den geldopnemer, alle zekerheid, die men ten zijnen opzigte wil nemen, stellen dikwijls geenen genoegzamen waarborg daar. Indien hij alleen kapitaal zoekt om het te verkwisten, of als hij het wil besteden voor deze of geene onderneming, maar een waaghals is, of kennis en spaarzaamheid mist, vertrouw hem dan uw geld niet toe; alle zekerheid, welke hij u kan aanbieden, zoude u niet vrijwaren tegen vele kosten en verdriet.

De vrijheid om op interest geld te schieten brengt niet mede, dat men de oogen omtrent de misbruiken sluite, die er uit kunnen voortvloeijen. Aan sommige schrijvers strekt het tot een zwaar verwijt, dat zij deze opmerking niet gemaakt hebben, zoodat zij elke soort van woeker schijnen te wettigen. De straffeloosheid van den diefstal staat in geen verband met de vrijheid der overeenkomsten. Een koopman is vrij om tegen den prijs, die hem lijkt, te koopen en te verkoopen; maar indien hij gaauwdieverij pleegt, indien hij koopwaren zeer duur verkoopt om ze tegen lagen prijs weder in te koopen, moet hij bij ieder beschaafd volk strafschuldig zijn, ofschoon men er nergens aan denkt om den prijs der koopwaren

te willen schatten. Over den prijs van landerijen wordt geheel vrij tusschen de verkoopers en de koopers gehandeld; niettemin verklaren de wetten eenen verkoop voor nietig wegens bevoordeeling voor meer dan de helft. Men kan schelmerijen plegen, als men geld verhuurt, even als wanneer men elke andere ware verkoopt. Een eerloos geldschieter, die zich onledig houdt, om jeugdige losbollen of ongelukkige familiën op te zoeken, die alle voorwaarden onderteekenen, welke hij hun voorschrijft, begaat een diefstal, en begaat dien omtrent lieden, welke de wet te meer moet beschermen, naarmate zij minder in staat zijn om zich te verdedigen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over de winsten en de dagloonen.

Het aandeel, dat de winsten in de voortbrengselen der nijverheid innemen, is veel minder aanzienlijk dan dat, waaruit de dagloonen bestaan, maar het wordt ook minder verdeeld in vergelijking met het andere, dat in eene verbazende menigte van handen verspreid raakt; wij zien ook, dat het werk der ondernemers vrij wat meer voordeel aanbrengt, dan de arbeid der werklieden.

Deze ongelijkheid is niet alleen onvermijdelijk, maar is ook niet in strijd met de regtvaardigheid, zoo als al te dikwijls zulken beweren, die het minst begunstigd worden. Om eene onderneming van nijverheid te beginnen, behoeft men een voorloopig kapitaal, dat men door zijnen arbeid of door dien zijner voorouders verkregen heeft; indien het geleend is, veronderstelt het eenen goeden naam, die vertrouwen inboezemt; men behoeft bijzondere kennis, een juist oordeel, bedrijvigheid en soms zelfs eene

zeldzame bekwaamheid. Men rigt eene fabrijk voor zijne eigene risico en rekening op, en terwijl men met naauwgezetheid den arbeid betaalt, dien men bestiert, kan men ten prooi zijn aan verlegenheid, die door de menigvuldige kansen van verlies veroorzaakt wordt, waaraan men zoo dikwijls is blootgesteld. Het is dus billijk, dat het aandeel van den fabrijkant verre dat van den werkman overtreft, die zich aan gemakkelijk werk toewijdt, die geen voorloopig kapitaal noodig heeft, en wiens aandeel is gewaarborgd.

De inkomst van den ondernemer wordt in drie gedeelten gesplitst. Als iemand eene onderneming doet, moet hij er het onderhoud van zijn gezin, den interest van zijne kapitalen en winsten in vinden, waarmede men de twee andere gedeelten van zijne inkomsten niet moet verwarren. Men zoude deze verkrijgen, zonder dat men eene fabrijk voor zijne rekening had, indien men voor een ander werkte, of zijne kapitalen uitzette. De som, welke een ondernemer genoodzaakt is voor zijn onderhoud en voor dat van zijn gezin te besteden, is een loon, dat hij aan zich zelven betaalt.

De interesten van zijn kapitaal maken een gedeelte uit van het voorschot zijner fabrijk. Indien men 60,000 francs tegen vijf ten honderd in eene fabrijk geplaatst heeft, en, na aftrek der onkosten, jaarlijks 3000 francs verkrijgt, heeft men geene winst, omdat men alleen den interest van zijn kapitaal heeft. De winst bestaat uit hetgeen de prijs der verkochte goederen meerder bedraagt, als het beloop van alle de voorschotten, die noodig zijn geweest om die goederen voort te brengen.

De winsten kunnen zeer verschillend in denzelfden tak van nijverheid zijn; haar verschil vloeit gedeeltelijk uit stoffelijke oorzaken voort. In sommige streken zijn de handenarbeid en de levensmiddelen goedkooper en het vervoer gemakkelijker, dan elders. Andere oorzaken ontstaan uitsluitend uit de kennis en de wijze van handelen des ondernemers; de een

wordt rijk en de ander gaat te gronde, zonder dat de oorzaken van hun lot ergens anders dan in hen zelven te vinden is. Maar de winsten verschillen ook naar de verschillende takken van nijverheid; men ziet er, die zeer winstgevend worden, en die vervolgens hare voordeeligheid weder verliezen. De hoofdoorzaken dezer veranderingen zijn gelegen in de behoeften en den smaak der verbruikers, die de navraag naar zekere goederen doen vermeerderen; alsmede in de mededinging der voortbrengers, waardoor meer of min de winsten verdeeld worden. Ondertusschen is er in de winsten der verscheidene takken van nijverheid eene gedurige strekking om aan elkander gelijk te worden, omdat de kapitalen zich altijd naar die nijverheid wenden, die het best betaald wordt.

Deze natuurlijke strekking, die zoo heilzaam voor eene goede verdeeling van den rijkdom is, werd dikwijls door de regering belemmerd. Indien de arbeid in eenen Staat niet vrij is, hoe zouden dan zijne bewoners het nuttigst gebruik van hunne kapitalen maken? Maar de vrijheid is alleen niet genoeg, men moet er de kunde mede vereenigen; ook is nog noodig, dat onder den invloed van de vrijheid en het onderrigt, er genoegzame kapitalen bijeenverzameld zijn, opdat de menschen gemakkelijk de rigting van hunne nijverheid kunnen kiezen, wijzigen en veranderen. Als onze boeren zich over lage graanprijzen beklagen, en gij hun zegt: verbouw minder koren en kweek meer vee aan, dan geeft gij hun zonder twijfel eenen goeden raad; maar hoe zal men dien opvolgen? want aan onze boeren ontbreekt de kennis, en aan ons land de kapitalen.

Het gebeurt zelden, dat de handelaren niet klagen over de geringe of niets beduidende winsten. Deze klagten zijn van alle tijden en alle landen. Vele kooplieden gelijken aan dien bankier, die, nadat hij gespeculeerd had op de daling van het papier, voorgaf 200,000 francs verloren te hebben; hij had na-

melijk gehoopt dat deze speculatie hem 500,000 francs zoude hebben verschaft en hij had slechts 300,000 gewonnen. De handelaren zijn zeker maar al te zeer aan werkelijke verliezen onderhevig; maar het is niet minder waar, dat hunne aanhoudende klagten, die bijna altijd overdreven zijn, eene bron van dwalingen worden voor het algemeen, voor de regering en voor de schrijvers. Bij gemis aan noodige verlichting, gelooft het hoofd eener industriële onderneming, dat zijne belangen in strijd zijn met die zijner werklieden en der verbruikers. De eersten slecht te betalen en de laatsten duur te verkoopen, ziedaar de twee middelen, waarop hij zijne hoop op groote winsten bouwt. Deze manier van speculeren vloeit uit de valsche berekeningen der onwetendheid voort.

Laat ons in de eerste plaats opmerken, dat hooge winsten, die men aan het bezigen van zulke middelen verschuldigd is, in geenen deele een bewijs van algemeenen voorspoed zijn. Men behaalt die in eenen tijd, waarin er weinig kapitalen zijn, en weinig ondernomen wordt. Men ziet die winsten verminderen, naarmate de speculaties talrijker worden, en men de werklieden, als men hen hebben wil, beter moet betalen, en tegen lageren prijs moet verkoopen om koopers te lokken.

Als men eenen overslag van de winsten maakt, welke de nijverheid behaalt, zoolang de ondernemers grof winnen, omdat zij in klein getal zijn, en als men vervolgens de winsten berekent, zoodra de mededinging baatzuchtige klagten deed ontstaan, zoo ziet men, dat het tweede bedrag het eerste verre overtreft. Derhalven is in het laatste tijdvak de welvaart meer verspreid.

De winsten, die uit lage dagloonen en hooge prijzen bij den verkoop ontstaan, hebben iets hatelijks. Als de fabrijkanten ze zien verminderen en de alarmklok aantrekken, zoude men hun kortweg kunnen zeggen, hoezeer hun lot nog te verkiezen is boven dat der menschen, die met hen in den arbeid der nijverheid deelen. Eene fabrijk zoude in den strik-

sten zin zich nog kunnen staande houden, zonder voordeel of interest op te leveren, als de kapitalen aan den fabrijkant behooren, en deze zoude nog welvarender zijn dan iemand van zijne werklieden, omdat zijn arbeid nog in het onderhoud van zijn gezin zoude kunnen voorzien. Ik blijf echter niet langer bij deze denkbeelden stilstaan, die te veel op de denkbeelden dier zwartgallige menschen gelijken, wien de rijkdom van een ander een doorn in het oog is. Ik doe zelfs opmerken, dat de onderneming, die ik bedoelde, al kan zij ook eenigen tijd blijven bestaan, buiten twijfel opgegeven moet worden, omdat de ondernemer er meer voordeel bij heeft, om zijne kapitalen uit te leenen en zijne inkomsten te trekken uit eene fabrijk, die hem niet toebehoort.

De gewone prijs der dagloonen is bijna altijd beneden de werkelijke waarde. Wij willen de talrijke bestanddeelen daarvan nagaan. De werkman moet noodzakelijk zoo veel verdienen, als het onderhoud van zich zelven en van zijn gezin vordert. De werkdagen moeten zoo goed betaald worden, dat hij daardoor in de behoefte zijner rustdagen kan voorzien, en deze laatsten zijn niet bloot de feestdagen, maar ook die dagen, waarin men geen werk kan vinden, of waarin ziekten tot werkeloosheid en daardoor tot nieuwe uitgaven noodzaken; eindelijk komt de ouderdom, eene ziekte, die meer dan eenige andere, de krachten wegneemt, en daarom moet de werkman in staat zijn om voor den ouden dag te sparen. Daarenboven het is niet voldoende, om aan de arbeiders datgene te geven, wat volstrekt noodig is om een ellendig leven voort te slepen; men moet ook hunnen toestand aangenaam trachten te maken. Indien men nagaat, hoe moeijelijk het is om aan alle deze voorwaarden te voldoen, dan vraagt men te regt, of immer in eenig land, de verdiensten op hare wezenlijke waarde zijn gerekend.

De arbeid is eene soort van koopwaar; de prijs wordt er van geregeld door de verhouding tusschen

het aanbod en de navraag. Terwijl de klasse van werklieden zeer talrijk is, valt de bepaling van de verdiensten steeds in haar nadeel uit; en, voegen wij er deze treurige opmerking bij, de behoefte die de menschen aan elkander hebben, is niet dezelfde voor allen. Hoe zoude toch, als men over den prijs van den arbeid handelt, de arbeidsman niet de minste zijn? Hij is immers gedwongen, als hij leven wil, om dadelijk werk te vinden; de ondernemer kan leven en nog uitstellen om hem werk te geven. Het is klaar, dat de prijs van den arbeid op den langen duur niet beneden het bedrag kan zijn van hetgeen de arbeidsman voor zijn onderhoud noodig heeft; maar men ziet het al te dikwijls, dat zij beknibbeld worden tot hetgeen voor hun bestaan stipt noodig is. Men ziet zelfs de dagloonen dalen, en eenigen tijd beneden zulk een lagen stand blijven. De werkman verkoopt stuk voor stuk zijn armoedig huisraad, hij kan zich niet goed meer kleeden, hij bedekt zich met lompen, en houdt zich nog in het leven door zijne voeding te verminderen. Het bedrag der dagloonen wordt niet door den prijs der levensmiddelen geregeld, zoo als men dikwijls staande gehouden heeft. De prijs der levensmiddelen ondergaat meer dobberingen dan de dagloonen. Indien de arbeid in verhouding tot de graanprijzen betaald wordt, zouden de slechte jaren onverschillig voor den werkman zijn; maar zoo is het niet, en zelfs in tijden van hongersnood, ziet men door eenen zamenloop van ellende, de arbeiders er toe komen, om uit angst, hun werk tegen den laagsten prijs aan te bieden, en bevreesd zijn voor eene weigering.

Het is eene groote misdaad, om op eene onregtvaardige wijze het loon van de arbeiders in te korten; maar de misdaad is niet geringer, indien men van hunnen toestand misbruik maakt, en hen dwingt om voor mindere verdiensten, dan hun toekomen, te arbeiden. De arme bedriegt zich evenwel, indien hij meent, dat men meer gemak aan de arbeidende

klasse kan verschaffen door het verhoogen van het arbeidsloon: zeker indien een enkele stand slechts in die verhooging deelde, zoude hij een groot voorregt hebben, maar dat voorregt zoude onbillijk zijn; want het is de geheele arbeidersstand, wiens omstandigheden men wil verbeteren, en daarom moet men alle loonen verhoogen. Brengen wij dit beginsel in toepassing; maar de meerdere prijs van de voortbrengselen, die door den meerderen prijs van handenarbeid is ontstaan, verbetert het lot van de arbeiders niet; wat zij aan den eenen kant winnen, verliezen zij van den anderen; zij krijgen meer geld, maar hetgeen zij koopen, moeten zij duurder betalen, en hun toestand is dezelfde. Wat zeg ik? Die zal weldra minder gunstig worden; naar de duurder voortbrengselen zal in het binnenland minder vraag komen, zij zullen op de buitenlandsche markten niet kunnen mededingen, en daardoor zal er vermindering van werk en toeneming van armoede onstaan.

Sommige menschen, die weinig doorzigt hebben, meenen dat de ondernemers, door van hunne winsten iets af te staan, en het werkloon daarmede te verhoogen, eenige vergoeding zouden kunnen geven. Maar wij moeten hierbij niet vergeten, dat de prijs der koopwaren, voor zoo verre die door de kosten van arbeidsloonen wordt bepaald, veel aanzienlijker is, dan de prijs, die geregeld wordt naar de winst. Smith nam dit woord in eene onjuiste beteekenis op, toen hij leerde, dat de groote winsten, meer dan de hooge loonen, de waarde van het werk verhoogen. Veronderstellen wij, dat een fabrijkant twee honderd arbeiders in het werk heeft, en dat zijn voordeel dertig duizend franken bedraagt; indien dan deze arbeiders drie honderd dagen in het jaar werken, en hunne doorgaande verdiensten drie franken dagelijks bedragen, dan zal de geheele som van arbeidsloonen honderd en tachtig duizend franken zijn. Vermeerder nu ieder dagloon met vijftig centimes, en alle voordeel zal voor den ondernemer ophouden.

Ik kan het mij voorstellen, dat de werkman moeite heeft, om zich tegen het gevoel van afgunst te vrijwaren, wanneer hij, hetgeen hij ontvangt, vergelijkt met het hetgeen de ondernemer verdient, of hem toeschijnt te verdienen; en echter deze kan zijnen ondergang nabij zijn. Maar het is even zeker, dat indien de winsten al te gering waren om menschen van vermogen op te wekken tot het wagen van de kansen der nijverheid, de toestand van de werklieden ellendig zoude zijn. Het getal ondernemingen zoude verminderen, wij zouden geene bedrijvigheid meer zien; alles zoude duur worden, behalve de handenarbeid.

Men hoort somwijlen zeggen, dat de verhooging van de werkloonen de winsten niet zoude verminderen, dat zij slechts, als voorschot door den fabrijkant gedaan, beschouwd moet worden, hetwelk de verbruiker terug geeft. Het is wel der moeite waard, om dit gevoelen te wederleggen. Het gezond verstand leert ons, dat de wil niet voldoende is, om te kunnen verkoopen, en dat, hoe hooger de prijs der koopwaren wordt opgedreven, men des te minder menschen vindt, die in staat zijn om dien prijs te betalen, en dat men te minder laat werken, naarmate men minder kan afzetten.

Wij moeten daarenboven opmerken, dat eene verhooging van het werkloon alleen den toestand van hem, die het ontvangt, niet kan verbeteren. Die verhooging is nuttig, indien zij of strekt tot beter onderhoud van het gezin, of tot besparing; anders kan zij even goed dienen om de luiheid en een ongeregeld gedrag te bevorderen. Iedereen weet, dat de arbeiders, die het best betaald worden, niet altijd de vlijtigste en geschikste zijn. Zonder eenig onderscheid de werkloonen te verhoogen, zoude hetzelfde zijn, als het vat der Danaïden te willen vullen.

Men heeft in onze dagen onderscheiden stelsels uitgedacht om het algemeen geluk te bevorderen, en

onder dat getal zijn er vele, die verre van onschuldig zijn. De communisten staan dreigend op sommige punten van Europa, en in Amerika zijn zij van dreigementen tot dadelijkheden overgegaan. Ik heb er wel geene vreeze voor, dat deze theorieën, waarbij men de godslastering en de onzedelijkheid tot beginsel stelt, en die het eigendomsregt geheel omver werpen, immer eenige duurzame gevolgen zullen hebben; maar zij kunnen toch opstand en moord veroorzaken.

De redenaars maken dikwerf ware en menschelijke denkbeelden, door overdrijving ontaard, tot ongerijmde en noodlottige begrippen. Geen eerlijk fabrijkant laat immer den werkman varen, die tot in zijnen ouderdom, zijnen arbeid getrouw heeft volbragt. Maar een van de dwaasste denkbeelden is dat, te willen, dat de hoofden der fabrijken verpligt zouden zijn om allen, die zij in het werk gebruiken, ten hunnen laste te nemen. Indien men over dit gevoelen ernstig nadenkt, dan zal men zien, dat het tot de slavernij zoude leiden.

Schoone, onschuldige droomen zijn niet zonder eenig gevaar, en de meest gevaarlijke van allen is misschien deze, waardoor menschen van een goed verstand en hart van het nuttig besteden van het leven afgetrokken worden, zoodat zij ijvrig de verwezenlijking van eene bedriegelijke hoop zoeken, en daardoor op eenen dwaalweg geraken. De herschenschimmen beletten het behoorlijk opmerken, en maken dat men het wezen voor den schijn laat varen. En die droomerijen kunnen ook voor eenvoudige en ligt geloovige menschen nadeelig worden. Men zoude aan de werklieden eenen zeer slechten dienst bewijzen, indien men hen van de mogelijkheid overtuigde, om hen naar een betooverend oord te leiden, waar de arbeid slechts eene uitspanning zoude zijn. Indien men hoop heeft op zulke verrukkelijke wonderen, dan schijnt iedere wezenlijke verbetering onbeteekenend en beuzelachtig.

Er is dikwijls gesproken over eenig vennootschap tusschen de werklieden en de meesters; maar de wijze, waarop men zich uitdrukte, is niet geheel juist. Men kan toch niet gezegd worden, met iemand een vennootschap te willen aangaan, indien men altijd in de winst, nimmer in de schade wil deelen; het doel zoude dus alleen zijn, om aan de werklieden een aandeel in de winst te geven. Dit denkbeeld schijnt mij zoo volledig mogelijk toegepast te zijn door Leclaire, eenen ondernemer van schilderwerk en vergulden van gebouwen, en hij zelf heeft mij met de meeste welwillendheid alle gewenschte ophelderingen medegedeeld. Leclaire, vermoeid door een zeer bedrijvig leven, wilde van zijne zaken afstand doen, maar hij vreesde de verveling aan een werkeloos leven verbonden; hij meende, dat hij zoude kunnen voortgaan met het bestuur zijner zaak, indien hij zich van het moeijelijk opzigt over den arbeid ontdeed, en dat hij daartoe de middelen zoude vinden in de kennis, den ijver en de genegenheid van beproefde werklieden, die hij door hun belang aan dat der onderneming te verbinden, geschikt rekende, om hem te vervangen. Hij deelde hun zijne inzigten mede, en bood hun aan, om de winst met hen te deelen. Hij schoot aan de onderneming zijn vermogen tegen eene rente van vijf ten honderd, regelde zelf alleen de inkoopen, en nam of weigerde de bestellingen, enz. Zijn jaarlijksch inkomen als Directeur werd bepaald op 6000 franken; de opzigters kregen eene jaarlijksche toelage en de werklieden hun loon, even als overal elders. Op het einde van het jaar, geeft Leclaire, zonder in eenige bijzonderheden te treden, het geheel bedrag van de winst op. De verdeeling hiervan geschiedt zeer eenvoudig. Ieder ontvangt in evenredigheid van hetgeen hij in den loop van het jaar door zijnen arbeid verdiend heeft, b. v., een werkman, die zoo vele dagen tegen zekeren prijs heeft gearbeid, ontvangt, indien hij duizend franken heeft verdiend, de

helft minder dan een opzigter, die eene toelage heeft van twee duizend franken, en deze ontvangt twee derde minder dan de directeur. De zaken gaan zeer goed, de inrigting is niet verminderd, en de werklieden arbeiden, als of zij het voor zich zelven deden. Men begrijpt, dat eene zoodanige schikking het meest mogelijk vertrouwen van den Directeur op zijne werklieden vereischt, en van dezen wederkeerig op hunnen meester. Deze tweeledige voorwaarde is zoo zeer noodzakelijk, dat Leclaire op deze wijze niet met alle zijne werklieden handelt; hij heeft er 200 in het saisoen, waarin het meeste te werken valt; 120 die zich in den winter verstrooijen, worden niet gerekend tot zijne onderneming te behooren. Op de 80, die het geheele jaar door werken, zijn er 50, die bepaaldelijk met het toezigt belast zijn en alleen een aandeel in de winst verkrijgen; de overige 39 zijn aspiranten. Ten tijde van de laatste treurige zamenscholing van werklieden in Parijs, heb ik onderscheiden menschen hooren zeggen, dat, indien alle meesters voor hun werkvolk deden, hetgeen Leclaire voor het zijne doet, men nimmer getuige zoude zijn van zulke ongelukkige twisten. Dit was ook al weder, gelijk het meermalen gebeurt, spreken over zaken, die men niet kent. De opgewonden werklieden zouden er zich zeker gaarne toe hebben laten vinden om de winsten met hunne meesters te deelen; maar wanneer zij merkten, dat dit voordeel hoogstens slechts aan één vierde hunner werd toegekend, en wel aan hen, die door hunne kennis en door hun goed gedrag het volledig vertrouwen van hunne hoofden hadden verworven, dan zoude men het overig drie vierde over onregtvaardigheid hebben hooren schreeuwen. Velen hunner zouden zonder twijfel verondersteld hebben, dat de Directeur de ontvangsten en uitgaven liet nagaan, en dat hij van den klerk naar den meester rekende. De meesten zouden er een valstrik of het kennelijk doel in hebben gezien, om hen te bedriegen, door hen te verpligten

om zich met eene bloote verklaring te vrede te stellen. De gunstige uitslag strekt LECLAIRE tot groote eer. Een man van vermogen kon slechts zijn voornemen opvatten, en vooral er de uitvoering gemakkelijk van maken. Men kan de schikkingen, door hem beraamd, als het middel beschouwen om den toestand van de beste werklieden te verbeteren, hun invloed op de overigen te verschaffen, en dezen tot navolging van hun voorbeeld op te wekken. Het zijn ook buitengewone omstandigheden, wanneer het hoofd van eenige onderneming bevrijd wenscht te zijn van het naauwkeurig opzigt over de zaken, en in den aard der zaak ligt het, dat alle opwekking van hem uitga, en zich mededeele aan alle zijne bedienden. Indien men derhalve aan eenen ondernemer, die niet in de omstandigheden van LECLAIRE verkeert, voorstelde, om zijne werklieden in de winsten te doen deelen, dan zoude dit, schoon onder eenen anderen naam, hetzelfde zijn als eene verhooging van de arbeidsloonen van hem te vragen. Indien zoodanige verhooging door de billijkheid geeischt wordt, dan moet men die toestaan; maar het hoofd van eene nijverheids-inrigting, die gewoon is zich zelven naauwkeurig rekenschap te geven van al hetgeen hij doet, kan deze verhooging niet verleenen dan onder haren waren naam, en na een behoorlijk onderzoek. Veronderstellen wij, dat hij zoo mild is om meer te willen geven; hij kan oordeelen, dat de beste wijze om zijne edelmoedigheid te toonen, daarin bestaat, dat hij bij giften en onderstandsgelden, die hij met oordeel uitdeelt, nog iets voege. Eindelijk is er nog eene groote hinderpaal, die het hoofd van eene inrigting huiverig maakt, om het bedrag van zijne winsten op te geven. Die winsten zijn veranderlijk; zij kunnen geheel ophouden, of naauwelijks genoegzaam zijn om geledene verliezen te dekken. De hoofden der onderneming, ten minsten van groote fabrijken, zouden er moeijelijk toe te brengen zijn om verklaringen af te leggen, die tot valsche gevolg-

trekkingen konden leiden, het vertrouwen, dat zij verdienen, schokken, en zelfs hun krediet konden benadeelen.

Om regelmatig in ons onderzoek naar verbetering voort te gaan, vraag ik in de eerste plaats, wat de werkman zelf, door het gebruik maken van de middelen, die ter zijner beschikking staan, voor zijne belangen zoude kunnen doen.

PASSY verklaarde in eene zitting van de Academie van zedekundige wetenschappen: „ik wilde in eene fabrijkstad naauwkeurig weten, wat ieder huisgezin van de arbeidende klassen, die ik onder mijne oogen had, verdiende; ik sloeg de registers op, en ik bevond, dat ieder van die huisgezinnen een jaarlijksch inkomen had van 12 tot 1400 franken. In dezelfde stad, hadden de ambtenaren van het gouvernement, de commiezen ter secretarie en bij het octrooi, getrouwde menschen met kinderen, geen inkomen, dat dit cijfer te boven ging, zelfs was het inkomen van sommigen minder. En toch bespeurde men in hunne huishouding een zekere ruimte, terwijl die van de werklieden, wier middelen van bestaan ik gewenscht had te leeren kennen, mij troffen door hunne akelige armoede. Dat verschil ontstond alleenlijk uit het verschil van opvoeding en gedrag."

Men vindt dit zelfde verschil bij de werklieden; er zijn er met lompen bedekt, die in de kroegen vloeken tegen het slechte van den tijd en van de menschen, terwijl anderen, die werkzaam en spaarzaam zijn, langzamerhand vooruitgaan, zelven handel drijven en bazen worden. En zij, die vooruitgaan, behooren juist niet tot de zeldzame uitzonderingen. Onder het stelsel van vrijheid bestaan er groote voordeelen voor bekwame, ijverige en eerlijke menschen. Nimmer heeft men zoo dikwerf door menschen die op hun gemak leven, hooren zeggen: *mijn vader was werkman, en nog vóór weinige jaren was ik ook werkman.* Ieder kent de namen van rijke fabrijkanten, die met eenen kleinen stuiver gelds zijn begonnen.

Nog voor eenige weken zeide mij de Directeur van eene fabrijk, dien ik om voor mij zelven nut te doen met zijne uitgebreide kennis, was gaan opzoeken: *ik ben in een dorp geboren en mijn vader en moeder waren behoeftig;* ik was levendig getroffen door dit gezegde, die welgezeten man sprak ze uit in zijne zaal.

Wij willen de welvaart onder de arbeidende klasse bevorderen; maar dan moeten wij ons ook met de gedachte doordringen, dat, om het lot van de menschen te verbeteren, men beginnen moet met hen zelven te verbeteren.

Wij moeten ons niet laten afschrikken door de zwarigheden, die met het nakomen van deze voorwaarde verbonden zijn. Ieder onpartijdig beoordeelaar van de armoede en van de hulpmiddelen, die in onze dagen bestaan, moet erkennen, dat er tegenwoordig in Frankrijk een groot aantal menschen wordt gevonden, dat door eene gelukkige aandrift tot de middelen van verbetering wordt gebragt. Men houdt het er niet meer voor, dat men zijne schuld voldaan heeft, indien men aan de ongelukkigen eenige stukken geld heeft gegeven; men ziet hen, men spreekt met hen, en men geeft hun raad, hoop en moed. Nimmer zijn de rijke en gegoede klassen met meer belangstelling tot den lijdenden stand afgedaald, en nimmer deden zij het met zoo veel kennis van zaken. Vereenigingen en weldadige inrigtingen zijn tot stand gekomen, die door de weldadigheid verbeterd en vermenigvuldigd worden, terwijl men er andere bijvoegt, die ons nog ontbreken. Zoodanige inrigtingen zullen voor alle leeftijden en voor alle ellendigen worden daargesteld. Er is een geruimen tijd verloopen tusschen het tijdstip, waarop eene arme kraamvrouw op het land beviel en daar luijers voor haar kind ontving, en dat, waarop dat kind in een gesticht wordt verzorgd; de weldadigheid, die kribben deed vervaardigen, heeft in deze behoefte voorzien. Ik zie aan de uiter-

ste grens van den keten van weldaden, die het geheele leven moet omvatten, ontwerpen tot daarstelling van spaarkassen. Het schijnt, dat een natuurlijke aandrift tot de uitvoering zal leiden van de inzigten van de wetgevers, die door wijze voorschriften den mensch van den wieg tot het graf willen ondersteunen. Mogt die gelukkige aandrift tot het goede zich aan alle hoofden van nijverheids-ondernemingen mededeelen! Ik wil den lezer daadzaken herinneren, die hij zonder twijfel dikwijls heeft hooren bewonderen; maar die bewondering is van minder aanbelang, wij moeten er eene gewigtige les uit afleiden. In Frankrijk bestaat eene inrigting, die men *Voorziening* zoude kunnen noemen, zoo zeer overtreft de uitkomst hetgeen men er van had kunnen verwachten; ik bedoel den Raad van deskundigen. Hunne voornaamste bezigheid bestaat hierin, dat zij de geschillen, die tusschen de fabrijkanten en de werklieden mogten ontstaan, in der minne bijleggen of beoordeelen.

In 1842 en 1843 zijn aan deze vaderlijke regtsmagt 35,394 zaken in 60 fabrijksteden opgedragen. Van deze zijn 26,655 in der minne bijgelegd, en 5,893 van de rolle geschrapt, voor dat eenige beslissing was genomen. Er bleven 2,846 zaken over, om berègt te worden, maar zij, die zich vroeger tegen eenige schikking hadden verzet, zijn tot inkeer gekomen, en 849 geschillen zijn toen nog bijgelegd. Op een getal van 1,997 uitgesproken vonnissen, waren er 390 waarvan hooger beroep was toegelaten; maar het vertrouwen op den Raad was zoo groot, dat er slechts van 57 hooger beroep werd aangeteekend. Derhalve op 35,394 zaken, waren er slechts 57, die om ten einde te worden gebragt, eene andere regtspraak, dan eene huisselijke noodzakelijk maakten.

Zoodanige uitkomsten grenzen aan het wonderbare. Het is eene groote weldaad, wanneer zoo vele geschillen zonder opoffering van tijd en kosten ten einde kunnen worden gebragt; maar dit is evenwel

de eenige dienst niet, dien wij aan den Raad van deskundigen verschuldigd zijn. Hoe vele denkbeelden van zedelijkheid maakt hij voor de nijvere klasse duidelijk! Hoe vele goede gezindheden verspreidt hij door zich zelven, en door de menschen, waarmede hij in aanraking komt! Men weet, bij voorbeeld, dat in eene zekere werkplaats, de opzigter in twist is met den werkman; men ziet hen met vijandige gezindheden naar buiten gaan en bij den Raad verschijnen met het stellige voornemen, om geen van beiden iets toe te geven: en ziet, weldra komen zij verzoend terug en als vrienden; hun voorbeeld en hunne taal is de beste les, die men in de werkplaats zoude kunnen geven.

Deze uitkomsten, die ik in getallen heb uitgedrukt, strekken den Raad van deskundigen, maar niet minder de meesters en de werklieden tot eere, en ik mag er bijvoegen, zij strekken onzen leeftijd tot eere, omdat zij bewijzen, hoe vele menschen in onze dagen in staat zijn om naar rede te luisteren. Men spreke mij niet van gemeenschappen en van hare bestierders, die tot eigenbaat worden gedreven door eene in zich zelfs schadelijke instelling, en daarom, in plaats van de menschen met elkander te verbinden, hen veeleer gramstorig maken en van elkander verwijderen. Ontwikkelen wij slechts de vaderlijke instellingen, en gelooven wij aan den invloed van het gezond verstand, wanneer wij zulke afdoende en menigvuldige bewijzen van zijne magt voor oogen hebben.

Ik klaag niet over den langzamen gang, dien de uitbreiding der regtsmagt van den Raad van deskundigen genomen heeft; men zoude de geheele instelling in de waagschaal hebben gesteld, indien men haar dadelijk alle noodige ontwikkeling had willen geven. In onze dagen, nu de ondervinding bewezen heeft, dat het nuttig is om aan de ambachten deze vaderlijke regtspleging toe te kennen, moeten wij zelfs de kleinste inrigtingen en de winkels, waar

weinige arbeiders worden gevonden, niet miskennen. Groot is het getal van die kleine inrigtingen, en zij zijn van belang voor het lot van vele menschen.

Eene bepaling, die in de grondwet van den Raad van deskundigen voorkomt, zoude zijnen invloed kunnen vermeerderen; maar die bepaling is niet zeer duidelijk. Zij betreft zijne verpligting om de fabrijken te bezoeken en na te gaan. De discussien over deze voordragt van wet schijnen aan die bezoeken een groot belang toe te kennen, en ze dienstbaar te willen maken aan alles wat tot bevordering der zedelijkheid in die fabrijken kan leiden, terwijl de woorden van de wet dat bezoek alleen schijnen te bepalen tot de zorg om eenige statistieke opgaven te verkrijgen.

Deze bepaling behoort herzien en uitgelegd te worden; maar niets belet intusschen de deskundigen, integendeel alles dringt hen, om nu reeds hunne aangeknoopte betrekkingen en het vertrouwen, dat zij hebben ingeboezemd, zich ten nutte te maken, ten einde hunnen wijzen raad ingang te doen vinden. Er zijn hoofden van nijverheids-ondernemingen, die door een voor hen zelven noodlottig winstbejag worden bedorven; hun gevoel is verdoofd en hun geest verbasterd in dien engen kring van ondernemingen, die uitsluitend den handel ten doel hebben. Wij hebben, helaas! te veel voorbeelden van die verbastering voor oogen; maar daarom moeten wij niet denken, dat die kwaal algemeen is. Ik wil in deze eeuw evenmin vleijen, als de zaken van de meest ongunstige wijze beschouwen; maar ik weet niet, door welke nootlottige omstandigheden, of liever door welke wonderlijke en ongelukkige gesteldheid van zekere verstanden, er eene groote openbaarheid voor het kwade, en eene zeer geringe voor het goede bestaat. Indien men de ondernemingen van nijverheid van nabij beschouwt, vindt men onder hare hoofden mannen, die hooge achting verdienen; en wanneer deze opregte vrienden van de menschheid al hetgeen

zij gedaan hebben en nog willen doen voor hun groot gezin, vermelden, dan boezemen zij mij een welwillend gevoel en diepen eerbied in. Mijn vertrouwen berust voor een goed deel op deze verstandige en ijverige menschen; zij moeten trachten om hunne beginselen en gevoelens alom te verspreiden. Zij moeten zich onderling verstaan, gedurige bijeenkomsten houden, en ééne groote maatschappij vormen, wier doel is de verbetering van den toestand der nijvere klasse. Het doel, dat zij moeten trachten te bereiken, kan gemakkelijk en juist worden opgegeven: twee soorten van menschen moeten voortaan bij ons tot de zeldzaamheden behooren; het zijn de arbeiders van een slecht gedrag, en de meesters, die hunne pligten jegens de werklieden verzuimen of minachten.

De maatschappij, waarover ik spreek, zal door middelen van overreding moeten werken, maar zij moet haar doel openlijk aankondigen, hare wenschen en inzigten bekend maken: de publieke opinie zal haar ondersteunen.

De Regering bezit de middelen om de aandacht op de noodige hervorming te bepalen. Ééne instelling heeft krachtdadig tot de volmaking van den arbeid en tot het vermeerderen van rijkdommen medegewerkt; het is de tentoonstelling van de voortbrengselen der nijverheid. Men kan er nieuw voordeel méde doen, dat het eerste verhoogt en nog overtreft, indien men namelijk, bij deze gelegenheid, aan de hoofden der ondernemingen, die den meesten ijver hebben betoond in het verbeteren der zeden van hunne werklieden, eerbewijzen toekent, en hetgeen zij in eene zaak van zooveel aanbelang nuttigs verrigt hebben, zooveel mogelijk openbaar maakt. Dit denkbeeld is zeer eenvoudig, en valt onder het bereik van eenen ieder; maar door het in toepassing te brengen, zoude een nieuw tijdperk voor de nijverheid geboren worden, en Frankrijk zoude op eene waardige wijze toonen, dat het aan het hoofd staat van de beschaving.

Ik heb op de voorgaande bladzijden meer bepaaldelijk het woord gerigt tot de meesters. Alle hoofden van nijverheids-ondernemingen verklaren eenparig, dat de zedelijke verbetering van de werklieden afhangt van degenen, die hen in dienst hebben. De middelen om het overwigt op hen te verkrijgen, zijn niet zoo moeijelijk, als men zich verbeeldt. Om hun genegenheid en eerbied in te boezemen, behoeft men slechts voor hunne belangen te waken, zich altijd regtvaardig te betoonen, en met vastheid het reglement van de fabrijk te doen uitvoeren. Indien zij met deze gevoelens bezield zijn, komt al het overige als van zelf.

Zorgeloosheid is het grootste gebrek van de meeste werklieden, en dat gebrek ontstaat uit eene geringe ontwikkeling van hunne vermogens; maar onder het toezigt van een hoofd, dat zich met hen bemoeit, leeren zij zelven er zich mede bemoeijen. Zoodra zij in de fabrijk aan orde gewend worden, brengen zij dien ook in hunne huishouding over.

De eenige weerspannelingen zijn de slechte werklieden, onder welke ik hier de zoodanigen versta, die een ongeregeld leven leiden. Het is eene zeer opmerkelijke daadzaak, dat bij de sedert 1830 zoo menigvuldige volksbewegingen, er niemand onder degenen, die in hechtenis zijn genomen, gevonden is, die bij de spaarkas was ingeschreven.

Het gezond verstand leert aan goede arbeiders vele waarheden kennen, die door de Staathuishoudkunde worden voorgedragen. Maar indien men opstanden verwekt, om daardoor de armoede te lenigen, dan verzwaart men de ellende, omdat men den arbeid stuit. Op de geheele massa van de kapitalen maakt het aandeel, dat voor werkloonen bestemd is, het vermogen uit van de werklieden, en de hoofden hebben dit slechts in hunne bewaring, omdat zij verpligt zijn het aan de nijvere klasse af te geven; men ontneemt het haar, indien men het door plundering vernietigt. De werklieden hebben niet minder belang bij het

behoud der overige kapitalen, zonder welke er niets kan worden verrigt, en noch winsten, noch loonen kunnen verkregen worden.

Indien de werkman begrijpt, dat men hem minacht, dan wordt hij verontwaardigd, en hij heeft gelijk. De werkman bezit eigenliefde, en ik zoude gaarne zien, dat hij ze nog meer bezat, omdat hij dan de middelen beter zoude kennen, om voor te komen, dat ten zijnen opzigte de welvoegelijkheid niet in acht werd genomen. Een gesprek, dat eenige opvoeding bewijst, manieren, die noch ruw, noch slaafsch zijn, zijn genoegzaam om eenen gunstigen dunk van hem op te vatten, zelfs wanneer men niet weet, dat hij dien door zijn gedrag waardig is. Maar indien hij lomp en lui is, en in de kroeg zijn huisgezin vergeet, met welk regt zoude hij dan op eenige achting aanspraak maken? Goede werklieden kunnen op de anderen eenen gunstigen invloed uitoefenen, en hebben er belang bij, dat deze hunne schandelijke handelingen achter wege laten; want, terwijl allen hetzelfde bedrijf uitoefenen, kunnen ook zij het ongunstig denkbeeld van de publieke opinie niet ontgaan.

Voortreffelijke hoedanigheden zijn gemeen aan de werklieden; zij bezitten moed, geduld en eene gelukkige neiging om elkander te helpen. Dikwijls, na eenen moeijelijken dag, brengt deze den nacht door bij eenen zieken buurman, en verlaat hem niet vóór dat hij den volgenden dag tot zijn werk terugkeert. Deze neiging om elkander te helpen, maakt dat velen zeer gemakkelijk tot het deelnemen aan vereenigingen kunnen worden gebragt. Dit is eene zeer slechte toepassing van een goed beginsel. Dikwijls schijnen de drijvers, bij die treurige proeve, die zij van hunne krachten geven, alle gevoel van regtvaardigheid en menschelijkheid te verliezen. Die menschen maken gebruik van regt, wanneer zij weigeren, om voor den bepaalden prijs te werken; maar indien zij alleen voor zich zelven vrijheid verlangen, en

onder bedreigingen en het plegen van geweld den arbeid verbieden aan ongelukkigen, die voor het onderhoud van hun gezin moeten werken, dan begaan zij eene schreeuwende onregtvaardigheid. Om deze hatelijke daad te vergoelijken, geven de drijvers eenigen onderstand aan hen, die zij door den schrik overheerschen; deze onderstand komt uit opofferingen voort, die zij van anderen vorderen, en wier werkzaamheden zij onder zekere voorwaarden, dat is: met eene vermindering van loon, toelaten. Zij erkennen geene wet; zij willen een willekeurig gezag voor het wettige in de plaats stellen; zij plaatsen zich buiten de maatschappij, en willen haar evenwel beheerschen. Welk eene dwaasheid, te gelooven, dat de maatschappij zich door zulke ambtenaren zal laten regeren, en dat de wet zonder kracht zal zijn! Zooveel onzin vermeerdert slechts de ellende en het lijden.

Het vurig en opregt belang, dat ik in de werklieden stel, waarborgt mij tegen alle vleijerij ten hunnen opzigte, en brengt mijne gedachten altijd terug tot de middelen, die ter verbetering van hun lot kunnen dienen. Zoeken wij de zamenscholingen te verhinderen, ten einde niet in de noodzakelijkheid te geraken van ze te moeten straffen. De opstand wordt door onrustige werklieden of door harde meesters veroorzaakt, en dikwijls door beiden gelijkelijk. Hij breekt niet op eens uit, maar de uitbarsting wordt door ontevredenheid en doffe geruchten aangekondigd. Zoodra deze verschijnselen zich voordoen, is het van belang, dat onpartijdigen en vredelievenden, die geacht zijn om hun verstand en welwillendheid, tusschen beiden komen; en deze dienst is de grootste, welken de Raad van deskundigen aan vele takken van nijverheid doet, en leert ons inzien, van hoe groot belang de uitbreiding van hunne bevredigende regtsmagt te achten zij (1).

---

(1) Zie de la Compétence des Conseils de prud'hommes, par M. Mollot, p. 251.

Ik heb tot nu toe geene andere middelen ter verbetering vermeld, als de overtuiging en den ijver; maar indien men deze volledig tot stand wil brengen en allen hardnekkigen tegenstand overwinnen, dan zal men noodwendig tot strenge wetten de toevlugt moeten nemen; en dan is het bij mij niet twijfelachtig, dat men eene regtsmagt zal moeten bepalen, waarvoor de meester, die onwaardig is, om leerlingen en werklieden te leiden, zal worden gedagvaard, om vooreerst binnen 's kamers de noodige teregtwijzing te ontvangen, en daarna, indien hij zich niet verbetert, in het openbaar te worden vermaand en verwittigd, dat hij vervolgens op nieuw geroepen zal worden, om over zijne verbetering den verdienden lof te ontvangen, of veroordeeld om alleen of onder het opzigt van anderen te werken. Ik zoude onderscheidene wetsbepalingen kunnen opnoemen, die mij noodzakelijk voorkomen; maar laat in de eerste plaats gegoede menschen daarstellen hetgeen in hunne magt is.

De verbeteringen, waarover ik gesproken heb, zijn evenzeer voordeelig voor den ondernemer, als voor den werkman. Deze heeft middelen genoeg, om zijnen meester, op wien hij zich wil wreken, te plagen; hij werkt in den loop van den dag naauwlijks twee derde af van hetgeen hij behoorde te verrigten, hij kan de grondstoffen bederven, enz. Het hoofd van eene onderneming moet verstandige en eerlijke menschen kiezen; al moet hij die duurder betalen, hij wint er nog bij, omdat de voortbrengselen meer waarde hebben door hunne kwaliteit dan door hunne hoeveelheid. Men maakt eene slechte rekening, indien men op de armoede rekent, ten einde lage werkloonen te betalen; ARTHUR YOUNG zegt, en het is een vernuftig en juist gezegde, dat in Ierland *de arbeid laag in prijs is en toch niet goedkoop.* Deze weinige woorden bevatten eene uitnemende les van Staathuishoudkunde. Alzoo staan de belangen van den ondernemer en van den werkman niet tegen el-

kander over, zoo als men naar den schijn zoude meenen.

Wij hebben erkend, dat de verhooging van de werkloonen onvoldoende is om eene zekere ruimte aan de arbeidende klasse te verzekeren, maar dat er afdoende middelen bestaan, om haar lot te verbeteren. Het goed gedrag van de werklieden verschaft en verzekert hun, wat de luiheid en een ongeregeld leven hen steeds beletten om te verdienen, of hun althans spoedig ontrooven. Wij mogen er wel bijvoegen, dat eene verstandige liefdadigheid de middelen heeft gevonden en nog nieuwe middelen zoekt, om het sparen vruchtbaar te maken door de renten, die het kan opbrengen, en om daardoor de bronnen van welvaart voor den zuinigen werkman te vermeerderen.

Men kan de inkomsten van goede werklieden, van opzigters en van anderen vermeerderen, en hunnen ijver opwekken door prijzen, wier bedrag in evenredigheid is tot de vermeerdering van winst, die door hunne handigheid en uitsparing is verkregen (1). En dit staat geenszins gelijk met de herschenschimmige vereeniging van werklieden en meesters, even als de buitengewone toelage, die aan den bediende van een handelshuis wordt toegekend, wanneer hij, door zijne kennis en ijver, den verkoop van de goederen zijns meesters aanzienlijk heeft vermeerderd.

Een algemeen middel, dat eenig is om welvaart te verspreiden, is de vrucht van den meest verbazenden voortgang der nijverheid. Er bestaan twee manieren, om een inkomen te doen toenemen. Men kan het met cijfers vergrooten, en hij, die het ontvangt, koopt des te meer goederen, die hij verlangt te hebben; men kan het ook vergrooten, door den prijs van deze voorwerpen te verminderen, omdat de bezitter van dat inkomen evenzeer in de gelegenheid is,

(1) Zie *Observations sur l'état des classes ouvrières*, par M. Théodore Fix.

om er zich een grooter getal van aan te schaffen. Het is niet het bedrag in cijfers, dat de dagloonen hoog of laag maakt; maar het is de groote of kleine hoeveelheid van nuttige voorwerpen, waarover zij de beschikking geven. Een afdoend middel om ze te verhoogen, is niet zoo zeer om ze door cijfers te vermeerderen, als wel om den prijs der koopwaren lager te stellen. De welvaart van de meeste menschen zal slechts kunnen ontstaan ten gevolge van de verbetering van zeden, en de goedkoopheid der voortbrengselen.

De lagere prijs der koopwaren, die het gevolg is van onderrigt en mededinging, levert de gelukkigste uitkomsten op. Die verlaging staat met eene verhooging van de arbeidsloonen gelijk, zij vermeerdert tevens de navraag en wordt eene bron van verdiensten; zij strekt alzoo tot een nieuw bewijs, dat de belangen van den ondernemer niet in tweestrijd zijn met die van den werkman en van den verbruiker.

Laat ons dan den weg, die tot verbetering leidt, standvastig bewandelen. Dat zij, die de gebreken van onzen tijd opsporen, zich wachten om die te overdrijven, en dat hunne taal ijver en hoop aan de goeden inboezeme. Laten wij onze oogen van die lieden afwenden, die er vermaak in scheppen ons misdaden af te schilderen, ten einde de lediggangers te vermaken, en die de misdaad zoo menigvuldig doen voorkomen, en zoo natuurlijk tevens, dat zij ophoudt afgrijzen te verwekken; dat is eene soort van lieden, dat men, door hunne satansche uitvindingen, geroepen zoude wanen om een helsch bederf te verspreiden. Anderen, die wij eerbiedigen en beklagen moeten, zijn door hunne droefgeestigheid, slechts geschikt om het goede als een ijdel middel te beschouwen, tot verzachting van het kwaad, dat hen omringt en verbaasd doet staan. Helaas! vele opofferingen en zorgen worden er nog vereischt, om het lijden, waarvan wij getuigen zijn, te genezen of althans te verzachten! Indien ik zeg, dat deze of gene daad

op erkentelijkheid aanspraak maakt, dat twee honderd huisgezinnen het aan haar hebben te danken, dat zij uit de ellende zijn opgebeurd en welvaart mogen smaken, dan kan men daarentegen er ons tweeduizend aantoonen, die denzelfden raad en dezelfde hulp behoeven, en die in eenen vernederden toestand voortleven. Maar leveren dan de huisgezinnen, wier toestand verbeterd is, geene voorbeelden op, waaruit nut is te trekken? Daarenboven hetgeen voor den eenen gedaan is, zal ook voor den anderen gedaan worden; er is slechts meer ijver en meer hulp noodig.

Wij moeten niet dwaas genoeg zijn, om de verbeteringen als onmogelijk te beschouwen, wanneer wij die slechts langzamerhand zien tot stand komen. Drie geslachten zijn minstens noodig om groote veranderingen in de zeden van een volk te weeg te brengen. Zij, die heden eenen weldadigen stoot geven, zullen aan hunne meerdere en verlichte opvolgers eenige voorbeelden ter navolging nalaten, maar nog meer dat verbeterd en opgerigt moet worden. Het groote werk wordt ontwikkeld, en indien de zaak zelve goed is, kunnen hare voorstanders op twee gewigtige ondersteuningen rekenen, namelijk op den invloed van den tijd en op de ondersteuning van God.

De godsdienst, die zoo noodzakelijk is, om wenschelijke veranderingen tot stand te brengen, heeft onder ons nog niet die magt en dien zachten invloed, dien hij behoorde uit te oefenen; maar bedrieg ik mij niet, dan winnen twee gewigtige waarheden, ook zonder dat een oppervlakkig beschouwer het merkt, veld, en die waarheden zullen de verspreiders van het Christendom in aantal doen toenemen, en aan hunne pogingen eene hoogst nuttige rigting geven. Eene dezer waarheden is, dat de godsdienst even noodzakelijk is voor verlichte verstanden, als voor de domme menigte. Het tegenovergesteld vooroordeel valt, en daarmede een groote hinderpaal, die zich tegen de verbetering van eene aanzienlijke klasse aankant, in elk land, waar de hoogere standen het besmettelijk

voorbeeld van ongeloovigheid geven. De andere waarheid is, dat het meer dan ooit noodzakelijk is, om zijnen godsdienst door daden te toonen. Indien wij in eenig land reizen, dat ons als zeer godsdienstig is opgegeven, indien wij er de ledigheid en losbandigheid welig zien tieren, dan stemmen wij niet in met den lof, dien men aan zijne bewoners gaf; om Christen te zijn, moet men de leerstukken gelooven, de openbare godsdienstoefeningen getrouw waarnemen, en de deugd beoefenen. Indien men deze laatste voorwaarde verwaarloost, dan worden de eerste ongenoegzaam, om in deze wereld deugdzaam te zijn en gelukkig in de andere. Indien de beide waarheden, waarop ik de aandacht van den lezer heb gevestigd, wel begrepen worden, zullen zij goede vruchten dragen.

Welken waarborg zoude men, zonder tusschenkomst van den godsdienst, hebben, dat de vooruitgang en de pogingen, die tot beschaving worden aangewend, niet zullen blijven rusten? De weldadigheid kan eene mode zijn; alles is wisselend, voorbijgaande en vlugtig in den mensch, alles, behalve de aangeboren neigingen, die door den godsdienst zijn verlicht en versterkt.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Over het gebruik der werktuigen.

Het is ontegenzeggelijk waar, dat de werktuigen een krachtig vermogen hebben op den overvloed en de goedkoopte der waren. Intusschen beschouwen vele menschen het gebruik van deze verbeterde gereedschappen als schadelijk voor de verdeeling van den rijkdom, waardoor, naar hun zeggen, de winsten ten koste van de dagloonen worden ver-

meerderd, en slechts eenige ondernemers verrijkt door den ondergang van eene menigte werklieden.

Dikwijls brengen de menschen lang besliste vraagstukken weder ter sprake; zij strijden daar nog met warmte voor, als de omstandigheden ze reeds voor altijd hebben opgelost; het is eene daadzaak, dat de volkeren werktuigen gebruiken; het is eene andere daadzaak, dat men ze ook gebruiken moet, of afzien van de mededinging met andere nijvere volkeren.

Indien de regering eener stad eenen fabrijkant verhindert om een nieuw werktuig intevoeren, ten einde hem te verpligten om zijne werklieden te behouden, zullen vele lieden dit als eene vaderlijke handelwijze van het openbaar gezag beschouwen. Maar de regering eener naburige stad zal den uitvinder tot zich lokken en met zijne ontdekking winst doen; en weldra zullen bedrijviger fabrijken hunne landgenooten verrijken ten koste dier menschen, die dezelfde voordeelen afwezen.

Indien men ons tegenwerpt, dat de regering het gebruik van werktuigen over de geheele uitgestrektheid van den Staat verbieden kan, moet ik hetzelfde van eenen naburigen Staat zeggen, wat ik van eene naburige stad heb gezegd. Wanneer men weigert, om aan de algemeene beweging deel te nemen en verbeteringen daartestellen, terwijl die van alle kanten plaats grijpen, ziet men de anderen verlichter en rijker worden, en men blijft zelf in zijne sleur en ellende.

Maar is dan de uitvinding der werktuigen een noodzakelijk kwaad, dat men verdragen moet? Is zij eene weldaad, welke men moest zegenen? Ik heb de gevolgen van den lagen prijs der koopwaren geroemd; de spaarzame en spoediger wijze van bewerking draagt tot dezen lagen prijs bij, die alleen de welvaart tot den hoogsten trap kan opvoeren. Maar doen dan die werktuigen, waardoor men van handenarbeid ontslagen wordt, het algemeen welzijn niet

duur koopen, door een zeker getal werklieden van hunne middelen van bestaan te berooven? Voorzeker kan de plotselinge invoering van een werktuig in eene fabrijk honderde werklieden, die het vervangen, in eenen ellendigen toestand dompelen. Om dezen ramp af te wenden doen zich twee middelen voor. Wanneer een gedeelte der bevolking in eenen lijdenden toestand verkeert, moet de maatschappij te hulp komen. Er zijn sommige ligte werkzaamheden, waaraan ieder ijverig man zich kan toewijden; sommige daarvan, zonder eenige groote nuttigheid te hebben, strekken ter versiering van eene stad. Het is juist die tijd, waarin men deze werken tot stand moet laten brengen, en den werklieden als een voorbijgaand middel aanbieden, dat bestemd is om hun den tijd te geven tot het vinden van ander werk; want men moet de menschen niet afleeren om zich zelven werk te verschaffen.

De fabrijkanten hebben ook hunne pligten jegens hunne werklieden te vervullen. Ik zoude het billijk achten, dat, wanneer zij er een zeker getal willen wegzenden om, in plaats van hunnen handenarbeid, werktuigelijken arbeid te stellen, zij verpligt zijn hen eenigen tijd van te voren te waarschuwen, misschien zelfs om hun een gedeelte van hun dagloon te betalen, gedurende de eerste dagen, die op de wegzending volgen. Met deze voorbehoedmiddelen, en wanneer ten gevolge van de vrijheid der nijverheid de werklieden geenen hinderpaal ondervinden, om van werk of plaats te veranderen, kan het niet anders, of het gebruik van werktuigen zal minder ongelegenheden baren, terwijl de voordeelen daarvan niet te berekenen zijn. Stellen wij ons eene onwetende en arme landstreek voor den geest, waar geene andere tak van nijverheid bestaat, dan eene fabrijk van grove stoffen. De inwoners verkeeren in ellende; het meerendeel is met lompen bedekt.

Als men nu om deze fabrijk te verbeteren de helft der werklieden door werktuigen vervangt, en hun

geene ondersteuning geeft, zal er voor hen een oogenblik van crisis bestaan, die men hun moest besparen. Maar bezoekt nu deze streek eens eenige jaren daarna, gij zult dan die talrijke klasse beter gekleed en beter gevoed zien, en gij zult waarschijnlijk erkennen, dat de verbeteringen, die in eene arme fabrijk zijn tot stand gebragt, de menschen wakker hebben gemaakt, en dat de nijverheid, die van den eenen op den anderen is overgegaan, de welvaart in de geheele streek heeft doen geboren worden.

Misschien moet gij dan erkennen, dat de verbeteringen, die men in eene armzalige fabrijk ingevoerd heeft, den geest hebben opgewekt, en dat de nijverheid eene van trap tot trap verhoogde welvaart in de geheele streek heeft doen ontstaan. De werktuigen kunnen voor eenige oogenblikken op het een of ander punt de hoeveelheid handenarbeid verminderen; maar zij hebben aan de klasse van werklieden oneindig meer arbeid verschaft, dan ontnomen.

Welke jammerkreten hieven de lieden niet aan, die kousen met de naald breidden, toen het weefgetouw voor de kousen uitgevonden was! Zoude men heden ten dage kunnen veronderstellen, dat hun getal niet veel minder was, dan dat der verschillende werklieden, die weefstoelen vervaardigen, die ze in beweging brengen, die de grondstoffen bereiden, welke men voor de nijverheid gebruikt, die zoo menigvuldige voortbrengselen levert? Toen men op groote vlakten, waar de menschen den grond met de spade bewerken, voor de eerste keer den ploeg zag verschijnen, moest men wel door een gevoel van schrik bevangen worden op de gedachte, hoeveel handenarbeid door dit werktuig nutteloos zoude worden; en ondertusschen welk eene verbazende vermeerdering van levensmiddelen, nijverheid en bevolking heeft niet de ploeg op den aardbol doen ontstaan! Ik zal eenige opmerkingen van MALTHUS mededeelen, die omtrent het onderhavige onderwerp volkomen vertrouwen verdient, omdat hij in een land woont,

waarin men de meeste werktuigen gebruikt heeft, en omdat de rigting van zijn onderzoek hem alles doet vreezen, wat den arbeid voor de groote menigte kan verminderen. „Zoodra" zegt hij „een werktuig door besparing van handenarbeid goedkooper voortbrengselen kan leveren, is daarvan doorgaans het gevolg, dat de navraag vermeerdert, zoodat de waarde van de massa voorwerpen met dit nieuwe werktuig vervaardigd, de waarde der vroeger vervaardigde voorwerpen verre overtreft. In weerwil der besparing van handenarbeid vordert deze wijze van fabrijkaadje, in plaats van minder handen, er veel meer dan vroeger" (1). Om dit verschijnsel goed te vatten, is het genoeg op te merken, dat een werktuig niet alle soorten van werk verrigt, die voor de fabrijkaadje gevorderd worden. De werklieden kunnen dus in het vermeerderen van die werkzaamheden, die hun nog overgebleven zijn, meer dan vergoeding vinden voor het werk, dat zij verloren hebben.

Malthus gaat voort: „Een treffend voorbeeld van deze uitkomsten wordt ons in Engeland door de werktuigen gegeven, die men gebruikt, om het katoen te spinnen en te weven. Het verbruik van katoenen stoffen is in dit en in het buitenland ten gevolge der lage prijzen zoo zeer toegenomen, dat de waarde van het bedrag dezer stoffen en van de katoenengarens buiten alle verhouding hunne vroegere waarde overtreft. De uitbreiding der steden *Manchester*, *Glasgow*, enz. bewijst genoeg, hoe met weinige uitzonderingen, sinds de invoering der werktuigen, de navraag naar werklieden in het katoen bestendig toegenomen is" (2). Deze schrijver zegt nog: „Zoo heeft ook eene hoewel minder sterke vermeerdering van waardijen plaats gegrepen in onze fabrijken van snuisterijen, lakens

(1) Principes d'économie politique, t. II. p. 103, (fr. overz.)
(2) Ibid. t. II. p. 103.

en andere voortbrengselen, en deze ging gepaard met eene toenemende aanvraag naar handenarbeid (1)." Sommige schrijvers erkennen, dat de daling der prijzen een noodwendig gevolg van het bezigen van werktuigen is. Zij hebben een algemeen gevolg uit sommige op zich zelf staande feiten getrokken. Wanneer een fabrijkant, die een octrooi bezit, alleen van eene spaarzame wijze van werken gebruik maakt, kan hij voortgaan met even duur, als de andere fabrijkanten te verkoopen.

Het ergste genomen zal hij eene kleine vermindering toestaan om zich de voorkeur te verzekeren; maar wanneer eene uitvinding verspreid wordt, moet de mededinging de prijzen doen dalen.

Sommige droomers zien in hunne verbeelding de werktuigen nog eenmaal in die mate toenemen, dat zij van stad tot stad de werklieden verdrijven, en eindelijk hun alle middelen zullen benemen, om hun brood te verdienen. Het zoude onnoodig zijn om aan redelijke menschen te bewijzen, dat eene onbeperkte hoeveelheid werk altijd handenarbeid zal vorderen. Wil men zich aan droomerijen toegeven, houdt men van veronderstellingen, laat men er zich dan van eenen aangenamen aard vormen. Men kan staande houden, dat nog eenmaal de verbeterde werktuigen in die mate stoffelijken arbeid zullen doen verminderen, dat de menschen veel meer tijd zullen vinden, om hunne zedelijke vermogens te ontwikkelen; men kan zelfs beweren dat voor nieuwe volkeren de werktuigen eenmaal zijn zullen, wat de slaven voor de bevolking van ATTICA waren. Maar laten wij de veronderstellingen, welke zoo weinig aan het onderwerp, waarmede wij ons bezig houden, passen, ter zijde stellen. De uitvinding der werktuigen vermeerdert de hoeveelheid arbeid, en dit zijn nog niet alle hare voordeelen.

---

(1) Principes d'économie politique, t. I. p. 180.

Het gebruik van werktuigen doet een zeker getal werklieden hunne krachten en het leven behouden, door hen van ongezonde of gevaarlijke werkzaamheden te verschoonen; en in dit opzigt verdient nog menig beroep in de steden en ten platten lande de aandacht der menschenvrienden tot zich te trekken.

Het gebruik van verbeterde werktuigen kan ook, meer dan men denkt, er toe bijdragen om de zeden te verbeteren; moeijelijk werk zet aan tot misbruik van sterken drank. De vermoeijing te verminderen is een middel, om aan de menschen eene oorzaak en het voorwendsel van zich te buiten te gaan, te benemen. Men bekommert zich zonder redenen om de ongelukken, die door sommige werktuigen worden veroorzaakt. Indien eene uitvinding zwarigheden oplevert, roept het gemeen al spoedig, dat men die moet verbannen, maar verlichte menschen slaan deze bezwaren gade, denken er over na, en doen ze verdwijnen. Om eene nieuwe uitvinding of invoer te veroordeelen, is het overigens niet genoeg om te bewijzen, dat zij gevaren met zich medesleept; men zoude moeten aantoonen, dat haar ongerief altijd tegen hare nuttigheid opweegt. Veronderstel, dat een reiziger eenige honden op een eiland aan land zet, waar dit kostelijke dier nog onbekend is. Zoude dan de bewoner van het eiland gelijk hebben, als hij aan de anderen zeide: neem dat gevaarlijk geschenk niet aan, dat men u aanbiedt; ik heb op het vaste land dat dier gezien, waarvan deze vreemdeling u verhaalt, dat het zoo nuttig voor de jagt en voor de bewaking der kudden is, en dat hij u zelfs geeft als eenen vriend, die uwe kinderen zal streelen en uw leven verdedigen. De hond is soms in een oogenblik aan eene ongenezelijke ziekte onderworpen; indien hij dan eenen zelfs ligten beet toebrengt, wordt hij, wien zulks overkomt, razend. Te vergeefs zoude men zoo iemand hulp verleenen, hij sterft onder verschrikkelijke martelingen. Jaag dit gevaarlijk dier van uw eiland weg, waar wij in angst, die al te

dikwijls door verschrikkelijke ongelukken geregtvaardigd zal worden, zullen moeten leven.

Gevaarlijke werktuigen behooren nooit in de bijzondere huishoudingen gebruikt te worden; de knechten hebben geene voorzorg genoeg, om hun die te kunnen toevertrouwen. Maar in de fabrijken kan een naauwkeurig toevoorzigt worden uitgeoefend. Een raad van deskundigen moet beslissen, welke werktuigen men in de fabrijken gebruiken mag, en aan welke voorwaarden men hen binden moet, die er gebruik van willen maken.

ZESDE HOOFDSTUK.

Over de Bevolking.

Men moet vooral de bevolking beschouwen in hare betrekkingen tot de algemeene welvaart. Wanneer een land rijker wordt, vermenigvuldigen de menschen. Uit dit feit heeft men besloten, dat men de menschen moest vermenigvuldigen om eenen Staat rijker te maken. Zoo neemt men het gevolg voor de oorzaak. Deze dwaling werd door eene andere opgevolgd. Men dacht, dat om een land talrijk te doen bevolken, het genoeg was om de huwelijken aan te moedigen, en belooningen aan vaders van talrijke gezinnen te verzekeren.

Men kan alzoo het getal geboorten vermeerderen. Lodewijk XIV beloofde pensioenen aan vaders van tien kinderen, en nog veel grootere aan hen, die er twaalf hadden. Montesquieu spot met deze belooningen, die als meesterstukken opgegeven worden (1). Intusschen kan men toch in redelijkheid

(1) Esprit des lois, l. 23. ch. 27.

aannemen, dat de hoop om de belooning magtig te worden, invloed zal hebben, zelfs op gezinnen, die nooit het vast getal bereiken zullen; en indien dit minder hoog was, zouden de gevolgen zekerder zijn. Laat ons hierbij voegen, dat de eerbewijzing, die men aan talrijke gezinnen verleent, op de algemeene denkwijze invloed hebben kan; de aanzienlijken, de rijken, worden de echos van den vorst, en prediken het huwelijk vooral ten plattenlande. Door aanmoediging kan men het getal geboorten vermenigvuldigen; maar om volwassen menschen te krijgen, is het niet genoeg, dat kinderen geboren worden. Men zal alleen eene aanwinst van ellende en sterfte krijgen, indien men niet *de middelen van bestaan* vermeerderd heeft. Vele schrijvers spreken van *de levensmiddelen.* De Tracy merkt op, dat deze uitdrukking onnaauwkeurig is (1), en geeft die in de plaats, waarvan ik gebruik maak. Zeker is het niet genoeg om zich te kunnen voeden. De koude is in onze luchtstreek bijna evenzeer te duchten, als de honger. Hoe vele kinderen en grijsaards, zieken en herstellenden sterven weg, omdat zij zich niet tegen eenen strengen winter kunnen wapenen. De onreinheid der lompen, de onzuivere lucht van de enge en ongezonde woningen verkorten het leven van eene menigte ongelukkigen, die evenwel brood genoeg hebben.

De bevolking kan tot een zeker punt aangroeijen, zonder dat de middelen van bestaan toenemen, mits dat zij zich verdeelen. Hetgeen genoegzaam is voor het levensonderhoud van twee menschen, is ook voldoende, om vier en zelfs meer menschen in het leven te behouden. Die twee menschen hadden eene ruime kamer, zij verschaften zich gezond voedsel, zij waren ordelijk gekleed en ingerigt; vier of vijf personen gaan zich in hetzelfde vertrek opeensta-

(1) Economie politique ch. 4.

pelen; dan zal men geen bed meer hebben; allen zullen op het stroo slapen, zij zullen zich met vodden bedekken, slecht gevoed worden en dikwijls de kwelling van den honger moeten doorstaan. Tusschen het leven en den dood is een tusschenstaat; deze staat is die van het lijden. Een aanwas van bevolking kan dus plaats hebben, zonder dat de middelen van bestaan in evenredigheid toegenomen zijn; maar welk een treurig aanzien vertoont ons zulk een staat van zaken! Hij geeft slechts vermeerdering van ellende, van smarten en zonder twijfel ook van ondeugden en misdaden.

Wij moeten nog bij de voorgaande beschouwingen voegen, dat een aanwas van bevolking altijd eenigen aanwas in de middelen van bestaan te weeg brengt. Nieuwe behoeften dringen tot verdubbelde krachtinspanning; de vaders putten zich uit, om hun gezin te voeden, en de kinderen worden tot den arbeid gedwongen, vóór dat de jaren hunne krachten ontwikkeld hebben. Zoo is er wel eene vermeerdering van voortbrenging, maar te gering, om niet de aanmoediging tot vermeerdering van de bevolking te doen uitloopen op eene toeneming van ellende en sterfte.

De ondervinding logenstraft bij ons het tweede gedeelte der voorstelling van EVERETT, die zegt: „indien er meerder geboren worden, vermeerdert de „navraag; maar te gelijkertijd verschaft dat meerder „getal de middelen om er in te voorzien" (1). EVERETT is een Amerikaan; hij bedriegt zich door eene opmerking als algemeen geldend te beschouwen, die alleen juist kan zijn in een nieuw land, waar de natuur en de menschelijke bedrijven onophoudelijk de medewerking van nieuwe arbeiders vorderen. Eerst moet men wenschen, dat de menschen gelukkig zijn,

---

(1) Nouvelles idées sur la population, trad. par M. FERRY, p. 34.

en vervolgens dat zij talrijk worden. Ter bereiking van het laatste kan het voldoende zijn, om het eerste te verwezenlijken. De bevolking groeit bij eenen natuurlijken toestand van zaken aan, naar mate de hulpbronnen om te bestaan, toenemen. Indien men haar dus wil aanmoedigen, moet men de nijverheid door het onderwijs, door de vrijheid en door den vrede ontwikkelen. Dan kunnen de menschen gemakkelijk hun levensonderhoud vinden, de huwelijken nemen toe, en meer kinderen worden in het leven behouden, omdat men in de gezinnen in staat is, om die rampen, die het leven bedreigen, van hen af te wenden. Het is geene dadelijke maar eene indirecte aanmoediging, die men aan de huwelijken moet geven; met andere woorden, men moet zich bezig houden met het geluk der menschen, en niet met *hun* getal te doen toenemen. Een treffend bewijs, dat de bevolking in hare ontwikkeling de middelen van bestaan volgt, geeft ons de spoed aan de hand, waarmede het verlies van menschenlevens, die groote rampen, als oorlog, hongersnood, besmettelijke ziekten na zich slepen, wordt hersteld. Na die rampen laat zich eene behoefte aan menschen gevoelen; de arbeid wordt beter betaald, en men ziet de geboorten verbazend toenemen. Men moet hierbij voegen, dat men na groote rampen in het algemeen weinig vooruitziet, en veel drift betoont om het leven te genieten; maar deze oorzaken, die de huwelijken talrijker doen worden, brengen slechts ellende en sterfte aan, als de hulpbronnen om te leven alsdan niet milder vloeijen.

Niet alleen bewijst de ondervinding, dat de bevolking toeneemt in verhouding tot de middelen van bestaan, maar het schijnt, dat zij de strekking heeft om die te boven te gaan; het is van veel belang om dit punt te behandelen en op te helderen.

Weinig geschriften over Staathuishoudkunde hebben zulk eenen levendigen indruk verwekt, als de *Proeve over de bevolking*, van MALTHUS. Ik moet mij wel

zeer bedrogen hebben, als dit werk zijn opgang minder aan het juiste en ware, dat daarin vervat is, dan aan het overdrevene en onjuiste verschuldigd is. GODWIN had aan de Engelschen vele droomerijen opgedischt (1). Sommige zijner landgenooten waren de slagtoffers geworden van zijne bekwaamheid en goede trouw, en de wensch, om hen uit de dwaling te helpen, schijnt MALTHUS de pen in handen gegeven te hebben. In plaats van zich in den kring der wezenlijkheid te plaatsen, waarin zijn tegenpartij zich niet bewoog, bestrijdt hij droomen met veronderstellingen. Menschen van eene levendige verbeelding werden door deze twee schrijvers getroffen; door den een, wanneer hij tooverachtige landschappen schildert; door den ander, als hij gevaarlijke afgronden beschrijft.

Vele menschen hebben het werk van MALTHUS met dat zelfde genoegen gelezen, dat de kinderen ondervinden, als zij verhalen lezen, die hun schrik inboezemen. „Indien de bevolking, zegt deze Staathuishoudkundige, door geenen hinderpaal wordt tegengehouden, moet zij in 25 jaren verdubbelen, en alzoo van het eene tijdvak tot het andere in eene *meetkundige reeks* toenemen. Maar zoodanig is het niet met de levensmiddelen. Het gunstigste, wat men van derzelver aanwas kan veronderstellen, is

---

(1) Deze schrijver is bij de Franschen bijna niet bekend, dan door zijnen roman, CALEB WILLIAMS, waaruit men eenen menschenhater, die erg tegen het menschelijk geslacht verbitterd was, meende te leeren kennen. Als men zulk eene gedachte van GODWIN koestert, vervalt men in eene zeldzame dwaling. Niemand had ooit meer geloof aan onze aangeborene welwillendheid; hij heeft alleen in zijn roman de maatschappelijke instellingen willen bespotten, die, volgens hem, uitsluitend onze ondeugden voortbrengen. Men leze zijne *Politique naturelle*, en men kan zijne ware denkbeelden leeren kennen. Indien men hem wilde gelooven, zouden wij de edelste deugden beoefenen, en een onuitsprekelijk geluk smaken, indien wij ons van onze verkeerde instellingen ontdeden, vooral van die, welke den eigendom en het huwelijk hebben gevestigd.

dat ieder tijdvak van 25 jaar aan de voortbrengselen van den grond eene hoeveelheid toevoegt, welke gelijk staat met zijne tegenwoordige opbrengst; alzoo nemen de levensmiddelen slechts in eene *rekenkundige reeks* toe. Het menschelijk geslacht neemt toe als de getallen één, twee, vier, acht, zestien; de levensmiddelen nemen toe, als één, twee, drie, vier, vijf; na twee eeuwen zoude de bevolking staan tot de middelen van bestaan, als 256 tot 9; na drie eeuwen, als 4096 tot 13 (1). Men ziet, dat deze twee wetten van den aanwas, welke aan elkander zoo onevenredig zijn, het menschelijk geslacht naar eenen afgrond van ellende en dood voortstuwen.

Er ontbreekt slechts aan deze vernuftige berekening, dat zij niet overeenkomstig de wezenlijkheid zij. Men mag den schrijver dank wijten, dat hij in een gedeelte zijner veronderstellingen zeer gematigd geweest is; hij stelt alles ter zijde, wat onafhankelijk van de levensmiddelen, noodzakelijk is om te bestaan; hij bepaalt zich om de bevolking in 25 jaren te laten toenemen, in plaats van in 15 en zelfs 12 jaren, ofschoon er toch streken in Noord-Amerika zijn, waar het getal menschen met die verwonderlijke snelheid toeneemt, zonder dat de landverhuizing er iets toe bijdraagt. Frankrijk heeft 32,000,000 inwoners; volgens de berekening van MALTHUS zouden er in eene eeuw slechts 52 millioen inwoners zijn, terwijl volgens de gunstigste berekening Frankrijk in 96 jaar 1192 millioenen menschen zoude bezitten. Deze uitkomst is nog treffender dan de eerste, en heeft niets onwaarschijnlijks. Maar terwijl het hier de vraag is, met welken spoed het getal menschen toeneemt, indien hunne vermenigvuldiging door geene hinderpalen tegengewerkt werd, waarom gaan wij dan voorbeelden in bekende landen zoeken? Hinderpalen voor de bevolking vindt men ook zelfs in het zoo vruchtbare Amerika. Ziekten, hartstogten, physieke en zedelijke

(1) Essai sur la principe de la population, chap 1.

oorzaken, houden, ook op dezen maagdelijken grond, het toenemen van het menschelijk geslacht tegen. Al de overdrevene stellingen, welke wij zoo even hebben vermeld, zijn nog slechts angstvallige beschouwingen, die verre beneden de waarheid zijn, als men een oogenblik veronderstellen wil, dat aan de vermeerdering van het menschdom niets in den weg staat. Maar waartoe dienen toch deze veronderstellingen? Zij kunnen de verwachtingen van Godwin in den weg staan, maar zij hebben zelfs geene schaduw van nuttigheid, als het er op aankomt om te weten, wat er op de aarde omgaat.

De denkbeelden van Malthus over de levensmiddelen zijn even zeer van eenen veronderstellenden aard. Het kwam hem te pas om de menschen te laten vermenigvuldigen, en om de middelen te beperken, waardoor zij gevoed worden. Waarom beperkt hij de levensmiddelen van een volk tot de voedingsvoortbrengselen van zijnen bodem? Geneve, Holland, Zweden enz. trekken aanhoudend granen van den vreemdeling.

Malthus had niet alleen zulk eene hulpbron niet moeten vergeten, maar na eene verbazende vermenigvuldiging van menschen verondersteld te hebben, had hij, om billijk te zijn, ook volgens de gunstigste veronderstellingen alles moeten in rekening brengen, wat de verbetering in het vervoer en de ruilingsmiddelen eenmaal aan die levensmiddelen kunnen toevoegen, welke op dat land, waarop hij zijne aandacht vestigt, worden voortgebragt.

De romaneske veronderstellingen en de denkbeeldige berekeningen van Malthus wijken al te zeer van de waarheid af, om als voldoende bewijsstukken beschouwd te worden. Laat ons de hooge spheer der hersenschimmen verlaten, en het nederig gebied van de wezenlijkheid betreden, waar ook het nuttige gevonden wordt. Laat ons nagaan, uit welke soorten van menschen de noodlijdende klasse is zamengesteld, en onderzoeken, of hunne rampen uit eene

overmaat van bevolking voortvloeijen. Wij zullen van deze klasse gezonde bedelaars uitsluiten. Deze lieden hebben zich een soort van beroep weten te vormen, dat geplaatst is tusschen dat der tooneelspelers en der dieven. Het nadert tot de eerste, omdat zij die het uitoefenen, ook hunne eigenaardige wijze van verkleeding en verdraaide wendingen hebben, en dat zij droevige vertooningen geven, even als de tooneelspelers potserijen. Het nadert tot de andere, omdat hij op leugen en bedrog bedacht is; hij is minder schuldig, omdat hij zich in het openbaar oefent, dat ieder er zich tegen kan vrijwaren, en dat hij wel bedrogenen, maar geene slagtoffers maakt.

Ik zie in het eensluidende der namen van bedelaar en arme een groot misbruik van woorden; de bedelarij is winstgevend, en het is eene schande, dat de dagelijksche verdienste van den bedelaar in het algemeen hooger is, dan van den werkman.

Het treurig lot van den verzwakten bedelaar, zoo als van den blinde of lamme, is voorzeker niet het gevolg van eene overmaat van bevolking, maar vloeit voort uit de zwakheid van onze natuur en uit eene weinig gevorderde beschaving, die de maatschappij nog onverschillig laat omtrent hare pligten jegens het ongeluk.

Werklieden, die door ziekten of toevallige omstandigheden in eenen meer of minder langdurigen treurigen toestand gedompeld worden, lijden ook door rampen, die aan onze menschelijke natuur onafscheidelijk verbonden zijn, en die men door maatregelen van voorziening moet afwenden, welke ook den Staat zij der bevolking.

In landen, die nog door de gilden opgegeten worden, zijn vele menschen noodlijdend, die daardoor verhinderd worden om te werken, of genoodzaakt te werken tegen eenen lagen prijs.

De groote overvloed, dien men alsdan onder de bevolking meent te ontwaren, is gekunsteld, en men heeft zich alleen over de dwalingen van het openbaar

gezag te beklagen; en een handelscrisis, die talrijke fabrijken omverwerpt of doet kwijnen, brengt ook eene schijnbare overmaat van bevolking te weeg. Doch deze crisis, die gelukkig voorbijgaande is, ontstaat niet uit het aantal menschen; men moet hare oorzaken zoeken in de onwetendheid en de hebzucht der ondernemers, in het slechte beheer en in oorlogen. Maar wanneer de nijverheid vrij is, wanneer zij in bloeijenden toestand verkeert, is er nog eene menigte werklieden aan nooddruft ten prooi. Men moet tusschen deze werklieden wel onderscheiden; en zijn er, die meer in de kroegen dan in de werkplaatsen leven; zij schijnen de middelen van bestaan, die onder hun bereik zijn, ongebruikt te laten, en alleen een losbandig leven te willen leiden. De kinderen van deze verdierlijkte wezens gaan ronddwalen, en leven dikwijls van aalmoezen, en later van diefstal en ontucht; als zij al niet geheel bedorven worden, blijven zij ten minste zeer onwetend, ongeschikt tot den arbeid, en bestemd om den grooten hoop van noodlijdende werklieden nog te vermeerderen. Het is dus niet de overmaat van bevolking, waaraan men deze wanorde mag toeschrijven; het is de onwetendheid, de luiheid en het slechte levensgedrag. Maar onder die lijdende massa menschen treft men ook werklieden aan, die zich onder een geheel ander oogpunt vertoonen. Men ziet hen, met eene zware huishouding belast, hunne krachten uitputten, zonder dat zij er in slagen om eene ellende te overwinnen, die zelfs de arbeid niet geheel kan lenigen. Het getal wezens, die zij te voeden en te kleeden hebben, is een last, die hen nederdrukt, ook dan wanneer zij gemakkelijk hun dagloon kunnen verdienen.

Wat moet dan van hen worden, als eenige verwikkeling in den handel eene vermindering van hun werk veroorzaakt, of eene ziekte hen tot werkeloosheid brengt? Deze gebeurtenissen zijn voor hen verschrikkelijke rampen. Er is eene onevenredigheid tusschen het getal hunner kinderen en de middelen

om hen op te voeden (1). Van deze menigte kinderen sterven er sommigen; aan het meerendeel worden niet die zorgen besteed, waardoor zij tot goede werklieden konden opgeleid worden; velen worden bedorven: hier ontstaat het kwaad uit eene overmaat van bevolking.

Maar hoe dit kwaad te voorkomen?

Steuart is van meening, dat men den armen het huwelijk moest verbieden (2). Dit denkbeeld is stuitend, en kwetst de regten, die in het wezen van den mensch zijn ingeweven. De maatschappij zoude gestraft worden door de ondeugden, welke zij zoude doen ontkiemen; zij zoude wettige kinderen tegen een veel grooter aantal kinderen der ontucht verwisselen.

Het geweld is een slechte raadgever; de wijsheid moet zachtere en meer afdoende middelen ter harer beschikking hebben, om het goede te bewerken. Wanneer iemand, die niets bezit, de dochter van eenen arbeidsman, die vader van een huisgezin is, en zijn gezond verstand heeft, ten huwelijk vraagt, zal deze hem antwoorden: „ arbeid, bespaar, en als ik de zekerheid zal hebben, dat gij mijne dochter niet tot armoede zult brengen, dat gij uwe kinderen zult kunnen opvoeden en hen tot eerlijke en brave werklieden maken, zoò als wij zijn, dan zal ik uw verzoek toestaan."

Zoodanige eene wel zeldzame, maar toch zoo noodzakelijke behoedzaamheid moest men onder de groote menigte verspreiden. De geboorte van een verstandig

(1) Men kan niet in het algemeene het getal kinderen bepalen, waarmede een huisgezin overladen wordt. Een man en vrouw in het bezit van gezondheid, gezond verstand en bedrijvigheid kunnen verscheidene kinderen opvoeden, terwijl twee zwakke, onwetende en luije wezens naauwelijks één enkel kunnen voeden. De schaarschte of de overvloed van werk, de hooge of lage prijs der waren, zijn ook belangrijke omstandigheden, die in verschillende landen en ook in het zelfde land op verschillende tijden elkander afwisselen.

(2) Recherche des principes de l'économe politique, t. I. p. 127.

wezen moet niet eeniglijk van eenen dierlijken lust afhangen. Vóór dat men het leven aan kinderen geeft, moet men ten minste de waarschijnlijkheid hebben van hen te kunnen opvoeden, of men offert de rede aan den hartstogt op, en begaat eene schuldige daad. De mensch moet naar een huwelijk trachten, omdat die staat het meest met zijne natuur overeenkomt; maar hij moet in de eerste plaats zich dien waardig maken, en deze gedachte kan voor den jeugdigen werkman eene krachtige aansporing tot werken zijn. Wanneer de algemeene denkwijze het huwelijk bevordert, doet zij eene ellendige bevolking toenemen; zij zoude ook hare werking niet missen, maár die veel heilzamer doen zijn, als zij aan de werkende klasse leerde, dat het huwelijk de belooning van den arbeid en de spaarzaamheid moet wezen.

De rijken en de armen vallen in twee uitersten; dikwijls legt de eerste eene verkeerde behoedzaamheid en de andere eene noodlottige onvoorzigtigheid aan den dag. In het algemeen vreest de rijke het bezit van vele kinderen, of zelfs van eenigen. Gewoon aan de genietingen des levens, ziet hij in de voortplanting eene verkeerde weldaad, indien daarmede de goederen niet vergezeld gaan, die hem noodzakelijk toeschijnen om het leven te veraangenamen. De ijdelheid versterkt nog dit gevoelen, en menig mensch, die op zijne titels verzot is, gelooft, dat, als men niet met een marquisaat ter wereld komt, het niet der moeite waard is, om geboren te worden. De arme volgt in zijne onwetendheid zijn dierlijk instinkt op; als hij al een oogenblik aarzelt om te trouwen, bij de gedachte, wat er van zijne kinderen zal komen, stelt hij zich bijna even schielijk gerust, en laat alle behoedzaamheid varen. Hij heeft zelf geleden, hij heeft geleefd; zijne kinderen zullen lijden, en leven, als hij; zoo ontstaat er eene bevolking, die aan ellende overgegeven en vruchtbaar in wanorde wordt.

Verbeter het onderwijs, laat het gevoel van menschenwaarde in de zielen doordringen, onder den gelukkigen invloed van den godsdienst, van goede zeden en van den vrede, laat het der maatschappij welgaan, opdat de werkman eenig deel aan de zoete genietingen des levens hebbe, dan zal hij geen huwelijk willen sluiten, voor dat hij zeker is, dat zijne kinderen dezelfde voordeelen zullen hebben. Men vraagt, of werkelijk de bevolking de strekking heeft, om de middelen van bestaan te overschrijden? Ja, in onzen staat van beschaving; neen! in eenen meergevorderden staat van beschaving.

Men heeft dikwijls tegen de overmaat van bevolking verkeerde hulpmiddelen voorgesteld. Sommigen zouden willen, dat men volkplantingen stichtte, en in hunne verbeelding doorloopen zij de groote vlakten, die nog op den aardboden onbebouwd zijn. Maar iedere regering bezit geene verre landen om over te kunnen beschikken; als men vervolgens op de kosten, op de moeite, op de gevaren der kolonisatien denkt, dan zal men zich niet zoo zeer verwonderen, dat men ze zoo weinig ziet beproeven en bijna altijd zonder goed gevolg. Zal eindelijk eene soort van deportatie de dagloonen doen stijgen, dan zoude men een Rijk van zeer kleinen omvang moeten bewonen; want in eenen grooten Staat zoude het vertrek van eenige honderd of duizenden werklieden onopgemerkt blijven. Al het nut, dat de redeneringen ten gunste van volkplantingen mij toeschijnen te hebben, is daarin gelegen, dat zij geschikt zijn om te doen zien, hoe ongerijmd het is, zich tegen de landverhuizing te verzetten.

Andere personen gelooven, dat de ontwikkeling van de nijverheid voldoende is, om de ellende te keer te gaan, en om het te bewijzen zeggen zij, dat er in Europa geen Staat is, waar het niet mogelijk zoude zijn om een dubbel, ja, een drievoudig getal menschen te laten leven, dan er nu zijn. Inderdaad er zal misschien een tijd komen, dat men onze be-

volking in de 19e eeuw als zeer gering beschouwen zal. Maar de voortbrengselen van den grond en der fabrijken kunnen niet in één oogenblik verdubbeld of verdrievoudigd worden. Eindelijk, en hierop moet ik vooral de aandacht van den lezer vestigen, als men de middelen van bestaan vermeerdert, vermeerdert men de huwelijken, de geboorten; als men dan alleen dit middel wil beproeven, om de armoede te verbannen, dan zal men, in plaats van zijn doel te bereiken, slechts meer geboorten verkrijgen en meer ongelukkigen. Zonder twijfel moet men de nijverheid sterk bevorderen; maar men moet te gelijkertijd de denkbeelden van voorzorg verspreiden. Men zal dit doel alleen door de vereeniging van deze beide middelen bereiken, en hunne vereenigde kracht kan eenmaal op aarde eene welvaart aanbrengen, die wij niet kenden.

Maar hoe ook ten slotte de welvaart moge toenemen, altijd zullen er noodlottige voorvallen en beklagenswaardige toestanden zijn, die de hulp van openbare en bijzondere liefdadigheid noodzakelijk kunnen maken. Zoo groot gevaar is er in het maken van veronderstellingen en overdrijving, dat Malthus, om getrouw aan zijn schrikbeeld te blijven, met de meest regtschapene bedoelingen, denkbeelden oppert, waaraan ik geen' naam durf geven. Hij houdt zich niet onledig om den openbaren onderstand te regelen; maar hij houdt zich bezig om dien te vernietigen. Zoo zoude Malthus willen, dat de verlatene kinderen niet meer in liefdadige gestichten verpleegd werden. Kan men zich zonder schrik het lot voorstellen van deze ongelukkigen, indien zij door misdadige ouders te vondeling worden gelegd, en zij op geene andere wijze gered kunnen worden, dan wanneer het toeval hun menschen deed ontmoeten, liefderijk genoeg om hen op te nemen. Welk eene wanorde zoude uit de tweeledige keuze ontstaan, die men aan eenen ieder zoude toestaan, om alle wetten der menschelijkheid

te schenden, door kinderen aan zijne deur te laten sterven, of zich zelven de noodige zorgen voor hunne opvoeding op te leggen. Het was de pligt der maatschappij zulke gevaren te voorkomen. Verhinder, door de armoede te verminderen, door de zedekunde te verspreiden, de vermeerdering van het getal dezer ongelukkigen; maar zoodra een wezen ademhaalt, moet men het tegen ongemak behoeden en zijn leven helpen verlengen. Het is waarlijk een ongeluk voor ons en voor hem zelven, dat hij geboren is; hem aan zijn lot over te laten, zoude meer dan een ongeluk, zoude eene misdaad zijn. MALTHUS beweert, wel is waar, dat de sterfte van pasgeboren kinderen, in de hospitalen zoo verbazend is, dat er misschien meer in het leven zouden blijven, indien deze inrigtingen niet bestonden. Men kan evenwel deze bewering in twijfel trekken, en indien het al zoo ware, zou dit alleen bewijzen, dat onze inrigtingen eene groote behoefte aan verbeteringen hebben.

Men moet bekennen, dat tot nog toe groote gebreken aan de inrigtingen van liefdadigheid verbonden zijn; men heeft alleen voor de physieke behoeften zorg gedragen, maar men zoude ook aan de zedelijke behoeften dienen te denken. De gasthuizen, waarin men de zieken opneemt, verzwakken de banden van het bloed. De moeder wordt niet meer door haren zoon verpleegd, de vrouw verzacht niet meer de pijnen van haren man; de bloedverwanten leveren elkanderen aan vreemde handen over. Er bestaat te Parijs een achtbaar genootschap, dat zich met ijver bezig houdt, om de zieken aan huis te laten verplegen, en met hetzelfde doel worden door de Gestichten van weldadigheid gelden gegeven tot dit weldadig doel.

Laat ons wenschen, dat de gevallen, waarin men zieken naar de hospitalen brengt, eenmaal tot de treurige uitzonderingen zullen behooren; maar zulke inrigtingen zullen altijd noodzakelijk blijven, omdat

men altijd ongelukkigen hebben zal, die elders geene verzorging bekomen kunnen, en omdat de Maatschappij het voorbeeld van menschlievendheid moet geven.

De toevlugtsoorden, die men voor grijsaards bestemt, maken een zeker getal van lieden minder spaarzaam. Waarom zouden zij zich in hunne jeugd en in de kracht van het leven niet aan verkwisting en een slecht gedrag overgeven, zoodra er inrigtingen bestaan, die hen vrijwaren tegen de gevolgen hunner ondeugden? Ik wil mij niet bepalen bij het antwoord, dat het nog beter is, dat bijzondere personen dan dat de geheele Maatschappij bedorven worde, door hulp aan den ouderdom te ontzeggen. Ik zeg liever, dat men niet de instellingen, maar hare misbruiken moet opheffen. Het ware te wenschen, dat men twee soorten van toevlugtsplaatsen voor den ouderdom had; de eene voor de slagtoffers van het ongeluk, de andere voor die van wangedrag, waarin het schandelijk zoude zijn opgenomen te worden, en waar de minachting van het volk een ieder moet doen vreezen, om er eenmaal te sterven. Wilde men hiertegen aanvoeren, dat zulk eene afscheiding iets beleedigends zoude hebben, en dat men eenen sluijer over de ondeugden moet werpen, dan moet men denkbeelden van zulke overdrevene toegefelijkheid van zich afwerpen. De menschenliefde ontaardt in beuzelarij, als zij niet langer met regtvaardigheid gepaard gaat.

Men heeft veel naar de middelen gezocht, om de bedelarij af te schaffen. Het is te vermoeden, dat de vordering in beschaving den ramp op de eenvoudigste wijze zal te niet doen. Men zal ophouden met stukken geld op straat te geven, wanneer men weten zal, dat het geven alleen van eene aalmoes geene milddadigheid is. Van alle middelen om in de behoefte te voorzien, is er geen meer strijdig met voorgestelde doel, dan eene belasting ten voordeele der armen te heffen. Men moet die onophou-

delijk verhoogen, en onophoudelijk vermeerdert het getal van menschen, die er uit willen trekken. De Engelschen hebben tot eenen grooten staatkundigen maatregel tegen de armen moeten overgaan. Ik ken, in eene der steden van Frankrijk, een wijk, waar de armoede ieder jaar toeneemt door menigvuldig hulpbetoon, en door het weinig overleg, waarmede men de weldaden uitreikt. Zoo kunnen de vrijwillige bijdragen dezelfde verkeerde gevolgen hebben, als eene wettelijke tax. Men valt niet in de onmenschelijke dwaling van Malthus, maar men stelt daarvoor de waarheid in de plaats, indien men dit beginsel aanneemt: liefdegiften, zonder verstand uitgereikt, zijn prijzen voor den lediggang en de laagheid. De onderstand in geld of goederen is voorbijgaande, en kan slechts als tijdelijk middel dienen; het eenigste middel om de kwaal te genezen, is gelegen in de hulp, die wij van de zedekunde en godsdienst mogen verwachten, en deze zullen de kleinmoedige en verslagene harten opbeuren. Indien de weldadigheid verstandig wordt uitgeoefend, maakt zij bedelaars tot goede menschen; indien men zonder overleg geeft, kan een goed mensch tot den bedelstaf geraken.

Niets is nuttiger, dan de arme klasse in aanraking te brengen met verlichte en weldadige menschen, die raad weten te schaffen en den moed opbeuren, en die, bij het verleenen van hulp, kunnen leeren, hoe men voor zich zelven genoegzaam kan zijn. Ik kan niet in alle de bijzonderheden van dit onderwerp treden, en ik verwijs naar het werk van de Gérando, getiteld: *de Bezoeker der armen.* Dit werk is vol van nuttige aanwijzingen, en men gevoelt op iedere bladzijde, dat de schrijver de deugden, welke hij predikt, in beoefening brengt.

VIERDE BOEK.

OVER HET GEBRUIK VAN DEN RIJKDOM.

EERSTE HOOFDSTUK.

Over het besteden der inkomsten.

Wanneer de menschen waarde geven, of waarde toevoegen aan voorwerpen, waarop zij hunne nijverheid toepassen, dan *brengen* zij *voort;* wanneer zij vervolgens zich van deze voorwerpen bedienen, zoo dat zij de bruikbaarheid daarvan vernietigen of verminderen, dan *verbruiken* zij. Het verbruik is het doel van den arbeid, en hiervan alleen ontleent de daarstelling en de verdeeling van den rijkdom haar geheel gewigt.

Eene hoofdvraag in de staathuishoudkundige wetenschap is deze, of het wenschelijk zij, dat de menschen weinig verbruiken, ten einde den rijkdom te vermeerderen, of dat er een overvloedig verbruik plaats grijpe, ten einde het genot te vermeerderen en de voortbrenging aan te wakkeren. Dit onderwerp, dat te gelijk de zedelijkheid en het fortuin der natie betreft, een onderwerp zoo dikwijls reeds behandeld, is nog altijd onbestemd en nog eeniger mate onzeker.

De Staathuishoudkunde onderscheidt een tweeledig verbruik; het een is *onvoortbrengend*, het ander *voort-*

brengend. Het eerste is de eigenlijke verbruiking; het ander is de omwerking van de grondstof.

Als men, bij voorbeeld, laken koopt om zich te kleeden, verbruikt men het onvoortbrengend, omdat, als het kleed verbruikt is, er niets van de uitgaven overblijft, welke men gemaakt heeft; maar de kleedermaker, die het laken gebruikt, verbruikt het op eene voortbrengende wijze, omdat hij de waarde in de kleederen, die hij ons verkoopt, terug vindt. Men kan de ontwikkeling van de gevolgtrekkingen der theorie in het 3e deel van het Traité van SAY nalezen. Ik zal tot dezelfde practische uitkomsten geraken, maar langs eenen anderen weg. In weinig woorden herinner ik den lezer de klassificering van den rijkdom, welke ik in het eerste boek van dit werk uiteengezet heb. Alle stoffelijke voortbrengselen worden in drie klassen verdeeld; er zijn in de eerste plaats kapitalen, welke ontstaan zijn uit voortbrengselen, die men bespaard heeft om nieuwe te scheppen; vervolgens een fonds van verbruik, dat zamengesteld is uit goederen, die bestemd zijn om onmiddelijk aan onze behoeften te voldoen; eindelijk de inkomsten, die, naar het gebruik, dat men er van maakt, of de kapitalen, of het fonds van verbruik zullen vermeerderen. Wij moeten nu onderzoeken welk van deze beiden het gunstigste is voor de algemeene welvaart.

Bijzondere oorzaken hebben invloed op het gebruik, dat ieder persoon van zijne inkomsten maakt. De arme werkman is gedwongen, om bijna alles voor het verbruik (1) te besteden. Zoo is het ook met hen gelegen, aan wien zijn rang de kostbare verveling van eenen grooten staat oplegt. Ons karakter, onze smaak hebben dikwijls meer invloed op ons dan onze toestand. Met hetzelfde fortuin en met dezelfde lasten gaat de een verkwistend te werk,

---

(1) Ik neem dit woord, en zal het ook voortaan alzoo bezigen, in den zin van *onvoortbrengend verbruik*.

en verrijkt zich de ander. Huisvaders geven zich aan dwaze verspillingen over, en ongehuwden ontzeggen zich de genoegens, waarvan zij genot konden hebben.

Algemeene oorzaken hebben eenen magtigen invloed op het gebruik onzer inkomsten. In een nieuw land, waar de kapitalen schaarsch zijn en de winsten aanzienlijk, wordt men opgewekt om kapitalen te vormen door de winsten, die zij opleveren. Naar mate zij meer overvloedig worden, en alzoo de winsten verminderen, geeft men aan de begeerte toe, om minder te sparen en meer te genieten. Die begeerte krijgt meer kracht, naar mate de kunsten eene menigte voorwerpen voortbrengen, die den smaak van den rijke kunnen opwekken en streelen. Het is voornamelijk deze oorzaak, die het fonds tot verbruik, ten koste der kapitalen, doet toenemen; want men kent nog geen land, waarvan men zeggen kan, dat de kapitalen zoo zijn opgestapeld, dat zij er te overvloedig zijn. In het tegenovergesteld geval zoude de landbouw geene verbetering meer te wenschen overlaten, en alle andere takken van nijverheid tot die hoogte zijn ontwikkeld, dat het onmogelijk werd om er een nieuw kapitaal in te plaatsen.

Eindelijk oefent de algemeene denkwijze eenen grooten invloed op de bestemming onzer inkomsten uit. Haar vermogen is zoo sterk, dat zij ons zelfs tegen ons belang en onzen smaak doet handelen. Naar gelang dit vermogen spaarzaamheid of verkwisting gebiedt, is de verdeeling der inkomsten tusschen de kapitalen en het fonds van verbruik zeer verschillend. De algemeene denkwijze wordt gewijzigd door openbare geschriften; het is dus van groot belang, dat de wetenschappen alleen zulke denkbeelden voortplanten, die met het maatschappelijk belang strooken.

Men kan zich twee dwaalstelsels scheppen. Indien de inkomsten, behalve de benoodigde som om te bestaan, in kapitalen veranderd werden, zoude eene te ver gedrevene voortbrenging plaats vinden, tenzij

de ingezetenen van den Staat onbegrensde markten buiten 's lands bezaten; zelfs in dit geval zouden zij slecht leven; zij zouden zich genoegens ontzeggen, tot wier genot zij geroepen zijn, en de schoonste hoedanigheden van den geest zouden bij een volk van vrekken uitgebluscht worden. Als daarentegen bijna het geheele bedrag der inkomsten tot verbruik werd aangewend, zouden de kapitalen niet in die mate toenemen, als de behoeften van kunsten en bedrijven vereischen; de werktuigen voor den arbeid zouden ophouden genoegzaam voorhanden te zijn, de ellende en de ondeugden zouden onder dit volk van verkwisters hare verwoestingen uitbreiden. Als men het onderwerp van dit hoofdstuk goed doorgrondt, dan ziet men in, dat een wijs gebruik der inkomsten te gelijk het aangenaamste voor den bezitter en het nuttigste voor het algemeen is. Lezer! ik wil hier geen Utopia schetsen; ik zal de daadzaken met onpartijdigheid vermelden, en ik zal de zuivere taal der Staathuishoudkunde spreken. Beschouwen wij eenen rijken en verlichten huisvader, die wegens het goed gebruik, dat hij van zijne middelen maakt, verdient, om als een voorbeeld aangehaald te worden. Zijn smaak, het belang zijner kinderen en zijne denkbeelden over algemeen welzijn nopen hem, om alle zijne inkomsten niet te verteren. Hij besteedt er een gedeelte van om zijne kapitalen te doen toenemen. Hij verbetert zijne landgoederen; hij laat gebouwen voor den landbouw, afsluitingen, enz. daarstellen. Indien deze werken niet alle zijne bespaarde gelden vereischen, geeft hij zijn geld op interest aan eenigen ondernemer, wiens schranderheid hij kent, en verschaft dezen alzoo de middelen, om eene voor zijn land nuttige inrigting daar te stellen, of ze uit te breiden.

Dikwijls heeft men hem gezegd, dat de rijken veel moeten verteren, om de voortbrenging aan te wakkeren; maar hij is tot nadenken gekomen, en weet, dat het gedeelte zijner inkomsten, hetwelk hij in kapitaal

verandert, niet minder verbruikt wordt, dan hetgeen hij voor de uitgaven zijner huishouding besteedt. De besparingen, welke hij besteedt tot verbetering van zijn land, of aan eenen fabrijkant ter leen geeft, worden verbruikt door de verschillende werklieden, wien zij arbeid verschaffen. Dit gedeelte zijner inkomsten komt dadelijk tot de werkzame en eerlijke verbruikers, die aanmoediging verdienen. Wij moeten er nog bijvoegen, dat alsdan de pachter welvarender wordt, en bij het eindigen van de pacht meer rente kan betalen, dat de fabrijkant winsten behaalt, en interessen betaalt.

Alzoo hebben niet alleen vele werklieden kunnen leven; maar de pachter, de fabrijkant en de landeigenaar, die het geld leende, zijn in staat grootere uitgaven te doen.

Men verkeert dus in eene vreemde dwaling, als men veronderstelt, dat men aan het verbruik de inkomsten onttrekt, die men in kapitaal verandert.

Men verbruikt het zelf niet; men laat het door anderen verbruiken en wel op eene wijze, die voor de algemeene welvaart de nuttigste is. De rijke man, van wien ik spreek, plaatst in het fonds van verbruik een groot gedeelte zijner inkomsten; maar hij verkwist ze niet in het wild en zonder goeden smaak. Dewijl hij een verlicht man is, wil hij niet de speelbal van zijn eigen rijkdom zijn; men ziet bij hem geene menigte onnutte bedienden, omdat hij wél gediend wil zijn, en omdat hij liever op het land eerlijke werklieden wil onderhouden, dan er in de stad leegloopers en dieven van maken, die in zijne liverei gekleed gaan. In zijn huis heerscht orde; hij weet toch, hoe hij den stelregel van den schuimlooper moet opvatten: *de verkwistingen van den rijke doen den arme leven.* Wat hij op eene ongeschikte wijze en zonder genot zoude verteren, wil hij liever verteren op eene wijze, die te gelijk aangenaam voor hem en voordeelig voor anderen is. Hij spreekt gaarne over de beginselen, die hij zich ge-

vormd heeft, omdat na goede voorbeelden niets noodiger is, dan goede raad. De verdedigers van verkwisting, hoort men hem zeggen, moesten wenschen, dat er saturnalien gevierd werden, waarin de rijken hun huisraad verbraken om de nijverheid aan te moedigen; dit huisraad, dat men zou moeten vervangen, zoude dagloon aan de werklieden en winsten aan de fabrijkanten geven. Maar wanneer de rijken hunne toevlugt niet tot dit bespottelijk en dwaas middel nemen, geven zij toch dezelfde inkomsten uit, en voorzien zij op gelijke wijze in de winsten en dagloonen, en wat zij niet vernield hebben, houdt niet op bruikbaar te zijn. Het huisraad, dat zij niet meer willen hebben, wordt goedkoop verkocht, en dient voor andere personen; het wordt nog al eens voor lagen prijs weder verkocht, en vindt zijne plaats in geringere woningen. De voorwerpen, die langzaam verbruikt worden, stapelen zich op, en worden voor de maatschappij een onmetelijk fonds van rijkdom. Eene goede orde kan alleen dit kostbare fonds doen toenemen en bewaren. Als een braaf man, die zoo spreekt, ziet, dat men naar hem luistert, gaat hij voort op denzelfden weg. Welk eene dwaasheid is het, zich te verbeelden, dat de rijke een gierigaard zoude zijn, als hij geen verkwister ware, even als of er maar eene wijze ware om verteringen te maken, en dat men die moest opvolgen, of wel zijn geld in den grond begraven!

Iedere uitgaaf heeft eenige nuttigheid; maar iedere uitgave is niet in dezelfde mate nuttig. De verspilling en verkwisting hebben zelfs gevolgen, die door niets vergoed worden, wanneer daardoor voorwerpen worden vernield, welke men niet naar believen kan vermenigvuldigen, omdat de medewerking der natuur noodig is, om ze voort te brengen. Als een meubel gebroken is, haalt men er een werkman bij; maar als men granen en boomen vernielt, kan men de natuur niet dwingen om de schade te herstellen, welke men aan de maatschappij heeft toegebragt. Zon-

der twijfel blijft er bij ieder verbruik iets over. Als gij koren vernielt, heeft toch hij, die het u verkocht heeft, de waarde er voor verkregen; maar die honger lijdt, en van dit koren zoude kunnen leven, waar vindt die de vergoeding van uwe dwaasheid? De verkwistingen der rijken hebben alleen plaats ten koste van den grooten hoop, en hunne welbegrepene spaarzaamheid doet het deel der armen toenemen. Een verstandig man wil, in weerwil van zijnen rijkdom, niet alleen, dat er orde in zijn huis heersche, maar hij acht het ook niet beneden zich, om eenige bezuinigingen in te voeren, die hij als belangrijke toepassingen der wetenschappen heeft leeren kennen. Hij laat den haard zijner schoorsteen zoodanig inrigten, dat hij beter verwarmt en met minder kosten, al ware het alleen om een goed voorbeeld te geven en een nuttig gebruik te verspreiden. Indien ligtzinnige menschen zulke zorgen bespottelijk willen maken, en veronderstellen, dat ze uit gierigheid voortkomen, dan zullen zij van hunne dwaling terugkomen, als zij in de vertrekken van dezen verstandigen man alle teekenen van overvloed en goeden smaak aantreffen. Zijn huisraad is even sierlijk als stevig; vele voorwerpen van gemak en van genoegen versieren zijne woning; zijn fortuin laat hem toe, om zich die aan te schaffen, en hij wil er zijn gezin genot van laten hebben. Als hij ver van de hoofdstad woont, wil hij ook de nijverheid opwekken, en werklieden vormen, door hun modellen te verschaffen; zonder zich met zijn opschik bezig te houden, is hij altijd in goede stoffen gekleed, en alles wat hij gebruikt, is in goede fabrijken gekocht. In alles zoekt hij het schoone, en hij weet, dat de meer volmaakte fabrijken, waarvan de invloed belangrijk is, niet kunnen bestaan, zonder de rijken tot verbruikers te hebben. De onkosten van zijne tafel zijn voor hem niet de zwaarste uitgaven; men ziet op zijne gastmalen dien verkwistenden overvloed niet, die schijnt aan te kondigen,

dat men gekken tot gasten heeft; maar zijn kok heeft zoo veel bekwaamheid, als in een groot huis te pas komt.

Het eenigste onderscheid, dat men aan zijne tafel en die van andere rijken kan opmerken, is, dat hij even goed voorzien is, maar met mindere kosten, en dat aangename gasten daaraan gezeten zijn. Ik spreek niet van dat gedeelte zijner inkomsten, dat hij voor de opvoeding zijner kinderen besteedt, noch wat hij aan liefdadige oogmerken besteedt; ik zoude mij dan door beschouwingen laten wegslepen, waardoor ik mijn onderwerp uit het oog zou verliezen.

De beginselen, waardoor deze rijke man geleid wordt, zijn juist dezulke, welke ieder mensch moest opvolgen, wiens inkomsten niet geheel en al voor het dagelijksch gebruik worden vereischt. Even als de rijke landeigenaar zijne landerijen verbetert en groote sommen uitzet, moet de werkman gereedschap koopen en iets besparen om uit te zetten. Ziedaar dan zijne kapitalen. Wat het fonds tot verbruik betreft, is het voor den arme nog meer dan voor den rijke van belang, om er met overleg slechts een gedeelte van zijne inkomsten in te storten, en om te weten, dat, als hij wat aanschaft, hij aan voorwerpen, die duurzaam zijn, de voorkeur moet geven, boven zulke, die schielijk verslijten. Indien hij zich, hetzij voor zijne voeding of voor zijne kleeding, eenige overtolligheden kan aanschaffen, moet hij liever er den prijs van willen besteden om eenig huisraad aan te koopen, dat zijne kinderen nog bezitten zullen. Men weet, welken invloed de rijken uitoefenen, vooral zij, die land bezitten, omdat in het algemeen aan hen ook de openbare bedieningen en maatschappelijke onderscheidingen ten deel vallen.

Als de rijken de door mij ontwikkelde beginselen opvolgen, zal hun heilzaam voorbeeld verbeteringen in alle standen van de maatschappij te weeg brengen.

Het land, waar men deze beginselen huldigt, zal den meesten rijkdom, deugd en geluk zien ontstaan.

Indien de algemeene denkwijze daarentegen aanzet tot verkwisting, indien valsche begrippen van Staathuishoudkunde de dwaling ingang doen vinden, dat alle verbruik even nuttig is, zal men tegenovergestelde uitkomsten verkrijgen. De rijken zullen hunne inkomsten in het fonds tot verbruik werpen. Er bestaat een zeker aantal lieden, die er door bevoordeeld worden, en ik herhaal mijn gezegde, dat iedere uitgave hare nuttigheid heeft. Wanneer de rijken onkosten maken voor bedienden, ligtekooijen, en spelers, zullen deze wezens niet alleen leven; maar zij verbruiken, wat zij ontvangen, en laten weder andere werklieden leven. Intusschen komt het mij voor, dat de wijze, waarop onze verlichte huisvader zijne inkomsten besteedt, meer regelregt de middelen van bestaan aan eerlijke en vlijtige menschen verschaft, en ik zie nog niet goed in, door welk eenen ommeloop de goudstukken, welke de verkwister uitstrooit, in kapitalen hervormd zullen worden, waardoor de noodige verbeteringen in den landbouw zullen ontstaan. Als groote landeigenaren eene eer in de verkwisting stellen, zullen de kooplieden en fabrijkanten met hen in geldverspilling willen wedijveren; ook deze zullen hunne kapitalen opmaken, alle klassen van de maatschappij zullen in deze dwaasheid deelen, en ten laatste wordt de Staat nog een groot schouwtooneel van uitspatting en lediggang. De schrijvers, die alzoo de nijverheid willen aanmoedigen, door een verbruik zonder regel en maat te prediken, welke goede bedoelingen zij overigens mogen hebben, leeraren als zedenbedervers, en leggen eene uitstekende onwetendheid in de beginselen van de leer des rijkdoms aan den dag. Het is smartelijk om gezegden, als de volgende, te hooren: *de beginselen der Staathuishoudkunde behooren tot eenen anderen kring van denkbeelden, dan de voorschriften der zedekunde* (1). Ik ken geene valscher bewering, die

(1) Dit gezegde is van Garnier (noten op de overzetting

meer geschikt is om de menschen op een dwaalspoor te brengen, en om twee wetenschappen, die door de behoeften der menschheid naauw aan elkander verbonden zijn, van een wederzijdschen steun te berooven. Het vraagstuk, waarover men deze wetenschappen, indien zij met elkanderen streden, het meest van elkander zoude zien verschillen, zoude juist dit zijn, waarmede wij ons thans bezig houden; maar de waarheden, in dit hoofdstuk aan de hand gedaan, worden door beide wetenschappen evenzeer bevestigd.

De door mij ontwikkelde beginselen over het besteden der inkomsten vloeijen uit den aard der dingen voort. Deze beginselen veroordeelen de verkwisting en verspilling, waaraan nieuwere schrijvers hunne loftuitingen toezwaaijen, en verwerpen evenzeer de strenge ontbering, die men vroeger zoo ophemelde. Niet alleen zijn die strengere denkbeelden niet van toepassing op de maatschappij, waarin wij thans leven, maar waren ook nooit in overeenstemming met het geluk der menschen; zij zijn tot ons overgebragt uit de oude republieken, die zelfzoekende en barbaarsche maatschappijen, waarin de burgers, dat is te zeggen, eenige bevoorregten, van roof leefden, en aan slaven geboden. Ik heb het woord weelde niet uitgesproken; dit woord is te onbestemd, dan dat men het gebruiken kan, wanneer men juiste en stellige denkbeelden moet opgeven. Eenige schrijvers

---

van SMITH deel IV. p. 38.) en niettemin deelt de schrijver toch het gevoelen over de verkwisting van andere schrijvers niet. Eenige bladzijden verder zegt hij: DE SAINT CHAMANS, (in zijn werk, getiteld, *over de belasting, gegrond op de beginselen der Staathuishoudkunde*,) heeft zich van de waarheid laten afbrengen, door te beweren, dat ieder verbruik, zelfs van de verkwisters en dat der Regeringsbesturen, die men zonder verwijt van overdrijving, als de eerste onder alle verkwisters kan stellen, nuttig voor de wedervoortbrenging zijn, zoodat volgens zijn denkbeeld het voldoende zoude zijn om te verteren, ten einde daardoor een aanwas van den algemeenen rijkdom te weeg te brengen.

hebben beproefd het wederom in te voeren, doch in eenen goeden zin kan men het niet nemen, zonder zich aan menigvuldige misvattingen bloot te stellen. Men moest dan, als men er gebruik van wilde maken, aan dat woord eene verachtelijke beteekenis laten, maar het juister bestemmen, en dan zoude ik zeggen, dat men onzedelijke uitgaven *weelde* moest noemen. Als een werkman, die in zijn vak gelukkig is, met zijn gezin een klein landelijk feest er van neemt, keur ik het goed; maar als hij zijn geld in de kroeg gaat verdrinken, doet hij een uitgave van weelde: laat een rijk man aan zijne vrouw eene shwal van 3000 francs geven, dan is deze uitgave, wanneer zij overeenkomstig zijn vermogen is, geenszins onzedelijk, maar koopt hij deze shwal voor zijne bijzit, dan is het eene uitgave van weelde.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de belastingen.

Onafhankelijk van hunne bijzondere uitgaven hebben de menschen ook gemeenschappelijke uitgaven te bestrijden. Het geld, dat ik geef om de stad, waarin ik woon, gezond te maken, wordt niet minder tot mijn gebruik aangewend, dan dat, waarmede ik in de uitgaven tot herstelling van mijn huis voorzie. Door de overheidspersonen en het leger te betalen, verkrijgen de ingezetenen van den Staat zekerheid, een goed, zonder hetwelk zij geen gebruik van hunnen rijkdom kunnen hebben, om dat hunne werkzaamheden en genoegens zouden gestremd worden. Er is echter bijna geen land, waar men zonder morren en ongenoegen de belasting voldoet.

Eene groote oorzaak van den weerzin om tot de

openbare uitgaven bij te dragen, is: dat men al te dikwijls aan de opbrengst der belastingen eene verkeerde bestemming ziet geven. De misbruiken van het gezag hebben de regering van de onderdanen verwijderd. Wanneer het gezag er slechts aan denkt om altijd grootere sommen te vragen, en ze op eene voor de schatpligtigen noodlottige wijze verspilt, is het natuurlijk, dat dezen het geld, dat zij in de schatkist storten, beschouwen als hun voor een nuttig, en aangenaam gebruik, dat zij daarvan wilden maken, ontnomen. Eene andere oorzaak is het gebrek aan kennis. Onder het meest vaderlijke bestuur, dat bij gevolg ook het spaarzaamste is, kunnen nog onwetende lieden in het geloof verkeeren, dat hunne belastingen niet voor hen besteed worden.

Ingezetenen, midden in het rijk, zullen de uitgaven voor de daarstelling van zeehavens voor onnut houden, die hun ondertusschen eenmaal groote winsten zullen geven. Eene meer algemeen verspreide kennis zal schandelijke, voor de maatschappij schadelijke, en voor het gezag gevaarlijke veroordeelen doen verdwijnen. Men moest ook, voor zoo ver mogelijk, het geld der belastingschuldigen, onder hunne oogen besteden, en hen van de wijze, waarop het gebruikt wordt, laten overtuigen.

Er zijn uitgaven van steden en provincien, welke men niet met die van den Staat moet verwarren. Het is vooral door de hulp der gemeente- en provinciale besturen, dat men bij de menschen belangstelling in de algemeene zaak kan bevorderen. Indien de inwoners van een land deze instellingen niet begrijpen, dan kan men hen veilig voor ongeschikt houden, om vrij te zijn. Ik deel het gevoelen dier schrijvers niet, welke gelooven, dat alle uitgaven der regering onvruchtbaar zijn. De Tracy, die door vernuftige ontleding licht over verscheidene punten van Staathuishoudkunde verspreid heeft, schijnt mij toe zich te bedriegen, als hij zegt: „het gansche bedrag der

openbare uitgaven moet men in de klasse dier uitgaven stellen, welke men te regt onvruchtbaar en onnut noemt (1)."

Eene regering brengt ook zelve dikwijls rijkdom voort (2). Zij vervaardigt wegen, kanalen, zeehavens, publieke gebouwen, gedenkteekenen, enz. Wanneer zij een wijs gebruik van het bedrag der belastingen maakt, al brengt zij dan ook zelve niet voort, helpt zij toch voortbrengen. Zij betaalt ambtenaren, regters, hoogleeraren, enz. Deze ambtenaren leveren onstoffelijke voortbrengselen in ruiling voor hun geldelijk inkomen; zij handhaven de rust, verspreiden zedelijkheid en wetenschappelijke kennis, en zulke goederen hebben eenen gelukkigen invloed op de ontwikkeling der kunsten. Als het openbaar gezag de ontvangsten verspilt met geschenken voor zijne beambten, als nuttige bedieningen te rijkelijk betaald worden, als in de openbare werken verspillingen plaats vinden, alsmede in de leverantien, dan bedriegt men zich nog, met zulke uitgaven onvruchtbaar te noemen, daar zij veeleer waardijen vernietigen. Intusschen hebben de overdrevene belastingen en de verspillingen van het openbaar gezag verdedigers gevonden, niet alleen onder menschen, die gewoon zijn om van misbruiken te leven, maar ook onder menschen, die waarheid zoeken. Hooge belastingen, zegt men, werken als een prikkel op de werkende klasse om te arbeiden; vervolgens worden de sommen door de talrijke ambtenaren verteerd, een tweede prikkel voor den arbeid. Ik betwist geene waarheid, welke het ook zij: de druk der belastingen heeft somtijds even nuttige als onverwachte uitkomsten gehad. Smith zegt ons, dat de

(1) Economie politique, page 364, édition in 8°.

(2) Zeker niet in het geval, wanneer zij het monopolie van zout, tabak, kruid enz. uitoefent. De voortbrenging zoude overvloediger zijn onder een stelsel van vrijheid. De regering, verre van in dat geval voort te brengen, vermindert de hoeveelheid voortbrengselen.

hooge prijs van den handenarbeid te weeg gebragt door de belastingen, vele hulpmiddelen en zuiniger werktuigen heeft doen uitvinden, waarvan de Engelsche nijverheid groote voordeelen getrokken heeft. Zij, die de belastingen toestemden, waren daarop niet bedacht, en zonder twijfel zijn er minder kostbare middelen om den vooruitgang der werktuigkunde aan te moedigen. Er zijn verkwistende regeringen geweest, die bij hunne dwaze overdadigheid, nuttige uitgaven deden, en om hunne onbekrompenheid werden geprezen. Er zijn regeringen geweest, die somtijds, te midden hunner dwaze verkwistingen, eenige wetenschappen aanmoedigden, nieuwe middelen van gemeenschap daarstelden, waarvan de belastingschuldigen voordeel trokken; ook ontvangers der belastingen, die zich aan knevelarijen schuldig maken, handelen somwijlen edelmoedig; maar moet ik dan daaruit besluiten, dat knevelarijen zeer gewenscht voor de uitoefening van weldadigheid zijn?

Het is mogelijk, dat zware belastingen op trage en vadsige wezens dezelfde uitwerking hebben als de rampen van hooger hand, welke den landman treffen, en hem dwingen om tegen de natuur te worstelen, ten einde een ellendig leven te onderhouden. Deze wreede prikkel, die misschien nooit met het oog op het algemeen welzijn aangewend werd, zal ook altijd door eene regering verworpen worden, die verlicht genoeg is, om in te zien, dat men de luiheid verbant, door de onkunde te verdrijven. De beste hefboomen voor de nijverheid zijn de verlichting en de hoop om de vruchten van zijnen arbeid te trekken. In tijden van onwetendheid kunnen openbare ambtenaren, die men uit de hoofdstad naar het hart der provincien zendt, ook daar de behoeften van den rijke opwekken; zij spreiden eene nieuwe pracht ten toon, zij brengen verschillende voortbrengselen van kunst met zich mede, en wekken daarvoor de bewondering op. In allen gevalle zijn hunne verspillingen en voorbeelden dikwijls nadeeliger voor de

zeden, dan nuttig voor de nijverheid. Het meerendeel dier menschen is verkwistend en verspilziek, en leert eerder, hoe men de inkomsten verkwist, dan hoe men die goed aanwendt. Men heeft zich langen tijd bedrogen ten opzigte van de gevolgen, die uit de verteringen der ambtenaren voortvloeijen. Deze toch scheppen geenen rijkdom, waaruit hunne verdiensten bestaan; deze bestonden reeds in de maatschappij. Laat de bezoldiging van eenen Intendant 40,000 francs beloopen, dan is deze som de belasting van 20 landeigenaren, die ieder 2000 fr. betalen. Indien de schatkist hun dit geld niet afnam, zouden zij het gedeeltelijk besteden tot verbetering van hun land, en gedeeltelijk voor een nuttig en aangenaam verbruik. Gelooft men dan, dat het algemeen niet even vele voordeelen uit deze verschillende wijzen, om zijn inkomen te besteden, trekken zoude, dan uit de gastmalen en bals van den Intendant? Geen mensch van doorzigt kan zich door het zoo dikwijls herhaalde gezegde laten misleiden: „ de belastingen, welke de regering, van het algemeen heft, geeft zij aan het publiek terug." Om deze terug te geven, moest zij zulks doen, zonder iets in ruiling te vragen. De regering geeft de voortbrengselen, welke zij ontvangt, niet terug, maar verruilt ze tegen anderen. Laat een werkman veertig stuiver aan de schatkist betalen, door het verbruik van belaste voorwerpen, als tabak, wijn, zout enz. Indien hij vervolgens voor de regering één' dag werkt, en deze hem daarvoor 40 stuiver geeft, is hem dan zijn werk vergoed? Neen! hij heeft voor 40 stuiver werk geleverd, en zijne belasting is altijd voor hem verloren. Dikwijls krijgt hij de belastingen zelfs door ruiling niet weder terug. Men heeft duizendmalen herhaald, dat de schrijver van den TELEMACHUS grove staathuishoudkundige dwalingen heeft begaan. Zoo, bij voorbeeld, bewijst ons hetgeen hij zegt van de hervorming van SALENTE, dat hij de nijverheid der steden nadeelig voor die van het platte land hield.

Zulk een gevoelen behoeft men niet langer te bestrijden; maar de dwaling van FENELON is eene valsche gevolgtrekking van een wezenlijk feit, dat hij onder de oogen konde hebben. Als een vorst den landbouw met belastingen drukt, ten einde een paleis te bouwen, en op één punt van het koningrijk verkwistende feesten te geven, dan zal dit enkele punt ons een tooneel van misdaad vertoonen, terwijl de Staat zelf in ellende gedompeld zal zijn. Als men goede en beschaafde vorsten de overtuiging gaf, dat de verkwisting de nijverheid aanmoedigt, en dat verspillingen een land verrijken, dan zoude men hun doen gelooven, dat zij zonder maat, de belastingen konden vermeerderen en verhoogen; men zoude hen tot dezelfde uitkomsten doen geraken, als de dwingelanden in Azië, die zich als eigenaren van de goederen hunner onderdanen beschouwen. De wetenschap van het openbare geldwezen had langen tijd tot doel, om hulpbronnen voor de schatkist te scheppen, en altijd een grooter aandeel van de inkomsten der ingezetenen weg te nemen; het is te wenschen, dat zij thans leere, hoe men de algemeene lasten vermindert. De grondslag van een goed belastingstelsel bestaat in de opheffing van onnutte uitgaven. Om de moeijelijkheden te beoordeelen, die men ontmoet, wanneer men van deze theorie tot de praktijk wil overgaan, behoeft men alleen de kracht van het persoonlijk belang en de hartstogt der hebzucht te kennen. Zonder zelfs over de roofzucht van menschen te spreken, die gewoon zijn om van misbruiken te leven, zoo is de gewoonte om veel uit te geven, zoowel voor de regering, als voor bijzondere personen eene hebbelijkheid, die men moeijelijk verandert. Men moet zich van uitgaven ontslaan, waardoor bijzondere personen rijk worden, maar daarentegen met spaarzaamheid zoodanige uitgaven doen, die de bijzondere personen verrijken (1).

(1) Alleen ten opzigte van deze laatste uitgaven moet men

Maar wanneer men de uitgaven van den Staat heeft verminderd, is het nog een ingewikkeld vraagstuk, door welke middelen op de minst drukkende wijze in de behoefte kan worden voorzien.

Men zoude wel willen, dat ieder ingezeten, in evenredigheid van zijn inkomen, tot de openbare uitgaven bijdroeg. Maar welk eene hatelijke inquisitie zoude men niet moeten invoeren, om tot de kennis van ieders inkomen te geraken? Men zoude ook de lasten moeten kennen, waarmede het inkomen bezwaard is. Deze grondslagen veranderen onophoudelijk, en het zou weinig baten om jaarlijks eenmaal de kwellende nasporingen hieromtrent te vernieuwen. Wij willen niet spreken van de listen, die de belastingschuldigen ter kwader trouw in het werk zouden stellen; maar hoeveel menschen zijn er niet, wier belang het is om den toestand hunner zaken niet bloot te leggen. Toen men in zeer kleine gemeenebesten, zoo als Hamburg en Geneve, belastingen hief in verhouding tot het inkomen of het fortuin der burgers, bleef iedere som, die in de schatkist gestort werd, onbekend. Het ligt in den aard dezer belastingen, dat men ze in het geheim betaalt, onder

---

vreezen van te spaarzaam te zijn. Het is gemakkelijk om groote sommen voor de schatkist te besparen, als men aan vennootschappen de vergunning geeft, om werken te maken, die door het algemeen belang gevorderd worden. Intusschen heeft ook dit middel zijne ongelegenheid; er kunnen b. v. kanalen worden gegraven, zonder dat het iets aan den Staat kost. Maar dan zullen de aandeelhouders langen tijd voordeelen genieten, indien de Staat zich met de kosten van de daarstelling had belast, het volk slechts voor de kosten van onderhoud zoude hebben te zorgen. In elk geval betaalt het volk; het is alleen de vraag, welke wijze van betaling de geschiktste zij; als het volk rijk genoeg is, om op het oogenblik te betalen, zal het minder betalen; deze wijze is dus de voordeeligste. Maar als het voorschot te groot voor de schatkist is, en dat het de vraag is om hoogst nuttige zaken daar te stellen, is men reeds gelukkig genoeg, om ze zonder verwijl te laten uitvoeren, al moet men ze dan ook naderhand wat meer betalen.

het verband van eenen eed, die bewijst, dat men zich eerlijk geschat heeft. Maar men zal in een uitgestrekt rijk bij ieder inwoner nooit zulk een naauwgezet geweten vinden, dat men in het geheele bedrag der uitgaven kan voorzien door middel eener belasting, waartoe zulk eene uitstekende goede trouw vereischt wordt.

Bij de onmogelijkheid om het inkomen, dat in handen van den bezitter is, te kennen, ziet men weldra, als men het inkomen wil treffen, op het oogenblik, dat het uit zijne handen gaat om besteed te worden, dat eene menigte uitgaven niet belast kunnen worden. Sommige schrijvers zijn van meening, dat men het vraagstuk zoude kunnen oplossen, door eene ware te belasten, die alle menschen verbruiken; zoo zoude men alle inkomsten treffen door eene belasting op het gemaal. Maar zulk eene belasting, wel verre van eene redelijke verhouding te bevorderen, zoude nog harder drukken naar het aantal kinderen, dat men te voeden heeft, en zoude ligter worden door de middelen, welke het fortuin aan de hand zoude geven, om andere voorwerpen van verbruik in overvloed te bezitten. Het opsporen van eene eenige en evenredige belasting is eene begoocheling, en men is verpligt om verschillende belastingen te hebben, ten einde de openbare lasten met mindere ongelijkheid te verdeelen. De moeijelijkheid om de grondslagen te kennen, waarop men iedere belasting moet vestigen, is nog zeer groot. De inkomsten van de grondrenten loopen het duidelijkste in het oog; de overige zijn minder goed te schatten. De geldrente is zoo gemakkelijk te verhelen, dat men bijna altijd vreest, om de kapitalisten door nasporingen te ontrusten, die ook weinig zouden baten, en die de kapitalen een ongastvrij land zouden doen vlieden (1).

(1) De staatsrenten zijn wel bekend; maar de billijkheid laat niet toe, dat men ze belast. Als men eene leening aangaat, tegen 5 procent, en men vervolgens aankondigde, dat de rente met eene belasting van $\frac{1}{5}$ zoude worden bezwaard,

De winsten der ondernemingen van nijverheid kan men onmogelijk opmaken; men treft den ondernemer door belastingen, zoo als die der patenten, waarvan de grondslagen uit den aard der zaak zeer onjuist zijn. Men ondervindt dezelfde zwarigheid, wanneer men het arbeidsloon wil belasten. Men zoude het bovendien als eene hatelijke zaak beschouwen, om openlijk aan de armen een gedeelte van hunne winst af te nemen; maar somtijds wordt die winst aanzienlijk verminderd door de belasting op het verbruik, eene belasting, waartoe alle soorten van winsten bijdragen.

Hetzij men belastingen wil daarstellen, hetzij men ze wil afschaffen, moet men de voorwaarden kennen, aan welke eene belasting voldoen moet, als zij het minst mogelijk nadeel zal toebrengen. Dit willen wij nu onderzoeken.

1. Eene belasting mag niet onzedelijk zijn. Ik schreef het volgende, voor dat het schandelijkste spel in Frankrijk was afgeschaft: „ men spreekt het niet meer tegen, wat eene billijke verontwaardiging over de loterijen zoo dikwijls heeft doen herhalen; maar sommige lieden willen ons verzekeren, dat indien zij in eenen Staat werden afgeschaft, de speelzucht hare opheffing daarvan tot een profijt voor vreemde loterijen zoude maken, en dat men ze bij gevolg moet behouden. Zonderlinge redenering! Ik neem u het geld af, omdat anderen het u zouden afstelen. Al stond ook het verlies aan geld volkomen gelijk, dan zoude men voor de zedelijkheid nog een onmetelijke winst hebben behaald. Men zoude niet langer de regering het schandelijk voorbeeld zien geven, dat zij het beroep van eenen bankier bij een

was het even goed, als of men eene leening tegen 4°/₀ aanging; heeft men haar zonder voorwaarde aangegaan en belast men daarna de geldschieters, zoo is daarin een staatsbankroet gelegen tot een gelijk bedrag, als de belasting, die men heft.

hazardspel uitoefent, het laagste en verachtelijkste van alle beroepen zonder uitzondering, omdat struikroovers geen beroep hebben. Maar welk mensch van gezond verstand zoude men kunnen doen gelooven, dat als de werklieden en de dienstboden alleen konden spelen met agenten van vreemde loterijen, die door het geregt achtervolgd worden, zij hun loon even gemakkelijk zouden verliezen, als wanneer men zorg draagt om voor hen in ieder straat speelhuizen te openen, aan wier ingangen men onbeschaamd alle uitnoodigingen doet, waardoor de hebzucht van dwazen wordt misleid (1)?"

Verder beschouw ik die belastingen als zeer onzedelijk en zeer geschikt, om vroeg of laat verdeeling en haat tusschen de bewoners van een land te verwekken, waardoor slechts een gedeelte der ingezetenen getroffen wordt, en die hen vernederen, welke ze moeten voldoen. Zoodanige waren in Frankrijk de taille (hoofdgeld) en de corvée, (heerendienst).

Men moet ook die belastingen voor onzedelijk houden, die eene groote verleiding tot bedrog aanbieden, en waarvoor men een eerlijk beroep laat varen, om ongeoorloofde winsten na te jagen. Deze belastingen noodzaken ons om misdaden te straffen, die zij zelven hebben doen geboren worden, terwijl zij als eenige hulpbron voor de kinderen van hen, die zij tot slechte menschen hebben gemaakt, de misdaad overlaten.

2. Het is van belang, dat zoo na mogelijk het geheele bedrag van het geld, dat uit de beurs der ingezetenen gaat, in de schatkist kome. De belastingen, welke belangrijke onkosten voor hare inning vereischen, die men alleen door behulp van een leger van commiesen kan doen binnen komen, zijn door eenen overlast gedrukt, die schadelijk is voor onze bijzondere en niet dienstig voor onze openbare uitgaven.

(1) Economie politique, première edition, p. 353.

Wij merken nog op, dat sommige belastingen op drie manieren te gelijk betaald worden; in geld, in tijdverlies en in plagerijen, die men ondervindt. Het tijdverlies kan men met eene geldsom gelijk stellen, die men bij het bedrag der belastingen moet voegen, als men juist wil weten, hoe zwaar men belast is. De plagerijen vermoeijen en ontmoedigen den voortbrenger, en verminderen alzoo de voortbrenging. En eindelijk indien men dan nog door bedriegerijen wordt gekweld, en regtsgedingen, dan moet men er nog geld en tijd bij verspillen. Wat al sommen komen dan nog bij die, welke de regering noodig heeft!

Kwellende belastingen doen haren druk nog het ergste gevoelen, wanneer zij verpacht en bij gevolg geind worden met al de hebzucht van het eigenbelang. De pacht in beheer te veranderen, is een middel om te gelijk de belastingschuldigen en de schatkist te doen winnen, die alzoo een gedeelte van de winsten verkrijgt, welke door de pachters verslonden werden.

Deze belastingen, eenmaal ingevoerd, worden door de voordeelen beschermd, welke zij aan een groot getal ambtenaren verschaffen. Wat zou er van hen worden, als men de belastingen afschafte. Men zoude hier eenen eenvoudigen weg kunnen inslaan, deze namelijk, om als tot de afschaffing eener belasting besloten was, haar nog zoo lang te heffen, als noodig ware om eene genoegzame som te bekomen, waaruit men de beambten een pensioen konde verleenen.

Eene belasting is hinderlijk, indien zij huiszoekingen bij fabrijkanten of kooplieden noodzakelijk maakt, maar wordt onverdragelijk, indien zij huiszoekingen bij bijzondere personen vereischt. In het eerste geval vindt men gemakkelijk eene verschooning voor de waakzaamheid. Als zij sinds langen tijd bestaan heeft, konden zij, die er de last van dragen, vooraf weten, toen zij dit beroep ter hand namen, dat zij er aan onderworpen zouden zijn; maar geene reden kan de algemeene huiszoekingen billijken. De Engel-

schen vonden eene belasting op de schoorsteenen onverdragelijk, die hen onder de verpligting bragt, om zelfs tot in hunne binnenkamers de ambtenaren der belastingen toe te laten, en de belasting werd niet in stand gehouden. Het is nuttig, dat de algemeene denkwijze belastingen, van zulk een kwellenden aard, verwerpt; zij waarborgt alzoo de waardigheid van het volkskarakter. Maar het is te wenschen, dat de belastingschuldigen ook verlicht genoeg zijn om te weten, dat men alleen tusschen de eene ongelegenheid en de andere te kiezen hebbe, en dat men die belastingen moet dulden, die den minsten last na zich slepen. In Frankrijk heeft men veel tegen de belasting op de vensters gesproken; men heeft gezegd, dat men voor de lucht en het licht betaalt. Deze redekundige uitdrukking is evenwel zeer onbestemd. De belasting op de vensters sleept geen' last tot huiszoeking na zich, het is eene mobilaire belasting, die niet veel slechter, dan de anderen is.

3. De menschelijkheid en het maatschappelijk belang vorderen, dat men geene belastingen heffe, die de werkende klasse doen lijden; maar men geeft zich aan droomerijen over, als men in groote uitgaven wil voorzien, door voorwerpen te belasten, die alleen tot verbruik van den rijke strekken. De omzet in deze artikelen is gering; en daar zij niet volstrekt noodzakelijk zijn, zoude de prijsverhooging die nog verminderen. Men kan b. v. rijtuigen tot genoegen belasten, maar dit zal altijd een zwak hulpmiddel blijven. De belastingen op de tabak, zonder monopolie, behoort tot die soort van belastingen, die de meest wenschelijke voorwaarden in zich vereenigen. De tabak behoort niet tot de eerste behoeften, en het gebruik er van is algemeen genoeg, om eene hooge opbrengst te geven. Ondertusschen heeft iedere belasting hare zwarigheid, en het nadeel van deze zijn de aanzienlijke kosten bij de inning. Dikwijls heeft men gevraagd, op wie ten slotte de belastingen nederkomen? Vele schrijvers meenen, dat iedere

belasting onder de verschillende klassen der maatschappij verdeeld wordt, als een gevolg der menigvuldige betrekkingen, die tusschen hen bestaan. Anderen beweren daarentegen, dat de klasse, die koopt, en niet verkoopt, al het gewigt der belastingen draagt, omdat de andere klassen zich gemakkelijk hare voorschotten laten teruggeven, doch deze klasse de hare niet terug kan krijgen. Deze beide gevoelens zijn te onbepaald, het eerste is zelfs onjuist; men heeft zeer dikwijls eene bron van inkomsten door de belasting zien opdroogen, terwijl andere bronnen er niet of veel minder bij leden; en dit moest niet kunnen gebeuren, indien de stelling, welke ik betwist, waarheid was. Deze stelling bevat alleen waarheid genoeg om te bewijzen, dat ook de tweede onjuist is. Zij, die niets verkoopen, kunnen zeker het bedrag der door hen betaalde belastingen niet terugbekomen (1); maar daaruit volgt niet, dat de voortbrengers op hen altijd hunne voorgeschotene belasting kunnen verhalen. Het verwondert mij SMITH te hooren zeggen: de koopman, die een voorschot van eene belasting doet, moet zich die in het algemeen laten teruggeven *met eene winst* (2). Dit kan in het algemeen zoo niet zijn; de nijvere man zou weldra het verbruik zien verminderen, als hij den prijs der koopwaren te hoog opdreef. Wel verre dat hij den prijs dier waren met de interest der sommen, welke hij aan de schatkist betaald heeft, zoude willen bezwaren, draagt hij bijna altijd een gedeelte der belastingen, en in enkele gevallen laat hij het zich welgevallen om zijne winsten met het geheele bedrag der belasting te verminderen.

Ik zeide, toen ik over het arbeidsloon sprak, van hoe veel belang het was, dat de koopwaren laag in prijs zijn; trouwens zij zijn duurder dan

(1) Of het moest zijn door sinecuren en pensioenen van de regering.

(2) Tome IV, page 376.

zij moesten zijn, overal waar hooge belastingen bestaan. Ieder, die een bedrijf uitoefent, moet zijne directe belasting en den accijns op het verbruik betalen; hij betaalt eene menigte voorwerpen duurder, en ofschoon hij zich niet geheel en al kunne laten teruggeven, wat de schatkist hem ontneemt, krijgt hij echter door de verhooging zijner prijzen een gedeelte daarvan terug; indien het kwaad toeneemt, indien de belastingen altijd hooger worden, kunnen er geene kapitalen worden gevormd, de bestaande kapitalen gaan te niet of verminderen, ondernemingen houden op of kwijnen, de arbeidende klasse wordt minder aan het werk gesteld, en terwijl de goederen, welke deze verbruiken, in waarde stijgen, ziet men den prijs van den arbeid verminderen.

4. Het is wenschelijk, dat men de grondslagen eener belasting gemakkelijk kan kennen, dat de belastingschuldige alzoo de zekerheid hebbe, dat bij de verdeeling zijn last niet uit vijandschap zwaarder gemaakt wordt, noch die van zijnen nabuur, uit gunstbetoon, verligt. Men moet de willekeur nog daarom te meer vermijden, omdat er altijd eene groote ongelijkheid in de wijze overblijft, waarop de belasting verdeeld wordt. Welk een verschil in den last, dien de belastingschuldigen moeten dragen, naar gelang zij al dan niet kinderen, lasten, schulden hebben, en voor velen onder hen, naar gelang de hemel hun gezondheid geeft of niet! Belastingen, die men dikwijls beoordeeld heeft, schijnen mij boven anderen te verkiezen, omdat hunne grondslagen niet onzeker zijn. De successieregten hebben zeker groote zwarigheden; men verwijt haar, dat zij niet op de inkomsten maar op de kapitalen drukken. Ik zoude ze echter durven verdedigen, want zij kunnen niet willekeurig geheven worden. De belasting op het verbruik, als men de schelmerijen der financiele ambtenaren uitzondert, zijn bij hare verdeeling aan de willekeur onttrokken. Ieder een kan weten, welk regt op zulk een voorwerp drukt en zijne rekening maken, hoe-

veel zijne inkomsten hem toelaten om daarvan te dragen, om zich vervolgens zelf te schatten door zijne uitgaven te regelen. Maar dit laatste voordeel wordt geheel en al eene begoocheling, als de belasting voorwerpen van eerste levensbehoeften treft; dan wordt zij zeer ongelijk, omdat zij vòor alle trappen van fortuin dezelfde is. — De belasting op het zout heeft van de oude tijden af de hebzucht der financiers gestreeld; zij is niettemin eene der onregtvaardigsten, die men zich kan voorstellen, want zij drukt den armen man, en is onbeduidend voor den rijke. In een goed staathuishoudkundig stelsel zou het eene der eerste belastingen zijn, welke men zou moeten onderdrukken, ook dan, als men haren noodlottigen invloed op den landbouw konde vergeten.

Er is één geval, waarin de gelijkheid der verdeeling aan een veel grooter voordeel moet worden opgeofferd. Als, ten gevolge van een kadaster, men de grondbelasting zoo gelijkmatig verdeeld heeft, als dit mogelijk is, houd ik het voor nuttig, dat de verdeeling langen tijd dezelfde blijft. Buiten kijf ontstaat er weldra ongelijkheid; landerijen, die beter behandeld worden, geven weldra eene grootere opbrengst, terwijl de opbrengst der andere landerijen vermindert. Maar het grootste bezwaar zoude zijn, dat men de verbeteringen in den landbouw trof. Indien de landerijen van eigenaren veranderd zijn, sedert het kadaster ingevoerd is, heeft het aandeel, dat zij te betalen hadden, natuurlijk invloed op den prijs gehad, en de ontheffing daarvan zoude een geschenk zijn, dat men aan de nieuwe bezitters deed. Als de eigenaren dezelfde zijn gebleven, dan moet de onveranderlijkheid der belasting voordeelig voor hen zijn, omdat het in de natuur der zaken ligt, dat de landbouw zich verbetert.

De onveranderlijkheid is eene aanmoediging en eene belooning voor de nijverheid, en de meerdere lasten, die er uit voortvloeijen, moet men als eene

straf voor de onkunde en luiheid aanmerken. Deze wijze van beschouwing heeft in Engeland eene gelukkige uitwerking gehad, en in weerwil van hare bezwaren, zal zij altijd eene der krachtigste middelen zijn, om aan den landbouw eenen heilzamen schok te geven.

5. Eene belasting is minder drukkend, als men haar op een tijdstip invordert, dat de belastingschuldige in staat is haar te voldoen. De successie-regten worden op dien tijd gevorderd, als hij, die ze betaalt, rijker wordt.

Indien de grondbelasting op die wijze ingevorderd wordt, dat de boer verpligt is om zonder verwijl zijne voortbrengselen te verkoopen, in plaats van een gunstig tijdstip af te kunnen wachten, zoo legt men hem daardoor eenen last te meer op, die hem zeer kan drukken. Daarentegen strekt het denkbeeld om hem de belastingen in 12 gedeelten te laten betalen, tot zijne verligting. De last der accijnsen wordt ligter door de gemakkelijkheid, welke men heeft, om bij kleine gedeelten te betalen. Maar de fiscaliteit heeft het voordeel, dat zij bezit, om belastingen te verhoogen en te vermenigvuldigen, tegen de volkeren aangewend. Weinig belastingschuldigen, zijn er, die niet zouden ontstellen, als men hun het geheele jaarlijksche bedrag hunner verschuldigde belasting onder de oogen bragt.

6. Eene hoedanigheid, die men niet te zeer in iedere belasting kan verlangen, eene hoedanigheid, die de meeste harer kwalen wegneemt, is, dat zij matig zij. Men ondervindt eene pijnlijke gewaarwording, als men ziet, dat het onmogelijk is, om de belastingen op eene evenredige wijze te verdeelen. Doch alleen in hare matigheid is eenige verzachting voor hare ongelijkheid te vinden.

Het is een zeer juist beginsel, dat men slechts de inkomsten, maar niet de kapitalen door de belastingen moet treffen. Maar de kapitalen lijden het meest van alles bij hooge belastingen. Indien men

iemand bijna alles afneemt, wat hij voor zijne uitgaven bestemd had, is hij wel in de noodzakelijkheid, als hij wil blijven leven, om zijn kapitaal aan te spreken. Indien daarentegen eene belasting op de kapitalen matig is, kan zij uit de inkomsten, welke men voor zijn genoegen bestemde, betaald worden, of indien het voorschot van het kapitaal wordt genomen, kan eene besparing op de inkomsten het verlies weldra herstellen.

Het zal wel onnoodig zijn, hier te herhalen, dat het dikwijls voldoende is eene belasting matig te stellen, om haar veel te doen opbrengen. Het bedrog houdt op, of wordt minder werkzaam; te gelijkertijd dalen de belaste voorwerpen in prijs, en het verbruik wordt overvloediger. Deze feiten worden door allen, die opmerken willen, erkend.

Uit deze beschouwing der belastingen ziet men, dat aan alle groote bezwaren verbonden zijn; en men eindigt met te zeggen, dat hij de beste Minister van financien is, die het minst laat betalen. In een' Staat, die bevrijd mogt zijn van onredelijke belastingen, en van dezulken, waarvan de invordering zeer kostbaar is, en waar tegelijk de overige belastingen matig mogten zijn, daar zoude het belastingstelsel het naastbij aan de volmaaktheid komen.

DERDE HOOFDSTUK.

Over de geldleeningen.

Het gezond verstand zegt, dat men de belastingen moet regelen naar de behoeften van den Staat, die men naauwkeurig heeft onderzocht; maar al te dikwijls is het in den raad der financiers alleen de vraag, hoe men den belastingschuldigen het meest mogelijke

geld zoude kunnen ontnemen. Indien onverwachte gebeurtenissen plotseling nieuwe uitgaven vorderen, dan kan men de belastingen niet meer verhoogen, en men neemt zijne toevlugt tot geldleeningen. Er zijn er van onderscheidenen aard. Wanneer men zonder verwijl de opbrengst eener belasting wil hebben, die slechts in den loop van eenen korteren of langeren tijd ingevorderd kan worden, zijn er lieden, die zich genegen gevoelen, om een gedeelte der belastingen voor te schieten, mits men hun het geheele bedrag er van afstaat. De financiers, die het eerst aan de regeringsbesturen deze hulpbron aanwezen, hadden hiertoe geene groote geestinspanning noodig: zij bootsten die woekeraars na, die zij aan jongelieden zagen beduiden, om hunne inkomsten te verteren, voordat zij die in handen hadden.

Deze vooruitbetaling is in wezenlijkheid eene geldleening. Het papier, waarvan zij de uitgifte te weeg brengen, vertegenwoordigt, met het ander papier, hetgeen men de *vlottende schuld* noemt. De geldleeningen, welke men in het grootboek inschrijft om daarvan jaarlijks de interest te betalen, maken de *vaste* schuld uit, die niet altijd, zoo als thans, eene mijn is, welke men gemakkelijk ontgon, en die men nu voor onuitputtelijk houdt. Toen de Vorsten het eerst geldleeningen deden, konden zij het benoodigde geld niet bekomen dan tegen hypotheek op hunne domeinen, en gaven het geld zoodra mogelijk terug. Maar toen de rijkdom meer algemeen werd, en men geld konde leenen, zonder eenen anderen waarborg te geven, dan de opbrengst der belastingen, ging men echter nog voort om in de eerste plaats aan de teruggave van het kapitaal te denken; men ijsde op het denkbeeld om eene schuld aan te gaan, zonder het tijdstip der aflossing te kunnen voorzien. Dan eens leende men geld *op lijfrente*, eene onzedelijke hulpbron, die men in onze dagen gelukkiger wijze heeft leeren verachten; dan eens leende men geld *op termijnen*, en ieder jaar betaalde men een gedeelte van

het kapitaal, tegelijk met de interest, terug. Men had nog niet dadelijk de gedachte om *op eeuwigdurende rente* te leenen, dat wil zeggen, verbazende sommen te verslinden, en aan het nageslacht de zorg te vermaken om de schuld af te lossen, als het dit vermag.

Dit middel om geld bij een uitgeput volk te vinden, en om de schatkist te vullen, zonder dat men de lasten van het algemeen schijnt te vermeerderen, heeft aan de verkwisting der volkeren eene onmetelijke ontwikkeling gegeven. Men wenscht eenige honderde millioenen te verkrijgen, om eerzuchtige oogmerken te bereiken; maar deze som is verbazend; en te vergeefs zoude men beproeven om ze aan de reeds gedrukte belastingschuldigen te ontrukken. Kan hun zweet nog 20,000,000 in het jaar opbrengen? Daarmede is men te vrede; men leent 400,000,000, en men betaalt de interesten. Dit middel van verkwisting en verderf schijnt sterk genoeg om de gloeijendste hebzucht te verzadigen; maar men heeft het nog volkomener weten te maken. Men heeft bevonden, dat het te langzaam werkte, men heeft zijne werking verdubbeld; eene helsche uitvinding is er bij gekomen om de leeningen gemakkelijker te maken. Het crediet, zoowel van eene regering, als van eenen bijzonderen persoon, vloeit uit de meening voort, die men van hare eerlijkheid, en haar vermogen heeft; men leent haar, als men gelooft, dat zij zal *willen*, en zal *kunnen* betalen. Maar dank zij der voormelde uitvinding, men is thans meester, om zich met het minst mogelijk crediet in schulden te steken. De regering kondigt, b. v., eene leening van 100,000,000 aan, welke zij weet, dat zij niet volgeteekend kan krijgen; zij verkoopt de leening tegen 60,000,000, en misschien minder, aan een genootschap, dat eigenaar wordt van 100,000,000 aan schuldbrieven, en die dezelve in kleine aandeelen met winst aan den man weet te brengen. Somwijlen staat deze maatschappij haren koop aan eene andere af, en behaalt eene aanzienlijke winst, zonder iets

betaald te hebben. Ook gebeurt het wel eens, dat men, als eene uitstekende gunst, verzoekt om onder hen te behooren, die de leening op zich nemen; men werpt er zich op, als de jagthonden op het wild.

Allerlei schandelijkheden moesten natuurlijk onder het schuldenstelsel welig ontkiemen. De makelarij is de dochter van de leening. De schuldbrieven stijgen of dalen in prijs, naar mate men vertrouwen aan de regering schenkt. Het is dus voordeelig, om op zekere tijdstippen zijne schuldbrieven te verkoopen, en ze op andere tijden weder in te koopen. Dit spel zelfs scheen nog binnen te enge grenzen beperkt. Iemand, die nooit eenige renten zal bezitten, biedt eenen anderen aan, die er geene koopen wil, om ze hem voor dezen of genen prijs, tegen dit of dat tijdstip, te verkoopen. Het is eene weddingschap over den stand der rente op dat tijdstip. Die verliest, betaalt die som, waarin hij zich bedrogen heeft. De beurs wordt een speelhuis, dat te gevaarlijker is, omdat men niet dadelijk geld te zetten heeft. Maar het toppunt van schandelijkheid is, dat men altijd de regeringslieden verdenken kan, dat zij zich heimelijk onder de spelers mengen, en daar zij de middelen hebben om de eerste omstandigheden te weten, die de rente kan doen veranderen, spelen zij, als zij spelen, altijd zeker spel. Wij mogen het onze finantiële uitvindingen dank wijten, dat zij, die het openbare fortuin beheeren, die het voorbeeld van kieschheid moesten geven, zich als valsche spelers kunnen bevoordeelen, in afwachting dat zij bankroet maken voor rekening van den Staat.

Het bestaan van eene openbare schuld heeft niet te min zijne verdedigers. Wij moeten opmerken, dat de eerste geschriften, die haar lof verkondigden, in Engeland werden uitgegeven om ministeriële plannen te ondersteunen. Meer dan een lezer hield de vlugschriften van eenige hongerige pamphletschrijvers

voor werken van diepzinnige Staathuishoudkunde. Intusschen hebben ook vele onbesproken mannen de weldaden van eene openbare schuld opgehemeld. Als men hen hoort, dan schept zij in den Staat een nieuw kapitaal; zij doet eene klasse van verbruikers ontstaan, die men op prijs moet stellen; zij geeft aan de regering het eenige middel om groote zaken uit te voeren, en maakt dat de burgers er groot belang bij hebben, om de orde te handhaven. Zoo is de schuld eene soort van talisman, waarvan het bezit de welvaart van eenen Staat verzekert.

Ik zal ieder dezer beweringen onderzoeken en beantwoorden. Het is een vreemd denkbeeld, dat men een nieuw kapitaal schept, als men eene schuld aangaat. Ik zie in de eerste plaats, dat men kapitalen vernietigt: de particulieren leenen aan de regering het door hen bespaarde geld; deze, door het bespaarde te besteden, verteert het; het bestaat alzoo niet meer. De rentenier verkrijgt in ruiling eenen titel, welke hem de betaling der interesten verzekert. Als hij een kapitaal wil hebben, kan hij zich dat verschaffen door zijne rente te verkoopen; maar wij moeten ons niet verbeelden, dat bij deze handeling twee kapitalen verruild worden. Men bedriegt zich, als men in het blad papier van den rentenier een kapitaal meent te zien. Zoolang hij het bewaart, heeft hij geen kapitaal, en wanneer hij het verkocht heeft, heeft de kooper geen kapitaal meer.

De openbare schuld vernietigt niet alleen kapitalen, maar zij maakt ook die kapitalen duurder, die beschikbaar voor den handel blijven. Want daar zij eene grootere mededinging in de navraag naar gelden te weeg brengt, doet zij natuurlijk de interest stijgen, of verhindert hare daling.

Hoevele kapitalen vernietigt zij niet door vele personen, die eenen eervollen handel dreven, van hunne oorspronkelijke bezigheden af te trekken, terwijl zij zich in gewaagde en schandelijke speculatiën werpen. De schrijver van de *Aanmerkingen om-*

trent den handel, in Engeland verschenen op een oogenblik van geestdrift voor het aangaan van Staatsschulden, zegt: „ men heeft niet langer noodig om zijn geld te wagen in schepen, die aan de uitersten der aarde handel drijven; men stelt zich te vrede om te kruissen en te rooven in de hoeken van de beurs, waar men een onnoemlijk getal prijzen maakt." Allen behalen er geenen buit; de meesten beloopen er storm.

Men heeft veel van de voordeelen gesproken, welke het verbruik der renteniers aan de nijverheid verschaft. Als de rijkdom goed verdeeld is, is het dwaasheid om zich diets te maken, dat men eene kaste van verbruikers behoeft te scheppen. In eenen goed ingerigten Staat weet ieder zich een inkomen te scheppen, en verstaat de kunst om dat te besteden. Daarenboven, zouden de renteniers hun geld in de grond gegraven hebben, als er geen staatsschuld ware? Velen hunner zouden waarschijnlijk een nuttiger leven leiden. Men kan zeker leven van de opbrengst der coupons en zich door zijne kennis, door zijnen ijver voor het algemeene belang, de algemeene achting en erkentelijkheid waardig maken; maar het is even zeker, dat deze soort van inkomsten eene vadsige, onvruchtbare en zelfzuchtige levenswijze begunstigt. Sommige financiers zijn er op uit, om in de provinciën den smaak voor staatspapieren te doen ontstaan, en ik ducht maar al te zeer, dat zij er in zullen slagen. Men zoude dan landeigenaren, en zelfs pachters hun kapitaal aan den landbouw zien onttrekken, in de hoop om hunne inkomsten te vermeerderen; men zoude zelfs tot in de dorpen eene zucht naar ongeregelde winst zien doordringen, waarvan de ledig gang en de verkwisting de onvermijdelijke gevolgen moeten zijn.

Een der grootste lofredenaars van geldleeningen, MELON, zegt, dat een Staat zich nooit door schuld verzwakken kan, omdat de interesten door de reg-

terhand aan de linkerhand betaald worden (1). Het kan toch wel niet onverschillig zijn, dat er sommen aan de nijvere hand ontnomen worden, om die aan de verkwistende te geven. Als men het gezegde van MELON aanneemt, dat zoo veel menschen in hunne onnoozelheid herhaald hebben, is er geene afspersing of roof, die men niet verdedigen kan. Het geld wordt nooit vernietigd; is het niet meer in de éóne hand, dan is het in de andere: maar kan deze waarheid de beroofden troosten?

Al te dikwijls heeft men op eenen zegevierenden toon gezegd, dat het geld, dat men als het ware aan de belastingschuldigen zoude moeten ontrukken, vrijwillig in eene leening aangebragt wordt. Zeker geven de leeners hun geld geheel vrijwillig, maar betalen wij vrijwillig de interesten? En als eenmaal de tijd der aflossing komt, of als men een staatsbankroet moet ondergaan, zullen onze kinderen er zich vrijwillig aan onderwerpen?

Intusschen maakt op vele menschen het verschijnsel indruk, dat de volkeren, die met schulden beladen zijn, rijke volkeren zijn. Wanneer ik in eenen Staat, die slecht beheerd wordt, de nijverheid zie bloeijen, moet ik dan niet denken, dat deze Staat nog rijker zoude zijn, als hij goed bestierd werd, of moet ik gelooven, dat het een middel is om een land te verrijken, als men het slecht beheert?

Zoo worden de menschen, die alleen naar den schijn oordeelen, door eene menigte dwaalbegrippen om den tuin geleid. Men bedriegt zich zelven, wanneer men in de rijzing der schuldbrieven een teeken van algemeenen voorspoed meent te zien. Deze rijzing kan ten bewijze strekken, dat de rust zich herstelt, dat eene nieuwe regering vastheid verkrijgt, maar nog meermalen toont het eene kwijning der nijverheid aan. Laten gunstige omstandigheden den handel eene nieuwe vlugt geven, dan zullen de pa-

(1) Du crédit public, ch. XXII.

pieren dalen, omdat vele menschen hunne schuldbrieven zullen verkoopen, om zich aan ondernemingen toe te wijden, waarin het gebruik van hun fonds winstgevender zijn zal.

De leeningen hebben dikwijls alleen gediend tot groote dwaasheden. Ja, als men alleen leeningen sloot om werken daar te stellen, die voor den vooruitgang der nijverheid noodig zijn, en als men de wijsheid had, om ze trouw binnen een zeker aantal jaren terug te geven, dan zou men zeker wel gedwongen zijn, om er een voordeel in te zien; want op het oogenblik deed men nuttige uitgaven, zonder eene aanzienlijke belasting te heffen en zonder den nakomeling eenen schuldenlast achter te laten. Eene regering, die geene leening op leening stapelde, zoude zich gemakkelijk van hare schuld kunnen kwijten; maar naauwelijks begint eene schuld te verminderen, of eene andere schuld komt wederom den last van het volk verzwaren, en bijna altijd ziet men aan het amortisatiefonds zijne bestemming ontnemen (1).

---

(1) Men stelt eene *amortisatiekas* daar, en wijst haar inkomsten toe, welke zij besteedt om renten in te koopen, waarvan de titels alzoo in handen van het Gouvernement terug komen. De kas gaat met deze verrigting voort, zoowel door behulp van zijn oorspronkelijk inkomen, als met de interesten der schuldbrieven, hetgeen haar meer en meer de middelen geeft om de schuld te verminderen. Zoolang de schuldbrieven beneden pari zijn, is deze vernieting zeer voordeelig; maar wanneer zij boven pari zijn, is het klaar, dat de aflossing verkieslijk zonde zijn. Eene jaarlijksche som, welke 2°/₀ van eene schuld bedraagt, kan deze in 50 jaren vernietigen; 20 millioenen zouden alzoo een milliard vernietigen, en jaar op jaar zoude de last der belastingschuldigen, door de vermindering van het bedrag der renten, ligter worden. Men kan schielijker tot de schulddelging geraken. Een Staat, die eene schuld van 100 millioenen aangaat, moet noodzakelijk door spaarzaamheid, of eene verhooging van belasting, 5 millioenen hebben om de interesten te betalen; indien hij zich nog 2 millioenen verschaft, bestemd tot teruggave van het kapitaal, en hij voor dit dubbel doel de zeven millioen tot de geheele uitdelging der schuld heft, zal men alle jaren de som zien verminderen, welke de interesten

Een voorzigtig geldelijk beheer schijnt bij onze Staten van Europa niet in gebruik te zijn. De verkwisting bekoort hen in dagen van vrede, en de ongeloofelijke inspanning, waaraan zij zich in geval van oorlog overgeven, dwingt ieder hunner om hunne krachten uit te putten. Als men eens aan de nuttige werken denkt, die uitgevoerd konden worden met de waardijen, welke een oorlog in weinige maanden verslindt, en als men dan eens tracht te berekenen, welke onmetelijke hoeveelheid goederen de Franschen, Engelschen en andere volkeren van Europa, gedurende de lange oorlogen vernield hebben, dan staat men versteld, over het kwaad, dat de menschen zich zelven aandoen, en over de ongehoorde veranderingen, welke een wijs geldelijk beheer op aarde tot stand zoude brengen.

De geldleeningen zullen altijd een gevaarlijk middel van voorspoed zijn. Zoodra men leent, staat men op het punt van te verkwisten, en voor het minst heeft men aan zijne opvolgers de bron ontdekt, waaruit zij hunnen dorst naar verkwisting ligt zullen kunnen lesschen. Toen men in den raad van LODEWIJK XIV tot eene leening, tegen het gevoelen van COLBERT besloten had, zeide deze minister aan LAMOIGNON, wiens raad de bovenhand gekregen had: „gij hebt daar eene wond geopend, die uwe kleinkinderen niet weer zullen zien heelen; gij zult er rekenschap van geven aan de natie en het nageslacht." Men be-

---

vorderen en de som zien toenemen, die voor de aflossing dient. Deze laatste is 2,100,000 francs van het tweede jaar af, zij klimt, wanneer de helft der schuld afgedaan is tot 4,500,000 fr.

Als de schuldbrieven zoodanig boven pari staan, dat b. v. de koopers hun geld tegen 4°/₀ plaatsen, kan de regering door eene tweede leening onder 5°/₀ te openen, deze gemakkelijk volgeteekend krijgen, den opbrengst daarvan besteden om de eerste leening af te doen, en de winst, welke zij behaalt door de lagere rente, doen medewerken om de nieuwe schuld uit te delgen.

driegt de Vorsten, als men hun diets maakt, dat de openbare schuld vele menschen aan de handhaving der orde en de vastheid der Regering verbindt. Zeker moeten de renteniers iedere gebeurtenis duchten, waardoor hunne schuldbrieven gevaar kunnen loopen, of die de betaling der interesten kan doen vertragen. Maar er zijn andere middelen om een veel grooter getal menschen veel hechter aan de algemeene zaak te verbinden; en het voordeel, dat ik zoo even erkende, kan ook niet in de schaal gelegd worden tegen het gevaar, om vroeg of laat onder het gewigt van den schuldenlast te bezwijken. Dit zoude een verschrikkelijk tijdvak voor de volkeren zijn, en nog erger voor de Regeringen. De volken overleven de groote Staatsomwentelingen, maar de Regeringen, die bankbreukig worden, kunnen in den brand dier omwentelingen verdwijnen.

Eene noodlottige crisis bedreigt die Rijken, die zich niet verwaardigen om den weg, waar langs wij ze, met een onbegrijpelijk vertrouwen, zien voortsnellen, te verlaten. Als men voorspelde, dat op een zeker tijdstip eenig land den last zijner schuld niet meer zal kunnen dragen, zoude deze voorspelling vermoedelijk valsch zijn; duizend onvoorziene voorvallen houden eene omwenteling tegen of bespoedigen haar; maar men kan veilig beweren, dat Staten met schulden belast, die willens blind voor het gevaar zijn, eenmaal tot een bankbreuk zullen komen, even als de dood zeker is, zonder dat men het tijpstip kent.

VIERDE HOOFDSTUK.

Over het misbruik, dat men van de Staathuishoudkunde maken kan.

Om de middelen te ontdekken ter verspreiding van algemeene welvaart, vorscht de staathuishoudkunde na, op welke wijze de rijkdom ontstaat, verdeeld en verbruikt wordt. De nuttigheid van haar doel moet al het drooge van hare navorschingen doen vergeten. Het physieke en zedelijke lijden van het menschdom te verminderen, de volkeren tot elkander te brengen, welk onderwerp verdient meer des menschen geest te boeijen (1)!

Als men de leer van den rijkdom beoefent, is het van belang om nooit haar verband met de zedelijke verbetering en het geluk der menschen uit het oog te verliezen. Men doet deze wetenschap ontaarden, als men alleen den rijkdom op zich zelven

(1) Het is vreemd, dat aan de Université de France geene lessen in de Staathuishoudkunde gegeven worden. Zij, die het onderrigt der jeugd in zedekundige en staatkundige wetenschappen vreezen, schijnen mij toe hun vaderland en hunne eeuw weinig te kennen. Het stelsel van onderwijs dient in verband te zijn met den vorm der Regering; trouwens de beoefening dezer wetenschappen is onontbeerlijk om Pairs, afgevaardigden, ministers en verlichte burgers te vormen. Overigens is de rigting van den geest reeds zoodanig, dat de beoefening dezer wetenschappen noodzakelijk plaats zal grijpen, en de eenige vraag blijft, of zij goed of verkeerd zal beoefend worden; men zoude eene groote onvoorzigtigheid begaan, als men de beslissing dezer vraag aan het toeval overliet; eene verstandige regering moet haar zelve oplossen door bekwame hoogleeraren aan de jeugd te geven (*).

(*) Ik zoude deze noot, die in mijne eerste uitgave voorkomt, hebben kunnen intrekken; maar liever nog wil ik er bijvoegen, dat wij vooruit zijn gegaan; de vrees, die toen bestond, is geweken, of althans verminderd.

en voor zich zelven beschouwt. Door alleen zijne blikken op deszelfs ontstaan en verbruik te vestigen, zoude men daarmede eindigen, dat men in de wereld niets dan handelsbelangen zag. Dwalende verstanden kunnen in dit opzigt misbruik van de Staathuishoudkunde maken. Ik zag met leedwezen, hoe vele schrijvers uitdrukkingen bezigen, die alle onze belangen stoffelijk schijnen te maken. SMITH, wien de natuur eene levendige verbeelding geschonken had, en die lessen van een geestvol stelsel van zedekunde konde geven, SMITH zelf is niet boven dit verwijt verheven. Zoo bestempelt hij b. v. met den naam van onvoortbrengende arbeiders, alle menschen, wier arbeid geene stoffelijke goederen voortbrengt. Niet alleen is het minder welvoegelijk om aan overheidspersonen en geleerden den naam van werklieden te geven, welken men gewoonlijk aan personen geeft, die zich met handenarbeid bezig houden; maar als men zich van de woorden *onvoortbrengende arbeiders* bedient, dan brengt men ons in eene vreemde dwaling, als men ons wil diets maken, dat zij, die er toe bijdragen om het regt te doen heerschen en die kennis verspreiden, niets op aarde voortbrengen.

„Ik erken in SMITH, niet langer zijn verstand, of zijn' smaak, als hij van de menschen, als van eene koopwaar, spreekt, en van eene soort van prijsvermindering, welke deze koopware kan ondergaan (1). Iedere uitdrukking van dezen aard is even valsch als stuitend.

Laat het ons tot genoegen verstrekken om de weldaden te roemen, die de nijverheid verspreidt. Maar laat ons niet met eenige dweepers aan haar een uitsluitend gewigt, eenen denkbeeldigen voorrang toekennen. Laat ons op onze hoede zijn voor de veronderstelling, dat de menschen, wier krachten de nijverheid bezig houdt, alleen de nuttige burgers zijn, ten wier koste alle anderen bestaan; zulke

(1) Richesses des nations, Tom. I. page 163.

dwaalbegrippen, als zij zich mogten verspreiden, zouden de beschaving vernietigen. De nijverheid zoude in haren snellen gang stil blijven staan, als de wetenschappen ophielden om haar door voordeelige toepassingen te bezielen. De wetenschappen zouden kwijnen, als men haar alleen kwam raadplegen om winstgevende geheimen magtig te worden; zij vorderen, dat verhevene geesten haar beoefenen met het eenige uitzigt en voor het eenige loon, om nieuwe waarheden te beschouwen. De mensch zoude het schoonst gedeelte van zijn gebied niet leeren kennen, indien hij zich bepaalde tot het onderzoek der natuurkundige en wiskundige wetenschappen; er zijn bronnen van deugd en kennis, van vrijheid en geluk, welke de zedekundige en staatkundige wetenschap aan zijn oog ontdekken. Alle wetenschappen zouden een krachtig middel verliezen, om algemeen te worden verspreid, indien men letterkundige berekeningen versmaadde, die haar door duidelijkheid en sierlijkheid eene nieuwe schoonheid geven; deze wetenschappen hebben ook in zich zelven eene hooge belangrijkheid; zij verzachten de zeden, zij reinigen de ziel. De mensch zoude tot den staat van barbaarschheid terugkeeren, indien hij zijn gevoel verloor voor het kiesche schoon der talen, voor de betoovering der welsprekendheid, voor de magt der dichtkunst. Als men zegt, dat een handwerker voor de maatschappij nuttiger is, dan een dichter, spreekt men waarheid, omdat men zonder twijfel wil spreken van eenen middelmatigen rijmelaar; want als men van eenen waarachtigen dichter sprak, zoude het eene lasterlijke spotternij der onkunde zijn. Hoe kan men toch een hooger aangeblazen geest, wiens gezangen verhevene gevoelens en edele gedachten in alle landen en in alle tijden verspreiden zullen, gelijk stellen met den werkman, tot wiens geringe werkzaamheid slechts een gering en beperkt verstand wordt vereischt?

Als de maatschappij in stand zal blijven, heeft zij even goed onstoffelijke als stoffelijke voortbreng-

selen noodig; het zoude een ongerijmd plan zijn, alle rijke lieden in ondernemingen van nijverheid te wikkelen; redelijkerwijze moet men alleen verlangen, dat de lediggang door de algemeene denkwijze geschandvlekt worde. Laat ons nimmer de vooroordeelen, die voor den koophandel vernederend zijn, in het leven terugroepen. Zij maken de kooplieden geneigd om hunnen stand te verlaten, zij strekken om het getal dier achtenswaardige familien te verminderen, die voor de nijverheid groote kapitalen besparen en voorbeelden van liefde tot den arbeid en getrouwheid aan hunne verbindtenissen van geslacht tot geslacht overbrengen. Maar laat ons de oogen ook niet voor het gevaar sluiten, waardoor zulk eene streek bedreigd wordt, waar de fabrijken en de handel eene groote vlugt nemen. Dit gevaar bestaat daarin, dat men de zucht naar winst in iedere ziel ziet post vatten, dat zulke beroepen, die belangeloos gedreven moeten worden, worden bedorven en veranderd in winstgevende bedrijven. Als men er nog ten eenigen tijd toe kwam om ten opzigte van iedere soort van arbeid te vragen: wat brengt zij voort, welke waarde hebben hare voortbrengselen? Dan zoude de Maatschappij niets anders zijn, dan een bijeengebragte hoop van koopers en verkoopers, en de schoonste vatbaarheden van het menschelijk geslacht zouden werkeloos blijven en uitgebluscht worden.

Wel verre van ooit de werkzaamheden van den geest, waardoor geen rijkdom voortgebragt wordt, te verlagen, moet men den stoffelijken arbeid verheffen, door dien met andere werkzaamheden te verbinden, waartoe eene gelukkige beoefening van zedelijke hoedanigheden vereischt wordt. Een fabrijkant, die deugdelijker of schooner stoffen vervaardigt, dan waarmede men vroeger den handel verrijkte, is een nuttig man; maar als hij voor de opvoeding zijner talrijke arbeiders vaderlijk zorgt, indien de lediggang, de armoede en de ondeugd uit de omstreken

van zijne fabrijk verdwijnen, dan is hij niet slechts een rijk fabrijkant, maar de weldoener van de landstreek, waarin de Voorzienigheid hem heeft doen geboren worden.

Als de Staathuishoudkunde wel begrepen wordt, zal zij altijd de bondgenoot der zedekunde zijn. Laat ons den rijkdom niet voor een doel houden, hij is slechts een middel; zijne belangrijkheid vloeit slechts uit het vermogen voort, dat hij bezit, om menschelijk lijden te stillen, en de kostelijkste rijkdom is die, welke het grootst getal menschen tot welzijn verstrekt.

INHOUD.

DERDE BOEK.

Over de verdeeling van den rijkdom.

VIERDE BOEK.

Over het gebruik van den rijkdom.

